

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

**СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ:
СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ**

**в рамках Всеукраїнських Сковородинських
навчань «Пізнай себе»**

Київ 2019

УДК 101

«Світоглядні та соціокультурні трансформації у період Постмодерну: сподівання, реалії, проблеми» (в рамках програми МОН України Всеукраїнські сквородинські навчання «Пізнай себе»), 20 листопада 2019 р. – Київ, 2019.– 362 с.

Збірник студентських наукових праць укладено за матеріалами науково-методичного семінару «Світоглядні та соціокультурні трансформації у період Постмодерну: сподівання, реалії, проблеми», який пройшов 20 листопада 2019 року у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Збірник охоплює актуальні аспекти сучасної української філософії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № __ від _____ 2019 року).

Редакційна колегія: Шинкарук В. Д., д-р філол. наук, проф.(голова); Савицька І.М., канд. філос. наук, проф., (заступник голови ред. колегії); Сторожук С.В., д-р філос. наук, проф., (заступник голови ред. колегії); Кравченко А.Г., канд. філос. наук, доц.; Харченко С.В. д-р. філол. наук, доц.; Горбатюк Т. В., канд. філос. наук, доц.; Данилова Т.В., канд. філос. наук, доц.; Культенко В.П., канд. філос. наук, доц.; Лаута О.Д., канд. філос. наук, доц.; Матвієнко І.С., канд. філос. наук, доц.; Супрун А.Г. канд. філос. наук, Шкіль С.О. д-р філос. наук, доц..

Тези подано в авторській редакції. Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей. Передрукувати опубліковані матеріали в збірнику наукових праць дозволяється тільки за згодою авторів.

*Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо:
ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є,
так ніби минуле зможе вернутись назад,
або напевно мусить здійснитися сподіване*

Григорій Сковорода

ЗМІСТ

Шокало Олександр Андрійович, СВОЄЧАСНІСТЬ ЖИТТЄВОЇ МУДРОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	17
Савенко Олександр Миколайович, ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ СКОВОРОДИНІВСЬКОГО ПРИНЦИПУ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» НА СИТУАЦІЮ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ	27
Хлопчанюк Вікторія, СКОВОРОДА: ХАРАКТЕРНИК ІЗ ДАРОМ ПЕРЕДЧУТТЯ	31
Вегнер Анастасія, ГЕНІЙ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ, МУЗИКАНТ, КОМПОЗИТОР, СПІВАК - ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА	33
Ляшенко Віра, ГЕТЕ І МИСТЕЦТВО ЗЦЛЕННЯ	36
Кравченко Вікторія, ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ МАРКСИЗМУ: РАДЯНСЬКА НАСИЛЬНИЦЬКА ПРАКТИКА І ПОСТРАДЯНСЬКЕ ЗАБУТТЯ	38
Бухарова Юлія, ЙОГО НІХТО НЕ СПІЙМАВ: НІ СВІТ, НІ ЖІНКА	39
Бабчук Мар'яна Вікторівна, СКОВОРОДА - ПРОВІДНИК ВОЛІ БОЖЕСТВЕННОЇ	41
Мельник Катерина Володимирівна, ... І ПОЧАВ ВОСКРЕСАТИ СКОВОРОДА	43
Друзь Ольга Олександрівна, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО ЩАСТЯ: "ВОНО СКРІЗЬ І ЗАВЖДИ З НАМИ"	45
Бондарчук Ілья, ОБРАЗ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛЮДИНИ	47
Кодола Оксана, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ	48
Гуренко Веніамін Андрійович, ПОКОЛІННЯ X ТА СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ	49
Надточій Олександр, ПОСТМОДЕРНІЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	50

Прокіпчук Олександр Валентинович, СВІТОГЛЯД ЯК ФОРМА УЗАГАЛЬНЕНИХ ЗНАНЬ ПРО СВІТ	51
Шаповал Олександр Анатолійвич, ІСТОРІЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ПОСТМОДЕРН	53
Стеценко Віталіна, ЩО ТАКЕ ПОСТМОДЕРН?	54
Совков Олексій, ЗМІНА СВІТОГЛЯДУ КУЛЬТУРИ В СВІТІ	55
Мілош Влада, РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА І СВІТОГЛЯДНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ	57
Литвиненко Лілія, ЗАГАЛЬНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО РЕЛІГІЇ	58
Лук'яненко Владислав Олександрович, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСТМОДЕРНУ	59
Кузьменка Вадима, ІСТОРИЧНІ ЗМІНИ СВІТОГЛЯДУ	61
Погребняк Денис, ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ: МОДЕРН І ПОСТМОДЕРН	62
Харченко Владислав, МИСТЕЦТВО ТА СУЧАСНИЙ СВІТ	63
Нерсесян О. Е., ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ	64
Ірина Лутченко, ЗМІНИ В ПОЛІТИЦІ	66
Говоруха Д.О., MODERN CONTRA POSTMODER	67
Павлище Олександр, НОВІ ПАРАДИГМИ МИСЛЕННЯ	69
Герус Юлія Валентинівна, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ	71
Іванець Ірина, «ВСЬКОМУ МІСТУ ЗВИЧАЙ І ПРАВА» (ІЗ ЗБІРКИ «САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ») ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	73

Попов Б.М., ДРУЗІ ТА ВОРОГИ: ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ	75
Матісько В.М., Коваленко Є.Г., СКРІЗЬ ЛЮБОВ ТА ВІРУ ЛЮДИНА ПІЗНАЄ СЕБЕ	76
Глотова Маргарита, САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗА ФІЛОСОФІЄЮ Г. СКОВОРОДИ	77
Орос Богдана, ФІЛОСОФ, ЯКОГО «НЕ СПИЙМАВ СВІТ»	79
Гальченко Адріана Андріївна, ПРОБЛЕМАТИКА НІГІЛІЗМУ В ПОГЛЯДАХ Ф. НІЦШЕ	81
Горбуленко Роман Ростиславович, РЕЛІГІЙНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	83
Євтушенко Вікторія Миколаївна, ФЕНОМЕН СВОБОДИ ВОЛІ У ФІЛОСОФІЇ	84
Касянчук Іван Олександрович, ЛЮДСЬКА ДУХОВНІСТЬ	85
Куранда Марина Олександрівна, ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ	87
Соломко Ніколь Андріївна, ТУРБОТА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	88
Телегуз Юлія Анатоліївна, ДІАЛЕКТИКА СТАНОВЛЕННЯ: ГУМОР-ІРОНІЯ-САТИРА	89
Ткачук Володимир Олександрович, ЛЮДИНА ЯК ВОЛЬОВА ІСТОТА	91
Матушевич Ганна, ЛЮДИНА – «ТВАРИНА ПОЛІТИЧНА»	92
Лук'янчук Вікторія, ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЦИНІЗМУ	93
Омельчук Світлана Володимирівна, СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ (МОДЕРНІЗМ Й ПОСТМОДЕРНІЗМ): ОСНОВНІ ІДЕЇ, ПРИНЦИПИ ТА ПРЕДСТАВНИКИ	95
Бабенко Юлія, ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ	97

Зоря Євгенія, ПРОБЛЕМА БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	97
Іщенко Анна, ЕВТАНАЗІЯ: ЗА І ПРОТИ	98
Колчанов Юрій Олегович, СТОЇЧНИЙ ФАТАЛІЗМ	99
Кубіцька Олександра, СЛАБКОДУХІСТЬ ЛЮДИНИ ЧИ СВОБОДА ВИБОРУ?	101
Мулик Ольга, ЧИ МОЖНА ОБ'ЄДНАТИ ЛЮДСТВО?	102
Муха Анна, ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО САМОГУБСТВО	104
Назарук Марія Василівна, АБОРТ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА: PRO ET CONTRA	105
Оболенева Ксенія, ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ НА РОБОТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ	107
Оксенюк Назарій, СМЕРТНА КАРА – ЗА ЧИ ПРОТИ	109
Оліфіренко Богдана, ЗАБОРОНА НА ЩАСЛИВУ СІМ'Ю ВІД ЦЕРКВИ	110
Петерчук Мар'яна, СЕКСИЗМ: ПАТРІАРХАТ ПРОТИ ЖІНОЧОЇ СВОБОДИ ВИБОРУ	113
Пономаренко Валентина, ГОРЕ-МАТІР - ЗЛОЧИННИЦЯ ЧИ ЖЕРТВА?	115
Розанова Діана, АБОРТ: ЗА ЧИ ПРОТИ?	117
Руденко Вікторія Юріївна, ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	119
Рябокін Яна, БУЛІНГ ЯК ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРОБЛЕМ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ	122
Хотинюк Анна, ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	124

Зелінський Роман, ФІЛОСОФІЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ. ШЛЯХ Г. С. СКОВОРОДИ	126
Ковальчук С. І., ТЕХНОКРАТИЧНА ПАРАДИГМА	128
Красновид Ольга, БІОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПИТАННЯ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ	129
Кривошей Яна, ДУМКИ МАТЕРІАЛЬНІ	131
Матвійчук Денис, ВПЛИВ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ГОТІВ ЯК ПРЕДСТАВНИКІВ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ	133
Муха Анна, ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВА ЛЮДИНИ	136
Овчаров Нікіта, КРИТИКА ГУМАНІЗМУ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ	137
Костина Марія, ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ А. КАМЮ	139
Шокарєв Тимофійя Богданович, ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТОГЛЯДУ	141
Юськов Олександр, ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ	143
Ткачекно Максим Миколайович, ФЕНОМЕН ПОСТМОДЕРНУ	145
Карбовський Роман Вікторович, СУПЕРЕЧНОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	150
Жук Денис, ІНСТИНКТИ ЯК ОСНОВА ЛЮДСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	153
Банга Олексій Володимирович, ПОСТМОДЕРН І ПОСТМОДЕРНІЗМ	155
Олендер Павло Сергійович, ДРУЖБА ЯК ФЕНОМЕН	159
Ахметов Тимур, СКОВОРОДА ПРО ВІТЕР	160

Довгополюк Андрій, СВІТОГЛЯДНІ ПРІОРИТЕТИ СУСПІЛЬСТВА В ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ	163
Петроченко Владислав, КУЛЬТУРНІ НАПРЯМКИ В УКРАЇНІ: СЬОГОДЕННЯ	165
Музичук Юлія Андріївна, ЗМІНИ У СВІТОГЛЯДІ ЛЮДИНИ ПІД ВПЛИВОМ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	167
Кутовенко Володимир Олексійович, ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	168
Гуляк Юлія Олександрівна, ЗМІНИ В УКРАЇНІ, РЕАЛІЇ ТЕПЕРІШНЬОГО ЖИТТЯ	169
Киредон Дмитро, УКРАЇНСЬКИЙ ДОСЛІДНИК ВІКТОР ТАНЧЕР: ОЗНАКИ ПОСТМОДЕРНІЗАЦІЇ, ХАРАКТЕРНІ ДЛЯ УМОВ ІСНУВАННЯ В УКРАЇНІ	171
Радковський Іван, ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА	172
Глінський Тарас Євгенович, ОСОБЛИВОСТІ СВІТОГЛЯДУ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ	174
Махиня Олександр Віталійович, СВІТОГЛЯД ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЛЮДИНІ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ	175
Шмаль Дмитро, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК ТИП СВІТОГЛЯДУ У ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ	176
Коблик Максим, ФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНУ	177
Чижик Анастасія Олександрівна, ПОСТМОДЕРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОГЛЯДУ	178
Деняченко Михайло Олександрович, СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ	179
Стадниченко Денис, СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ	180

Чорновол Вадим, ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ	181
Хитринцева Анна, АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ Г.СКОВОРОДИ	182
Баклицька Тетяна ПОСТМОДЕРН ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ	184
Міщенко Катерина, СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	185
Однокоз Т.О., ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ ТА ЙОГО ІДЕЯ СПРАВЖНЬОЇ ПРАЦІ	188
Куценко Ірина Володимирівна, Михальчук Іоанна Ігорівна, ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	190
Мосур Аліна Сергіївна, МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ЖАНРІВ: ФЕНТЕЗИ, ФАНТАСТИКА, КАЗКА	192
Лось Вероніка, СУЧАСНИЙ КІБЕРБУЛІНГ	195
Науменко Вікторія Сергіївна, ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ	197
Олійник А. О., ЛЮДИНА ЯК ОСНОВНИЙ ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ	198
Кравець Юлія, СУБ'ЄКТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ. РУШІЙНІ СИЛИ	201
Присяжнюк Людмила Миколаївна, ПЛЮРАЛЬНІСТЬ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ЛЮДИНИ	203
Олійник А. О., ПАУЛО КОЕЛЬЙО ЯК ПРИКЛАД «СЛІДУВАННЯ ДОЛІ»	206
Шушпан О.І., СИТУАЦІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ	208
Пшеславська О.В., ЦІНІСНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ	209
Хоречко К.В., ФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ	211

Куценко Ірина Володимирівна, Михальчук Іоанна Ігорівна, ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ	213
Жураковська Т.С., ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ	215
Лось Вероніка, СІМ'Я. ВПЛИВ СІМ'Ї НА ПОВЕДІНКУ ДИТИНИ ТА НА ЇЇ ХАРАКТЕР	217
Пшеславська О.В., СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФІЇ	218
Науменко Вікторія Сергіївна, СОЦІАЛЬНІ СТРАХИ УКРАЇНЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	220
Мосур Аліна Сергіївна, ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ	223
Атаманчук Віталія Сергіївна, ПРОБЛЕМАТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКИ ТА ФІЛОСОФІЇ	225
Долошко Максим Олександрович, ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ДОСВІДУ В СВІТЛІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ОНТОЛОГІЇ М. ХАЙДЕГЕРА	229
Загребельна Світлана Сергіївна, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА	232
Харчук Іванна Леонідівна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СИСТЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА	235
Яковишен Назарій Русланович, ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ	237
Павлюченко Владислав Андрійович, ВНЕСОК ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ В РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА ТА НАУКИ	240
Передерій Олександр Олександрович, ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ПОНЯТТЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ	242
Кулинич Юрій Миколайович, МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ	245
Балахтар Родіон Русланович, ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ: ОРІЄНТИРИ МОЛОДІ	248

Дяченко Юрій Юрійович, БУТТЯ ЯК ВИСХІДНА КАТЕГОРІЯ АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СВІТУ	250
Мороз Дмитро Миколайович, СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ СОЦІОТВОРЧОСТІ	252
Туловський Олексій Станіславович РЕФЛЕКСІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІАЛЬНО- ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ	254
Лукіян Діана Іванівна, АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	256
Гринник Назарій Іванович, СТРУКТУРА НАУКОВИХ ПАРАДИГМ	259
Кирилюк Олександр Васильович, ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	262
Чубанова М. С., СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ: СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ	265
Євтушенко Анастасія, СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ: СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ	267
Скіданова Д.О. СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ	269
Кульпач Христина, ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ	271
Криворучко Сергій, НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ І СВІДОМІСТЬ	273
Бондар Діана, ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТОГЛЯДІ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛЮДИНИ	275
Ковалінська Д.О., ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ: ВІД ПРЕМОДЕРНУ ДО ПОСТМОДЕРНУ	276
Мельниченко А., ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК УМОВА МАЙБУТНЬОГО ЛЮДСТВА	278

Сіненко Б., ВПЛИВ ФАКТОРІВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОГО, СКАНДИНАВСЬКОГО ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО МІФОЛОГІЧНИХ ПАНТЕОНІВ	280
Тригуб Р., ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЩАСТЯ ЛЮДИНИ	282
Мухаммад Фатіма, ЛЮДИНА ХХІ СТОЛІТТЯ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	283
Бормотова Олександра, СПІВВІДНОШЕННЯ ФІЛОСОФІЇ І НАУКИ	284
Змеул Лілія, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДИНИ І МАШИНИ У ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА	285
Куліцька Тетяна, ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	287
Нагулко-Сокоринський Назар, ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	288
Москаленко Сергій, СЕНС ЖИТТЯ ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ СМЕРТІ	289
Сабов Віка, ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СУСПІЛЬСТВА У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ	291
Телегій Максим, ФЕНОМЕН «СРОДНОЇ» ПРАЦІ Г.СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА ВИОРУ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЇ	292
Чикунова Анастасія, ФІЛОСОФСЬКИЙ СЕНС ПРОБЛЕМИ БУТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	294
Блажевич Кирило, ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ	296
Васьків Анастасія, САМОТНІСТЬ І ФОРМИ ВІДЧУЖЕННЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	298
Клименко Артем, ТУРИЗМ, ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ	299

Мартинова Ганна, ВЧЕННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ	301
Матвєєв Максим, РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ НАУКИ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ	302
Легенький Олексій, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЇ: ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК	303
Ніколаєнко Анна, КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ	304
Якимець Ліза, ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИЙ ВЕКТОР В КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК	306
Терещук Дар'я, ПРИРОДНІ ШЛЯХИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ	307
Кроо Катерина, ПОСТМОДЕРНІЗМ: ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	308
Щербаков Павло, СПОСОБИ САМОМОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	311
Валенок Олександр КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ – МЕТА ЧИ РЕЗУЛЬТАТ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ?	312
Істомін Артем, ПОНЯТТЯ «ДОВІРА» В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРІ	313
Гаєвська Маргарита, ПРОВІДНА РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО ГЛУЗДУ ТА ЦІЛІСНОГО СВІТОГЛЯДУ	314
Дзевін Данило, РОЛЬ СВОБОДИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ	315
Костинюк Василь, ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ВИТОКИ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	316
Лизун Михайло, СОЦІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕРИ	318

Романенко Богдан, ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА ХХІ СТОЛІТТЯ	320
Романюк Назар, ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ, ЯК ПЕРСПЕКТИВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ	321
Красножон Роман, ХАРАКТЕРНІ РИСИ МОРАЛІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ТА ЗАСАДИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	322
Скороход Діана, ЩО ОЗНАЧАЄ «БУТИ РОЗУМНИМ» СЬОГОДНІ?	323
Делік Петро, ПРОБЛЕМА ХХІ СТОЛІТТЯ: БАЙДУЖІСТЬ МОЛОДІ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	324
Лавринович Микола, КОНФЛІКТ ЦЕРКОВНИХ ВЧЕНЬ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ПОСТУЛАТИВ НОВОГО ЧАСУ ЯК ПРОЦЕС ЕВОЛЮЦІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ	325
Лифар Дмитро, СТАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	327
Ємець Анастасія, РОЛЬ ЦЕРКВИ У ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА У НОВІТНЬОМУ ЧАСІ В ЄВРОПІ.	328
Дика Єлизавета, РОЗУМІННЯ ОБРАЗУ РЕЛІГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	329
Махов Олег, ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	330
Богаш Валерія Едуардівна, РЕЛІГІЙНІ СЕКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ	332
Борисенко Руслана Василівна, ПРО ЄДНІСТЬ НАУКИ, ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНУ ДОБУ	335
Бурбан Ольга Валентинівна, МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ: СЬОГОДНІ ТА СТОЛІТТЯ ТОМУ	337
Ганцева Катерина Олександрівна, ТРАНСГУМАНІЗМ: ЧИ ВИЖИВЕ ЛЮДИНА СЕРЕД КІБОРГІВ?	339

Гутак Марія Андріївна, ЦІННОСТІ ПОСТЛЮДИНИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДОБИ	340
Дузенко Галина Ігорівна, ЧЕЛОВЕКУ НУЖЕН ЧЕЛОВЕК!	342
Іщенко Надія Олегівна, БОРОТЬБА ПРАВДИ І БРЕХНІ	343
Кебець Наталія Юрївна, ВПЛИВ СУЧАСНИХ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ	343
Кизило Катерина Сергіївна, ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА НОВЕ ПОКОЛІННЯ	344
Кондратенко Катерина Володимирівна, ЧИ Є МИСЛЕННЯ У ССАВЦІВ?	346
Свириденко Ольга Валентинівна, МЕЖІ МАШИННОГО ІНТЕЛЕКТУ	348
Симоненко Сергій Сергійович, ПРИНЦИП ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: РОЗВИТОК ЧИ ДЕГРАДАЦІЯ	349
Сманова Валерія Віталіївна, ПРО ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ	353
Соромітько Ксенія Сергіївна, ЛЮДИНА ЯК ГВИНТИК МАШИНИ	354
Стрельченко Лілія Володимирівна, ФЕМІНІЗМ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА	356
Тимофєєва Марина Вікторівна, ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИНЫ В ОБЩЕСТВЕ: ПРОШЛОЕ И СЕЙЧАС	357
Федорук Аліна Сергіївна, ЧИ МОЖЕ БУТИ АДЕКВАТНИМ ФЕМІНІЗМ?	359
Скринько Світлана Миколаївна, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ VS ЛЮДСЬКИЙ МОЗОК – ХТО ПОТУЖНІШЕ?	361

Шокало Олександр Андрійович, культуролог, сходознавець, перекладач, публіцист, громадський діяч, член Національної спілки письменників України. Засновник і головний редактор науково-популярного журналу «Український Світ», ініціатор і автор концепції Всеукраїнських Сковородинських навчань «Пізнай себе»

СВОЄЧАСНІСТЬ ЖИТТЄВОЇ МУДРОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Наближається 300-ліття від народження Григорія Савовича Сковороди (1722-1794) – генія українського духу: мислителя-енциклопедиста, філософа-мудреця, педагога-просвітителя, поета, драматурга, перекладача, композитора, музиканта, співця, духовного практика, цілителя, культурно-освітнього подвижника. Григорій Сковорода як філософ-мудрець звільнив українську філософію од панівної релігійної догматики й схоластики: до Сковороди вся релігійна філософія зводилась до трактування положень теології, яка панувала над людським пізнанням, а Сковорода став першим філософом за самою суттю філософії-мудрості в українській культурі й усьому слов'янському світі. Г. Сковорода як педагог-просвітник явив морально-світоглядне природовідповідне й культуровідповідне вчення, засноване на давньоукраїнській агрокультурній традиції. Г. Сковорода як мислитель-енциклопедист провістив сучасні знання про багатомірність Світобудови й квантовий перехід, що підтверджено астрофізикою та ядерною фізикою. Усі ці досягнення генія українського духу становлять цілісну культурологічну систему його життєвої мудрості – Сковородинство, що є своєчасною стратегією культурно-соціального саморозвитку людської особистості, народу й людства.

Родовід і життєвий шлях

Григорій Савович Сковорода народився 22 листопада (3 грудня) 1722 р. в козацькій родині в хуторі Харсіки, що входив до сотенного села Чорнухи Лубенського полку Київського намісництва (нині – смт. Чорнухи Полтавської обл.). Батько Савка (Сава) походив з чорнунського роду козаків-характерників – ясновидців, цілителів, духовних провідників-наставників; займався хліборобством і виноробством. Григорій відчував глибоку духовну спорідненість з батьком і дуже тяжко переживав його смерть (хлопцеві тоді було дев'ять років). Мати Палажка (Пелагея) Степанівна походила з переяславського козацького роду Шангерейів, що мав черкеські, тюркські й українські корені. Шангерей – українізована форма історичного імені Шагін Герей з ханського роду Герейів (Гірейів). Згідно з генеалогічними дослідженнями, дід Григорія Сковороди по матері Степан Шангерей – прямий нащадок Шагін Герей, меншого брата хана

Мегмеда III Герейя – вісімнадцятого Кримського хана з династії Герейів. Отже, предки Григорія Сковороди були козаками (з українськими, черкеськими й тюркськими коренями) – вільними людьми, тобто не перебували в кріпацькій залежності ні від панів, ні від монастирів. Це й стало основою Сковородинового вільнолюбства.

Григорій отримав початкову освіту в Чорнуській школі, що стало належною основою для здобуття універсальної освіти в Києво-Могилянській академії – провідному навчальному закладі Східної Європи. Як зазначає учень і перший біограф Г. С. Сковороди М. І. Ковалинський (1745–1807) у біографічній праці «Життя Григорія Сковороди», Г. Сковорода навчався в Києво-Могилянській академії з 1738 по 1742 рік. В академії улюбленими заняттями Григорія стають музика й поезія, а також спів в академічній капелі. Не бажаючи приймати священницького сану, що було обов'язковим по закінченню академії як ідеологічного навчального закладу Російської імперії, Григорій удав із себе несамовитого, оскільки інакше уникнути висвячення було неможливо, і взяв академічну відпустку. Дев'ятнадцятирічного студента-філософа за виняткові музичні здібності забирають спершу в Глухівську співацьку школу, а потім у Придворну імператорську співацьку капелу в Санкт-Петербурзі, де Григорій здобув високопрофесійну музичну освіту соліста в хорі, вчителя співу та диригента. У 1745-1750 Г. Сковорода як перекладач у складі посольської місії побував в Угорщині, Словаччині, Австрії, Північній Італії, Німеччині, Польщі, де спілкувався зі знаменитими вченими, знайомився з філософськими школами, а головне – пізнавав життя людей у тих країнах.

У 1753-1754 Г. Сковорода викладав поетику в Переяславському колегіумі, де написав навчальний посібник «Міркування про поезію й порадник до її мистецтва» (не зберігся). Змушений був залишити викладацьку працю через конфлікт з єпископом Іоанном Козловичем, який вимагав од Григорія Сковороди пояснення, чому він викладає свій предмет не як кожний «порядочный чиновник», а по-новому. Григорій Савович відповів: «*Одна справа – архієрейський посох, а інша – смичок*». Пихатий єпископ розцінив це як виклик, і Сковорода пішов з колегіуму.

У 1754-1759 працював домашнім учителем у поміщика С. Томари в с. Коврай (нині – Золотоніського району Черкаської області), де написав основну частину поезій збірки «Сад божественних пісень».

У 1759-1769 (з перервами) Г. Сковорода викладав у Харківському колегіумі поетику, грецьку мову, синтаксис, основи доброчестя й катехізис (настанови). Читаючи основи доброчестя, він написав курс своїх лекцій «Початкові двері до християнського доброчестя» (1768). Однак освітні нововведення Сковороди суперечили релігійним догмам, що викликало обурення в церковних наглядців. З особливою жорстокістю переслідував Григорія Сковороду Білгородський єпископ Порфирій Крайський, жандарм у рясі, імперський агент, пияк і грошолобець, після смерті якого в його «убогом келейном имении» не виявилось жодної книжки, зате було десять мішків золотих і срібних грошей та безліч усякого

іншого багатства. Його наступником став єпископ Самуїл Миславський, однокурсник Григорія Сковороди по академії, єзуїт, вірнопідданий слуга престолу, душитель усього українського й лютий гонитель філософа, який цензуруючи навчання, обурився, що Сковорода, будучи світською людиною, навчає учнів доброчестя й катехізису. В тодішніх навчальних закладах було засилля ченців-фарисеїв і зовсім мало вчителів. Там не було місця совісті, ясному розуму й знанню.

Ось як описує український етнолог, історик і педагог Олександра Яківна Єфименко (1848-1918) в праці «Філософ з народу» (1894) переполох, що його викликали в Харківському колегіумі Сковородині «Початкові двері...»: *«Рукопис поширювався між читачами та викликав бурхливі незадоволення й докори. Сковороді запропонували диспут для захисту його положень, і, знаючи його натхненно навальне красномовство й цілковиту відразу до будь-яких вивертів думки й слова, не важко уявити собі, як він захищався. І як результат, він не тільки був усунутий від викладання, але й змушений залишити Харків»*. Григорій Сковорода покинув Харків у 1769 році. *«...Покинув місце казенного вчителя молодезі, щоб бути відтепер виключно вчителем вибраних одиниць із сучасної української суспільності»*, – так підсумував Іван Франко.

З тих *«вибраних одиниць»* невдовзі виріс у Слобідській Україні морально-світоглядний суспільний рух *Сковородинства*. Основу того руху становили Сковородині учні й послідовники, які зібрали великі кошти на будівництво першого в Лівобережній Україні світського вищого навчального закладу – Харківського університету (1805).

На цій університетській базі Сковородинські морально-світоглядні засади розвинув у своїй філософсько-мовознавчій школі послідовник Г. С. Сковороди Олександр Опанасович Потебня (1835-1891) – великий український вчений-енциклопедист, основоположник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві й творець лінгвістичної поетики. На основі Слобідського освітнього осередку вирости дві світові школи: ***Сковородинська філософсько-освітня й Потебнянська психолінгвістична***.

Останні 25 років (1769-1794) Григорій Сковорода був позбавлений своєї спорідненої педагогічної праці в навчальних закладах, тому поширював своє вчення життєвої мудрості в мандрах серед народу. Великий вчитель-мудрець відійшов з цього світу 29 жовтня (9 листопада) 1794 р. в будинку добродія Андрія Івановича Ковалівського в селі Вільшанська Іванівка (нині – с. Сковородинівка Золочівського р-ну) на Харківщині, де й похований. Незадовго до смерті, як розповідають, Сковороду вмовляли причаститися, та мудрець одказав: ***«Не євхаристія єднає людину з богом, а пізнання себе»***. На надмогильному камені викарбувано філософему Сковороди, якою мудрець підсумував своє життя: ***«Мір ловил мене, но не поймал»***.

Цей глибокий вислів цитують спрощено у хибному перекладі: *«Світ ловив мене, та не спіймав»*. Світ у Сковороди не може ловити людину, бо людина як мікрокосм, малий світ – невід'ємна частина макрокосму, великого Світу.

Навпаки, *людина у пізнанні себе й Світу пізнає Істину й досягає «радості серця» – щастя*. Сковорода розрізняє в написанні **Мир** як *Внутрішній Світ – «Душевний Мир»*, як *Зовнішній Світ – Космос* та **мір** як *соціум, історію – «древній мір»*. Староукраїнське *мір (мир)* означає: *мирське життя, хрещений люд, громада, соціум*. Сковорода виявився невловним саме для мирських і церковних тенет.

Мудрець Сковорода лишився вільним од церковної й мирської ієрархії: не прийняв кар'єрних пропозицій церковної й світської влади, відкинув будь-який примус, не визнав церковних ритуалів, надав перевагу особистій духовній волі. Сковорода зберіг рідкісну на той час цілісність особистості й принциповість. Проникливо визначив суспільну місію мудреця відомий сковородинознавець Леонід Махновець (1919–1993): *«Історія суспільної думки в Україні XVIII ст. свідчить, що Сковорода справді був єдиною людиною, яка розвивала такий великий комплекс ідей, що входили в непримиренну суперечність з панівними ідеями гнобительсько-експлуаторського суспільного ладу і начисто заперечували їх»*.

Доробок

Своє життєве вчення мудрець Сковорода викладав усно й письмово: в бесідах і оповідах, у численних діалогах, трактатах, віршах, байках, піснях, фабулах, притчах, епіграмах, афоризмах, листах, присвятах.

Філософсько-педагогічний доробок Г. Сковороди складається з філософських трактатів, діалогів, основні з яких: «Нарцис. Розмова про те: пізнай себе», «Симфонія, названа Книга Асхань про пізнання самого себе», «Діалог, або Розмова про давній мир», «Розмова, названа Алфавіт, або Буквар Світу», «Образ Алквіадський (Ізраїльський змії)», «Діалог. Назва його – Потоп зміїний.

Літературний доробок: поетична збірка «Сад божественних пісень», збірка байок у прозі «Байки харківські» та переклади з античних і неолатинських поетів.

До композиторського доробку належать духовні концерти, псалми, херувимська, яку співають на літургії, канти, ліричні пісні. Особливої популярності серед народу набули: «Всякому городу нрав і права» (Пісня 10-та), «О діброво, о зелена!» (Пісня 12-та), «Гей, поля, поля зелені» (Пісня 13-та), «Ой ти пташко-жовтобоко» (Пісня 18-та). Співець сам виконував свої філософсько-сатиричні канти й лірико-філософські пісні, акомпануючи на скрипці, кобзі, бандурі, сопілці й флейті (удосконалена ним сопілка), що свідчить про його великий цілісний талант поета, композитора, музиканта й співака.

За життя Г. Сковороди не вийшов друком жодний його твір, їх поширювали в рукописах сам автор і його прихильники. А його пісенну поезію поширювали мандрівні народні співці – кобзарі, бандуристи, лірники. Вони рознесли Сковородинські пісні по всій Україні й цей свій репертуар називали «Сковорода». Від народних співців з пам'яті *«списував Сковороду»* Тарас Шевченко.

Сковорода дуже любив свої рукописи й, передаючи власноручні списки близьким людям, забороняв їх друкувати, ***вважаючи тексти частиною свого життя, для розуміння якого знання текстів замало – необхідно знати***

природу самого життя. Тож мудрець розкривав суть свого життєвого вчення в безпосередньому діалогічному спілкуванні, подібному до безпосереднього осягнення Істини в самозаглибленні. Таким чином, **Сковорода звільнив українську філософію й світогляд од панівної церковної догматики й став першим вільним філософом-мудрецем у новітній українській культурі.**

Дух волі й культурно-освітнє подвижництво

Провідний моральний принцип життя Григорія Сковороди: **«Воля дужча за всяку неволю».** Основоположна світоглядна позиція практичного вчення Григорія Сковороди: **«Природа є першопочаткова всьому причина й саморухома пружина»;** **«Природа переважає науку».** Разом вони в своїй внутрішній неподільній цілісності являють суть морально-світоглядного феномену **Сковородинства – життєвої мудрості, дієвої філософії культури або культурософії.**

Сковородинство як феноменальне морально-світоглядне явище Українського світу неможливо цілісно осягнути ні з погляду релігійної догматики чи канонів релігієзнавства, ні з погляду філософських доктрин чи наукових теорій. Тобто неможливо виміряти його мирськими мірками, про що сказав сам мудрець: **«Мир ловив мене, та не впіймав».** **Сковородинство** як усеосяжний морально-світоглядний феномен української культури дається цілісному осягненню з ясної морально-світоглядної позиції **культурософії – методології самопізнання й досягнення мудрості, дієвої філософії культури,** тобто з позиції самої **культури.** За Сковородою, **культура – «друге, духовне, народження людини»** з **«духовного зародку в серці»** через самопізнання й саморозвиток. Звідси, за його визначенням, дієва функція **філософії-мудрості як філософії культури, культурософії – «дати життя нашому духові».**

Поняття **культурософія** походить від латинських слів **colo – ладувати на землі, вирощувати, плекати** й **cultura – уладування, удосконалення, плекання, виховання** та грецького **σοφία – знання, мудрість.** Значення поняття **культурософія – виховання мудрості, дієве знання для самопізнання й саморозвитку людини в системі культури.** У всеосяжному розумінні **культура – система самоорганізації, саморозвитку людини, народу й усього людського світу на природній основі, система вільного, морально-духовного життя.** Аби бути культурною людиною, мало знати Істину, необхідно жити згідно з істинним знанням – у цьому моральна сила життєвої мудрості Сковороди, яку називаємо **Сковородинством або культурософією.**

Моральна суть **Сковородинства** розкривається в культурно-освітньому подвижництві мудреця Сковороди, який істинно жив серед свого народу й за проникливою характеристикою М. Ковалинського: **«ділився останнім з убогими, мав набожність без марновірства, вченість без величання, поводження без лестощів».** Ця характеристика цілковито відповідає принципіві духовного подвижництва давньокитайського мудреці Лао Цзи: **«працювати й не шукати вигоди, досягти успіху і не величатися, стати великим і не панувати».** У

цьому національна й світова велич подвижника українського духу **Григорія Сковороди – вселюдського мудреця з українським серцем.**

Культурософський принцип життєвої мудрості є основою філософсько-освітньої системи Г. Сковороди й природовідповідного, культуровідповідного морально-світоглядного руху *Сковородинства*. Цей життєвий принцип мудреця Сковороди був малозрозумілий його сучасникам і лишається малозрозумілий нинішнім поколінням, бо хоч істинні осягнення Сковороди *позачасові – безвічні*, та для їх сприйняття й осмислення необхідно підготуватися через самопізнання й моральну зрілість. Стан розуміння феномену Г. Сковороди нагадує сумне зізнання Миколи Гоголя про нерозуміння його сучасниками: *«Кожен розуміє мене настільки, наскільки розуміє себе»*.

Мудреця Сковороду, людину вроджених духовних здібностей і набутих енциклопедичних знань, за життя владоможці обзивали «диваком», «старцем», а церковники – «сектантом», приписуючи йому авторство духоборської «Сповіді віри», та «розбещувачем народу» (аналогічно звинувачували Сократа. Церковна влада й поліція завели проти Сковороди таємні справи, й він зазнавав постійного релігійно-жандармського гоніння, тож змушений був мандрувати й переховуватися. У ХХ столітті комуністичні ідеологи називали мудреця «матеріалістом», «атеїстом», а в нинішню пору засилля церковної (християнської) релігійності, що прийшла на зміну світській (комуністичній) релігійності, Сковороду стали трактувати як «теолога-містика» й навіть «пророка» (підміна філософа-просвітителя). Більше того, деякі ентузіасти намагаються канонізувати Сковороду, хоч церковні ортодокси знову згадують про його «сектантство» й «масонство». «Сектантство» й «масонство», як і церковна ієрархія, були чужі, одворотні вільному духові мудреця. Видатний український учений-енциклопедист Дмитро Іванович Чижевський (1894–1977) ясно аргументував абсурдність релігійних посягань на вільний дух мудреця: ***«від сектантів Сковороду відділяло шукання теоретичної та життєво-етичної, а не релігійної правди, – він почував себе філософом, а не пророком або реформатором»***. Сковорода не потребує церковної канонізації – святістю світла сповнені його істинне думання, справедливе діяння й правдиве письмо. Волею світлого духу сповнене все його бездоганно чесне життя. І все це давно морально схвалив його рідний народ. Та поверхово й далі тлумачать неосяжний феномен Сковороди у «широкому» спектрі – від «православного монаха» й «богослова» до «масона», «космополіта», «хіпі», «гіпстера», «неформала» й «дауншифтера» (простака), намагаючись *«перекодувати на сучасні формати»*. Тобто проектують себе на Сковороду хто від власного невігластва, хто від ідеологічної заангажованості, а хто й зі свідомим наміром спровокувати мудреця і його просвітницьке морально-світоглядне вчення. І досі вільний дух мислителя-мудреця ловлять у тенета мирського недомислу й релігійної догматики, як ловили за життя.

Особливо нав'язливо марновірці накидають духовному подвижникові статус «богослова», «реформатора церкви», хоч за життя Сковорода категорично не сприймав церковної догматики й не прийняв ні церковного сану, ні

чиновницького стану. Зверталися до Сковороди ченці Києво-Печерської лаври, знаючи його як ученого: *«Доволі блукати по світу! Час причалити до гавані: нам відомі твої таланти, свята лавра прийме тебе, як мати своє чадо, ти будеш стовпом церкви і прикрасою обителі»*. У відповідь – виклик: *«Ох, преподобнії! Я стовпотворіння собою умножати не хочу, доволі і вас, стовпів неотесаних, у храмі божому...!»*. Спокушали Сковороду й високими світськими посадами, все з тим же наміром – ізолювати його від людей.

Григорій Сковорода перший з видатних українських попередників і сучасників не змарнував своїх таланти і духовного подвижництва на служіння церкви, не піддався спокусі релігійної й світської влади та зберіг самостійність мудрого життя волею особистого духу.

Дослідники часто називають Сковороду «філософом без системи», мовляв, він еkleктично поєднував у своєму вченні різні, часом суперечливі, філософські системи, які не мають єдиної теоретичної основи. Певно, вони виходять з догматичної засади, що філософія неодмінно мусить мати формальні ознаки якоїсь релігійної, ідеологічної доктрини чи наукової теорії. Тобто нехтують саму суть філософії, означену Сковородою: *«Філософія або мудрість спрямовує все коло діянь своїх на те, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, ясність думкам...»*. До речі, системність визначають не закони, канони чи догми, а внутрішня здатність живої сутності, структури саморозвиватися з ресурсу самостійної сили. Те, що умовно називають системою (релігія, ідеологія, штучні закони, політичний режим), насправді є *антисистемою*, бо воно не розвивається, а існує за рахунок вільного внутрішнього ресурсу системи культури. Тому й Сковородину вільну систему філософії-мудрості – **Сковородинство** намагаються втиснути у формальні рамки релігійних канонів та ідеологічних догм. Але вільний дух мудреця не дає себе ввіймати. Справді, Сковородину життєву мудрість неможливо пристосувати ні до якої релігійної чи ідеологічної філософії.

Сковорода зародився й виріс як український мудрець у своєму питомому природному й етнокультурному середовищі, в своїй етносфері, й розвинув з власного ясновідно-морального світогляду свою *систему життєвої мудрості*, свою *культурософію*, яку ми тепер називаємо **Сковородинством**. Сковорода – єдиний після Сократа й Піфагора європейський мудрець, який не просто вільно філософствував, а жив згідно зі своїм цілісним морально-світоглядним ученням у *триєдності істинного думання, справедливого діяння й правдивого висловлення*. Всупереч тотально спекулятивному європейському філософствуванню, за винятком Канта, Сковорода – філософ-мудрець східного типу, що зближує його життєву мудрість із даосизмом, йогою, суфізмом, буддизмом. У Сковороди, як і в східних мудреців, провідним принципом життя є *первинність серця*, а не розуму, як у західних мислителів. Саме первинність і духовна воля *серця* з його внутрішнім суддею *совістю* – морально-світоглядне осердя **Сковородинства**. Згідно з кордоцентричною концепцією Сковородиної філософії-мудрості, мірою моральної зрілості людини є *чисте серце*: *«Голова в людині всьому – серце людське. Воно-то і є найточніша людина в людині, а все інше – околиця...»*.

Джерельна основа життєвої мудрості Григорія Сковороди – в моральному світогляді агрокультури, яка розвинулася з природної основи, з продуктивної взаємодії людей з рідною землею: *люди агрокультури спершу дають землі свою силу, а вже потім отримують плоди своєї праці. Питому культуру здатні породити й розвинути люди, які тривалий історичний період живуть на рідній землі й продуктивно взаємодіють з нею. Коли вони втрачають той живий взаємозв'язок з рідною землею, то втрачають і культуру.*

Дехто вважає Сковородину філософію суперечливою – філософією крайнощів, парадоксів, а отже малозрозумілою, бо в його творах часто зустрічаються протилежні думки. Так одні вважають Сковороду моністом, інші – дуалістом. А мудрець завдяки розрізненню *чистим серцем* внутрішнього й зовнішнього аспектів та крайнощів зовнішньої сфери буття, розрізняє істинне та облудне, а через самопізнання являє істинність своєї сутності, відкриває цілісність і нескінченність *Усеєдиного Життя*, його безвічну основу – *Істину*.

Витоки Сковородиної філософії найчастіше вбачають в античній філософії та патристиці – філософському напрямі, заснованому так званими отцями церкви. Визначний україніст і сходознавець Андрій Петрович Ковалівський (1895–1969), нащадок славного роду Ковалівських, з яким значною мірою пов'язана доля Г. С. Сковороди, наголошує, що *«не можна виводити світогляд Сковороди лише з античної філософії та патристики, ігноруючи обставини його життя, суспільне середовище, в якому він творив, не з'ясовуючи чому, власне, мислитель користувався тим чи іншим готовим ідейним знаряддям давніх письменників»*.

Для подолання крайнощів і взаємозаперечних розбіжностей, що виникають при зовнішньому сприйнятті феномену Сковороди й при зіткненні різних релігійних віровчень, політичних ідеологій і наукових теорій, та для цілісного осягнення феномену мудреця застосуємо його власний *морально-світоглядний метод з осягненням Істини через самопізнання: «З видимого пізнавай невидиме»*, з мудрістю життя в Істині: *«Пізнаєш Істину – ввійде тоді у кров твою Сонце»* та з волею духу: *«Воля дужча за всяку неволю»*. Цей *морально-світоглядний метод життєвої мудрості* Сковороди і є *Сковородинством* або *Сковородиною культурософією*. Отже, морально-світоглядну основу *Сковородинства* як *культурософської пізнавально-освітньої системи життя в Істині* становлять три дієві чинники природно-культурного саморозвитку людини: *самопізнання, життєва мудрість і воля духу*. Тож осмислювати феномен мудреця Сковороди належить з морально-світоглядної основи його філософії-мудрості.

Своєчасність Сковородинської пізнавально-освітньої системи

Філософсько-духовна практика й педагогічна діяльність – дві найхарактерніші особливості феноменальної натури Григорія Сковороди. Сковородинські *філософія* (система мудрості) й *педагогіка* (система самовиховання) взаємопов'язані внутрішнім, глибинним прагненням

самопізнання й щасливого людського життя за моральним принципом у ладу з Природою й Світом.

Освітня система Сковороди вільна від догматики й авторитаризму. Головне спрямування Сковородинської освітньої системи – *розвиток людиною своїх природних здібностей через самопізнання та самоздійснення в «спорідненій праці»*. «Споріднена праця» самого Сковороди – вчительство як цілісний вияв його моральності: *мудрець учив, як жив і жив, як учив*.

У XVIII ст., в пору релігійного тоталітаризму, Григорій Сковорода власним духовно-філософським досвідом і життєвим прикладом відкрив людям практичне, дієве знання – *життєву мудрість*, як кожна людина може пізнати свою духовну сутність, явити її в «другому, духовному, народженні» й здійснити життєву програму своєї душі в культурному саморозвитку.

Педагогіка – єдина професія Г. С. Сковороди, якою він займався все життя. «Єдиний офіційний стан, з яким він ідейно мирився, був педагогічний; але за кожної спроби влаштуватися, він обов'язково наштотувався на підводне каміння», – так охарактеризувала О. Я. Єфименко вроджене педагогічне покликання мудреця Сковороди й труднощі в його здійсненні. Мудрець скрізь і повсякчас лишається істинним педагогом – моральним учителем для всіх поколінь і всіх верств українського народу.

Освітні нововведення Григорія Сковороди, що їх тоді побивала теологічна догматика, цілковито відповідають нинішньому *інноваційному освітньому принципу – активному персоналізованому навчанню на основі розвитку критичного мислення, креативності, допитливості, винахідливості, наполегливості, взаєморозуміння*.

Провідна філософема життя мудреця Сковороди: **«Воля (за прислів'ям) дужча за всяку неволю. Вона спонукає до особистого досвіду»**. А щастя – це **«веселість»**, що є виявом *«здоров'я гармонійної душі»*. Мірилом людського щастя є радість життя. Щастя – мірило згоди між людьми й ознака збірної цілісності народу: *«Щасливий, хто з'єднав свою приватну справу з загальною. Се є істинне життя»*. В ідеї щастя Сковорода розкрив ясну мету духовного призначення людини й народу – *жити в Істині*.

В ідеї щастя Григорій Сковорода перший в українській і загальноєвропейській філософії розкрив внутрішню, екзистенційну, сутність людини як її самоздійснення: **«А що таке людина? Хоч би що воно було: чи дія, чи діло, чи слово – все те марнота, якщо воно не отримало свого здійснення в самій людині»**.

Григорій Сковорода як мудрець українського духовного типу започаткував не тільки нову епоху в українській культурі, а й нову епоху культурного розвитку в європейській історії, явивши в життя конструктивні ідеї *культурософії* як *практичної філософії культури* та *екзистенції людини й народу*. Особливість української екзистенційної концепції в тому, що в ній передбачається як власна воля *людської особистості*, так і цілісна воля *«збірної особи українського народу»*.

Нині нагальною необхідністю є розвиток *Сковородинської культурософії* й відновлення в системі культури підсистеми національної педагогіки, заснованої на морально-світоглядній основі *Сковородинства*.

На *культурософських* морально-світоглядних діалогічних засадах освітньої системи Сковороди базуються ***Всеукраїнські Сковородинські навчання «Пізнай себе»***. *Сковородинські навчання* започатковано 5 жовтня 2017 р., у Всесвітній день вчителя, й віднині вони проводяться повсякчас по всій Україні, в українських освітніх закладах за кордоном. Це сприятиме поглибленню інтересу до феноменальної спадщини українського мудреця, її популяризації в Україні й світі та надасть Всеукраїнським Сковородинським навчанням міжкультурної, всесвітньої значущості.

Навчання запроваджено в системі української освіти від початкової до вищої школи. Основний методичний принцип Сковородинських навчань – *діалогічний взаємозв'язок учитель-учень*, а їх сутність – *пізнання життєвої програми своєї душі та здійснення цієї програми волею особистого духу*. Сковорода, як і Сократ, ніколи не давав готових знань, а в діалозі спонукав співрозмовника до самостійного відкриття в собі істинного знання.

Освітня позиція Сковороди ґрунтується на глибокій повазі до рідного народу: *«Знання не повинне звужувати свій вплив лише на жерців науки, які жеруть і пересичуються, але повинне бути доступним усьому народові, увійти в народ і утвердитися в серці та душі всіх тих, хто повинен сказати правду: я також людина й мені все те, що людяне, не байдуже!»*. Мудрий вчитель навчає, що людям не вистачає найголовнішої науки – науки про людину та про шлях досягнення людьми щастя. Звідси морально-світоглядний принцип освітньої системи мудреця Сковороди: ***«Не життя для науки, а наука для життя»*** ; ***«Я наук не гуджу, але мене не влаштовує таке наукове розуміння світу, яке не дає підстави для моральної поведінки»***. Ця Сковородинська істина лишається своєчасним застереженням від абстрактного, аморального інтелектуалізму. Послідовник Г. Сковороди П. Куліш засуджує чужу, штучну, схоластичну науку, яка зігнорувала скарби народної пам'яті, високу моральність народних звичаїв: *«Професорські голови були коморами для зсипки зерна, але не полями, які відроджують зерно сторицею. ...Дитина на руках у матері більше знає Істини, ніж цілі школи, синагоги й академії мудреців»*. Знаючі люди зобов'язані забезпечити свій народ Правдою – істинним знанням, завдяки чому народ досягає взаєморозуміння і взаємодії.

Мудрець Сковорода чітко означає свою антиелітарну позицію духовного подвижника, який прагне розбудити приспану панством *«недвижну масу»* люду: *«Панські переконання, ніби прості люди чорні, здаються мені смішними... Як з утроби чорної людини появились білі пани? Хитрують: прості люди сплять; нехай сплять і глибоким сном, багатирським; але кожен сон – закінчиться, і хто спить – той не мертвий і не задубілий труп. ...Мене ганьблять, нехай ганьблять; про мене кажуть, що я ношу свічку перед сліпими, але без очей не побачиш світоча; нехай кажуть; наді мною насміхаються, що я дзвонар для глухих, але*

глухому не до гудіння; нехай насміхаються; вони знають своє, а я знаю моє і виконую моє так, як я знаю, й моє прагнення мене урівноважує».

Григорій Сковорода чітко розрізняє в суспільстві «людей» і «панів», «народ» і «недвижну масу», «синів віку» й «синів дня». «Сини віку» – це мудреці-подвижники, які бачать далі за синів дня, бо знають Істину й будять нею *недвижну масу*, приспану панамі. Сила мудреця-подвижника Сковороди – в істинному знанні себе й несхибності в Істині, в нездоланності його волі духу: *«Неправда гнобить і протидіє, але тим дужче бажання боротися з нею».* Так і пробуджені люди мають пізнають себе та набути сили у взаєморозумінні й взаємодії одне з одним у збірній цілісності свого народу, як навчає Сковорода: *«Кожен повинен пізнати свій народ і в народові пізнати себе».*

Своєчасною стратегією культурно-соціального саморозвитку людської особистості й збірної цілісності народу лишається для українців **Сковородинство**. І це ствердив мислитель Д. І. Чижевський: *«Українська духовна історія все, як зачарована, повертається до «Сковородинства»».*

Савенко Олександр Миколайович, доцент
кафедри журналістики і мовної комунікації
Гуманітарно-педагогічний факультету НУБІП,
екс-президент Національної телекомпанії України,
академік Євразійської телевізійної академії,
Заслужений журналіст України

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ СКОВОРОДИНІВСЬКОГО ПРИНЦИПУ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» НА СИТУАЦІЮ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Філософа, музиканта, поета і педагога Григорія Савовича Сковороду в нашій державі люблять називати «українським Сократом», тим самим ніби вивищуючи нашого земляка і ставлячи його на один щабель з найвидатнішими мислителями цивілізації всіх часів і народів. Хоча ставлення на батьківщині до цієї особистості воістину планетарного масштабу абсолютно не відповідає розумінню ролі, місця і значення спадщини нашого генія у світовій культурі. Якщо у наукових колах України ім'я Сковороди не досить часто, але звучить на конференціях, симпозіумах, конференціях, то у засобах масової інформації наш доморощений Сократ майже випадковий гість: для українських ЗМІ він такий же далекий, як і Сократ разом із Діогеном. Щоб переконатися у цьому досить у пошуковій базі Google поцікавитися кількістю публікацій в українській пресі про Г.Сковороду: за два останніх десятиліття (!) у виданнях національного охоплення їх виявиться не більше двох десятків. Про Сократа, до речі, – більше.

Життя українського суспільства на зламі ХХ століття і змін у державотворчій і соціально-політичній царині переконливо доводить, що всю глибочінь думок, сентенцій і передбачень Григорія Сковороди (як і Тараса Шевченка) ми ще не

осягли. Сьогодні все очевиднішим стає, що це не про свої, а про наші часи Кобзар писав: «Мені однаково Чи буде той син молитися, чи ні. Та не однаково мені Як Україну злії люде Присплять, лукаві, і в огні Її окраденую збудять». Так само по-новому звучать і сприймаються нині і Сковородинівські слова – відмінно від того, як їх сприймали 50-70 років тому: «Всякому городу нрав і права. Всякий імеєт свой ум голова»... Раніше здавалося все простим і зрозумілим: самоврядування міст і громад – це той суспільний уклад, до якого слід і тоді було прагнути, і який сьогодні особливо на часі; а чим більше розумних і освічених, здатних самостійно і по-різному мислити, людей є у народі – тим краще для самого ж народу.

Політична й економічна практика в Україні, що призвели до тотального зубожіння населення, контраверсійна пенсійна реформа та інші антисоціальні заходи влади, всероз'їдаюча корупція, суспільні потрясіння за часів президентства В.Януковича, П.Порошенка, утаємниченість, скандальність і у багатьох випадках кричуща некомпетентність команди В.Зеленського, змушують замислитися – а чи справді добрим і потрібним для народу є «всякий свой ум» у головах очільників нашої держави і всієї владної верхівки назагал? Чи відповідає їхній «свой ум» і «нрав» сподіванням і потребам спільноти?

На нашу думку «сродність праці» у розумінні Г.Сковороди полягає у поєднанні дій індивідуума з потребами громади, у суголоссі справ і задумів конкретної людини з її внутрішніми переконаннями, у реалізації принципу «корисно для спільноти – корисно для тебе». Якщо ж праця чи рішення приносить зиск тільки окремій особі чи групі і протирічить інтересам більшості – значить, це не «сродна праця».

Навряд що саме оцим сквородинівським принципом керувалася Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення України у середині 90-х років минулого століття, коли, видаючи ліцензії телерадіокомпаніям (ТРК), формувала телерадіоінформаційний простір молодій незалежній державі. Констатуємо: інформаційний простір країни (одне з найбільших багатств народу) бездумно і безсоромно розбазарено. У результаті цієї «несродної праці» (під тиском влади і фінансово-промислових груп) сьогодні в Україні діє 28 телеканалів із загальнонаціональною сферою розповсюдження. (Для порівняння: в європейських країнах таких національних мовників існує від 3 до 6.). Таким чином в Україні було сформоване олігархічне телебачення, оскільки власниками потужних медіакорпорацій стало кілька людей: олігархи Д.Фірташ (11 телеканалів різної сфери розповсюдження), І.Коломойський (8), Р.Ахметов (6), В.Пінчук (5) і т.д., які фактично і визначають інформаційну політику держави, оскільки сама держава від цього надважливого завдання самоусунулася. Зауважимо, що найбільшим власником телемедіа в Європі є экс-прем'єр-міністр Італії С.Берлусконі, який не може конкурувати з нашими телемагнатами – він володіє усього 3 телеканалами.

Далекою від сквородинівських настанов виявилася і Верховна Рада України, яка 2014 року прийняла Закон «Про суспільне телебачення і радіомовлення України». Безумовно, суспільне телебачення і радіомовлення

потрібне, однак із його впровадженням Україна запізнилася років на 25. Нині національний інформаційний простір настільки щільно укомплектований, що поява у ньому ще одного каналу вже фактично нічого не змінювала.

Гідним подиву є те, що прийняттям цього закону Верховна Рада своїми руками фактично знищила систему державного телебачення і радіомовлення, на базі якої було створено суспільного мовника, чим позбавила всю владу країни – від верховної до органів місцевого самоврядування – власного інформаційного ресурсу. Цей ресурс і так був дуже незначним – на той час всього 1,7% від загальної кількості ТРК (27 державних із 800 ТРК різних форм власності). Тоді народним депутатам певною групою осіб (сьогодні їх називають «соросятами») була нав'язана думка, що всі теле- і радіоканали, газети і журнали, серед засновників яких є органи державної влади, слід роздержавити, оскільки влада нібито цензурує у скритий спосіб ці ЗМІ і суспільство їм не довіряє. За цією логікою виходить, що українська влада для українців – ворог. Що ті ЗМІ, які обстоюють національні інтереси, розповідають про історію, мистецтво, літературу, культуру, народні традиції і обряди, на збиток собі (бо там заборонена реклама) виготовляють дитячі передачі, той же народ не сприймає, а олігархічні, які сповідують інтереси певних угруповань і кланів, – мусить сприймати, оскільки інших в Україні вже просто немає!

Наголосимо: влада була позбавлена голосу у найгострішу фазу російської агресії проти України – після підступного вторгнення російської армії на територію нашої держави, після трагедій під Дебальцево та Іловайськом. Про яку «сродну працю» наразі можна говорити, якщо визначення, яке годиться вжити для означення цих дій, – головоотяпство чи диверсія?

Не дивно, що інформаційну війну проти Росії Україна поки-що безнадійно програє – і на зовнішньому, і на внутрішньому фронтах. Можна константувати, що національної інформаційної політики у нашій державі просто немає – донедавна функціонуюче Міністерство інформаційної політики так і не спромоглося її не те що впровадити, а навіть розробити. Більше того – за президентства П.Порошенка, незважаючи на гучні заяви і будівництво телерадіовежі на горі Карачун поблизу Краматорська, не забезпечено стабільної трансляції програм українського радіо і телебачення на тимчасово окуповані території Донбасу. Радіосигнал з карачунівської вежі не досягав навіть Донецька, розташованого за 50 кілометрів від лінії розмежування. Україна, позбавлена єдиного інформаційного центру, ніяк не протидіє активній інформаційній агресії Росії проти України і всього демократичного світу на територіях країн Європи, де скрізь присутні російські теле- і радіоканали зі своїми провокативними і дезінформаційними програмами. На ці цілі Росія щороку виділяє 1,5 млрд. доларів.

Сподівання на новоствореного Суспільного мовника в особі НСТУ, як і прогнозували тверезомислячі телефахівці, не справдилися. Розгромлені раніше авторитетні серед глядачів обласні державні телерадіокомпанії – якщо раніше вони продукували в середньому по 35-40 тематичних програм про життя своїх

регіонів – від питань зайнятості населення до місцевого спорту і художньої самодіяльності, – то утворені замість них філії ПАТ НСТУ виготовляють всього по 3 програми: щоденну ранкову, новини і «Тему дня». Життя регіонів з регіональних суспільних телеканалів зникло. Якщо це розвиток – то що ж тоді стагнація?

Не кращою є і ситуація на національному телеканалі Суспільного мовника. За визнанням донорів з Європейського Союзу, які виділили спеціальний грант на висвітлення перебігу президентської кампанії в Україні нинішнього року, висвітлення цієї надзвичайно важливої суспільної події НСТУ провалила. Фіаско для українського глядача закінчився і проведений НСТУ національний конкурс «Євробачення-2019». Цей перелік недоліків роботи НСТУ і невідповідності її діяльності потребам сьогодення можна продовжувати довго. Але висновок один: життя суспільства з усіма його проблемами, протиріччями і успіхами суспільне телебачення не віддзеркалює. Прикро, але факт – якщо раніше державна НСТУ посідала місце у першій десятці телевізійного рейтингу, то сьогодні суспільна НСТУ опинилася неподалік від 40 місця.

Ще один парадокс, який, певно, не зміг би пояснити і філософ Сковорода: який же це суспільний мовник, якщо він фінансується з державного бюджету, і навіть суспільство на власні кошти утримує телебачення, яке фактично ніхто не дивиться?

Немало запитань і занепокоєння викликав у журналістів і Указ Президента України від 08.11.19 року № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави». У частині, що стосується доручення Кабінету Міністрів України розробити «Положення щодо вимог та стандартів новин», вони вбачають спроби нинішньої влади обмежити свободу слова, посилити тиск на незалежні ЗМІ, втрутитися в роботу інтернет-медіа шляхом регулювання їхньої діяльності і вбачають готовність влади до введення прихованої цензури. Високопосадовці, серед яких багато колишніх медійників, які нещодавно самі потерпали від владних утисків, подібні закиди дружно відкидають, часом зовсім невдало – скажімо, міністр культури, молоді та спорту В.Бородянський пояснив двочитання і невідповідність демократичним нормам деяких пунктів Указу ... «стилістичними огріхами». З іншого боку – уявити, що подібні доручення своїм урядам могли б дати Д.Трамп, Е.Макрон чи А.Меркель, неможливо. Вказівки такого кшталту могли б бути характерними для президента Росії В.Путіна. Чи російської імператриці Катерини II, від ласки якої утік Гигорій Сковорода. Чому до цього вдався демократ В.Зеленський? Поживемо – побачимо. Поки що ясно одне: «сродної праці» в медіапросторі немає. Як і в суспільстві назагал. Сподіваємося – поки що...

Хлопчанюк Вікторія, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

СКОВОРОДА: ХАРАКТЕРНИК ІЗ ДАРОМ ПЕРЕДЧУТТЯ

*Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошеними саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.
М. Рильський*

Письменник і філософ, співак та музикант, байкар і педагог Григорій Савович Сковорода народився 3 грудня 1722 року в сім'ї козака Сави Сковороди. Офіційно підтверджених даних щодо його біографії небагато, історики сперечаються навіть щодо місяця його народження. Натомість легенд, як водиться, хоч відбавляй. І це зрозуміло – адже особистість таки легендарна!

Почнімо з дати народження – вона стала відома світові через 200 років після, власне, народження Сковороди. Дослідники віднайшли в одному з листів Григорія Савича до свого учня та приятеля Михайла Ковалинського згадку про те, як він провів свій день народження. Досі це єдиний документ, який засвідчує цю дату.

Існують також архівні дані, які свідчать, що дитинство Сковороди пройшло у козацькому сотенному містечку Чорнухи Лубенського полку (нині Полтавщина). Можна припустити, що дитячі роки, проведені у козацькому стані, сформували психологію філософа, для якого протягом усього життя найвищою цінністю була особиста свобода.

Хлопець гарно співав, був солістом у церковному хорі, а також вирізнявся винятковими здібностями до навчання. А ще грав на сопілці, флейті, скрипці, гусях, лірі, бандурі. У навчанні Григорій завжди був перший, вивчив латинську, грецьку, польську, німецьку та інші мови, перечитав, мабуть, усю бібліотеку Києво-Могилянської академії. Проте це не всі таланти, якими володів Сковорода. Подейкують, що він мав неабиякий дар передчуття.

Відомі два різючі факти, які доводять, що поет умів передбачати біду.

Сковорода вирішив відвідати альма-матер - Могилянську академію. Увійшов в місто в районі Золотих воріт, відправився по знайомому маршруту в бік недавно побудованої Андріївської церкви.

«Дойшовши до того місця, де нині Андріївська церква, - описує Віктор Аскоченский – журналіст, історик і письменник, - він раптом повернув назад, як ніби за велінням якоїсь сили; відійшовши від колишнього місця на значну відстань, він знову підійшов до нього і знову повернувся. Бажаючи перемогти в собі таку дивну

нерішучість, Сковорода пішов твердіше тим спуском, але раптом побіг назад, заткнувши ніс і з жахом повторюючи, що він чує запах трупів ».

Філософ повернувся в Китаївську пустинь і став збирати речі. На питання братії відповів, що в Києві скоро буде чума. Даремно ченці переконували його, що боятися нічого, що місту ніщо не загрожує. «Сковорода, - розповідає передання, - нічого не слухав та в той же день пішов пішки з Києва».

А через два дні в Києві спалахнула епідемія чуми. Причому все почалося саме на Подолі, куди так і не дійшов Григорій Сковорода.

Міська влада спочатку не діяла. Знаючи, що в Європі лютує «морвиця», в Києві все одно не ввели карантин для мандрівників. Купець, який повернувся з партією товару з Польщі, заніс до міста смертельну хворобу. Але і після цього запобіжні заходи не були введені - наприклад, жителі Подолу продовжували вільно ходити на Печерськ. Тільки коли чума охопила все місто, пішла команда оточити Київ.

Тим часом Сковорода прибув в Охтирку. «Зупинився він, - пише Михайло Ковалинський, - в монастирі у приятеля свого архімандрита Венедикта. Тут раптом отримали звістку, що в Києві виявилася морвиця, про яку під час перебування його і не чути було, і що місто замкнене вже ».

Відома історія про те, як Сковорода передбачив наближення своєї смерті. «...Був прегарний день. До діда з'їхалось багато сусідів погуляти й повеселитись. Мали також на цілі послухати Сковороди... За обідом був Сковорода незвичайно веселий і говіркий, навіть жартував, оповідав про своє минуле, про свої мандрівки, досвіди. Зачаровані його красномовством повставали всі від обіду, Сковорода щез... Він пішов у садок. Довго ходив він по перехресних стежках, зривав овочі й роздавав їх хлопчикам, що працювали в садку. Над вечір пішов сам господар шукати Сковороду й застав його під гіллястою липою. Вже заходило сонце: останні його проміння пробивалися крізь гущу листя. З рискалем у руці копав Сковорода яму – вузьку, довгу яму. – «Що це, друже Григорію, чим то ти зайнятий?» – спитав господар, підійшовши до старого. «Пора, друже, закінчити мандрівку!» – відповів Сковорода – «і так усе волосся і злетіло з бідної голови від мордування, пора непокоїтися!» - «І, брате, дурниця! Досить жартувати, ходімо!» – «Іду! Але я прохатиму тебе попереду, мій добродію, хай тут буде моя остання могила». І пішли в хату. Сковорода недовго в ній лишився. Він пішов у свою кімнатку, перемінив білизну, помолився Богу і, підложивши під голову свої писані праці і сіру свитку, ліг, зложивши навхрест руки. Довго чекали на нього з вечерею. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю теж, до обіду так само. Це здивувало господаря. Він насмілювався увійти до Сковороди, щоб розбудити його; однак Сковорода лежав уже холодний, закостенілий» [1].

Поховали філософа, як він і просив, у місці, де сам лагодив собі останній притулок. Але могилі Сковороди не судилося навечно зберегтися на схилі під липою, неподалік його улюбленого дуба. За наступної власниці маєтку домовину перенесли в інше місце – далі від ставка та панського будинку. Існує кілька версій, чому так сталося, які чи то виключають, чи то доповнюють одна одну. Відповідно до першої, нова власниця маєтку не схотіла бачити серед парку могилу якогось "старця". Інша тлумачить перенесення поховання за яр майбутньою близькістю до некрополя

Ковалівських. Екзотична третя версія пропонує за причину забобони місцевого населення, яке страхалося привидів від могили без хреста...

Останнє звернення видатного філософа до людей викарбувано, згідно його заповіту, на надгробному камені: "Світ ловив мене, та не впіймав".

Література

1. Анісов В. 3 переказів про Сковороду // Молодь України. – 1944. – 17 грудня

Вегнер Анастасія, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГЕНІЙ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ, МУЗИКАНТ, КОМПОЗИТОР, СПІВАК - ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

Григорій Сковорода народився 3 грудня 1722 р. у бідній козацькій родині в селі Чорнухи Полтавської губернії. У 1738 – 1741 р.р. та у 1744 – 1750 р.р. навчався у Києво-Могилянській академії, а у 1742 – 1744 роках перебував у Петербурзі, де співав у придворній капелі і спостерігав за столичним життям. Навчання в Академії зробило Г.Сковороду одним із найосвіченіших людей свого часу. Він досконало володів латиною, церковнослов'янською, німецькою та польською мовами; вивчив філософські твори античних та сучасних авторів.

Музика займала поважне місце в житті філософа й митця і була постійною супутницею його громадської, наукової та творчої діяльності. Музичні здібності Г. Сковороди виявилися з дитинства, а першим його музичним інструментом, яким він майстерно володів, була сопілка або свиріль. Яскравіше проявили себе вокальні здібності в період навчання в сільській школі, де Г. Сковорода здобув і початкову освіту. З 1738 по 1742 р. він навчається у Києво-Могилянській академії, де музика й поезія, а також спів у академічній капелі стають його улюбленими заняттями. З 1742 р. музичну освіту Г. Сковорода продовжив у Петербурзі, куди потрапив під час чергового набору українських співаків до Придворної капели. Так, у реєстрі 17 українців-співаків Придворної імператорської капели значиться під No 7 «альтист - Григорій Савельєв син Сковороди», який протягом 1743 р. перебував на службі при імператорському дворі у Петербурзі. Відповідно до указу імператриці Єлизавети Петрівни від 2.05.1743 р. проголошено: «Пока они певиче в службе Ея Императорскаго величества будут, дома в Киеве і в Малой России, где живут отци і матери, братья и сестри, их с ними неврозделе от всяких податей, служб и постоев уволить», зокрема «Лубенского полку в местечке Чорнухах, а содержит мать его Пелагея Степанова дочь Шенговеевна». Копії імператорського указу та реєстр співаків було надіслано «в военную коллегію», Київську губернську канцелярію, а також гетьману К. Г. Розумовському.

Отримавши ґрунтовну музичну освіту в Петербурзі, Г. Сковорода здобув звання «придворного уставщика», який поєднував функції заспівувача в хорі, вчителя співу та диригента. Це звання отримували кращі півчі Придворної капели.

Уставщик носив особливе вбрання і мав власні клейноди - булаву. Про цей період життя Сковорода у Петербурзі занотовано в «Отрывках из записок» І. Срезневського: «Перебуваючи там близько двох років, він склав голос духовної пісні "Іже херувими", яка й досі відома у сільських церквах на Україні». У серпні 1744 р. разом із співаками й почтом імператриці Єлизавети Петрівни, яка відвідала Київ та інші міста, Григорій Сковорода повернувся в Україну, а також дістав дозвіл залишитися в Києві для продовження навчання в Академії (до 1750 р.). Як зазначає М. Ковалінський, у період навчання Г. Сковорода «сочинил духовные концерты, положи некоторые псалмы на музыку... Сверх церковной, он сочинил многие песни в стихах и сам играл на скрипке, флейттравере, бандуре и гусях - приятно и со вкусом» [3].

З 1750 р. Г. Сковорода разом з російським генералом Вишневським перебуває в Угорщині, Північній Італії, Австрії, Словаччині. Користуючись цією нагодою, він відвідує Відень, Офен, Пресбург та їх околиці; знайомиться з філософією французьких просвітителів, набуває майстерності у володінні іноземними мовами (серед них: латинь, німецька, грецька)[4].

Після повернення з-за кордону, 1753 р. Сковорода розпочав свою педагогічну діяльність, ставши викладачем піітики у Переяславському колегіумі, де написав «Рассуждение о поэзии и руководстве к искусству оной». Упродовж п'ятнадцяти років він вчителював як у духовних школах, так і приватно.

Протягом 1759-1769 рр. він викладав піітику, синтаксис, грецьку мову та «благонравіє» у Харківському колегіумі. За висновками дослідника Г. Данилевського, цей період митця пов'язаний з музично-поетичною діяльністю («складав духовні концерти, поклав деякі псалми на музику і стихіри»). Крім того, у Харкові відбувалися музичні вечори за участю Г. Сковорода, де він «співав ргімо, а важкі solo виконував на своїй флейті, як називав він сопілку, що сам її удосконалив». З 1769 р. Г. Сковорода остаточно залишає викладацьку діяльність й стає мандрівним учителем, філософом і народним співцем. Майже 25 років він мандрує по території Лівобережної (колишньої Гетьманщини) та Слобідської України, навчає козацьких та селянських дітей грамоти, зокрема й музичної.

Так, музика стала для Г. Сковорода одним з важливих засобів прояву та поширення своїх філософських ідей, соціальних поглядів. Саме через мистецтво філософ знайшов шлях до людського серця, до пробудження людської думки.

Тому він не просто переймає філософські, релігійні формули буття для характеристики навколишнього світу, життя, а діалектику філософії реалізує в музично-діалектичній формі.

Музично-поетичну спадщину Сковорода презентують канти, псалма та пісні. Саме ці жанри були популярними і поширеними серед різних верств населення тогочасної України. Як повідомляється у спогадах, Г. Сковорода був не тільки автором творів, а й першим виконавцем їх, акомпануючи на одному з музичних інструментів. Це свідчить про зразок поєднання таланту поета, композитора і професійного

музиканта-виконавця. Він майстерно володів грою на кількох музичних інструментах, тому мав змогу ширше ознайомитися з практикою світської вокально-інструментальної музики, перебуваючи в Петербурзі та під час подорожі по країнах Західної Європи.

На жаль, музично-поетичні твори Г. Сковороди не фіксують запис мелодії чи акомпанемент. Але відсутність автентичних записів не відкидає сквородинські канти й пісні з предмета музично-теоретичного дослідження.

Музично-поетичну спадщину Сковороди зберегло для наступних поколінь не друковане слово, а усна народна традиція, адже жодна пісня за життя автора не була надрукована.

Свої твори він сам переписував і дарував друзям, учням та знайомим: «Благословенним вважався той дім, де він оселявся хоча б на декілька днів».

Пісенні твори Сковороди ставали репертуаром для широкого кола демократичних верств населення, звучали серед козацтва, селянства, міщанства, чумаків, бурлаків, що сприяло його популяризації.

Пісні Г. Сковороди ввійшли у педагогічну практику XVIII ст. й стали навчальним репертуаром. Видатний український композитор, вихованець Київської академії та диригент її хорової капели Артем Ведель (Ведельський) співав пісні «Ах счастье, счастье», «Ах ты, свете лестный» з хором хлопчиків - про це свідчить згадка у статті відомого історика В. І. Аскоченського [6]. До найпопулярніших серед народу належить одноголосна пісня-псалма Сковороди «Ах ушли мои лета». Це єдина відома на сьогодні пісня, надрукована з мелодією ще за життя філософа-музиканта. Відома пісня Сковороди «Всякому городу нрав і права» покладена згодом в основу характеристики сатиричного образу Возного в опері «Наталка Полтавка». Ця найпопулярніша пісня введена в оперу І. Котляревським [7].

Перш за все Г. Сковорода збагатив музично-поетичну творчість новою тематикою, новими мотивами й образами, близькими та зрозумілими народу. У свою чергу, вірші в його творах виконували важливу соціальну функцію й були дієвим засобом втілення й пропаганди нових ідей того часу. Так, лірико-філософський роздум над долею людини, відчуття щастя, душевного заспокоєння Сковорода пов'язує зі станом природи (ліричні пісні «Ах поля, поля зелені» (відома під назвою «Полевая песня господина Сковороды»), «Ой ты, птичко жолтобоко», «Стоит явор над горою» (нотний запис творів у збірнику С. Карпенка «Васильківський соловей».- К., 1864). Саме пісні про природу та її красу - нові для української лірики XVIII ст. і займають значне місце у творчості Г. Сковороди («Весна люба, ах, пришла», «Зима люта, ах, пройшла»). Очевидно, існували лірницькі та кобзарські переробки й імпровізації пісень Григорія Сковороди, де поєднувалися тексти різних пісень - фольклорних та сквородинських. Тому деякі пісенні тексти значно віддалені від первісного задуму автора.

Доцільно ставити питання про дослідження музичної мови пісенної творчості Григорія Сковороди, яка, з одного боку, тяжіє до народнопісенного мелосу, а з іншого - є синтезом елементів старого стилю кантів. Водночас його пісні знаменують народження нового жанру - сольної пісні з інструментальним супроводом, якому Сковорода надав нового напрямку, розширивши вузькі тематичні кордони лірики XVIII ст. Лірика громадянська, філософська, лірика краси й гармонії природи, скорботна лірика

- так розширилося коло образів скворородинської лірики, яке й зумовило шляхи подальшого розвитку української пісні-романсу в кінці XVIII - на початку XIX ст.

Талановитий філософ-музикант Г. Сковорода для більш яскравого й переконливого висловлення часто звертається до засобів і термінології музичного мистецтва. Тому в багатьох його морально-філософських творах існують посилання на пісні, канти або псалми; відбувається застосування форми «філософського» діалогу, типового для музичних жанрів, а також основна мораль (висновок) твору втілюється у пісенно-поетичній формі (як, наприклад, пісенька з байки Г Сковороди «Чиж и щиглик» звучить так: «Лучше мне сухарь с водою, нежели сахар с бедою»). Визнаючи роль і місце культурно-просвітницької діяльності Г. С. Сковороди в історії українського народу, І. Срезневський підкреслював: «За авторитетом, якого він зажив, Сковороду можна назвати мандрівним університетом і академією».

Музично-поетична діяльність Г.С. Сковороди стала класичним взірцем для характеристики культурно-освітнього руху другої половини XVIII ст. в Україні, а також його легендарна пісенна творчість мала вагомим значення у культурно-мистецьких процесах та у становленні нового жанру (побутової української пісні-романсу з інструментальним супроводом) у національній професійній музичній культурі другої половини XVIII - початку XIX ст.

Література

1. Шреєр-Ткаченко О. Я. Григорій Сковорода - музикант. - К.: Муз. Україна, 1972.- 94 с; Боровик М., - 1971.- №2.- С.67-70.
2. ЦДІАК України.- Ф. 51.- Оп. 3.- Спр. 19254.- Ч. 1.- Арк. 135-137; Козицький П. О. Замітки про Григорія Савича Сковороду (ІР НБУВ- Ф. XXXIX- Спр. 222,- Арк. 1).
3. Ковалинський М. Жизнь Григория Сковороды. Твори: В 2-х т.-К.: АН УРСР, 1961.- Т. 2.- С. 487-535.
4. Горенко-Баранівська Л. І. Мистецькі зв'язки вихованців Кисво-Могилянської академії з центрами європейської культури XVII-XVIII ст., 2002.- С. 147.
5. Эварницкий Д. И. Пояснительный текст к рисункам С. И. Васильковского и Н. С. Самокиша, альбом «Из украинской старины».-СПб., 1900.-С. 19.
6. Аскоченский В. И. Русский композитор Веделев // Инвалид. 28 квітня 1854 р.- № 94.- С. 4.
7. Історія української музики: В 6-ти т. //Редкол.: М. М.Гордійчук та ін., Т. 1,- К.: Наук, думка, 1989.-С. 251.

Ляшенко Віра, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГЕТЕ І МИСТЕЦТВО ЗЦІЛЕННЯ

Практика замість теорії. Він вивчав «науку про душу», займався вченням про харчування, лікувальними травами, лікувальними ваннами, банками і завзято

дискутував зі знаменитими лікарями про співвідношення здоров'я і хвороби. Або більш докладно – про позитивну сторону хвороби. Він на практиці познайомився з неприємними сторонами багатьох теорій, коли сам був пацієнтом. Він першим відкрив конфронтаційну терапію, яка застосовується і сьогодні – так він вилікував себе від страху висоти. Він примусив себе піднятися на Страсбурзький кафедральний собор і дозволив собі спуститися вниз тільки після подолання цього страху. Він мав чітку ціль: він хотів подорожувати Альпами. В своїй поезії Гете розкриває людські страждання, яких він зазнав сам, як ніхто інший, він страждав на тяжкі захворювання і не раз був при смерті. Особливо його цікавила «меланхолія» - передсмертна хвороба або бажання вмерти і, як наслідок цього, самогубство, які знайшли своє відображення у його знаменитих романах «Страждання юного Вертера» або в «Міньйоні». Але все ж таки Гете сприймав страждання як екзамен, або можливість зустрітися із собою, справжнім, щирим. Людський біль і неспроможність були для нього процесом визрівання, шляхом до самоочищення і ціною зростання до найвищої духовної природи.

Подорожуючи Італією, Гете захоплюється класицизмом. Античний світ він сприймає як царину краси і гармонії, прямі лінії античної архітектури заспокоюють поетову душу. Саме тоді формуються ідейні підвалини нового світогляду Гете, концепція «веймарського класицизму». Поштовхом до творчих пошуків стала життєва криза – десять безплідних веймарських років. За цей час Гете отримав ще один гіркий урок – його діяльність не поліпшила життя народу загалом. У пошуках інших шляхів митець приходиться до ідеї естетичного виховання людини. Разом із Шиллером вони розробляють програму такого виховання. «Веймарський класицизм» Гете й Шиллера був художнім експериментом, утопічним та ідеалістичним за своєю суттю. Зміст його полягав у відродженні на новому життєвому ґрунті духу античності, тобто в опрацюванні тогочасного життєвого матеріалу в дусі класичної гармонії.

Найбільшим художнім досягненням «веймарського класицизму» стали роман Гете «Роки науки Вільгельма Майстера» (1796) та його поема «Герман і Доротія» (1798). Працюючи над цими творами, Гете наполегливо шукав форму, яка б дозволила поєднати ідеальне з реальним, гуманістичний ідеал із жорстокою дійсністю. У поемі «Герман і Доротія» поет використав класицистичний закон «трьох єдностей», який до того ніколи не вживався в епічній поемі, але розширив межі часу і простору. Естетичні погляди Гете не відповідають традиційним хронологічним рамкам, якими в сучасному літературознавстві зазвичай відмежовують одне від одного різні літературні напрями – класицизм, сентименталізм, романтизм. Гете йшов своїм шляхом, відмінним від загального.

У своєму прагненні до здорового способу життя він утримувався від того, що приносить задоволення – тютюну, кави, він плавав у холодній воді, натхненно танцював, подорожував і скакав на конях. Цим він демонстрував відповідальність і усвідомлення духовного виміру в живій і неживій природі. Але з невеликим успіхом, тому що він, як і раніше, тяжко хворів. Можливо, причиною були ранні ексцеси, - існує припущення, що відомі «німецькі частушки», у яких прославляється насолода життям і вином, могли бути написані Гете. Тим не менш, незважаючи на свій ранній інфаркт, хворобу легенів, меланхолію і ревматизм, він прожив 82 роки.

Кравченко Вікторія, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ МАРКСИЗМУ: РАДЯНСЬКА НАСИЛЬНИЦЬКА ПРАКТИКА І ПОСТРАДЯНСЬКЕ ЗАБУТТЯ

Філософія марксизму починає формуватися в період другої половини XIX століття. Великий вплив на її розвиток здійснили її основоположники - німецькі мислителі Карл Маркс та Фрідріх Енгельс. Марксистська філософія є основною складовою широкомасштабного вчення, яке містить у собі політекономію і соціальнополітичну проблематику.

Свого широкого поширення марксизм набуває попервах за межами Німеччини, інтернаціоналізується і на початку XIX ст. завойовує популярність у світі, зокрема, на території царської Росії. Після більшовицького перевороту 1917 року марксизм став офіційною державною ідеологією Радянського Союзу, був перетвореним у догму та нав'язаний всім країнам соціалістичного табору, і, звичайно, всім республікам СРСР.

Передумовою виникнення марксистської ідеології послужив вплив попередніх філософських течій, зокрема матеріалізму. Розвитку філософії марксизму сприяв швидкий темп науково-технологічних відкриттів: теорія еволюції Чарльза Дарвіна, кліткова будова живих органічних істот, провідний телеграф, паровоз, пароплав, автомобіль, фото, сфера виробництва, механізація праці.

Філософія марксизму здебільшого представлена творами мислителів Маркса та Енгельса та основними ідеями, які безпосередньо були викладені в них. Карл Маркс є автором праці «Тез про Фейєрбаха», «Капіталу», також йому належать «Економічно-філософські рукописи», спільний укладений з Енгельсом «Маніфест Комуністичної партії», в тому числі «Святе сімейство» та «Німецька ідеологія». Фрідріху Енгельсу приписують цілу низку праць, зокрема: «Діалектика природи», «Анти-Дюринг», «Роль праці в процесі перетворення мавпи в людину», «Походження сім'ї, приватної власності та держави». Серед основних напрямків філософії марксизму виділяють діалектичний та історичний.

У чому ж полягала суть історичного матеріалізму? У забезпеченні людської життєдіяльності при вступі в незалежні від волі людей, індивідуальні виробничі відносини. Це сприяє утворенню економічної системи як основи державної та соціальної інституцій.

Серед них виділяють суспільно-економічні формації:

- з низьким рівнем виробничих сил – первіснообщинний лад;
- економікою рабства – рабовласницьке виробництво;
- з економікою, яка характеризує масову, колективну працю вільних людей, що жорстоко управляються державою – азіатський виробничий спосіб;

- економіка, що ґрунтується на земельній власності та праці залежних селян – феодалізм;
- промислове виробництво на основі праці вільних, але не таких, що є власниками виробничих засобів найманих працівників;
- суспільство, в основі якого покладена вільна праця, рівність людей при державній власності, спрямована на виробничі засоби.

Другий напрям марксистської філософії – діалектичний матеріалізм, характерний тим, що в його основі було покладено діалектику Гегеля на матеріалістичному принципі. Фрідріх Енгельс стверджував, що діалектику Гегеля марксистки поставили «вниз головою».

У діалектичному матеріалізмі марксистської філософії виділяють наступні положення:

- буття визначає свідомість;
- свідомість є самостійною сутністю і як властивість матерії може відображати себе саму;
- матерія завжди перебуває у постійному русі та еволюції;
- немає Бога, оскільки він є всього лиш ідеальним образом або ж плодом людської фантазії в поясненні явищ, незрозумілих людству, даючи певній частині якусь втіху та надію.

Тому Бог не впливає на навколишню дійсність; матерія є вічною та безкінечною, періодично може приймати нові форми для свого існування; фактором розвитку є практика – можливість перетворення людиною навколишньої дійсності і набуття однією людиною іншої; сам розвиток супроводжується законами діалектики, тобто єдності та боротьби протилежностей і поступовим переходом кількості в якість.

Бухарова Юлія, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЙОГО НІХТО НЕ СПИМАВ: НІ СВІТ, НІ ЖІНКА

Григорій Савич Сковорода – найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. Великий народний мислитель, просвітитель і письменник, він у своїх творах розвивав цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства

Жодного твору Григорія Савича не було надруковано за життя, але майже в кожному інтелігентному домі були рукописні копії. Сковорода був одним з останніх представників згасаючої епохи бароко з її академіями, мандрівними спудеями, рукописними книгами, латиною і церковно-слов'янською мовою.

За розповідями, Георгій Сковорода був вегетаріанцем. Він дуже вірив у реальність сновидінь, одного разу у сні він побачив, як люди їдять одне одного. Тоді він і відмовився їсти м'ясо.

Дар передчуття

Відомі два різючі факти, які доводять, що поет умів передбачати біду. Так, у 1770 році він гостював у свого друга Іустина - начальника Китаївської пустелі в Києві. Раптом він заявив, що їде. Коли його почали розпитувати, сказав, що під час прогулянки Подолом почув трупний запах. Іустин вмовляв одного не їхати і запевняв, що ніякої небезпеки немає, але Григорій не послухав. А через два тижні у Київ прийшла чума, і місто закрили.

Крім того, Сковорода знав дату своєї смерті. 9 листопада 1774 року поет, за переказами, після обіду викопав собі могилу, потім пішов у кімнату, надів чисту білизну, підклав під голову сумку з власними пожитками і навіки заснув.

Зверхність до чинів

У своїй біографії Григорій Сковорода нікого не боявся і поважав не за чин, а за особисті досягнення. Так, одного разу, коли він йшов по дорозі біля Харкова, до нього підбіг ад'ютант екіпажу генерал-губернатора, який запросив філософа в карету.

- Передайте губернатору, що я не знайомий з ним, - відповів філософ, продовживши шлях.

Ад'ютант, зорієнтувавшись, знову підбіг до Сковороди, зазначивши, що його запрошує Євдоким Олексійович Щербинін. На що поет усміхнувся:

- Чув я про нього. Кажуть, хороша людина і гарний музика, - і пішов до карети.

Крім того, був випадок з Катериною II. Одного разу вона побажала побачити відомого філософа особисто. Коли Сковорода прибув до палацу, його завели в приймальний зал. Коли зайшла цариця, всі присутні вклонилися їй. Крім Сковороди.

- Чому ти не кланяєшся мені, - запитала його Катерина II.

Філософ спокійно відповів:

- Не я бажав тебе бачити, а ти сама захотіла на мене подивитися. А як же ти мене роздивишся, коли я перед тобою удвоє зігнуся?!

Відзначився був Сковорода і в Харківському колегіумі, де викладав. Замість оцінок викладач писав: "вельми туп", "справжнє безглуздя". Розумників оцінював званнями: "досить гострий", "зверок вострое" (тобто знання вистачає на льоту). Всього у Григорія було 12 таких градацій. Але, незважаючи на це, студенти обожнювали свого наставника.

Одного разу Сковорода закохався, що для нього, відомого своїм зневажливим ставленням до жінок, було справжньою трагедією. Скорившись почуттю, він навіть запропонував дівчині вийти за нього заміж. Однак в останній момент втік прямо з-під вітаря, вибравши особисту свободу.

Жителі села, де похований відомий філософ, стверджують, що вже близько двохсот років його дух оберігає ці краї.

На місці спочинку Сковороди, як він і заповідав, ні хреста, тільки величезний камінь з написом: "Світ ловив мене, але не спіймав".

У селі Сквородинівка Золочівського району Харківської області видатний український філософ часто гостював у садибі свого учня Андрія Ковалевського. Там же, передчуваючи швидку смерть, він власноручно почав копати собі могилу, де пізніше був похований недалеко від улюбленого дуба-велетня.

Бабчук Мар'яна Вікторівна, студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

СКОВОРОДА - ПРОВІДНИК ВОЛІ БОЖЕСТВЕННОЇ

Усе його життя світ ловив Сквороду. Йому пропонували і високі світські посади, духовну кар'єру. Але він залишався вірним своїм принципам, відстоював свою особисту волю й індивідуальність, не піддаючись спокусам світу.

“Хватит бродить по свету! Время пристать в гавань, нам известны твои таланты. Святая Лавра примет тебя, как мать свое дитя, ты будешь столпом церкви и украшением обители. Ах, преподобные! – возразил он пылко, – Я столпотворение умножат собою не хочу, достаточно и вас, столпов неотесанных, в храме Божьем.” На питання харківського губернатора Щербініна, чому Скворода не візьметься за якусь справу, він відповів, що світ подібний до театру і що дійова особа хвалиться не за знатність ролі, а за успішну гру. *“Я долго раздумывал над этим и после долгого испытания себя увидел, что не смогу сыграть в театре мира никакого лица успешно, кроме низкого, простого, безобидного и одинокого. Я сию роль выбрал, взял и удовлетворен.”*

Володіючи незалежними поглядами і маючи власні методи викладання, Скворода не знайшов спільної мови з керівництвом Харківського колегіуму. Це було останнє місце роботи вченого і педагога. З тих пір він стає мандрівним філософом. Викладання в Харкові було останньою спробою йти звичайною дорогою, і в той же час – поштовхом, завдяки якому в насичених багаторічних шуканнях почалася швидка й остаточна кристалізація. У його житті починається майже тридцятирічний період подорожування, аскетичного зречення від усіх спокус світського життя. Відмовляючись від пропозиції влаштуватися в житті, Скворода остаточно переносить своє життя у внутрішні виміри, стає мандрівником – перелітним птахом.

Посох мандруючого – це глибокий символ його духу. Він брав Біблію, флейту і відправлявся усе далі і далі. Сіра свита, чоботи про всяк випадок і кілька підшивок робіт – ось з чого складалося все його майно. Безперервна мандрівка стала єдиною справою його життя, вираженням його релігійності. Вона стала добровільним подвигом зречення від тих звичайних умов життя, що є перешкодою для внутрішнього життя духу. Бути мандрівником, відчувати себе в цьому світі мандрівника і дивитися на все навколо, як дивиться випадковий перехожий – значить залишатися байдужим до усього, що трапляється на шляху, розуміти, що усе це як з'явилось на мить, так через

мить все і зникне, переконалися, що немає у світі нічого вічного і постійного, що усе тече і зникає. Йому постійно йти потрібно в невідомі далечині, пам'ятаючи про останню мету, про рідну домівку, де чекає втомленого мандрівника спокій вічних субот! Він не знає ніяких пристрастей, для нього немає нічого тут, а все існує там, по той бік, у майбутньому. Мандруючи фізично, Сковорода метафізично входить у себе, повертається у дім свій і знаходить свою внутрішню сутність. Поза тілом, вище тіла хотів би жити філософ, він хотів би жити трансцендентним життям, не мати ніякої власності, навіть тіла свого. Тому що той, кого гнітить вага минаючих речей не може бути вільним і духовним. Для нього головним було бути, а не мати, тому, що щира досконалість людини не в тім, що вона має, а в тім, якою вона є.

Помер Сковорода на світанку у неділю 9 листопада 1794 року в селі Іванівка в маєтку знайомого поміщика. Незадовго до смерті Сковорода сам викопав собі могилу біля гаю під липою і заповідав зробити на могилі напис: "Світ ловив мене, але не піймав", що і було виконано.

Філософ з "крепкою душою и мирным сердцем". Якими ж були його філософія, його внутрішній світ, його шлях пошуку істини? Його філософське вчення виникло під впливом багатьох джерел і тому має досить складний характер. Найчастіше Сковорода звертається у своїх міркуваннях до висловлювань представників таких шкіл, як піфагорійці, кініки, кіренаїки, стоїки, скептики. У поглядах на проблеми моралі й етики авторитетами для Сковороди є Піфагор, Діоген, Сократ, а сама його філософська система сформувалася під впливом Платона і неоплатоніків. Широко використовував Сковорода також ідеї вітчизняних просвітителів С.Полоцького, Ф.Прокоповича, П.Могили, Д.Туптала та народну творчість: міфи, казки, прислів'я.

У своїх працях Григорій Сковорода вчив, що існують три світи: один великий і два малих. Великий світ – Всесвіт – Макрокосмос, що складається з безлічі світів. Другий – Мікрокосмос – мирок чи людина. І третій – світ символів – чи Біблія. Ідеї, запозичені Сковородою з Біблії, проглядаються у всій його філософській системі.

Сковорода визнає, що *"Библія есть наисовершеннейший и наимудрейший орган"*, *"она – аптека, наполненная божьей премудростью для лечения душевного мира, не исцеленного никакими земными лекарствами"*. У символічному світі Біблії зібрані фігури всіх небесних, земних і підземних речей, що ведуть людську думку до поняття вічного.

Кожний з цих трьох світів має дві натури: матеріальну, минаючу, і невидиму. *"Эта невидимая натура или Бог, все живое пронизывает и поддерживает, везде всегда есть, был и будет."* Первинною є невидима, духовна натура, видима ж натура є тільки вічною тінню Бога.

Властиві всім людям пошуки щастя привели Сковороду до розуміння, що дійсне блаженство людини не в погоні за минаючими благами зовнішнього світу, а в пізнанні себе, знаходженні божественної мудрості й у сродній праці. Саме праця до душі гармонізує відносини людини з Всесвітом *"Нет горшей муки, чем болят мыслями, а болят мысли, лишаясь врожденного дела"*.

Той, хто пізнав себе (тобто образ Бога у своїй душі), хто відрікся від егоїстичної власної волі, хто зробив себе провідником волі Божественної, стає Сином Божим –

Вічною Людиною не підвладною ні гріху, ні стражданню, людиною, у якої совість, як чистий кришталю.

Мельник Катерина Володимирівна,
студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного
факультету
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри
журналістики та мовної комунікації Національний
університет біоресурсів і природокористування
України

... І ПОЧАВ ВОСКРЕСАТИ СКОВОРОДА

Сьогодні все виразніше починає звучати український мислительний голос, пересилуючи давні тези про, начебто, відсутність української філософії як самобутньої одиниці на фоні здобутків західної кабінетної філософії. Зокрема, характеристика творчості великого українського філософа Григорія Сковороди починає набувати більш переконливих рис: з'являється розуміння його правдивого вкладу у скарбницю знань всього людства. Філософія Сковороди звільняється від упереджень, коли ноетичний світ філософа розглядають як пантеїстичний, антропоцентричний або ж як матеріалістичний світогляд. Отож, не тільки не зайве вкотре пригадати, про що мислив «мандрівний» Сковорода (1722–1794), якими темами він переймався, а й, поглянувши на сказане мислителем, наблизити його творчість до сучасника, якому теж стали близькими мандри глобалізованим світом.

Григорій Сковорода рідний не лише «скитальцям», а й кабінетним інтелектуалам. Володимир Соловйов називав його своїм учителем, поруч з Памфілом Юркевичем. Поет Арсеній Тарковський створив глибокодумні поезії, в яких переосмислив постать Сковороди. Дмитро Чижевський неодноразово відзначав мислення Сковороди і в 1934 році опублікував відому монографію про філософію мандрівного філософа. Про вплив творчості Сковороди на українське письменство годі й згадувати.

Безумовно, цей славетний філософ заслуговує на сучасні перевидання його творів, рівно ж, як і на коментарі дослідників, які могли б грамотно ввести їх у контекст світової думки. Та от біда – «не пишут эти господа».

Григорій Сковорода почав воскресати. І то не так між українцями у вільному світі, як під безбожною тиранією в Україні, де кращі сини українського народу почали відкривати в ньому прецікаву постать, гідну особливої уваги сучасників і наступних поколінь.

Вони почали говорити й писати про нього, і навіть видали його твори. Правда, ці твори вийшли смішно малим накладом і старою, сучасному поколінню майже незрозумілою мовою, але це вже залежить не від справжніх шанувальників українського філософа.

Сучасні можновладці в Україні хочуть представити Сковороду як прихильника матеріалістичної філософії, навіть роблять з нього атеїста, бо він ставився критично до деяких наук та практики Православної Церкви і способу життя частини її духовенства,

хоч ніколи з цієї Церкви не виступав.

Ми належимо до тих, що завжди високо цінили Сковороду і тішимся початком його воскресіння, яке дасть йому належне місце у житті українського народу і людства, а також стане добрим початком для духового пробудження і відродження нашого народу.

І на Сковороді можуть здійснитися слова Святого Письма: "Камінь, що ви, будівничі, відкинули, але каменем став Він наріжним" (Діяння 4:11). Г. Сковорода може стати тим наріжним каменем у фундаменті духового відродження і піднесення на вищі щаблі духа українського народу.

Сам Сковорода дотепер є до певної міри контroversійною постаттю. Навіть поважне число наших інтелектуалістів не знали, або й не знають, що з ним робити. Причиною цього є незнання його, а через те і нерозуміння його. Його твори не були і ще не є доступні українському народові, а це через появу їх у малих накладах і мову, якою вони написані.

Центральне місце у філософії Сковороди посідає людина. А в самій сквородинській антропології головну роль відіграє поняття "внутрішньої людини", захованої в зовнішній так, як ідея в матерії.

Побіч ідеї двох природ, Сковорода часто говорив і про "три світи". Суть цієї думки, що йде ще від Філона та Климента Олександрійського, полягає ось у чому: Бог об'явив себе в природі, людині та Святому Письмі.

Тобто природа, людське серце та Біблія є трьома "книгами-світами", читаючи які, людина годна пізнати єство речей.

Звідси впливає й славетне гасло Сковороди: "Пізнай себе!" Огортаючись "містичним ореолом", ця ідея, як казала колись Олександра Єфименко, набуває у творах філософа "сили чарівного ключа до всіх таємниць усього суцього". Та, перш за все, сквородинське "Пізнай себе!" було спрямоване на осягнення людиною захованої в її плоті

Сковорода був послідовним ідеалістом у філософії. Він стояв на ґрунті, що суть буття лежить поза обсягом людських почуттів. У цьому відношенні його філософська наука суцільна та гармонійна, і доводити щось протилежне з творами Сковороди в руках - це тільки доказ високого рівня словесного крутійства.

Він ніколи не розставався з Біблією, яка в його творчості та світогляді відіграє велику роль. В оцінці Сковородою Біблії можемо натрапити на багато протилежних висновків, але вони виникають із намагання відкинути зовнішнє, буквально розуміння Святого Письма, а прийняти його дух, його сенс. Тому то Сковорода й каже, що Біблія "з дурнем дурна, а з преподобним преподобна". Сковорода протиставився саме буквальному розумінню Біблії. Він вважав, що коли триматися букви Біблії, а не дошукуватися її духа, то це приводить до ересей, дрібничкової полеміки і суперечок про зовнішнє, до фанатизму, марновірства, розколів, сект тощо.

Сковорода в своєму ставленні до Біблії був типовим виразником неформалістичного трактування проблем, дошукування сенсу, прихованого за словесним лушпинням.

Сковорода хотів тільки якнайкраще пізнати і зрозуміти науку Святого Письма та

бути дійсним християнином у своєму щоденному житті, бути правдивою, Божою людиною, праобразом якої є і має бути для християнина тільки Ісус Христос. Він хотів, щоб християни в своєму житті і науці керувалися не буквою, але духом Святого Письма.

Григорія Сковороду ніхто не може присвоювати, він, як і Христос, є власністю всього українського народу, всього християнського світу і людства. Він стоїть понад віросповідними розгалуженнями, бо правда – неподільна.

Григорій Сковорода мав величезний вплив на своїх сучасників і на українське громадянство, і то не лише своєю етичною наукою, а головним чином своїм життям, в якому слово ніколи не розходилося з ділом: його вчення було в повній згоді з його життям. Щоб оцінити цей вплив, як писав С. Єфремов (...досить буде сказати, що сучасники бачили в ньому «мандровану академію» і його самого вважали вартим за університет; досить сказати, що коли треба було тоді знайти в Україні ідейну, чесну та чисту людину, шукали її між «сковородинцями», тобто учнями цього чудного чоловіка та прихильниками його науки. І навіть перший на території України університет Харківський не дурно постав на Слобідській Україні, де найбільше жив і навчав Сковорода... Жертви на новий університет, після заклику і «драматичних жестів» Каразіна (р. 1802). посипались головним чином од учнів Сковороди, знайомих та приятелів його, і тих жертв зразу ж набралось на велику, як на той час, суму – 400 .000 карб. Впливу од Сковороди безперечно зазнав і батько нового українського письменства Котляревський, і батько української повісти Квітка... – (Іст. укр. письменства, I, ст. 255).

Друзь Ольга Олександрівна, студентка 1 курсу групи ГМАШ-1901
Науковий керівник: Савенко О.М., доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО ЩАСТЯ: "ВОНО СКРІЗЬ І ЗАВЖДИ З НАМИ"

Григорій Сковорода про щастя: "воно скрізь і завжди з нами"

"Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Немає його ніде від того, що воно скрізь. Воно подібне до сонячного сяйва - відхили лише вхід у душу свою"

Григорій Сковорода

Ця блискуча сентенція належить нашому геніальному філософу Григорію Сковороді. Що таке щастя? Чи щаслива я? Чи щасливі мама, тато, сестра? Чи щасливі мої друзі і просто ті, хто оточує мене? Безліч питань, на які я намагаюся знайти відповіді...

Розпочати хочу із притчі про щастя.

Одного дня боги вирішили трохи розважитися.

- А давайте щось у людей,- запропонував наймолодший бог. І вирішили забрати у людей щастя.

- А де ж ми його заховаємо,щоб ніхто його не знайшов?

Один бог запропонував віднести його на найвищу гору на землі,але інші заперечили йому і сказали,що люди сміливі й безстрашні,тому все одно колись знайдуть його,якою б недосяжною не була та вершина.

Інший бог запропонував заховати щастя на дні найглибшого моря.

Довго сперечалися боги,довго не могли дійти згоди,де ж заховати щастя,щоб його більше ніколи не знайшли люди і тільки найстарший бог вигукнув:

- Я знаю,де можна заховати щастя. Давайте сховаємо його всередині людей. Вони ніколи не здогадаються,що цей дар має кожен,і він - частинка самої людини.

З того часу ходять люди по світу,шукаючи щастя.

А воно завжди поряд із ними,і ніхто про це навіть не здогадується. І тільки декому відкривається велична таїна:щастя є у кожного,але розгледіти його можуть одиниці.

Великий філософ і поет Григорій Сковорода,хоч і жив давно,але його вислови і афоризми актуальні і зараз,у XXI столітті. Особливо мене вражають ці рядки:"Бути щасливим - це значить пізнати,знайти самого себе".

Це дійсно так. Багато людей почувають себе нещасливими,бо не можуть знайти свого місця у цьому світі. Коли ж людина знаходить себе у цьому світі,тобто,своїх людей,свою професію,та досягла своїх ціле,вона почуває себе щасливішою.

Отже, думаю,відповідь на мої запитання про щастя очевидна: ми приходимо в цей світ - і це вже велике щастя,адже життя - найцінніше,що є у кожного з нас. Живі і здорові найрідніші люди,можливість мати все необхідне для життя,шлях до найзаповітніших мрій,любов,повага,взаєморозуміння - хіба це не складові щастя?

Впевнена,кожна людина,щаслива,але не кожна вмє розгледіти і зрозуміти це,тому і поділяється наш світ на щасливих і нещасних.

Звичайно,любов теж приносить щастя. Мені здається,що справжня любов і щастя - це є синоніми того стану людини,коли вона може просто усміхатися від душі і бачити в очах своїх блиск.

Пам'ятайте,що для того,щоб відчутти себе щасливим,просто робіть і відчувайте,тоді ви зрозумієте,що це за відчуття,саме тоді ви будете цінувати життя ще більше,бо зрозумієте як це прекрасно жити із позитивними думками,емоціями та почуттями,тоді коли людина починає відчувати цей смак життя.вона ще більше буде його цінувати.

Будьте щасливими,знаходьте те,що вам принесе щастя... Цінуйте мить,беріть приклад з Григорія Савича Сковороди.

Бондарчук Ілья, студент 1 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОБРАЗ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛЮДИНИ

Постмодернізм визначається як нова тенденція в культурному самоусвідомленні західних суспільств, яка характеризується відходом від ідей і цінностей попередньої доби, таких як ідея прогресу, послідовного розвитку свободи, емансипації особистості, великої мети, універсальності знань, індустріально-технічного розвитку тощо.

Уперше поняття «постмодерн» вжив 1917 року Р. Панвіц у книзі «Криза європейської культури». У ній йшлося про нову людину, покликану подолати занепад. Цей образ перегукується з поширеним сьогодні поняттям «постмодерна людина», але російський філософ А. Гуліга висловив думку, що це був «лише парафраз ніцшеанської ідеї «надлюдини». Німецький дослідник постмодернізму В. Вельш вважає тодішнє вживання терміну постмодерна людина «передчасним», тоді ще не існувало адекватного цьому феномену суспільно-соціального прояву.

Період Постмодернізму звільнив людей від боязні виділятися з натовпу, бути особистістув усіх максимальних розуміннях цього слова. Через зникнення певних моральних бар'єрів («стандартів») й велике різноманіття «особистостей» суспільна маса стала занадто неоднорідною. Суспільство розкололося, через небажання людей об'єднуватися, гуртуватися, діяти спільно, обумовлюючи це «конфліктом особистостей». Саме в цю епоху, як ніколи набуло популярності у суспільстві, а особливо серед молоді, заперечення моральних переконань й цінностей пройдеших поколінь. А особливої уваги заслуговує той факт, що це заперечення переросло у певний протест, який набуває досить різких форм.

Часто з непорозуміннями стикаються ті люди, які все ж таки рахуються з переконаннями й моральними цінностями попередніх поколінь. Ці люди зазнають гніту, тиску й терплять часті нападки й звинувачення з боку «особистостей». Але саме завдяки цьому фактору ми матимемо змогу спостерігати у майбутньому за сильними й видатними особистостями, які сформувалися в умовах невизнання більшістю.

Аморальна поведінка стала нормою, її зарахували до одного із способів самовираження. Спостерігається серйозний занепад суспільної культури, а впливаючи з цього зниження рівня загальної ерудованості (знову ж таки в першу чергу страждає молодь).

Під серйозні сумніви також підпадає успішне майбутнє, на яке так сильно покладають надії прихильники Постмодерну, через зіпсованість молоді генерації цієї епохи й, у більшості своїй, нездатність приймати розумні й загальнокорисні рішення, які й мали б забезпечити успішне майбутнє.

Постмодернізм змушує людину акцентувати забагато уваги на собі. Звісно, це має свої позитивні сторони, але це робить людину егоїстом, який поступово втрачає зв'язок із суспільством й замикається у своєму власному світі.

Егоцентризм, сформований у типової «постмодерної людини», спричиняє те, що люди нехтують один одним й не бажають допомагати один одному («любити ближнього свого як самого себе») й взаємодіяти взагалі, й це є жорстокою реальністю епохи Постмодернізму.

Кодола Оксана, студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: ТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ

Вихованцем Києво-Могилянської академії був видатний український філософ Г. Сковорода. Науку про людину та її щастя він вважав найважливішою з усіх наук.

Григорій Саввич Сковорода в своїй діяльності чітко враховував потреби життя, брав до уваги нахили і здібності людини, виступав проти приниження гідності (бо розумів, що пригнічення індивідуальності веде до зниження, якщо не до повної втрати, творчої активності особистості). Філософ не раз твердив, що за своєю природою людина є доброю, чуйною істотою, а причини аморальних вчинків, закорінені в соціальних умовах, неправильному вихованні і безправ'ї. Людина спроможна пізнати свою природу і виявити суспільні сили, які стояли на шляху реалізації здібностей особи в праці. Сам він був великим трудівником і реально уособлював той зразок гармонійно розвиненої особистості, яка за античних часів вважалася ідеалом досконалості.

Людина – «не тремтячий раб», а «шумливий бурхливий дух», «коваль свого щастя». Мислитель ставить акцент на необхідності розуміння людиною свого призначення в суспільстві. Основна проблема людського існування – щастя конкретної людини – розв'язується лише подвигом самопізнання, через який виявляється справжня людина, внутрішнє «Я» і водночас розпізнається спорідненість (сродність) певному виду корисної і продуктивної діяльності. «Справжня людина» – найвищий ідеал для Г. Сковороди. Пізнати свою сутність означає знайти шлях до власного щастя і вірного служіння людству.

Справжня цінність людини визначається не багатством, походженням чи посадою, бо цінність у внутрішніх здібностях: чесності, справедливості, працелюбстві. Людина вільна робити вибір. А свобода від народження – найдорожче благо. Свобода – найвище досягнення людини (Ідеал Гуманізму). Свобода – основна мета, до якої прагнуть всі люди, це якісний показник життя індивіда і суспільства. Тільки через свободу людина зможе досягти досконалості, бо це основний принцип буття. Найвища свобода – свобода волі (вибору), адже повної свободи реально немає! Людина вільна робити вибір, проте її невпевненість у собі, розгубленість у житті й нерішучість у добрих справах породжує сум, що поступово переростає у хворобу розуму (деградацію особистості через паталогічне невдоволення, що починалося як безвілля). Тому вона має жити, діяти і розвиватися, розумно задовольняючи всі свої потреби.

Г.С. Сковорода залишився вірним своєму власному вченню і рішуче поєднав його з життям: відзначався безкомпромісністю думки; мужністю в боротьбі за кращу долю свого народу; високою вимогливістю до себе і оточуючих; у діяльності і способі мислення завжди виявляв цілісність своєї натури, єдність слова і діла. Він одним із перших вчених Нового часу висунув ідею перетворення праці із засобу до життя на найпершу життєву потребу та найвищу насолоду. Сенс людського буття він вбачав у праці, а справжнє щастя – у вільній праці за покликанням. Отже, цінність кожної людини-особистості полягає в її внутрішніх якостях: розумі, знаннях, працьовитості, чесності, справедливості. Істинна сутність життя людини полягає у продуктивній діяльності, спрямованій на якісну організацію цього життя, його внутрішнє вдосконалення. Людина повинна жити не заради самого життя, а присвятити його розвитку себе і суспільства!

Гуренко Веніамін Андрійович, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОКОЛІННЯ X ТА СУСПІЛЬНІ ЗМІНИ

Постмодерн - історичний період, що триває з 60-их років минулого століття і спостерігається значними змінами у масовій культурі, політиці, економіці, технологіях та загальному сприйнятті людиною світу, її взаємодію у суспільстві та визначенні пріоритетів, норм поведінки, правил та законів. Роблячи висновки з досвіду старших поколінь можна уникнути як локальних, так і глобальних проблем, крім того історія має властивість повторюватись, тому тема трансформацій у культурному та соціальному сферах періоду постмодерну важлива для нашого покоління.

В період становлення постмодерну жахи Другої Світової війни відійшли в минуле, покоління бейбі-бумерів вже поступається місцем поколінню X. Людина починає відходити від ідеалів великих багатодітних сімей, глибокого колективізму, спільного будування щасливого майбутнього та повної довіри владі. Протест проти війни, влади, виникнення нових музичних стилів: все це призвело до виникнення субкультур – соціальних груп населення, що визначалися ідеологією, політичними або релігійними інтересами, певними музикальними або літературними жанрами. Масова субкультура хіппі, растафаріанство та інші схожі за ідеологією субкультури базувалися на ідеях пацифізму, протесту проти Холодної війни, воєнних дій у В'єтнамі та Афганістані, легалізації марихуани. Людина почала усвідомлювати себе незалежною від культурних та моральних норм та обмежень минулих поколінь. Збільшилась кількість розпадів сімей, кар'єра стала витісняти класичні сімейні цінності, збільшилась кількість жінок, що вкладались в свою кар'єру, виникають нові музичні жанри. Покоління X стає протиположним минулому поколінню і його демографічній ідеології. Крім того слід

згадати виникнення нових релігійних напрямів та відродження старих, що раніше були аморальними та незаконними, наприклад різні течії сатанізму.

Слід зазначити, що на території СРСР ранній та середній постмодерн крім зазначених ознак виділявся більшою довірою, а точніше покірністю владі, та жорстким контролем щодо культурних трансформацій. Музичні субкультури металістів, панкків та готів були менш поширеними та притіснялися владою та КП (ком. партією), вважаючишть шкідливими для соціуму. Крім того, не обійшла влада і літературу жорсткою цензурою. Слід згадати поетів та писателів шістедесятників, які, за свої ідеї свободи слова, думки, релігії та загалом українського народу та культури практично були поза законом.

Але усвідомлення людини себе як незалежної, вільної від нав'язаних суспільством правил та норм особистості, невдоволення владою та суспільним строем, що не справляється з тим щоб задовольняти потреби громадян, протест проти минулого та віра у майбутнє, а також розиток технологій, маркетингу, ас-медіа, виникнення нових музичних жанрів та відомих музичних груп, розвиток літератури, мистецтва, архітектури, поява Інтернету, покоління Y, покоління Z: все це ознаки постмодерну, його процеси, що відбувалися і відбуваються на сьогоднішній день. Так були проблеми, руйнувалися ідеї, що поколіннями були основою культури та суспільства, покоління дуже відрізнялися і не могли знайти спільну мову, деякі аморальні аспекти становилися частиною масової культури, та загалом життя було не із легких, і зараз ми маємо багато проблем: екологічні та економічні проблеми країн, що розвиваються, політична ситуація в світі, проблема зіткнення релігій, але ми маємо неймовірний розвиток технологій, можливості для сомореалізації та досягнення успіху, свободу в релігії та сексуальній орієнтації. Зараз людина може без проблем реалізувати себе в будь якій сфері, стати медійною персоною, створити певний ресурс або винахід і стати успішною та багатою, так є свої мінуси, але плюсів набагато більше. Якби не ідеї постмодерну та його процеси, ми б не мали тих можливостей, що маємо зараз.

Надточій Олександр, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРНІЗМ: ВИКЛИКИ СУЧАНОСТІ

Стан культури, що утворився в останні три десятиліття 20 ст. у розвинених країнах, отримала назву епохи постмодерну, а постмодернізм - це концепція, яка висвітлює специфіку цього періоду. Постмодернізм заявив про себе спочатку у сфері мистецтва, і лише потім виявили його заломлення в різних сферах культури.

Постмодернізмом називається певний період, а також новий дискурс, особливий тип раціоналізму, стиль, нова ідея і філософія. Цей стиль можна охарактеризувати як відмова від загальноприйнятих положень, прийняття плуралізму та децентралізації наукових співтовариств, джерел знань і мовних ігор; увагу до відмінностей і

різноманітності, а також прагнення їх засвоїти; готовність без сорому і страху приймати той чи інший вибір в умовах свободи думок; безмежні (нескінченні) можливості для інтерпретації реальності; замість використання звичних категорій часу і місця, прагнення зрозуміти реальність в її цілісності або автономності; боротьба з ідеєю поділу людини на душу і тіло і неприйняття домінування однієї абсолютної реальності.

У.Еко розмірковує: «Якщо важко дивитися, то чи варто взагалі зазирати туди, куди, можливо, й не слід?..» Варто. Бо постмодернізм – це не просто кризове світосприйняття, а ще й усвідомлення кризи і самоусвідомлення себе у цьому неспокійному, несталому світі, де руйнуються самі засади буття. І сам це – усвідомлення й самоусвідомлення – визначає актуальність творів постмодернізму.

Таким чином, дискутуючи на тему аналізу сьогоденного стану постмодерної ідеї приводить до висновку про її незавершеність, що, в свою чергу, і визначає перспективи подальшого розвитку постмодернізму, які повинні бути пов'язані з вирішенням внутрішніх протиріч в постмодерністських теоріях. В якості основних з них можливо виділити наступні: проблема труднощі вибору в постулюємих умовах рівнозначності, проблема вироблення орієнтирів в гетерогенному і фрагментарному світі і проблема гармонійного поєднання нової технології з загально гуманістичних цінностями. Від рішення цих принципових питань багато в чому залежить майбутнє парадигми постмодерну.

Перша проблема, пов'язана з ускладненням вибору при збільшенні кількості можливих варіантів, стає практично нерозв'язною, коли стверджується, що будь-яке з зроблених рішень може бути краще за всі інші. Тут ми з зустрічаймось із зворотною стороною принципу плюралізму який являється далеко не найефективнішим помічником в реальній життєвій практиці. Якщо суспільство модерну пропонує людині якесь фіксоване, стандартне меню, в якому рамки можливого вибору варіантів соціальної поведінки були чітко прописані, то постмодерна культура розширює цей список, роблячи останній варіант практично нескінченним. Виникає реальна потреба в певних орієнтира, інакше – «anything goes», все годиться, і позитивні моменти плюралізму обертаються непереборними апоріями анархізму.

Отже, постмодернізму характерні розмиття меж мистецьких жанрів і напрямів, недовіра до авторитетів, проголошення відносності істини та цінностей, усунення відокремленості масової культури від елітарної, іронія та гра.

Прокіпчук Олександр Валентинович, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СВІТОГЛЯД ЯК ФОРМА УЗАГАЛЬНЕНИХ ЗНАНЬ ПРО СВІТ

Світогляд являє собою систему узагальнених знань про світ в цілому, про місце в ньому людини, про його ставлення до світу. В роботі поставлена задача простежити як

процеси кардинальних змін в суспільстві, іменовані терміном «соціокультурна трансформація», впливають на цю систему поглядів.

У кризові періоди розвитку культури і світогляд окремого індивіда і «колективно соціальний» світогляд (часто визначається як менталітет) піддаються значним змінам. Масштабність таких змін багаторазово зростає в періоди соціокультурних трансформацій, тобто в перехідні періоди від одної культур-системи до іншої. У континуумі європейської культури, на нашу думку, може бути визначено чотири соціокультурних трансформації: пізній елінізм, Відродження, авангард, постмодерн.

Перехід до таких періодів готується соціально-економічними умовами розвитку конкретного регіону, а сама соціокультурна трансформація завжди базується на філософсько-теоретичній основі [1], яскравим відображенням чого є постмодерн як сучасна соціокультурна трансформація [2]. При цьому, як правило, саме мистецтво, в силу своєї специфіки - художнього образу, здатне першим з усіх сфер культури відобразити сутність змін, що відбуваються, на що звертали увагу мислителі минулого [3]. Соціокультурна трансформація в цьому відношенні призводить до змін системного порядку, відкриваючи шлях для нової культур-системи, не є винятком і світогляд.

Зміни в світогляді рубежу XIX - XX століть, викликані III соціокультурною трансформацією, представлені культурою авангарду, відбили всі сфери культури.

Так, в науці вперше було помічено явище радіоактивності, яке довгий час не могло бути пояснено, що дало підставу деяким фізикам заявити нібито «матерія зникла». З позиції сучасного наукового знання ми розуміємо, що подібна заява помилково - сама сума знань на той момент була не здатна пояснити помічені відкриття. Отже, науковий світогляд на зламі століть зазнав трансформацій, кардинальної зміни поглядів.

Щось подібне спостерігається і в мистецтві. Відбувається трансформація в розумінні сутності мистецтва. Якщо раніше панувала класична, реалістична лінія, згідно з якою мистецтво - є відображенням дійсності в формі художнього образу з метою передачі соціально значимого досвіду, то тепер в результаті соціокультурної трансформації, приходять абстракція, яка утвердилася і стала основою модерністських течій.

Світоглядні орієнтації зазнали зміни і в філософії. Фактично до сер. XIX ст. філософія бачила свою мету в пізнанні сутності буття раціональними методами. Ірраціоналізм, що зародився у другій половині XIX ст. почав наражати цю установку на знищення.

Таким чином, світогляд являючи собою систему поглядів на світ, завжди детерміновано конкретно-історичними умовами його розвитку. Воно постійно перебуває в динаміці, хоча остання носить нерівномірний характер. Можемо зробити висновок про те, що не тільки світогляд конкретної людини піддається зміні, але і «колективно соціальний» світогляд готує процеси соціокультурних трансформацій.

Література

1. Тарасов А.Н. Манифесты футуристов как культурфилософская основа III социокультурной трансформации в континууме европейской культуры

2. Тарасов А.Н. Массовая культура как один из истоков постмодернистского типа художественной культуры

3. Тарасов А.Н. Н.А. Бердяев о роли искусства в отражении процесса

Шаповал Олександр Анатолійвич, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІСТОРІЯ ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ПОСТМОДЕРН

Почнемо з того що ж таке Постодерн. Постмодерн – це історичний період, який поширився у всіх сферах людської життєдіяльності: культурі, філософії, політиці і так далі. Початком Постмодерну вважають зазвичай ХХ ст. – 1960-70-і роки, відколи він триває і до сьогодні.

Термін «постмодернізм» виник у період Першої світової війни. Його вжив Р. Паннівц у своїй праці «Криза європейської культури» (1917). У 1984 р. в «Антології іспанської та латиноамериканської поезії» Ф. де Оніс використав цей термін для позначення реакції на модернізм. У 1947 р. А. Тойнбі в праці «Вивчення історії» надав йому культурологічного сенсу: пост - символізує кінець західного панування в релігії та культурі.

Постмодернізм виникає у США і Західній Європі з 1960-70 років, коли виник світоглядно-мистецький напрям. Особливої значущості тема постмодернізму набуває у вітчизняній науці, адже засвідчує зміни філософсько-естетичної парадигми духовного розвитку, проявляє нові форми національного та індивідуального духовно-творчого буття.

Однією новою трансформаційною ознакою є «людина є людиною лише в суспільстві, поза нею вона не існує». Це одна із найголовніших рис цього соціума. Адже лише людина(особистість) може співіснувати в суспільстві. Тому якщо люди будуть всі разом розвиватися у всіх напрямках то ці зусилля можуть привести до швидкого розвитку цивілізації. Повернемося трішки назад і зазначимо що риси соціуму появилися в першу чергу у мистецтві, літературі. Адже митці набагато раніше визначили риси постмодернізму до початку нової культурної епохи.

Отже, на висновок можна сказати що перші зміни світогляду суспільства були початі ще з самого початку у 1960-70 роках яка і спричинила створення нового постмодерного соціума із власними правилами.

Стеценко Віталіна, студентка 1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЩО ТАКЕ ПОСТМОДЕРН?

Постмодерн – період європейської історії, що починається після завершення Модерну та особливий умонастрій у культурі Заходу, який поширений у всіх сферах людської життєдіяльності, культурі, філософії, політиці, економіці тощо. В межах сучасної філософської думки постмодерн отримав обґрунтування в роботах таких західноєвропейських філософів як Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Бодріяр, Р. Рорті, М. Фуко та ін.

За постмодерну здобувають панівні позиції плюралізм, іронія, утверджуються масові суспільства і культура, постіндустріальні економічні відносини, зростає значення електронних мас-медіа та візуальних засобів передачі інформації. Сьогоднішній світ має багато назв в різних теоріях, однією з яких є постмодерний світ.

Під постмодерном сьогодні розуміють:

- нову тенденцію в культурному самоусвідомленні розвинених західних суспільств, яку сучасний французький філософ Ж.Ф. Ліотар характеризує як «недовіру стосовно метаоповідей», вихід з обігу «метанаративного механізму легітимації» попередньої епохи, котрий тримався на зверненні у майбутнє «великих завдань» людства – ідеях прогресу, послідовного розвитку свободи, емансипації особистості, великої мети і великого героя, універсальності знань, індустріально: технічного розвитку, звільнення людства від тягаря буденної праці;

- глобальний стан цивілізації трьох останніх десятиліть ХХ століття, в умовах якого не тільки зникає визначеність, але й з'являється «безкінечна кількість невизначеностей», які змушують зрозуміти, що «маємо справу не з «новим світовим порядком», а з неспокійною, надломленою планетою»;

- новий напрям у соціальній теорії, який ставить за мету пояснити вищезазначені явища і процеси, «стимулює розробку багатомірних уявлень про пріоритети, цілі й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення».

Характеризуючи постмодерн, сучасні суспільствознавці позначають його і як новий історичний етап розвитку соціуму, і як час інтенсивного прояву суспільних і природних проблем нової якості. Разом з тим, під постмодерном сьогодні розуміють глобальний стан цивілізації останніх десятиліть, який характеризується великою кількістю невизначеностей в усіх сферах життєдіяльності, що свідчить про катастрофічний, неспокійний стан планети. Також постмодернізм проявляється як новий напрям у соціальній теорії, що намагається пояснити явища і процеси, які відбуваються останнім часом у соціальній дійсності і формують «постсучасну» реальність у вигляді постмодерного, постіндустріального суспільства.

Важливою рисою постмодерну є театралізація, оскільки всі суттєві події набувають форми шоу, яскравого спектаклю; навіть політика із сфери активної та серйозної діяльності людини-громадянина перетворюється на видовище, місце емоційної розрядки. У постмодерному суспільстві не може бути революцій, бо немає глибоких протиріч, достатньої енергії та пристрасті; політика все більше наповнюється азартом, грою, все менше опікується розробкою програм, висуненням стратегічних цілей, осмисленням об'єктивного стану суспільства.

Постмодерністська суспільно-політична реальність відторгує й такі феномени, як усталена ціннісна орієнтація, нормативність, впорядкованість, суспільна організованість, прагнення досягти кінцевої мети тощо, а тому характеризується невизначеністю, хаотичністю, розгубленістю, розосередженням.

Досліджуючи таку суперечливу сучасну соціальну реальність, представлену як постмодерн, В. Горбатенко пише, що його основними рисами є «відкритість, фрагментарність, визволення, плюралізм, руйнування зцентрованої структури, еkleктичність, іронія, пародія, пастіш, саморефлексійність, кітч, гра. З постмодернізмом також асоціюються невизначеність, відсутність канонів, карнавалізація, перформанс, взаємодія».

Підсумовуючи розглянуте, можна впевнено сказати, що постмодернізм вдало відбив той граничний стан суспільної свідомості, що передбачає переворот і переоцінку цінностей, трансформацію ідеалів. А також варто зауважити, що постмодернізм на сьогоднішній день є настільки модним явищем, що обговорення його основних концептів і взагалі свого ставлення до нього стало ознакою доброго тону для сучасного інтелектуалу.

Совков Олексій, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗМІНА СВІТОГЛЯДУ КУЛЬТУРИ В СВІТІ

У систему людських знань термін «світогляд» був запроваджений з подачі німецького філософа Іммануїла Канта. Світогляд – невід’ємний атрибут людської свідомості. У найелементарнішому розумінні слова світогляд – це сукупність поглядів людини на світ і сенс життя.

Якщо розглядати світогляд кожної людини окремо, то тут має місце індивідуально специфічний світогляд. Людям властиво об’єднуватись в групи і тому люди з схожими світоглядами і цілями, що в якомусь сенсі може бути одним і тим же, об’єднуються в групу людей з спільним світоглядом.

Культура (лат. *Culture* – «обробіток», «обробляти») – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації.

Так як у нас вже є група людей об'єднаних спільним світоглядом, то протягом їх історії, що може тривати століттями, роками або можливо обмежиться лише місяцем, створиться культура цієї групи.

На мою думку зміна світогляду культуру в світі впливає з багатьох факторів, серед них:

1. Чисельність та різновидність. Я маю на увазі, що раніше, коли світ не комунікував між собою як зараз за допомогою нових технологій, зокрема всесвітньої мережі інтернет, то кожна група мала свій світогляд на культуру, яку вони створили. Зараз же з приходом глобалізації світ перетворився на одну велику групу загалом, але все таки кожна країна має свої індивідуальності та відмонності від інших.

2. Технології. Так, цей пункт впливає на перших, але таке має і свої риси. Технології впливають на життя людей, змінюють його і тим самим вони змінюють світогляд та культуру людей. Якщо раніше портретне фото це визначна подія в житті персони, то зараз це буденність.

3. Освідченність. Людина, яка не знаю що таке мистецтво не зможе оцінити працю митця у вигляді полотна, твору або інсталяцію, для неосвідченої людини це не буде мати ніякої цінності. З проходом доступного освіти кількість освідчених людей в світі вагомо збільшилась. І зараз з вільним доступом до великих об'ємів інформації можна вивчити та дізнатися про будь-що. Техногології заторкнули цей пункт також.

4. Свобода. В країнах, де панує тоталітаризм розвиток культури не високий, так як людям обмежують доступ до інформації, самовираження та створення чогось нового, людина не має комфорту для самореалізації. Тому на на мою думку люди повинні мати свободу, так як саме в свободі людина явлюється найбільш продуктивною, тому що вона відчуває «комфорт свободи».

5. Навязування. Хоч і людина може мати освіту або навіть три, окрім цього потрібно ще мати власну думку і критичне мислення. Адже з групи можна зробити «стадо», що буде дивитись на культури під тим світоглядом, що вигідний «пастуху». Коли створюються кумири і різні тренди, то більшість людей змінюють своє бачення на те що їм продиктували, інколи навіть якщо це суперечить їх світогляду і не є в їх інтересах. Тому особливо в наш час роботи з великими масами вкрай важливо, щоб кожен в групі замислювався і довівся на ситуацію та культури трішки під іншим кутом.

Всі ці фактори на мою думку впливають зараз на зміну світогляду культури в світі. Одними із важливих я б хотів виділити навязування та технології, саме ці два фактора можуть змінювати світогляд культури найбільше.

Мілош Влада, студентка 1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА І СВИТОГЛЯДНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Кожен день люди роблять нові дослідження й відкриття, а це в свою чергу дає нам можливість дізнаватись про щось нове, а також змінювати своє ставлення до певних речей і переосмислювати їх. На нашу соціальну поведінку і світогляд впливають певні чинники, наприклад, наука, релігія та мораль. Кожен має право на зберігання власної думки, а також на її зміну, якщо доводи й аргументи є більш привабливими, аніж консерватизм. Порівняймо погляди середньовіччя та сьогодення на оперативне втручання. В середні віки, коли релігія мала набагато більшу владу і встановлювала свої закони і правила поведінки, розрізати людину, навіть з метою врятувати їй життя – було тяжким гріхом. Людей, котрі йшли проти цієї заборони, звинувачували у служінні дияволу та піддавали різним покаранням, а також смерті через спалювання на вогнищі. Минув час, і завдяки деяким особам, які обрали врятувати людині життя замість того, щоб слухатися пасторів, а також яких не впіймала церква й не охрестила еретиками, почали робити операції. Таким чином, хвороби, які на той час вважалися невиліковними, покидали населення, адже вирішувалися вони хірургічними методами.

Таким чином, у людей змінився світогляд і відношення до цього. Але, якщо в період середньовіччя, більш давній час або новий, який бажано не плутати з новітнім, світогляд і поведінка разом з тим змінювалася – це було все одно набагато повільніше, а ніж у ХХІ столітті.

Зараз, майже кожен рік, у зв'язку з прогресом, ми відкриваємо щось нове й змінюємо своє ставлення до певних явищ і предметів, до моральних цінностей. Адже ще 19 років тому, люди жили інакше. Напевно, 19 років тому, більшість населення України не вважала, що європейські цінності та незалежність будуть нам більше припадати до душі, аніж на той час Митний Союз. Але змінився наш світогляд і ми робили те, що велів розум і серце. А ще півтора роки тому, ми й подумати не могли, що реальні клоуни та сором на весь світ для нас будуть ліпші за цивілізовану країну. Час йде, і все змінюється. Напевно, в майбутньому, десь через 100 років, все буде кардинально новим. Скоріш за все, через такий проміжок часу, людство впорається з проблемами з соціальною нерівністю, зможе побороти бідність, зможе винайти ліки від усіх захворювань, які зараз нам здаються невиліковними. І якийсь учень, якщо на той момент залишаться школи й університети, вивчаючи історію, зверне увагу на світогляд нашого покоління. Можливо, для нього ми будемо відсталими та незрозумілими, бо в майбутньому буде інша культура й інше мислення. Він буде цікавитися й задавати питання: «А чому ж у Саудівській Аравії в ХХІ столітті жінку могли забити на смерть камінням, якщо вона відкриє обличчя? Чому, коли стільки грошей витрачалося на неважливі речі, як наприклад реклама на ТВ, для людей Африки не вистачало коштів, аби побороти там голод і вирішити проблему з постачанням чистої води? Як ці люди

не могли винайти ліки від СНІДу чи шизофренії, адже це так просто ! А це точно новітня доба, а не середньовіччя?» - саме це й буде творитися в голові сучасної людини через 100 років. І так світогляди будуть змінюватися впродовж часу.

Соціальні та світоглядні трансформації в свідомості – це звичайний процес, що супроводжується відкриттями, змінами режимів у повсякденному житті людини. Це залежить від часу та місцевості, від любові до прогресу або консерватизму. І кожен сам для себе вирішує, як саме зміниться його соціальна поведінка, знання, світогляд і свідомість. Головне, щоб на це впливали хороші та здорові ідеї, щоб це не шкодило суспільству, а також, щоб це допомагало суспільству розвиватися.

Литвиненко Лілія, студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗАГАЛЬНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО РЕЛІГІЇ

Актуальність даної теми полягає у тому, що на ранніх етапах розвитку людського суспільства релігійні уявлення формуються у природних умовах і значною мірою під впливом прагнення людини зрозуміти навколишній світ, виходячи з уявлень про свою особисту природу. Тому первісна людина, гадали марксистки, пояснює природу за аналогіями зі своїми практичними вчинками; не одушевлені об'єкти вона наділяє свідомістю, волею, приписуючи їм раціоналістичну сутність.

Своє відношення до релігії хотілося б подати об'єктивним оглядом релігієзнавства як суспільного утворення. Історія свідчить, що численні релігійні вірування і культу є продуктами суспільного розвитку, відображають у своїх специфічних вченнях і доктринах суттєві риси різних соціальних епох.

У зв'язку з цим релігія є універсальним духовним явищем у житті суспільства. Релігійне вірування об'єднує за допомогою догматів, моральних і духовних цінностей певні верстви населення у ієрархічно побудовані церковні організації, протиставляє за чітко визначеними конфесійними ознаками різні угруповання віруючих і в контексті сучасних соціальних реформ може сприяти консолідації різних громад віруючих у їхній боротьбі проти негативних соціальних відхилень і явищ, виконувати інші функції.

Будь-яку форму релігії доцільно почати розглядати з позицій ретроспективного методу, висвітлюючи історичні особливості виникнення та еволюції релігійних вірувань і вчень, ту роль, яку вони фактично відігравали на певних етапах розвитку суспільства.

Однак історичний аналіз релігії необхідно поєднувати з теоретичним дослідженням її побудови, функцій, системи духовних цінностей. Вивчати релігійне середовище доцільно лише в тісному зв'язку з конкретно-історичними, соціальними, етнічними, культурними явищами, під впливом яких формуються ті чи інші релігійні вірування і культу. У релігієзнавстві виділяються два важливі напрями, або розділи, – теоретичний та історичний.

Теоретичне релігієзнавство складається з філософських, соціологічних і психологічних аспектів. Історичне релігієзнавство вивчає історію виникнення і еволюції окремих релігій та релігійних вірувань у їхньому взаємозв'язку, акцентує увагу на послідовності розвитку релігійних культів. Релігієзнавство як комплексна галузь наукового знання досліджує суспільно-історичну природу релігії, механізм її соціальних зв'язків з економічними, політичними і духовними структурами суспільства, впливу на особистість віруючих у контексті конкретно-історичних умов.

На цьому рівні релігія вивчається не як «залишок минулого», а як об'єктивний процес, що спирається на відповідні соціальні передумови і фактори, відображаючи їх в своїх догматах.

Отже, релігієзнавство визначає релігію як складову частину суспільства, що розвивається разом з ним і впливає на людську свідомість. Богослов'я у будь-якій формі виступає системою релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, «абсолютних» істин, що випливають з необмеженої, надчасової природи Бога. Релігійні вчення існують також у формі апології (захисту) віровчення і культу від інших релігійних (конфесійних) впливів, руйнування з боку наукового світогляду. Разом з тим богослов'я не ізолюється повністю від суспільства.

У порівнянні з релігієзнавством – системою наукових знань – релігійні теорії не виводять релігію з глибинних надр суспільної історії та практики, а навпаки, стверджують богопоходження суспільства. Суспільство в релігійно-доктринальній інтерпретації виступає лише як момент, результат «еманації» (прояву) сутності Бога, його творчої потенції. Виходячи з цих принципових положень, релігійна думка ставить суспільний прогрес у пряму залежність від кінцевої реалізації релігійних істин, що викладені в різних церковних документах і канонічних книгах.

Отже, релігія – це історичне явище, яке необхідно вивчати, керуючись науковою точкою зору.

Наукове релігієзнавство, яке було започатковане в ХІХ ст., є комплексом теоретичних поглядів на релігійну свідомість як форму суспільної свідомості, на соціальну природу релігії, закономірності її виникнення і розвитку. Релігієзнавчі знання складають методологічну основу вивчення релігійних явищ у їхнім зв'язку з соціальною практикою. Підсумовуючи вищесказане, хочеться сказати, що релігія – потрібне соціально-ідеалізоване утворення, яке дає віру у майбутнє, допомагає розвивати духовну сторону життя суспільства.

Лук'яненко Владислав Олександрович, студент
1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСТМОДЕРНУ

Вивчаючи історію, кожен із нас може прослідкувати, як одне явище змінювалося іншим. Це є закономірно. Із кожним історичним розвитком людства починалася зміна

його культури, традицій, світогляду. Спочатку це було поверхнево, але потім це все стало переплітатися із буденністю людини. Більшість суспільства цього не розуміло. Проходив час і все змінилося. Один стиль змінював інший. Попри це, завжди були прихильники того чи іншого напрямку, які очолювали плеяду людей. Ними, як правило, були письменники (ці люди є освічені). І ось зараз, коли суспільство є розвиненим, ми це все маємо усвідомлювати, бо саме від нас може залежати теперішній період «модерну». Щоб це все зрозуміти треба розглянути його детальніше.

Почнемо з того, що стиль «модерн» був утворений вкінці ХХ століття, приблизно 60 – 70 роки. Він прийшов на зміну «постмодерну». Цей період триває і по сьогодні. Термін «постмодерн» вперше було вжито німецьким філософом і письменником Рудольфом Паннівцом у книзі «Криза європейської культури» в 1917 році. Ним мислитель позначав перехід до чогось нового. Але він був не єдиним хто задумувався над цією ідеєю. Цим займалися і інші закордонні письменники. Жан-Франсуа Лютар в 1979 називав постмодерном складову частину модерну, епоху, що передує оновленню модерну. В його розумінні постмодерн – це час, якому притаманні експерименти, мовні ігри та еkleктика, стирання меж між опозиціями, відмова від модерної грандіозності та універсалізму. На мою думку, це припущення було вдале. Саме головним було мистецька і стилістична електрика – гібридні форми та жанри, змішання стилів різних культур та періодів, деконструкція та реконструкція стилів у архітектурі, літературі, візуальних мистецтвах. Із приходом цього стилю відбулися зміни в житті суспільства. Щоб це все зрозуміти треба розглянути основні тенденції, яким відповідає «постмодерна»:

- Заперечення загальних теорій, створення локальних та умовних теорій;
- Довіра до локальних політичних утворень, самоврядування;
- Змішання «високої» та «низької» культури, поп-культура;
- Архітектура і дизайн за зразком Лос-Анджелеса, Лас-Вегаса;
- Гібридні, компромісні жанри і стилі;
- Розпорошене знання, мережа знань.

Але можна стверджувати, що ці всі тенденції можуть відрізнитися. Це залежить від країни і її розвитку. «Постмодерн» стосується багатьох сфер життя людини. Він проявляється в економіці, техніці, науці. Особливо це ми можемо відстежити у творах письменників. Але варто зазначити, що також ми це простежуємо і в мистецтві. Кожен до нього ставиться по різному: одним подобається, іншим ні. Це закономірне явище. Варто ще пам'ятати, що з початку розвитку «постмодерну» пройшло багато часу. В деяких аспектах суспільство зробило свої поправки. Але це можна розцінювати тим, що технології не стоять на місці, а весь час розвиваються. Нам теж слід до цього звикати, щоб іти в ногу із інноваціями.

Отже, розвиток суспільства завжди супроводжувався якимись змінами. Ось і зараз, в період «постмодерну», ми це відчуваємо. Але це є невід'ємним явищем. До цього всього веде активний розвиток суспільства і зміна його світогляду. Але ми також не повинні забувати, що передувало до цього. Кожен із нас не повинен бути байдужим, а це все простежувати. На мою думку, більшість людей проникнули «постмодерном». Це

довести досить просто. Музика, живопис, архітектура – це є складовими, якими повинна захоплюватися людина. На цьому і базуються мої припущення.

Кузьменка Вадима, студент 1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІСТОРИЧНІ ЗМІНИ СВІТОГЛЯДУ

Протягом всього часу на всій планеті робляться нові відкриття, та розвиток різних наук не стоїть на місці. Постійно з'являються нові вчення, що згодом змінюють світогляд багатьох людей. Час змінює людей... Особисто в мене світогляд змінюється досить часто. Спілкування з різними людьми дає нові думки, а в чомусь і гарні поради... Але особисто для мене основою зміни мого світогляду стали слова видатних людей... Ці люди допомагають відкрити власне «Я»... Мої улюблені цитати великих людей: «Ми знаємо, хто ми є, але не знаємо, ким ми можемо бути»- сказав Вільям Шекспір. «Будь собою, інші ролі зайняті»-сказав Оскард Уайльд. Ці вислови говорять про те, що завжди потрібно бути собою і не вдавати з себе того ким ти не являєшся насправді, а також про те що ким би ми не були ми можемо мати більше, але й можемо втратити, що у нас вже є ... «Вірте в себе! Вірте в свої здібності! Без скромної, але розумової впевненості у своїх силах, ви не зможете бути успішним чи щасливим»-сказав Норман Вінсент Піл. «Тільки нещасні вірять у владу долі. Щасливі світу цього приписують самим собі всі успіхи, яких вони досягають» - сказав Джонатан Свіфт. В цих думках вони кажуть те, що треба мати гарну самооцінку, треба вірити в себе, щоб досягти певних вершин. «Все, що можна уявити – все реально» - сказав Пабло Пікассо. «Ви отримуєте від життя лише те, що наважується попросити. Не бійтеся підвищувати планку».- Опра Уїнфрі. Ці цитати говорять про те, що нема нічого неможливого, всього можна досягти, та на тому не треба залишатися, а треба прагнути ще більшого. «Життя- це не пошук себе. Життя- це створення себе» - сказав Бернард Шоу. Ця фраза каже те, що не треба шукати себе, треба зробити себе саме таким як ти цього хочеш.

«Хочеш, щоб про тебе добре говорили, не говори про себе нічого хорошого» - Паскаль. Цей вислів каже: Не треба говорити який ти хороший, якщо це дійсно так це про тебе скажуть люди ,а таке почути від когось дуже приємно). «Навчання ніколи не вичерпує розум» - Леонардо да Вінчі. «Вік живи- вік учись» - Народна мудрість. Ці фрази вчать нас постійно розвиватись і самовдосконалюватись.

Отже, якщо прислухатись до цитат великих людей можна вже змінити свій світогляд.

Погребняк Денис, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ: МОДЕРН І ПОСТМОДЕРН

Постмодерн – історичний період після завершення модерну та особливий умонастрій, котрий поширився у всіх сферах людської життєдіяльності: культурі, філософії, політиці, економіці, техніці, науці, тощо. Постмодернізм – світоглядно-мистецький напрям, що виник та існує за епохи модерну і прийшов на зміну модернізму, що й видно з визначення, в третій чверті ХХ століття – 1960-70-х років.

Причинами появи постмодернізму стало незадоволення людей ідеалами модернізму, наприклад, існуванню загальнолюдських цінностей, віру в виключне благо від прогресу науки й технологій, індивідуалізм, централізований контроль, нуклеарна модель сім'ї (двоє батьків різної статі та їхні діти), довіра великим політичним утворенням, протиставлення «високої» та «низької» культури, серйозність, детермінованість, уніфікація сексуальності, книга як основний носій інформації.

Також визначну роль зіграв часовий період, адже ХХ століття вмістило в себе дві світові війни та подальший розподіл світу, стрімкий розвиток технологій, що й змусило людей переглянути свої моральні, світоглядні, політичні погляди, які просто не вміщалися в рамки культури модернізму.

Значного поштовху в розвиток постмодернізму надали багато філософів та митців, зокрема використовувались ідеї:

- Карла Маркса про відносність філософських істин та світогляду; Фрідріха Ніцше про необхідність відмови від панування раціоналізму, відносності знань та моралі;
- Зигмунда Фрейда про те, що людське життя та історія взагалі визначаються ірраціональними та несвідомими силами, тому освіта й досягнення науки і техніки не здатні привести людство до загального порядку і щастя;
- Мартіна Хайдаггера, який вважав, що істина – це не відповідність людських уявлень реальності, натомість істина тотожна самому буттю, тим самим відмовляючись від традиційних категорій філософії модерну.
- Фердинанда де Соссюра щодо мови як системи знаків, в якій означуване й означник довільно пов'язані;

Для самого постмодерну характерні такі риси, як:

- посилення, розширення деяких тенденцій модерну;
- заперечення та супротив деяких елементів модерну, модерн навпаки;
- пост-індустріальний, споживчий, мульти- і транснаціональний капіталізм;
- зміщення, руйнування та реконструювання різних стилів і жанрів різноманітних художніх творів;
- розмиття національних, культурних, мовних меж, масове поширення інформації.

Постмодерн не повністю заперечує модерн, а скоріше намагається вдосконалити його, тому в постмодерні впроваджуються наступні тенденції:

- недовіра до авторитетів, недовіра до особи автора;
- замість загальних теорій, створення нових локальних та умовних теорій;
- соціальний і культурний плюралізм;
- скептицизм та недовіра до технологій та прогресу загалом;
- прийняття різноманітних моделей сім'ї;
- віра в різноманітну ідентичність;
- децентралізація;
- цінність репрезентації, тобто подачі інформації, а не концентрація лише на самій інформації;
- зміщення «високої» (елітарної) та «низької» (масової) культури, поп-культура;
- мистецтво як процес, участь аудиторії в доробленні твору;
- іронія, гра, інверсія;
- розмитість, розширення норм сексуальності;
- всевітня мережа як головне джерело інформації.

Постмодернізм досить сильно критикується багатьма сучасними філософами та діячами культури. Основними претензіями до постмодернізму є: деяка невизначеність напрямку; піддавання сумніву базових істин; поширення відносних істин; культурний плюралізм, що на думку критиків знецінює самі поняття та культурний вибір людей, адже будь-яка альтернатива є рівноцінною; зосередження на подачі інформації, а не на змісті інформації; неповноцінність напрямку в порівнянні з модерном, деякі дослідники вважають, що постмодернізм не має реальних теоретичних підстав, а являє собою софістику і інтелектуальні виверти. Отже, не зважаючи на деякі проблеми постмодернізм залишається цікавим світоглядним та соціокультурним явищем.

Харченко Владислав, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

МИСТЕЦТВО ТА СУЧАСНИЙ СВІТ

Мистецтво – це те єдине що, дає нам перевагу над машинами. Деякі читачі можуть зауважити, що штучний інтелект і нейроні мережі навчилися писати сценарії і пісні. Та все ж ці спроби далекі від мистецтва, адже мистецтво має нести сенс ідею, яка заставляє замислитись. І ось тут ми підійшли до питання «Чи взагалі являється більша кількість сучасних літературних, музичних, і художніх творів мистецтвом?» Щоб відповісти на це запитання потрібно вникнути в саме поняття мистецтва. Чи завжди це має бути щось що ми можемо почути, побачити, прочитати? Чи можна назвати мистецтвом скажімо спорт наприклад риболовлю, шахи, чи катання на лижах? Одразу

пригадується один анекдот. Одна жінка питає у подруги: «Для твого чоловіка риболовля це спорт чи мистецтво?» «Ну, коли він ловить це спорт, а от коли розповідає... це вже мистецтво». У даному випадку все залежить від підходу. Люди які просунуті в риболовлі точно скажуть що окрім спорту це ще й мистецтво, бо не проявивши креативності в підході, в проведенні і підборі приманки, не буде бажаного результату. Тому якщо заняття вимагає креативного підходу і наповнює сенсом ваше життя воно може називатись мистецтвом.

Сьогодні від багатьох людей можна почути такі слова по відношенню до сучасних інсталяцій і творів. «Що це взагалі таке? Це немає ніякого відношення до мистецтва.» Це стосується як книжок та пісень так і картин з інсталяціями. Розберемо більш детально сферу музики. Для запису повноцінного твору типу The beatles, чи Океан Ельзи вимагає величезну кількість роботи. Спочатку створюється композиція потім оранжування, після запис кожного інструменту та зведення. Часто це затягується на кілька місяців. І тільки тоді в світ виходить твір в якому кожен може знайти своє, зрозуміти самого себе чи зробити вибір. Відомий такий випадок коли під час радіоєфіру зі Святославом Вакарчуком в студію зателефонувала жінка і подякувала за пісні, які допомогли їй зрозуміти свого чоловіка, який повернувся з війни.

Саме така музика може вважатись мистецтвом. Тепер розглянемо «творчість» якою переповнений сьогодні музичний ринок. Більшість поп музики, побудованої на бітових структурах музики не несе абсолютно ніякого сенсу та і для створення і запису такої музики потрібен лише комп'ютер і кілька годин часу. До того ж така музика часто має згубний вплив на дітей які слухаючи таку музику формують свій світогляд в якому присутнє все те про що ідеться в піснях. А там часто зовсім не те що потрібно для нормального розвитку і виховання дитини. Підсумувавши усе сказане можна зробити висновок, що мистецтво це те що робить нас кращими, розвиває, мотивує.

Нерсисян О. Е., студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ

Проблема сприйняття Г. Сковороди як філософа – це проблема знаходження адекватного формату подання, оскільки він не вписується в традиційний вже історико-філософський образ, заснований на способі філософствування, який склався у західній філософії Нового часу. Григорій Сковорода здебільшого вів життя мандрівного філософа-богослова, поневіряючись по Малоросії, Приазов'ю, по Слобідській, Воронезькій, Орловській і Курській губерніях. Також відомо, що Сковорода побував в Області Війська Донського в Ростові у родичів Ковалевського.

У своїй філософії Сковорода був близький до пантеїзму, оскільки подібно Спіноза ототожнював Бога («найвища істота») і «загальну мати нашу натуру».

При цьому натура визначається як «римське слово» синонім слів природа або ество, яке у всій своїй повноті також може бути названо світом. При цьому світ цей не, і символом його може бути названий змії, «в коло свитим, свой хвост своїми жь держащим зубами». Причому змії і Бог є одне «змії есть, знай же, что он же и бог есть»). Ця природа породжує полювання (ражженіє, схильність і двіженіє), а полювання – праця.

Вельми терпимо Сковорода ставився до язичництва, бачучи в ньому підготовку людського роду до прийняття християнства («язичницькі кумирниці або капища суть то ж храми Христового Учення і школи»). По відношенню до релігії пропонував середній шлях між «курманами буйнаго безбожія» і «підлими болотами рабострастного суеврія».

Світобудову він бачив складається з трьох світів макрокосму (всесвіт), мікркосму (людина) і якогось «символичного світу», сполучного великий і малий світи, ідеально їх у собі відбиває (наприклад, з допомогою священних текстів кшталт Біблії).

Кожен з цих світів складається з «двох природ» видимої (товарної) і невидимої (божественної), матерії і форми, «плоть і дух» Сковорода приділяв значну увагу не лише християнській традиції у філософії, а й античній спадщині, зокрема ідеям платонізму та стоїцизму.

Дослідники знаходять в його філософії риси як містицизму, так і раціоналізму. Г. С. Сковороду нерідко називають першим філософом Російської імперії.

За свій незвичайний спосіб життя, а також з-за того, що більшість своїх філософських творів Сковорода написав у діалогічній формі, він отримав прізвисько руського Сократа.

А. Ф. Лосєв з оригінальних ідей Сковороди виділяв його вчення про серце, містичний символізм у вченні про три світи і уявлення про дві сутності світу, видимої і невидимої.

У працях Р. С. Сковороди центральне місце займає проблема самопізнання, яка неминуче зводиться у філософа до питання про природу людської істоти. Згідно з сентенцією про людину, що є «мірою всіх речей» (теза Протагора), Сковорода приходиться до думки про те, що людина є початком і кінцем всякого філософствування.

«Однак людина, яка є початок і кінець усього, всякої думки і філософствування, це зовсім не фізична або взагалі емпірична людина, а людина внутрішня, вічна, безсмертна і божественна».

Щоб прийти до розуміння себе як внутрішньої людини, необхідно пройти важкий шлях, виконаний «страждань і борінь». У разі Сковороди, цей шлях пов'язаний з відмовою від абстрактного мислення, відмовою від інструментів пізнання світу зовнішнього. Місце емпіричного пізнання, таким чином, має бути заповнене світом образносимволічного, де символіка повинна бути «спорідненою» внутрішнього життя і вічного сенсу буття. Таку символіку, як християнський мислитель, Сковорода вбачає в Біблії. Через текст Святого Письма людська думка «перетворюється на око Бога Всевишнього». Біблійний символізм Григорій Саввіч називає «слідами Бога». Ступаючи за ним, людина приходиться до пізнання себе як людини внутрішнього, де «истинный человек и Бог есть тожде». Досвід самопізнання Сковороди, таким чином,

виявляється за своїм духом надзвичайно близьким рейнської містики (Майстер Екхарт, Дітріх з Фрейберга та ін), і німецької теософії епохи Реформації (насамперед, Якоб Беме, Ангел Сілезький і ін), яка проникла у Російське царство в XVII столітті через Німецьку слободу, і отримала своє перше оригінальне втілення на ґрунті православної в колі «вільнодумця» Дмитра Тверитинова.

Згідно Сковороді, все суще складається з трьох світів: «Перший є загальний світ житловий, де все народжене мешкає. Цей складений з незліченних світ-світів і є великий світ. Інші два суть приватні і малі світи.

Перший мікрокосм, тобто мирик, мирок, або людина.

Другий є символічний світ, інакше Біблія».

Мова творів Григорія Савича Сковороди є проблемне поле, що зачіпає питання як філологічного, так і філософського характеру. Специфіка мови Сковороди відзначалася вже його учнем Коваленским. Так М. І. Коваленський стверджував, що Сковорода писав «російською, латинською та еллінською мовою», хоча іноді вживав «малоросійське наріччя». Особливої уваги заслуговує ставлення Григорія до смерті і його відхід їм світу цього.

Життєва і філософська інтуїція Сковороди була дуже сильною. Це людина, яка все життя думав, аналізував, міркував, а не їв, гуляв, займалася марнотратством. У Сковороди є гоголівська таємничість і сократівська логіка життя. Гоголь був тією людиною, який робив якісь незбагненні речі вночі або ввечері, а Сократ був дуже природний чоловік: він засинав із заходом сонця і прокидався з сходом. Такий природний цикл був дуже важливий і в житті Сковороди. Тому, думаю, смерть Сковороди – це не легенда.

Він готувався до переходу в інше життя і знав, що краще його самого ніхто ні місця, ні обставини його смерті не придумає.

Він прийшов туди, де він хотів бути похованим (село ПанІванівка на Харківщині, в даний час Сковородинівка), сам викопав собі могилу, помився, одягнувся в чистий одяг, ліг і помер.

Ірина Лутченко, студентка факультету аграрного менеджменту

Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗМІНИ В ПОЛІТИЦІ

В сучасних умовах проблема політичних змін в Україні набуває особливої гостроти. Не менш важливою є і проблема збереження стабільності. Українським вченим належить пояснити політичні зміни, які відбулися на тринадцятий рік незалежності нашої країни, а також відповісти на запитання, чи сприяють вони становленню сталої, консолідованої демократії. Класифікація політичних змін.

Проблема революції і реформ в нашій час. Визначення політичної реформи як перетворення, перед устрій політичного життя суспільства без зміни існуючого ладу. Визначення методологічного підходу до вивчення політичних змін в Україні. Слабкі сторони формального підходу. Суттєвий вплив економічних факторів на політичні зміни в Україні. Вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на політичні зміни.

Дослідження двох тенденцій розвилку суспільної системи. Збереження стабільності завдяки балансу соціальних груп. Розкриття проблеми нестабільності яка пов'язана з проблемою дезорганізації. Інші підходи до визначення стабільності в західній політології. Появлення у ХХ ст. нових форм соціального маневрування. Збереження стабільності завдяки балансових інтересах різних соціальних груп «гри з ненульовою сумою». Період бифуркації наприкінці 2004 року тоді відбувався вибір моделі і напрямку соціального розвитку. Виникнення багатополюсного конфлікту в Україні. Конфлікт має, яку позитивну чи негативну функцію для політичних змін.

Зменшення напруги в суспільстві. Розв'язання політичного конфлікту в якому втягнуто багато людей важко але можливо. Соціально-психологічні причини виникнення акцій протесту.

Подібність ситуацій в Україні і в Росії через те що тривалий час вони належали до однієї держави, культура яких формується під впливом православної віри. Продовження демократичного транзиту. Функціональні моделі не спроможні «схопити» природу стрибкоподібної зміни масової свідомості.

Отже, політичні зміни є необхідною умовою існування політичної системи, її розвитку. Зміни можуть носити різний характер. Революційні зміни ведуть до порушення сталості розвитку, тобто до докорінної зміни політичної системи. Порушення стабільності не завжди становлять загрозу для сталості розвитку, а тільки тоді, коли порушення є системними, тобто проявляються у всіх сферах. В Україні відбулися суттєві зміни і в структурі інтересів, і у виборі форм реалізації інтересів. Це може породжувати конфлікти, а тому дуже важливо поєднати динамічність розвитку із збереженням необхідної міри сталості.

Говоруха Д.О., студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

MODERN CONTRA POSTMODER

Постмодернізм – зміни у світобаченні, методології пізнання, тематиці досліджень під впливом широкої культурної течії, яка охопила в останні десятиріччя 20 ст. філософію, естетику, мистецтво й науку. Постмодернізм виник як художнє явище в серед. 1950-х рр. у США в архітектурі, скульптурі й живописі, а потім швидко поширився на літературу, муз. мистецтво й науку. Постмодерністський умонастрій відображає розчарування в ідеалах і цінностях Відродження і Просвітництва з їх вірою

в прогрес, розум, безмежність людських можливостей, стверджує свідому орієнтацію на еклектичність, мозаїчність, іронічність, ігровий стиль, пародійне переосмислення традицій, подолання меж між мистецтвом та повсякденним життям. У буквальному сенсі постмодернізм – це те, що слідує за сучасною епохою (модернізмом) і пов'язане з осмисленням стильових змін у світовій художній культурі. [1]

У середині ХХ ст. модерн набув стійкої тенденції протиставляти себе історії й традиції. Модерним почали вважати тільки те, що є просто новим. Значною мірою дії спрямовані на створення новішого, ніж є. Відбувається спроба створити в процесі творчості різні починання, створюючи новий погляд на предмет – об'ємний, повний, емоційно насичений.

Із середини ХХ ст. модерн змінив постмодерн. Стало зрозумілим, що цінності історичного періоду модерну перестали бути цінностями та не засвоюються наступними поколіннями. Постає необхідність осмислення цього явища розриву поколінь у філософському й соціокультурному аспектах. Так виник сам термін «постмодернізм» у додатку до нового витка розвитку європейської цивілізації [2].

Крах ідей та ідеологій і є першою важливою ознакою періоду постмодерну. Адже вся попередня епоха, відмовившись від релігійного світогляду, замінила релігійне мислення «прогресивнішим» – ідеологічним, тобто основаним на ідеях тих або інших особистостей. Молодь постмодерну категорично відкидає ідеологічні постулати, не вбачаючи в них перспективи розвитку. Місце колишніх ідеологій у сучасному світі посідають або релігія, або мода. Остання є звичнішою, доступнішою, і, отже, привабливішою. Будь-яка традиційна релігія потребує праці над собою, а мода закликає бути, як усі: одягатися, як усі; читати те, що є модним та що всі читають; дивитися й слухати те, що модно; говорити, використовуючи модний жаргон; мислити так, як це модно. На відміну від ідеології, мода є репресивною. [3]

Другою сутнісною ознакою постмодерну як соціокультурного явища є плюралізм. Плюралізм позначає сусідство різноманітних явищ, думок, суджень, норм. Якщо в колишні періоди історії в умовах релігійного й ідеологічного світогляду існувало поняття норми як єдиного зразка поведінки й мислення, то в період постмодерну це поняття нівелюється. Визнається абсолютне право самовираження, яких би нових, потворних форм воно не набувало. Мають місце плюралізм партій, історичних підходів, суджень про істинність та думок про моральність.

Наступною сутнісною ознакою постмодерністського суспільства, що безпосередньо пов'язана з попередньою, є «еклектизм» – відсутність єдності, цілісності, послідовності в переконаннях, теоріях; безпринципне поєднання різнорідних, несумісних, протилежних поглядів. Еклектику постмодерну можна спостерігати в різних сферах життя суспільства: політиці, мистецтві, літературі, світогляді, в манері одягатися та ін. [4]

Ще одна характерна ознака суспільства постмодерну – релятивізм, тобто відносність усього, що існує та оточує нас. До того часу наука була поза критикою. При цьому не підлягав сумніву той факт, що наука служить суспільству, є джерело добробуту, способом захисту від руйнівного впливу стихії, військової агресії та ін. Події кінця ХХ – початку ХХІ ст. завдали нищівного удару по цих переконаннях.

Таким чином, постмодернізм виявляється, насамперед, як затвердження принципу методологічного сумніву стосовно всіх позитивних істин, настанов та переконань, що існують у суспільстві. [5]

Отже, культура постмодерну є відображенням найглибших зрушень, що відбулися у світогляді європейців, які М. Хайдеггер називав «онтологічним нігілізмом». Із установленням постмодернізму сформувалася й традиція його критики. Час доведе, наскільки довговічним виявиться постмодерністський виклик раціональності й системності, однак, уже нині не можна не побачити і продуктивної сторони постмодерністської критики культури.

Література

1. Гордеев И. В. Трансформация политических систем: от модернизма к постмодернизму // Логика метаисторического времени / под ред. К. И. Кийченко, В. И. Шамшурина. – М.: Изд-В «Социальнополитическое МНЕНИЕ», 2004. – С. 175–179.

2. Зиноватный П. С. Состояние постмодерна и стратегические вызовы нашего времени // Логика метаисторического времени / под ред. К. И. Кийченко, В. И. Шамшурина. – М.: Изд-В «Социальнополитическое МНЕНИЕ», 2004. – С. 170–174.

Розділ 2. Соціальні комунікації

3. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И. П. Ильин. – М. : Интрада. – 1998. – 256 с.

4. Кирилл, митрополит Смоленский и Калининградский. Религиозное воспитание в эпоху постмодерна // выступление на XV Международных Рождественских образовательных чтениях, 30 января 2007 г.

5. Лиотор Ж.-Ф. Состояние Постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар // пер. с фр. Н. А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии. – СПб. : Алетейя, 1998. – 160 с.

Павлище Олександр, студент факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

НОВІ ПАРАДИГМИ МИСЛЕННЯ

Нове постмодерне суспільство формується у другій половині 20 ст. Проте нові парадигми мислення починають зароджуватися набагато раніше під впливом багатьох культурних, політичних, релігійних чинників. Саме тому можна говорити про зародження соціокультурних та культурних трансформацій постмодерного соціуму починаючи з II Світової війни.

Безумовно саме II Світова війна мала визначальний вплив на зміну світоглядних концепцій нового суспільства, адже у прямому сенсі перевернула попередні погляди та ідеї, які становили основу модерного мислення людини. До нових парадигм

світосприйняття, перш за все, зараховуємо переоцінку людського життя. З цього випливає нова ідея постмодерного соціуму – антропоцентризм. Тобто головною цінністю суспільства відтепер стає людина, її життя, а також її стосунки з іншими людьми. Також важливою ознакою цього явища є концентрація уваги соціуму на розумі людини і процесі мислення загалом.

Важливою характерною трансформаційною рисою постмодерного суспільства є також розмиття меж між раціональним та ірраціональним. Якщо попередні культурні епохи людства можна було поділити на дві групи: ті, які виражають і вивіщують понад усе раціональне сприйняття світу і ті, які не вважають основою буття людини процес мислення. Що ж стосується постмодерного соціуму, то тут ми спостерігаємо гармонійне поєднання обидвох цих явищ. Адже, як ми вже зазначили вище, розуму і мисленню справді почали надавати вагомого значення, проте роль духовної складової буття людини все ж не нівелюється. Навпаки, постмодерна людина – та, яка гармонійно і уміло може поєднати в собі як раціональну, так і ірраціональну основи.

Відтепер хворобою суспільства можна сміливо вважати дисгармонійне переважання розуму над духом людини, або ж навпаки. Більше того, лише та особистість, яка буде відповідати цим вимогам зможе влитися в нове постмодерне суспільство.

Тому ще однією новою трансформаційною ознакою є «людина є людиною лише в суспільстві, поза нею вона не існує». Це одна із найголовніших рис цього соціуму. Адже лише та особистість має вартісне значення, яка може бути в суспільстві та співіснувати в ньому. Тобто лише спільні зусилля можуть привести до швидшого розвитку цивілізації.

Проте це не означає, що постмодерна людина повинна сліпо слідувати усім новим правилам, яке нав'язує суспільство. Вона мусить розумово осмислювати все і приймати власні рішення. Більше того, вона ж сама повинна створювати і впливати на світоглядні позиції соціуму. Тобто мислення людини і є мисленням соціуму. Так чи інакше постмодерна особистість повинна мати безпосередній контакт із суспільством.

Зазначимо, що всі ці риси нового соціуму проявилися, перш за все, у мистецтві, у літературі, зокрема. Адже ще у першій половині 20 ст. письменники та поети вже почали підготовку до трансформації усього суспільства. Тобто всі ці риси постмодернізму були визначені митцями ще задовго до початку нової культурної епохи. Антропоцентризм, гармонійне поєднання раціонального та ірраціонального, принцип «людина в суспільстві, а не поза ним» - усе це було вже окреслено в літературі і позначало початок переходу людства із модерного в постмодерне.

Отже, підготовка до культурної та соціокультурної трансформації постмодерного суспільства почалася ще задовго до його початку. Перші ознаки зміни світогляду суспільства проявилися під час II Світової війни, яка і спричинила появу нового постмодерного соціуму із власними правилами та парадигмами поведінки.

Герус Юлія Валентинівна, студентка факультету інформаційних технологій
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Настання нової епохи - Постмодерну - припускає принципові зміни глибинних механізмів розвитку і відтворення культури і функціонування соціальних структур. Раціональне наукове пізнання, на якому ґрунтувалася епоха модерну, «расколдовывание» світу (М. Вебер) призвело до наслідків, які могли б здатися парадоксальними, якби не були такими логічними.

Неймовірне ускладнення технологічних, економічних і соціальних систем поступово призводить до того, що вони стають незрозумілими і не контрольованими з боку самих їх творців і знаходять власні, незбагненні і не контрольовані людиною способи діяльності

Саме цим пояснюється безліч техногенних катастроф, провали політичної демократії, призводять до влади демократичним шляхом авторитарних лідерів, саме цим пояснюються і економічні кризи, які люди вчать передбачати на основі теорії «кругових процесів», «великих хвиль», вживаючи парадоксальні спроби піддати об'єктивного аналізу те, що вони самі придумали і створили. А це означає ні більше, ні менше як набуття технічними, економічними та іншими системами «своєї власної органічної або квазіорганічного життя - тієї самої, яку заперечували ідеологи ліберального прогресу».

Можливо, найбільш очевидним джерелом постмодерну можна вважати Інформаційне / постмодернізоване суспільство.

Критерії визначення та параметри опису інформаційного суспільства

1. Технологічний критерій. Дж. Несбі: «Комп'ютерні технології стали для інформаційного століття тим же, чим була механізація для промислової революції».
2. Економічний критерій облік зростання економічної цінності інформаційної діяльності.
3. Структура зайнятості населення.
4. Наростання впливу експертних професійних співтовариств засноване на спільності цінностей: сервіс, сертифікація, ефективність. Перш домінували групи - робітничий клас, підприємництво, аристократія чиї ціннісні орієнтації групувалися навколо категорій солідарності, власності та ринку і т.п.
5. Просторовий критерій - значення інформаційних мереж.
6. Критерій інформаційної насиченості культурного середовища.

Зростання ролі символічних об'єктів в порівнянні з об'єктами матеріальними.

Соціокультурні трансформації в епоху постмодерну «Зачаклування світу» (Л.Іонін): неможливе ускладнення технологічних, економічних і соціальних систем

поступово призводить до того, що вони стають незбагненними і неконтрольованими з боку самих їх творців і знаходять власні, незбагненні і неконтрольовані людиною способи діяльності.

Також відбувся великий бум глобалізації - завершення розпочатого в модернізованому світі процесу створення єдиної глобальної системи економіки та соціального управління. Глобалізаційні процеси можна розглядати і як джерело, і в той же час як невідемну частину, а широке поширення глобалізаційних тенденцій - як підсумок формування інформаційного суспільства.

Значне місце глобалізаційних процесів приділяється в підході до соціокультурної динаміки представників школи регулювання. В їх роботах глобалізація розглядається як основний фактор, що призвів до поступового згасання епохи фордизма і переходу до нової епохи - постфордизму, визначальною характеристикою якою стала гнучкість. Оскільки глобалізаційних змін в економіці, політиці і культурі в цілому теоретики інформаційного суспільства приділяють настільки велике значення, перерахуємо основні риси глобалізації.

- Глобалізація ринку.
- Глобалізація виробництва.
- Глобалізація фінансів.
- Глобалізація комунікацій.

Висновком можемо завершити що з гіпотези про задоволення потреб впливають дві основні моделі розподілу матеріалістичних / пост матеріалістичних цінностей.

Перша модель говорить про те, що покоління, які виростили у відносно стабільні періоди, будуть менш стурбовані матеріалістичними потребами і тому більшою мірою підтримувати пост матеріалістичні цінності, ніж покоління, становлення яких припало на час війни або гострої соціально-економічної нестабільності. Тобто можна очікувати, що покоління росіян, які народилися після хоча б відносно стабілізації соціально-економічної і політичної ситуації в країні, більшою мірою схильні пост матеріалістичних цінностей, ніж ті, чиє дитинство і юність припали на гострий кризовий період.

Друга модель пов'язана з традиційними показниками соціального статусу - доходом, освітою і професією. Більш ймовірно, що процвітаючі в даний час групи перебували в економічно безпечному положенні в роки свого формування, ніж менш заможні групи. Тобто чим більше процвітає група, тим більше вона виражає постматеріалістичні цінності. Найбільшу кількість «постматеріалістів», згідно даної теорії, повинно бути серед груп з високим рівнем освіти і груп, що належать до так званого нового середнього класу, що повною мірою підтверджується результатами емпіричних досліджень.

Іванець Ірина, студентка 1 курсу 5 групи
юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

«ВСЯКОМУ МІСТУ ЗВИЧАЙ І ПРАВА» (ІЗ ЗБІРКИ «САД БОЖЕСТВЕННИХ ПШЕНЬ») ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Ідея ушанування справжніх життєвих цінностей; засудження і висміювання моральних вад тогочасного суспільного життя; поштовх до розуміння, що життєва суєта не дає можливості людині збагнути суть життя. Віршування: віршовий розмір – чотиристопний дактиль; кожна строфа вірша має шість рядків, з яких перші чотири – дактилічні, а останні два – силабічні й звучать як антитеза, рефрен. Художній напрям – бароко. Вірш побудований на виразній антитезі, що є характерною ознакою бароко. Остання строфа підсумовує полеміку двох життєвих настанов – тілесної й духовної. Мірилом справжньої вартості, істинності цих цінностей є смерть (мотив смерті теж притаманний для поезії бароко).

Наприкінці XVIII - на початку XIX ст. вірш став надзвичайно популярною народною піснею. Відомо кілька варіантів пісні, один з яких використав І. Котляревський у п'єсі «Наталка Полтавка».

Ще років 20-25 тому вірш «Всякому місту звичай і права» Григорія Сковороди сприймався лише як критика тогочасного суспільства. Однак змінився суспільний устрій, і рядки, написані 250 років тому зазвучали по-новому. У своїх творах Г. Сковорода оспівував природу України, працьовитих людей, висміював панівну верхівку, проголосив людину та її волю найвищою цінністю, розвинув ідеї демократизму та гуманізму, єднання людини з природою, вніс у літературу нові теми й образи. На думку письменника-філософа, джерело справжнього щастя - творча праця за природними нахилами; істинна сутність людини – у працелюбстві, у пошуках шляху до «всенародного щастя». Це 10 пісня збірки, яка вважається класичним зразком соціальної сатири в давній українській літературі. У творі вжито чотиристопний дактиль. Кожна строфа вірша складається із шести рядків. Потворному життю представників кріпосницького суспільства він протиставляє свій морально-етичний ідеал мудрої людини, яка знає справжню ціну життя і має «совість, як чистий криштал». Вірш побудований на виразній антитезі, що є характерною ознакою бароко.

Пісня починається в спокійному тоні. Автор передає особисті роздуми про різну вдачу людей, уподобання, які у кожного свої. Яка ж думка непокоїть поета, що в нього постійно «не йде с ума»? Поета як людину чесну, безкорисливу турбує несправедливість світу, потворні явища сучасної йому дійсності. Саме в цьому причина його неспокою, його різко негативного ставлення до кріпосницького ладу. Тому вже в наступній строфі він розгортає яскраві картини тогочасного життя, типові образи шахраїв і злодіїв, панів і підпанків, гостро висміюючи їх.

У вірші «Всякому місту – звичай і права» письменник виступає проти соціальної несправедливості, бюрократичної системи, яка існує і принижує людську гідність:

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на людський манір,
Інший гендлює, візьми перевір!

Поезія відбиває історію тогочасного суспільства. Образом Петра автор розкриває психологію новонародженого лакузи, який морально вироджується. Він, замість того, щоб боротися за волю, свідомо спрямовує свою діяльність «для чинів».

Саме кріпосницький устрій зруйнував усталену мораль. На той час певна категорія людей плазувала та обтирала кутки панські, щоб мати «тепле місце». Це створило психологію селянина: виробило такі негативні риси характеру, як прислужництво, холуйство, безпринципність, самозбереження ціною життя інших.

Твір є гострою сатирою на верхівку суспільства того часу: купців, чиновників, поміщиків, які задовольняли свої примхи:

Той безперервно стягає поля,
Сей іноземних заводить телят.
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк...

Не оминув поет і юриста, який закони повертав так, як було вигідно йому: він збагачувався на хабарях. Особливу увагу звертаємо на останню строфу, що передає основну ідейну спрямованість сатиричного твору. Потворному життю представників кріпосницького суспільства Г. Сковорода протиставляє свій морально-етичний ідеал, ідеал мудрої людини, яка знає справжню ціну життя і має чисте сумління – «совість, как чистый хрусталь».

Отже, у творі сатирично викривається і засуджується весь суспільний лад як безчесний й нерозумний. Кожний рядок вірша Г. Сковороди, кожний його образ несе у собі велике смислове навантаження, відтворюючи живу дійсність у її найхарактерніших проявах. Сковорода висміював корінні вади тогочасного суспільного життя. Це картина звичаїв другої половини XVIII ст. Ця пісня є вершиною поезії Сковороди, бо, засуджуючи експлуаторське суспільство, відповідає настрою і почуванням народу.

Викриваючи експлуаторів, показуючи їх жорстокість, паразитизм, неuczтво, брутальність, лицемірство, письменник приходиться до висновку, що сучасне йому суспільство – це жахливий світ виснажливої праці трудового люду і паразитизму експлуаторів.

Література

1. <https://zno.if.ua/?p=544>
2. <https://navsi200.com/hryhorij-skovoroda-vsyakomu-mistu-zvyhaj-i-prava-chytaty-tekst-analiz/>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87
4. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/skovoroda-grigorij/3319-detalnij-analiz-vsyakomu-mistu-zvichaj-i-prava-g-skovoroda>

5. <https://svitslova.com/literatura/teoria/1353-komentar-vsiakomu.html?showall=1&start=0>

Попов Б.М., студент 1 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І. С., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДРУЗІ ТА ВОРОГИ: ФІЛОСОФСЬКІ РОЗДУМИ

«Ти не можеш віднайти жодного друга, не нашукавши разом з ним і двох-трьох ворогів» Г.С. Сковорода. У нашому світі зв'язки відіграють важливу роль. За допомогою їх ти можеш потрапити на омріяну роботу, або взяти кредит у банка, навіть, якщо твоя кредитна історія не є настільки ідеальною. Але проблематика цього афоризму у тому, що він вчить нас розуміти життя.

Як саме? Усе дуже просто - маєш друзів, маєш ворогів. Це не математичний аналіз, тут все набагато простіше. Кожен із нас за життя буде мати більше ворогів ніж друзів. Від цього ти нікуди не втечеш, все життя тобі будуть заздрити та заважати, але це прохідні етапи твого життя. Це ще одна сходинка для того, щоб стати тим, кого малює твоя уява.

Кожен може згадати як він знайшов свого найліпшого друга, у когось це було давно, а в інших зовсім нещодавно. Коли ви починаєте пригадувати як ви знайшли свого друга, ви можете побачити чітку концепцію того, що друзі вашого нового знайомого не дуже хочуть, щоб саме ви проводили з ним час.

Хтось може вважати, що таке відбувається лише у дитинстві. Але ні! Так, більшість зрілих людей не мають саме таких міркувань, їх мислення лише частково відповідає, тому мисленню, яке було у дитинстві. Але люди, які вийшли з дитячого віку, і стали дорослими, більш частіше ставляться з неприязністю до інших. З цього можливо зробити висновок, що у дитячому віці у нас є майже немає ворогів, а коли ми приходимо до дорослого світу, вони починають з'являтися, як гриби після дощу.

Як сказав великий стратег Сунь Цзи:

Тримай друзів ближче до себе, а ворогів ще ближче.

Проте, вороги це не завжди погано, вони знають над чим саме Вам потрібно працювати, і де Ви зробили помилку. Вороги помічають все, а друзі можуть бачити ваші помилки, але говорити, що все добре.

Друзі намагаються не зробити вам боляче, хоча в нашому часі таке також набуло актуальності. Що друзі можуть поранити вас сильніше, чим вороги.

Кожен повинен обирати з розумом як ворогів, так і друзів. І Сковорода точно відобразив цю позицію у своєму афоризмі.

Магісько В.М., Коваленко Є.Г., студентки 2
курсу економічного факультету
Науковий керівник: Савицька І. М., кандидат
філософських наук, завідувач кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СКРІЗЬ ЛЮБОВ ТА ВІРУ ЛЮДИНА ПІЗНАЄ СЕБЕ

Сьогодні все виразніше починає звучати український мислительний голос, пересилуючи давні тези про, начебто, відсутність української філософії як самобутньої одиниці на фоні здобутків західної кабінетної філософії. Зокрема характеристика творчості великого українського філософа Григорія Сковороди починає набувати більш переконливих рис: з'являється розуміння його правдивого вкладу у скарбницю знань всього людства. Філософія Сковороди звільняється від упереджень, коли ноетичний світ філософа розглядають як пантеїстичний, антропоцентричний або ж як матеріалістичний світогляд. Отож, не тільки не зайве вкотре пригадати, про що мислив «мандрівний» Сковорода, якими темами він переймався, а й, поглянувши на сказане мислителем, наблизити його творчість до сучасника, якому теж стали близькими мандри глобалізованим світом.

Основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування. Пізнавати людину надзвичайно цікаво. Однак і дуже складно. Людина не лише «частинка», елемент соціального світу. Вона інтелектуальна та духовна істота. Людина створила світ культури та цивілізації, поза якими не може існувати.. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. "Скрізь любов та віру людина пізнає себе", – твердить Сковорода. Принцип "Пізнай себе". Але принципово новим у Сковороди є те, що він не просто стверджує думку про необхідність пізнання природи людини, а звертає увагу на пізнання природи людської душі з урахуванням чинників її формування – віри, надії, любові. Більше того, мислитель іде ще далі, він розглядає віру і любов як підґрунтя душі. Антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, у Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Всі вони, на його думку, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я. Тому Сковорода наполягає на тому, що запорука здоров'я душі – її радість, кураж. Таким чином, звертаючись до трактування Сковородою таких категорій, як любов, віра та їхніх антиподів, ми бачимо, що філософ намагається сконструювати життєвий простір людини не тільки за допомогою раціонально визначених філософських понять, а й за допомогою того, з чим повсякденно має справу людина і що одночасно має для неї вирішальне значення.

На ґрунті об'єднання категоріальних сутностей любові та віри у пізнанні людиною самої себе складається категорія "щастя". Щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Щастя легко досягається, якщо людина йшла шляхом любові та віри. Його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Всі люди створені для щастя, але не всі отримують його, вважає мислитель. Ті, хто задовольнився багатством, почестями, владою та іншими зовнішніми атрибутами земного існування, роблять величезну помилку, стверджуючи,

що вони досягають щастя. Вони отримують не щастя, а його привид, образ, який у кінцевому рахунку перетворюється на прах. Г.Сковорода наполегливо підкреслює, що люди, у своїй більшості, вступають на легкий шлях видимості щастя.

Не в насолоді щастя, а у чистоті серця, в духовній рівновазі, в радості. Г.Сковорода своїм власним життям стверджує оригінальну думку, що заклик “Пізнай себе” – це не тільки вираження необхідності пізнання людської екзистенції, а й вказівка основного шляху цього пізнання. А суть її в тому, що найкраще себе може пізнати сама людина, бо шлях пізнання – це не тільки раціональне осягнення людського життя, це насамперед переживання його. Мабуть, і тому Г.Сковорода прагнув самотності, бо найвищим щастям він бачив досягнення глибин власної душі. Г.Сковорода не прагнув самоізоляції, він прагнув самовдосконалення. Всі питання і всі таємниці миру зосереджені для нього в людині. Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в тому, що оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту. Вчення Сковороди про людину спирається на поняття «внутрішньої людини». На думку філософа, в людині є видиме та невидиме, тлінне та вічне. Істинною людиною в людині є невидима натура, інакше кажучи, внутрішня людина. На думку Григорія Сковороди, внутрішня людина протиставлена зовнішньому світу, загублена в ньому.

Філософія Сковороди спрямовує людину до опанування вічних цінностей і благородних цілей – жити дух, почування, серце помисли. У цій провідній думці національного будителя закладена сутність сучасного цивілізаційного буття.

Отже, в центрі філософських роздумів Г.Сковороди проблема пізнання дійсної людини. Цей процес відкриття її таємниці утворює теоретичні підвалини, на яких будується його розуміння світу. Згідно філософа, людина має три позиції у відношенні до світу, які реалізуються через наступні ідеї: задоволення потреб людини у щасті та радості, проблема волі і розуму та ідея свободи від світу як ідея свободи від тліну, від смерті, це ідея воскресіння і загального перетворення.

Глотова Маргарита, студентка 2 курсу економічного факультету
Науковий керівник: Савицька І. М., кандидат філософських наук, завідувач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗА ФІЛОСОФІЄЮ Г. СКОВОРОДИ

Велика людина Григорій Савич Сковорода – видатний український філософ, мислитель, педагог, письменник, музикант, співак пам’ять про якого наближається до 300 років. Персона яку пам’ятають, досліджують цікавить не лише науковців, а також студентів, оскільки захоплює сміливість та його розгляд проблеми гуманізму, щастя і спорідненої людини, що дозволяють досягти успіху в житті.

Завдяки тому, що науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук, основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування.

Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривно пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Не втрачаючи посади проповідника та вчителя, Сковорода, маючи мету як навчити власним прикладом, так і словом, закликав дати початок філософському освоєнню світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Якщо ділити світ на дві частини – на істинне та тлінне, та віддавати перевагу Вічності, а саме Богу, Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. На його думку, буквальний аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять. До найвищих вершин людина може піднятися і без віри. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де закінчуються межі розуму, починається віра.

Пізнання самого себе є основним принципом розвитку. Розглядаючи працю «Разговор, називаємий алфавіт чи буквар мира», можна визначити, що саме самопізнання є основою буття людини. Автор наголошує на єдності мікрокосма та макрокосма, він стверджує про необхідність жити людині за законами людського буття у згоді з Богом.

Звідси випливає, що основою для самооцінки будуть результати самопізнання. Самооцінка своїх можливостей чи позитивних, чи негативних якостей, досягнень; об'єктивний характер повинні мати пошук місця серед інших людей. Самовдосконалення виявляється у самореалізації та сродної праці.

Ідея сродної праці описана в байках «Бджола і Шершень», «Зозуля і Дрід». Так узагальнений образ людей, що живуть грабунком інших з метою «їсти й пити» – Шершень. Бджола – працює за своїм покликанням, як мудра людина. Сковорода мріяв про працю за здібностями, вільну, радісну, одухотворену, натхненну красою природи. Іноді людина допускається помилки, стверджуючи, що вона може пізнати внутрішній, невидимий світ, не зворушивши в собі внутрішньої людини, а використавши тільки ті засоби, якими вона користувалася у зовнішньому світі. Сковорода спрямовує свою філософію на очищення від таких помилок. Своєю творчістю і життям Г.Сковорода продемонстрував можливість здійснення глибинних перетворень.

Філософія Г.С.Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, закликом до гуманізму і "сродної" людській природі дії.

Великий розум вважав, що на встановлення характеру людини можуть впливати чинники, які спонукають до вдосконалення. Особистість має певні здобутки та здібності, зумовлені не лише зовнішніми, а й внутрішніми, індивідуальними особливостями самої людської особистості. Саме національні особливості мають важливе значення для особливості, вплив оточення, культури, епохи. Літературні

твори, а також філософські погляди Григорія Сковороди, носять гуманістичний характер, спрямовані на самопізнання й самовдосконалення людини, допомагають тобі орієнтуватися в цьому складному світі добра і зла. Самовдосконалення є універсальним засобом розв'язання протиріч між бажаним і наявним, ідеальним і реальним. Однією з важливих форм особистого самовдосконалення людини сьогодні є самоосвіта. При проведенню аналізу ідей Г. Сковороди про «сродну працю», самовдосконалення, самооцінку, самоосвіту сьогодні можна розглядати як цілеспрямований, безперервний процес спрямований на задоволення освітніх потреб особистості. В умовах інформатизації життя сучасним фахівцям необхідно мати гнучкість та системність мислення. Самовдосконалення передбачає наявність пізнання власного «Я», високого рівня культури.

Література

1. Байки Харківські: <https://www.eeading.club/book.php?book=1000108>
2. Ушкалов Леонід Українське барокове богомислення: Сім етюдів про Григорія Сковороду / Л. Ушкалов. – Харків : Акта, 2001. – 218с.
3. Чуркіна В. Г.С. Сковорода – вчитель і перекладач / Чуркіна В.Г. // Григорій Сковорода і антична культура. Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 280-річчю від дня народження Г.С. Сковороди. 19 листопада 2002 р. – Х.: Б.и.– 2002. – С. 49–50.
4. Стаття: <http://kimo.univ.kiev.ua/Phil/31.htm>

Орос Богдана, студентка 1 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Савицька І. М., кандидат філософських наук, завідувач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФ, ЯКОГО «НЕ СПИМАВ СВІТ»

Українська філософська традиція (правда, на вульгарному рівні) була представлена в творчості так званих мандрівних дяків. Останні з'являються, як результат «перевиробництва» інтелектуальних кадрів, що стало можливим завдячуючи існуванню Києво-Могилянської академії та її філій. Мандрівні дяки, здебільшого, мали певний рівень філософських знань. Мандрівні дяки в своїй писаннях виражали риси української ментальності, зокрема прагнення до волі, намагання втекти від реалій світу, власне, тих рис, що були притаманні козацтву. Однак, безсумнівно, мандрівні дяки відіграли помітну роль у розвитку української культури та освіти, виступаючи своєрідними культурними комунікаторами. Завдяки їм в Україні поширювалися різноманітні твори, в тому числі й філософського чи близькофілософського характеру.

У контексті вказаних тенденцій розвитку української філософської традиції варто осмислювати появу та творчість Григорія Сковороди. Останнього часто представляють як найвидатнішого українського філософа. Не будемо дискутувати, наскільки

справедливою є така думка. Проте не викликає сумніву, що Г.Сковорода перетворився для українців у своєрідний символ філософії. Основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування.

Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривне пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності. Не втративши авторитету проповідника та вчителя, Сковорода, прагнучи навчити як власним прикладом, так і словом, закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ надвоє - на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності і Богу, Сковорода пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Він вважає, що буквальный аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять.

Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де кінчаються межі розуму, починається віра. Буквальне тлумачення положення про необхідність і нерозривність любові та віри обумовлене усвідомленням Сковородою неможливості існування людини у звичайному світі поза цією єдністю. Але є ще й інший аспект проблеми, те, що називається підтекстовою філософією Сковороди. Любов та віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного "Я". Категорії любові та віри несуть у собі глибокий пізнавальний зміст, живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного щастя. "Скрізь любов та віру людина пізнає себе", – твердить Сковорода. Принцип "Пізнай себе", як відомо, не вперше з'являється у Сковороди. Пріоритет у цьому плані, звичайно ж, належить Сократу.

Але принципово новим у Сковороди є те, що він не просто стверджує думку про необхідність пізнання природи людини, а звертає увагу на пізнання природи людської душі з урахуванням чинників її формування – віри, надії, любові. Більше того, мислитель іде ще далі, він розглядає віру і любов не тільки як підґрунтя душі, а й як органічний прояв духовності людини, а причиною цього прояву є, як він вважає, насамперед природні прагнення людини. Антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, у Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Всі вони, на його думку, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я. Тому Сковорода наполягає на тому, що запорука здоров'я душі – її радість, кураж. Таким чином, звертаючись до трактування Сковородою таких категорій, як любов, віра та їхніх антиподів, ми бачимо, що філософ намагається сконструювати життєвий простір людини не тільки за допомогою раціонально визначених філософських понять, а й за допомогою того, з чим повсякденно має справу людина і що одночасно має для неї вирішальне значення.

Для нього людина – це маленький світ, мікрокосм зі своїм устроєм. зі своїми законами існування. У людині зосереджений метафізичне увесь Всесвіт, зокрема у цьому мікрокосмі є й Бог. Головне, чим відрізняється людина від всього іншого, що живе у світі. – це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху. Людину Сковорода поділяв на дві частини: на внутрішню та зовнішню. Всі характеристики зовнішньої людини визначаються формою її існування – земним буттям. Саме це земне буття і є головним іспитом людини на її життєвому шляху та в пізнанні істини. Найчастіше зовнішня людина, її буття заслоняє невидимий світ (внутрішню людину). Люди віддають перевагу видимому над невидимим. Це пояснюється тим, що людина має відповідно до своєї природи два типи розуму, живе за двома типами законів, має подвійне життя. Іноді людина допускається помилки, стверджуючи, що вона може пізнати внутрішній, невидимий світ, не зворушивши в собі внутрішньої людини, а використавши тільки ті засоби, якими вона користувалася у зовнішньому світі.

Процес самопізнання, на думку Сковороди, триступеневий. Перший ступінь – це пізнання себе як самосуцього, як самовласного буття. Це своєрідна самоідентифікація особистості. Другий ступінь – це пізнання себе як суспільної істоти. Третій ступінь – це пізнання себе як буття, що створене та протікає за образом та подобою Божою. Цей етап пізнання найбільш відповідальний, тому, що він надає людині розуміння загального у співвідношенні з усім людським буттям. Подолавши в собі рабську свідомість, стверджує Сковорода, піднявши над землею свої думки, людина перетворюється.

Філософія Г.С.Сковороди є чудовим прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, закликом до гуманізму і "сродної" людській природі дії.

Гальченко Адріана Андріївна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМАТИКА НІГІЛІЗМУ В ПОГЛЯДАХ Ф. НІЦШЕ

Нігілізм як світоглядна позиція виник на позначення погляду, що домінантним передусім є чуттєве пізнання, а все що його не стосується заперечується. Слово «нігілізм» походить від латинського і означає заперечення всіх норм, принципів, законів, особливо тих, що встановлені суспільством, владою, релігією. Нігілізм – це одна з тенденцій філософського мислення у розробці світоглядних ідей європейського Модернізму. Водночас є складовою частиною теорії переоцінки всіх цінностей. Тому у

своєму аналізі абсурдності традиційної системи цінностей німецький філософ Ф. Ніцше керувався нігілістичним прагненням зруйнувати її як застарілу і вибудувати іншу, що більше відповідає реальному живому життю. Основними рисами нігілізму Ф. Ніцше, за Ю. Давидовим, є такі: утрата етично-ціннісного підходу до світу і перш за все до людей; «нейтральність», що припускає одночасно і погане, і хороше, і добро, і зло; знущально-холодне ставлення до самого себе; найсильніші спонуки, подані як неправдиві (наприклад, самогубство як останній обман у безкінечній низці обманів); утрачена мета (не знає, до чого докласти свої сили), яка є суттю нігілістичної свідомості; утрата не тільки орієнтира, але і стимулу. [1].

Ф. Ніцше першим у західній філософії дав обґрунтування естетиці занепаду культури. Він постулює трагедію цієї культури, називаючи себе трагічним філософом. Філософ доводить, що смішне, зворотній бік трагічного, його вічне перетворення. Єдність несумірного спричиняє іронію буття. Німецький філософ відкидає романтичне протистояння ідеалу й дійсності. Його думка ґрунтується на тому, що існує лише несумісне, неймовірне, те, що сміється. Ф. Ніцше відмовляється визнавати суперечності, тому що вони припускають існування несуперечливого, а для філософа не існує нічого, крім суперечностей, тому вони перестають бути суперечностями. Класична філософія була зорієнтована на тотожність: Р. Декарт визначив: «*Cogito ergo sum*» («Мислю, отже, існую»). Існує тільки те, що мислить, й можливо, мислиме, хоча це вже проблематично. Те, що мислить, традиційно зорієнтоване на несуперечливе. Для німецького філософа це неправильно, нещиро, нежиттєво. Російський дослідник В. Мікушевич вважає, що Ф. Ніцше був ближче до тези: «*Rideo ergo sum*» («Сміюся, отже існую»). Сміх насторожує, тому що сміх може натякати: несмішне також існує, а це ж бо й смішно.

Ф. Ніцше не визнає примату «розуму у філософії», точніше розсудливості або розсудності. Тому він із таким запалом критикує діалектику Сократа. Вона драгує його спекулюванням на суперечностях, а протиставляти суперечностями несуперечливе означає розкладати, знищувати, принижувати життя. Життя трагічне, бо воно занадто суперечливе й іншим бути не може. Раціоналістичне викриття суперечностей зводить наклеп на життя, заперечує його. «Чи не є науковість лише страхом і ухиленням від песимізму? Тонкою самообороною проти істини? І, говорячи морально, дечим на кшталт боягузтва й брехливості? Говорячи неморально – хитрістю? О Сократе, Сократе, чи не в тому, можливо, й була твоя іронія?» [2].

У його трактуванні іронія є виявом «історичної хвороби», тобто безсилля й страху сучасної цивілізованої людини перед майбутнім. Позбавлена творчих, пластичних сил, ця людина повинна приховувати своє безсилля під маскою освіченої людини – поета, вченого, політика. На думку Ф. Ніцше, історично-хворобливий настрій сучасної людини межує з песимізмом і цинізмом, страхом перед майбутнім. Нігілістично-іронічні постулати Ніцше: філософія – це «трагічна мудрість», настала потреба «переоцінювати усі цінності», завжди треба бути «поза добром і злом», людський ідеал – це ідеал надлюдини, настав час проголосити «Бог помер» – стали в європейській культурі символами бунту проти міщанської культури й увійшли у загальний дискурс європейського Модернізму.

Література

1. Давыдов Ю.Н. Эстетика нигилизма. – М.: Искусство, 1975. – 271 с., 163
2. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки // Ницше Ф. Сочинения: В 2 т.: Пер. с нем. – М.: Мысль, 1990. – Т. 1. – С. 47 – 157., 49

Горбуленко Роман Ростиславович, студент ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РЕЛІГІЙНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Сутність буття людини і сенс її життя постійно перебувають в центрі філософських, релігійних, соціальних та етичних концепцій. У філософській антропології сформувався три підходи для вирішення цього питання.

Перший підхід позиціонує тезу, що життя не має сенсу. Основні представники – А. Камю, В. Джемс та К. Ясперс. Французький екзистенціаліст А. Камю вважає, що життя безглузде, і треба приймати його як безглузде. Схожої думки дотримується прагматист В. Джемс та екзистенціаліст К. Ясперс. Її суть полягає в тому, що сенс, може, і є, проте він неясний. Так, на думку В. Джемса, ми – як кішки і собаки у бібліотеках.

Другий підхід: життя людини має сенс, який полягає у чомусь зовнішньому стосовно людини. У релігійних концепціях це зовнішнє тлумачиться як потойбічний світ. Життя людини на Землі – лише підготовка до загробного життя. З релігійними концепціями сенсу життя багато в чому перетинаються ідеалістичні концепції. Наприклад, для російських філософів-ідеалістів типовими є висловлювання М. О. Бердяєва, що сенс життя не може виринути із самого процесу життя, він повинен підноситися над життям. В античній філософії ця думка представлена Платоном, який вважає людину іграшкою в руках Бога, саме він є найвищим призначенням людини. Доглибінне обґрунтування сенсу буття людини пов'язане у Платона з його онтологією, ототожненим достеменного буття і блага. Кожна істота прагне блага. Благо, згідно з Платоном, і надає життю сенс. Оскільки різні верстви населення прагнуть різних видів благ, то й сенс життя в них різний. Арістотель погоджується з Платоном, що благо насаджує сенс життя. «Благо» конкретизується в нього у вченні про державу й моральність, а часткове має підпорядковуватись загальному, тому сенс людського буття полягає у підпорядкуванні державі. У домарксистській ідеалістичній філософії ця лінія аналізу проблем сенсу життя простежується аж до Гегеля.

Квінтесенцією третього підходу є теза, згідно з якою сенс життя людини полягає в самому житті. У межах цього підходу розглядають два варіанти. Перший керується принципом, що сенс життя полягає в самому факті життя, який є самодостатньою умовою його осмисленості. Така інтерпретація сенсу людського життя спрямована проти його релігійного розуміння, яке позбавляло людину свободи, поза як сенс її

буття був наперед визначений Богом і в ліпшому випадку людина має свободу в реалізації сенсу життя, а не в його виборі.

Другий стосується принципу безмежної свободи. «Якщо Бога немає, то я сам Бог», – каже герой роману Ф. Достоєвського «Біси». Людина – Бог може сама довільно визначити сенс свого буття, вільно творити себе. Проте існує певна обмеженість в цьому підході, яку виявили християнські мислителі. Вільна особистість може вільно творити себе, але вона позбавлена смисложиттєвого орієнтиру. Таке творіння є, по суті, «осмислене творіння Ніщо» (Ж.-П. Сартр), докласти свою свободу людині немає до чого.

Враховуючи цей типологічний аналіз, приходимо до розуміння питання свободи та відповідальності за буття. Отже, в реальній життєдіяльності людина об'єктивно, тобто незалежно від своєї волі й свідомості, ставиться до світу. У цьому ставленні полягає об'єктивний сенс її буття. Проте життя людини – це ще не сенс, а тільки умова реалізації сенсу. Достеменний сенс буття людини полягає в самоусвідомленні та самореалізації загальнолюдських гуманних цілей та ідеалів.

Євтушенко Вікторія Миколаївна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ВОЛІ У ФІЛОСОФІЇ

Історичний розвиток свободи і права у людських відносинах є прогресом рівності людей у якості формально (юридично) вільних осіб. Свобода і рівність неподільні, вони неодмінно передбачають один одну, оскільки, з одного боку, визначальною фігурою свободи у її людському вимірі є вільна особа як необхідна основа правоздатності і правосуб'єктивності, а з іншого, така свобода індивідів може виражатись через загальний принцип і норми рівності цих індивідів у певній сфері і формі їх взаємовідносин.

Метою дослідження є спроба з'ясувати феномен свободи волі у філософії. Завдання: розкрити сутність поняття свободи та умови розвитку вільної особистості.

Вже Арістотель брав до уваги «свободу волі» та розрізняв волеві акти від мимовільних рухів та дій, вказуючи, що серце людини б'ється мимовільно тобто поза раціональною волею людини.

Августин Блаженний волі людини присвячував особливу увагу, зокрема у питанні взаємовідношення волі людини та волі Бога. Про волю він говорить як про одну з трьох властивостей душі (глузд, пам'ять, воля), але вказує, що воля може піддаватися поганим звичкам, які стають сутнісними, проте, тільки завдяки свободі волі людина обирає добро чи зло.

Тома Аквінський доводить, що для існування свободи волі необхідний вільний інтелект, поза яким людина не може робити інтелектуального, а отже свідомого

вибору. Для волевого акту має існувати цілепокладання, в якому інтелект відіграє визначальну роль, бо не можна бажати чогось, не знаючи чого.

Рене Декарт, на противагу Томі Аквінському, надає волі першорядну та важливішу від інтелект роль. Він вважає інтелект та свободу волі двома визначальними чинниками душі людини. Для нього свобода волі є природною в людині, без неї людина втрачає людяність, головну притаманну людині рису. Воля не має обмеженості в свободі та виборі на противагу інтелекту людини. Декарт говорить також про дії людини, засновані не на активному мисленні, а на бажаннях, коли послаблюються перцепції, а переважають почуття, що притуплюють силу волі.

Бенедикт Спіноза, знайомий із поглядами Декарта на волю людини, твердить, що людина не має свободи волі. Філософ стверджує, що людина, будучи унітарною одиницею, виявляється двома аспектами однієї реальності, але ні тіло, ні душа не є автономними сутностями й у реальності творять моністичний пантеїзм. Тому Спіноза наголошує, що воля людини не вільна, а визначена буттям. Відтак філософ створив детерміністичну теорію до Фрейда.

Людина має інтелект і волю. Вона прагне істини та знання, сенсу життя та буття. Вона не хоче бути введеною в оману, не хоче чинити зла, хоч часто ошукує оточуючих і саму себе. Тому сильна воля – це стан, коли людина послідовно прагне досягнення обраної мети. Для цього потрібна також особистісно-сутнісна мотивація. Це 1) сенсорні вартості, що вдовольняють потреби людини (їжа, пиття, відпочинок, вигода); 2) життєві вартості, похідні від гармонійного розвитку тіла (здоров'я, сила, гармонійна активність, фізична краса); 3) соціальні вартості, що задовольняють людину як члена спільноти (сімейна любов, товарицькість, людська спільнота, публічне визнання, впливовість та сила); 4) духовні вартості, що апелюють до духовних задатків, інтелекту та волі (знання, винахідливість та істина), естетичні вартості та моральні вартості (доброзичливість, чесність, щедрість); 5) релігійні вартості, які стосуються віри в Бога і вимагають надприродних чеснот віри, надії, любові та, особливо, людських зусиль. Отже, справжня сила волі виявляється лише за умови, коли мета, якої прагне людина, обрана нею вільно.

Касянчук Іван Олександрович, студент ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДСЬКА ДУХОВНІСТЬ

Буття людини надзвичайно розмаїте. Кожний з його вимірів – це особливий спосіб вияву й улаштування споріднених за смыслом подій. А через смыслову пов'язаність різних вимірів людського буття здійснюється його єдність. Самі ж виміри людського буття розрізняються тим, що по різному «вбирають у себе» й у свій спосіб спрямовують буттєві події. На загальному характері буття людини вельми

позначається те, наскільки істотним для нього є вимір достатності чи недостатності, свободи чи несвободи тощо. Певна смислова неузгодженість завжди притаманна людському буттю. Це одне із свідчень його мінливості. Але коли ця неузгодженість стає надмірною, коли вона стає першорядним буттєвим фактом, тоді буття сприймається, переживається й витлумачується як «розірване», фрагментарне, нецілісне.

Саме в ситуації нецілісності людського буття найбільше виявляють своє значення духовні виміри. Якщо людина не знаходить можливостей реально поєднати у вимірі достатності різні боки свого буття – роботу і сім'ю, буденність і свято, особисте життя і життя публічне тощо, – тоді людина звертаючись по допомогу до мрії, надії, віри, або поринає в уявний світ, світ мистецтва, або вибудовує собі свій світ, який відгороджується як острів у загальному людському бутті шляхом прийняття й дотримання, якогось обмеженого, але «свого» кола цінностей, символів, способів аргументації тощо. Все це різні способи задіяння саме духовних вимірів людського буття, віднайдення відсутніх смислів у межах духовного.

Духовне доповнює, добудовує й продовжує буття людини. Воно додає людському буттю достатності, а у випадку, коли немає до чого додавати, воно запліднює буття достатністю, якій ще треба буде укорінитися й зрости.

У звичайному слововжитку поняття «духовне» набуло різних значень. По-перше, воно протиставляється поняттям «матеріальне» та «природне». Духовне мислиться як таке, що не несе на собі ознак матеріального світу, виходить за межі природи. В християнській традиції матеріальне й природне поєднані одним поняттям – «плоть». І тоді духовне протиставляється плоті як безумовно вище й достотне. За висловом Григорія Сковороди, духовне начало – це «начало правительствующее». Звідси друге значення: духовне як приналежне до релігії («духовні книги», «духовна музика», «духовний сан» тощо). Похідним від першого значення поняття «духовне» є і його третє значення. Ним позначають різні форми закріплення вияву нематеріальної активності людей («духовні традиції», «духовна культура»). Близьким за своїм змістом до розуміння духовного є вживане Сковородою поняття «софійність світу», яке означало у нього наповненість світу смислом-логосом.

Отже, не слід розуміти духовне тільки як «горішні поверхи буття». Воно не тільки доповнює й добудовує буття, а й проймає його «по вертикалі». Звичайно ж, відбувається перетин духовного з іншими вимірами людського буття, й те, що при цьому утворюється, можна зобразити засобами хіба що неевклідової геометрії. Скажімо, як можна було б зобразити в межах буття передбачення або надію, які одночасно «перебувають» у вимірі духовного й можливого? Тому, по-перше, духовне являє собою здійснювану, а ще більшою мірою – потенційну повноту буття, концентрований вияв прилученості його до смислів; а по-друге – саме духовне постає перед нами як багатовимірна реальність і цим засвідчує й стверджує принципову відкритість людського буття.

Куранда Марина Олександрівна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Що ж таке людина? На перший погляд, це питання здається до смішного простим – хто не знає, що таке людина! Така думка глибоко помилкова. Адже людина є складним творінням природи, суспільства і самої себе. Це і розум, і воля, і характер, і емоції, і праця, і спілкування. Ось чому її вивчають такі науки, як генетика, фізіологія, медицина, психологія, соціологія, антропологія і багато інших. Сьогодні ці науки об'єднуються в систему комплексного людинознавства. Важливе місце в цій системі посідає і філософія. З різного роду тлумаченнями сутності людини ми зустрічаємось практично в усіх значних філософських творах. Кожна філософська концепція додавала їй нових рис, відкривала нові грані в пізнанні людини.

У філософії Давньої Греції панував космологізм у розумінні людини. Філософи мілетської школи твердили: людина містить усі основні елементи стихії, космосу. Софісти почали розглядати людину в умовах соціокультурного буття. Проблему людини розробляє Сократ, який вважається родоначальником філософії людини. Платон розрізняв у людині безсмертну душу і тіло. Арістотель розглядає людину як «політичну тварину», яка, з одного боку, внутрішньо пов'язана з природою, а з другого – протистоїть їй, оскільки у неї є душа – причина і початок людського тіла.

Європейська середньовічна філософія, опираючись на християнську традицію, висувала на передній план релігійно-моральні проблеми людського існування, розробляла проблему співвідношення між Богом і людиною. Тому найважливішим для людини є спасіння, котре християнство розуміє як сходження недосконалої особи до найдосконалішої – Бога. Поняття особи було введено Августином Блаженным. Він підкреслював, що Бог є сама особа, персона. Тому і людина, яку створено за образом і подобою Творця, теж є особою. Щоправда, внаслідок гріхопадіння вона втратила досконалість і цілісність. Суттєвими складовими або іпостасю особи є воля, інтелект і пам'ять.

В епоху Відродження відкидались будь-які принципи обмеження земного розвитку людини. Людина шукає опори передусім у собі, у своїй душі і у своєму тілі. Вище за все вона ставить своєрідність та унікальність індивідуума. Оригінальність і відмінність від інших стають найважливішими проявами особистості. Отже, смисловим стрижнем Ренесансу є ідея про самодостатність і автономність особистості, віра в її безмежні творчі можливості.

Філософія Нового часу вважала істинно людським у людині те, що робить її представником всього людства, тому зосереджувала увагу на її всезагальній природі, соціальній сутності, універсальності тощо. Так, новоєвропейська філософія XVII ст. особливого значення надавала розуму як специфічній особливості людини. Наприклад, Рене Декарт пов'язував сутність людини з її мисленням: «Мислю – отже, існую».

Багато уваги проблемі людини приділяли і такі філософи Нового часу, як Бенедикт Спіноза, Томас Гоббс, Дені Дідро та ін. Для німецької класичної філософії визначальним є уявлення про людину як суб'єкта духовної діяльності, що створює світ культури і є носієм загального ідеального начала, духу, розуму. Вихідним пунктом марксистського розуміння людини є трактування її як похідної від суспільства, як продукт та суб'єкт суспільно-практичної діяльності.

На початку ХХ ст. у філософії здійснюється своєрідний антропологічний поворот – проблема людини стає невід'ємною частиною досліджень практично всіх філософських напрямів. Таким чином, людина є водночас продуктом і природи, і суспільства, їх головною дійовою особою. Суспільно-історична обумовленість людини полягає не лише у впливі на неї суспільного середовища, соціальних відносин даної епохи, але й в тому, що вона отримує можливість самовизначатися, робити вільний вибір своєї долі, спілкуватися з історичним минулим і майбутнім через світ культури людства.

Соломко Ніколь Андріївна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТУРБОТА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

У сучасній філософії до проблеми людського існування підходять екзистенціалісти, зокрема німецький філософ М. Хайдеггер. У своїй відомій праці «Буття і час» він визначає людське існування, суть людини як присутність, всеосяжною характерною рисою якого є «турбота». У свою чергу «турбота» розкривається через екзистенціали: «буття-в-світі», забігання вперед, «буття-при-внутрішньосвітовому-сущому».

«Буття-в-світі» виражає той момент у людському існуванні, що людина живе в суспільстві і не мислима поза ним, її не можна уявити спочатку як саму по собі, а потім вже в суспільстві з іншими людьми. Цей екзистенціал є одночасно і вираженням визначеного моменту часу в людському існуванні. Якщо час є єдність елементів минулого, майбутнього і сьогодення, то «буття-в-світі» є вираженням моменту минулого в бутті людини.

Модус забігання уперед виражає той момент у бутті людини, що воно є не тільки те, що воно є. Більш того, людське буття є те, що воно не є. Людське буття ніколи не довершене. Саме тому воно не є суще. Людина завжди більша за те, що вона є, тому що вона завжди не тільки особистість, але і проект. Забігання вперед уособлює момент майбутнього в людському існуванні, момент його незавершеності, спрямованості вперед, спрямованості до смерті.

Третій модус людського існування «буття-при-внутрішньосвітовому-сущому» характеризує людське ставлення до речей, що її оточують, коли речі сприймаються не

просто як знаряддя, необхідні для тієї або іншої справи, але як прості і зрозумілі речі, покликані супроводжувати наше життя, що виступають нашим продовженням.

У структурі турботи Хайдеггер також виділяє справжній і несправжній способи існування людини. У першому випадку людина відчуває, чує заклик екзистенції, свою тимчасовість, ненадійність, нестійкість свого існування, його спрямованість вперед у нікуди, розрив із сьогоденням, винятковість. У другому випадку, навпроти, людина розглядає себе як суще серед інших суцх, як людина взагалі, як людина мисляча, як людина воляща, як людина виробляюча тощо. У цьому випадку вона є як будь-хто інший. Людина потрапляє до світу «Man» – знеособлений, світ буття-один-з-одним, у якому інший може ставати на твоє місце, як і ти на місце будь-кого іншого. У цьому світі людина стороння, говорить екзистенціаліст А. Камю в однойменному оповіданні, без своєї волі закинута в нього і не по своїй волі приречений піти з нього. Життя людини підпорядковане родині, організації, державі, що диктують їй цілі і розглядають її лише як засіб їхнього здійснення. Правда, К. Ясперс намагається згладити, пом'якшити сторонність світу, його ворожість і байдужність до людини, дозволити протиріччя «людина-світ».

Отже, представники екзистенційної філософії говорять і попереджають про те, що наш сьогодинішній технічний світ нівелює самотність і індивідуальність, знищує екзистенцію, породжує відчуження і закликають всіма силами протистояти цьому.

Телегуз Юлія Анатоліївна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДІАЛЕКТИКА СТАНОВЛЕННЯ: ГУМОРИ-ІРОНІЯ-САТИРА

Термін «гумор» уживається як у вузькому, так і у широкому значенні. У широкому значенні – тоді, коли він розглядається на правах синоніма зі словом «комічне», і всі форми комічної творчості визначаються як «гумор» або «гумористика». Дуже часто під словом «гумор» мають на увазі також суб'єктивний бік комічного (здатність до сприйняття і саме сприйняття комічного). Багато дослідників уживають слово «гумор» у вузькому розумінні – у значенні однієї з форм комічного. І нарешті, слово «гумор» асоціюється зі своєрідною естетичною позицією, а також із формою творчості, яку можна було б назвати «гумористичною», і яка представляє собою вияв цієї позиції.

Термін «сатира» вживається або у значенні опозиційної гумору форми комічного, або ж означає форму творчості, що характеризує чітко визначену критичну тенденцію по відношенню до свого об'єкта.

Під терміном «іронія» розуміються прихована насмішка і почуття зверхності. Вона репрезентує підміну наявного сенсу прихованим. Серед форм комічного їй

виділяють місце між гумором і сатирою. І як зазначав польський літературознавець Б. Дземидок: «іронія більш агресивна, ніж гумор, але менш активна і соціально забарвлена, ніж сатира. Більш інтелектуальна, ніж остання, вона менш схильна до рефлексії та емоційно примітивніша, ніж гумор» [1].

Спільним для іронії та гумору є діалектика елементів, контраст і критичне ставлення до світу. Різниця полягає у «правилах» комічної гри, а також у меті, ефекті. В іронії смішне ховається під маскою серйозності – з переважанням негативного (насмішкуватого) відношення до предмета; у гуморі серйозне – під маскою смішного, зазвичай з переважанням позитивного (смішного) відношення. Складність іронії, таким чином, лише формальна, її серйозність – удавана, її природа – виключно аристократична (уміле виконання). Навпаки, складність гумору змістовна, його серйозність – справжня, його природа – філософічна, світоглядна. Тому різний ефект іронії і гумору: іронія, якій іноді притаманний відтінок уїдливого, зачіпає, раниць, ображає не тільки непривабливим змістом, що відкрився, але й самою формою гри, способом демонстрації «обличчя»; тоді, як гумор зрештою заступається за предмет, головує, а його сміхом іноді прикривається захоплення, навіть панегірик. Звідси й різниця між реакцією об'єкта сміху на іронію та гумор.

Про близькість іронії та сатири свідчать такі два моменти: по-перше, обидві вони виражають несхвалення та критику, а по-друге – мають інтелектуальний характер і яскраво виражене емоційне забарвлення. Схожі риси не виключають при цьому відмінностей. Сатира підпорядковується моралізаторським і реформаторським цілям. З ідейно-емоційною напругою атакує вона зло та несправедливість, намагаючись викликати гнів і рішучий осуд явищ, що висміюються. Іронія ж атакує в основному невігластво та глухість, вона холодніша і спокійніша, стриманіша за тоном. Вона більшою мірою намагається пробудити самостійність мислення, частіше апелює до критичної рефлексії, ніж до почуття справедливості, вона не карає зло, вона не моралізує.

Аморальність іронії, на відміну від гумору та сатири, дозволяє розглянути діалектику пана та раба (Г. Гегель) як іронічну позицію. Коли дві людини знаходяться одна перед одною, то між ними виникає напруженість, тому що кожна з них хоче, щоб друга визнала його господарем ситуації, тобто як того, хто визначає себе й другого. Відношення пан-раб є водночас діалектичним зв'язком у тому сенсі, що між цими двома суб'єктами існує внутрішня динамічна взаємодія. Пан є паном лише тому, що раб (і сам пан) визнає його паном. Відповідним чином, раб остільки раб, оскільки пан (і сам раб) визнає його рабом.

Література

1. Дземидок Б. О комическом: Пер. с польск. – М.: Прогресс, 1974. – 223 с., 101

Ткачук Володимир Олександрович, студент ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА ЯК ВОЛЬОВА ІСТОТА

Суспільно-історична обумовленість людини полягає не лише у впливі на неї суспільного середовища, соціальних відносин, але й в тому, що вона отримує можливість самовизначатися, робити вільний вибір своєї долі, спілкуватися з історичним минулим і майбутнім через світ культури людства. Суть людини в тому, що людина – істота розумна, людина – істота, яка має самосвідомість, людина – істота моральна і вільна. Поняття людини, насамперед, охоплює загальнородові риси, що відрізняють людину від інших живих істот. Поняття людини в такому визначенні стосується не якоїсь конкретної людини, а людини як представника роду людського. Основними ознаками людини є якісні характеристики людини, які виділяють її з тваринного світу, є і її біологічна структура, а також загальні прояви соціальної суті: свідомість, мова, здібність до праці і творчості.

Німецький філософ І. Кант говорив, що кожна особа володіє досконалою гідністю, абсолютною цінністю, особа не є знаряддям здійснення певних планів, навіть благородних планів загального блага.

Людина – суб'єкт моральної свідомості, в корінь відмінних від навколишньої природи, – в своїй поведінці повинна керуватися велінням морального закону. Закон апріорний, не підлягає впливу ніяких зовнішніх обставин і тому безумовний – категоричний імператив, який має абстрактно-обов'язковий і формалістичний характер. На людину потрібно дивитися як на ціль тому, що кожна людина, будучи носієм свободи і морального закону, настільки ж велика і невичерпна, як космос.

Для досягнення поставленої мети людина проявляє ініціативу, напружує свої розумові і фізичні сили, долає труднощі, стримує пориви і бажання, які не сприяють успішному досягненню мети. У цих проявах людської поведінки найяскравіше виявляється такий аспект людського життя, як воля. Виникнувши в процесі трудової діяльності, воля стала особливою формою активності особистості, яка зумовлюється поставленою метою. Воля – свідомо організація і саморегуляція людиною своєї діяльності і поведінки, спрямована на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей.

Чи вільна людина у своїх бажаннях, рішеннях і діях? У філософії це питання формулює проблему свободи волі. Усі можливі точки зору на її вирішення можна об'єднати у дві протилежні течії.

Індетермінізм – відносить волю до суто духовних явищ, у сфері яких ніби не існує причинності, а панує повна свобода. Його прибічники вважають, що воля людини, її бажання і дії повністю вільні, нічим не зумовлені й не обмежені.

Детермінізм – згідно з цією точкою зору всі дії та вчинки людини мають причину. Підходячи до цієї проблеми спрощено і механістично, детерміністи

заперечували існування будь-якої свободи волі. На їх думку, об'єктивні закони розвитку природи і суспільства позбавляють індивіда можливості самотійно визначати свої дії і змінювати обставини. А отже, людина не може і не повинна відповідати за свої дії та вчинки.

Представники обох течій помиляються в тому, що вони протиставляють свободу і причинну зумовленість волі.

Насправді закони розвитку природи і суспільства, накладаючи певні обмеження, водночас створюють певні умови для вільної діяльності людини. Чим глибше людина пізнає закономірності світу, чим багатший її досвід, тим вільніша вона у своїх бажаннях, рішеннях і діях.

Водночас люди по-різному усвідомлюють міру своєї свободи волі, що виявляється у їх різних локусах контролю. Одні з них схильні шукати причини негативних наслідків своїх дій у зовнішніх обставинах, а інші – у внутрішніх перешкодах.

Матушевич Ганна, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА – «ТВАРИНА ПОЛІТИЧНА»

Проблема людини як унікального творіння Всесвіту належить до «вічних» філософських проблем. Проте тільки у філософії ХХ ст. здійснюється своєрідний антропологічний поворот – проблема людини стає невід'ємною частиною досліджень практично всіх філософських напрямів.

Сучасним антропологічним дослідженням притаманні декілька особливостей. Принципово змінюються основні підходи до вивчення людини. Філософи нині цікавляться не стільки впливом зовнішніх природних і соціальних факторів становлення людини і людського суспільства, скільки встановленням логіки внутрішнього духовного саморозвитку людини, способами і формами творення нею власного буття.

Сучасний антропологізм робить акцент на специфічності, самотійності людини, яка самостверджує себе через зняття будь-яких зовнішніх забобон, у виході за наявні соціальні, культурні, навіть фізичні межі. Особливо актуальними нині виявляються дослідження особистості у світі культури та проблема ціннісної ієрархії й ціннісних пріоритетів людського розвитку;

Помітна тенденція до виникнення нових предметних сфер антропологічних досліджень на перетині різних наукових дисциплін, наприклад, «соціально-філософської антропології», «культурної антропології», «екологічної антропології» тощо. З іншого боку, тривають дискусії щодо розмежування філософського погляду на людину з поглядами на неї окремих наукових дисциплін;

Відбувається загальна гуманізація стилю світогляду сучасного людського суспільства. Опинившись перед серйозними викликами самому своєму існуванню, людство намагається встановити самоцінність усього живого, безумовне право кожного на щастя і благо як найвищу мету будь-якої діяльності.

З різного роду тлумаченнями сутності людини ми зустрічаємось практично в усіх значних філософських творах. Саме тому заслуговує на увагу вчення про людину давньогрецького філософа Арістотеля.

Сутність існування людини Арістотель пояснював з матеріалістичних позицій. Він вважає, що людина – найвищий представник високоорганізованих тварин, але відрізняється від них наявністю розуму й мислення. Людина, згідно з його вченням, має вроджену потребу жити із собі подібними (потребу в колективі). Саме це зумовило виникнення суспільства. Останнє у філософії Арістотеля – це великий колектив людей, які проживають на одній території та об'єднані мовою, родинними й культурними зв'язками, займаються виробництвом і розподілом матеріальних благ.

Арістотель говорив про те, що людина – політична тварина, наділена інтелектуальними можливостями. Вона створює механізм захисту від ворогів, підтримує внутрішній порядок, розвиває економіку тощо. Основою суспільства є приватна власність, яка відповідає сутності людини, її біологічному егоїзму, який стає основою необхідності захисту приватного інтересу. Будь-яка державна влада захищає приватний інтерес і дає підстави для корисного використання цієї влади окремими людьми, незважаючи на те, що влада має захищати інтереси всіх.

Таким чином, саме Арістотель вводить у філософію тлумачення людини як «політичної тварини», яка, з одного боку, внутрішньо пов'язана з природою, а з другого – протистоїть їй, оскільки у неї є душа – причина і початок людського тіла. Він дає поштовх для подальшого тлумачення сутності людини та її взаємовідносин з суспільством.

Лук'янчук Вікторія, студентка ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЦИНІЗМУ

У сучасній філософській думці актуалізується аналіз феномена цинізму. Згідно із загальним уявленням, цинізм постає не чимось позбавленим чітких меж, а навпаки, є надто помітним, неуніверсальним, відповідно, побічним і вкрай індивідуальним. Незвичні епітети дещо говорять про його нову форму вияву, що робить його водночас дуже актуальним і незаперечним.

Сучасний німецький філософ Петер Слотердайк дослідив цинізм у всіх його виявах та дав три формулювання цього поняття. Перше таке: «Цинізм – це усвідомлена хибна свідомість – нещасна свідомість у модернізованій формі» [1, с. 218]. Тут його

підхід є інтуїтивним, таким, що виходить з парадоксу; він артикулює невдоволення, котре означає бачення того, як сучасний світ посідають навіженство, даремні сподівання й розчарування, безглуздя та мовчання розуму, глибока розколина, що проходить через сучасні уми та, здається, навічно роз'єднує розумне і дійсне – те, що знають, і те, що чинять.

У другому формулюванні Слотердайком поняття цинізму дістає історичного виміру; виявляється напруження, яке вперше знайшло відображення в античній критиці цивілізації під назвою кінізму. «Поняття цинізму ми вживаємо щодо реплік можновладців і панівної культури у відповідь на кінічні провокації; вони добре бачили, що насправді є істинним, але продовжували гнобити...Феномен кінізму виокремлюється і стилізується як тип, що постійно постає в історії – там, де в кризових цивілізаціях і кризах цивілізацій зіштовхуються свідомості. Тепер кінізм і цинізм є константами нашої історії, типовими формами полемічної свідомості» [1, с. 219].

Третє формулювання поняття цинізму у німецького філософа набуває розвитку як феноменологія форм полемічної свідомості. Полеміка повсякчас обертається навколо правильного розуміння істини як «голої» істини. Власне, цинічне мислення може з'явитися лише там, де стосовно речей може виникнути дві думки, офіційна і неофіційна, прикрашена і гола. У культурі, де постійно ошукують, хочуть знати не лише істину, а й голу істину, треба дізнаватися, як виглядають «голі» факти.

Цинізм наважується висувати голі істини, які в тому вигляді, що він їм надає, містять щось неістинне. Де приховування є конститутивним для культури, де життя у суспільстві підвладне насильству облуди, там справжньому висловленню істини притаманний агресивний момент, небажана оголеність. Та попри все потяг до викривання загалом сильніший. Бажання «голої правди» – це мотив чуттєвості, котра, впадаючи у відчай, прагне розвіяти туман конвенцій, неправд, абстракцій і секретностей, щоби дійти до суті речей.

Цинізм спирається на «приземлену» точку зору, що підриває «знизу» нашу віру в обов'язкову владу Слова, символічного договору, і розглядає субстанцію задоволення як єдину річ, що дійсно має значення. Справжнє відношення є протилежним. З правильної посилки, що «великий Інший не існує», тобто, що символічний порядок є вигадка, цинік робить неправильний висновок про те, що великий Інший не «функціонує», що його роль можна просто не брати до уваги. Через свою нездатність побачити, що символічна фікція проте регулює його ставлення до реального задоволення, він ще більш поневолюється символічним контекстом, що обмежує його доступ до Речі-Задоволення, потрапляючи в тенета символічного ритуалу, з якого він привселюдно глузує. Проте, агресивна та відверта оголеність змінює не лише емоційну налаштованість цинізму, але й трансформує саму його сутність – цинізм ніколи не зможе піднятися до самооцінки суб'єкту.

Література

1. Слотердайк П. Критика цинічного розуму: Пер. з нім. – К.: Тандем, 2002. – 544

Омельчук Світлана Володимирівна, студентка
агробіологічного факультету
Науковий керівник: Гейко С. М., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ (МОДЕРНІЗМ Й ПОСТМОДЕРНІЗМ): ОСНОВНІ ІДЕЇ, ПРИНЦИПИ ТА ПРЕДСТАВНИКИ

Сучасна філософія характеризується наявністю великої кількості різноманітних напрямків та шкіл зі своїми специфічними ідеями, принципами, підходами до реалій життя. Її початок традиційно починають кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Філософія в цей період в основному відійшла від принципів класичної філософії, що було значним кроком у становленні теоретичної думки порівняно з усім попереднім філософським розвитком. Характерною ознакою класичної філософії була безмежна віра в розум, у його здатність пізнати світ і встановити «царювання розуму» в ньому. Передбачаючи соціально-історичні потрясіння, філософська свідомість набуває кризового стану, повстає проти раціоналістичних філософських систем, заперечує їхню основу – розум. Відбувається своєрідний «бунт проти розуму».

Настає етап переосмислення основних принципів філософії, нового неklasичного типу філософування – Модернізму – як радикального і безкомпромісного розриву з традиційним і класичним. У даному дослідженні Модернізм розуміється як загальнокультурна течія (ідеологія) кін. ХІХ – поч. ХХ ст., орієнтована на сучасність, тобто визнає пріоритет сучасного над традиційним. Це є зовсім новий принцип проектування, що не здобув визнання у новоевропейській філософії; цей проект явно не може реалізуватися, оскільки зорієнтований на мінливу сучасність, а отже, приречений завжди залишатися незавершеним. Таким чином, проект Модернізму – це проект вічного відновлення, гонитва за актуальністю, модою. А модерніст приречений на постійні сумніви, відчуття власної маргінальності, його стан ідеологічної невагомості неминуче обертається для нього ностальгією за класичною стабільністю, повернення до якої він, проте, вважає неприйнятним.

Руйнуванню романтичного ідеалу сприяє поразка буржуазно-демократичних революцій у Франції та Німеччині 1848 – 1849 рр., що зміцнює в колах буржуазної інтелігенції впевненість в тому, що в суспільному житті людина не може реалізувати свою істинно людську сутність, свободу. Романтична уява, втративши культурно-міфологічні підстави, змінюється у філософії на чисту суб'єктивність. Романтична двоякість світу переростає в непереборну суперечність між су-об'єктивністю та соціальною сутністю індивіда. Про цю суперечність яскраво свідчать два боки індивідуалістичного неприйняття світу – соціальний песимізм і волонтаризм. Соціальний песимізм характеризується втратою віри у можливість зміни світу, відмовою від культурних засобів удосконалення індивіда та уявленням про те, що розвиток цивілізації шкодить людині. Волонтаризм – це спроба подолати наявну дійсність суб'єктивно, опинитися поза суспільством і мораллю.

Тема розладу, розірваності, розщепленості сутності людини пронизує модерну культуру (філософію, мистецтво). Як правило, вона споріднена з просвітницькою або романтичною критикою цивілізації, культури (державної машини, науки, техніки) і з наполегливими пошуками виходу з «кризи людськості». Ще Ж.-Ж. Руссо, який глибоко відчув і яскраво змалював той бік буржуазного прогресу, що відбирає у людини все людське, шукав вихід у «природному стані», який немовби повертає людині втрачену цілісність, багатство здібностей та потреб.

Філософію др. пол. ХХ ст. прийнято визначати як постмодернізм. З історією терміна та його розумінням допомагають ознайомитися роботи таких західних філософів: І. Гассана, Ф. Джеймісона, Ч. Дженкса, П. Козловського, Ж.-Ф. Ліотара, У. Еко. У російській та українській філософіях феномен постмодернізму вивчали І. Ільїн, В. Лук'янець, Н. Маньковська, О. Соболев.

Постмодернізм – це багатоманітне теоретичне поле духовного розвитку в самосвідомості західної цивілізації. Виступаючи багатоманітною духовною тенденцією в філософії, він маніфестує себе не як послідовник та спадкоємець Модернізму, а як емансипатор свідомості цивілізації від ідеалів-ідолів минулої епохи, що гальмували та обмежували багатовіковий процес самореалізації особистості. Якщо спробувати визначити головне завдання філософії Постмодернізму, то це, безперечно, з одного боку, намагання уникнути уніформізму, одноманітності, прагнення підвести всі культури під єдиний стереотип, певний шаблон, а з іншого – релятивізму, що проявляється у розпорошенні культур, відмові від принципів єдності та цілісності.

Така ситуація свідчить про те, що Постмодернізм можна вважати викликом модерністському проекту саморефлексивної суб'єктивності, критики раціональності та безмежної свободи, які характеризують попередню епоху. Відбувається напружений пошук нової парадигми знання, нової методології, нового світосприйняття, нового розуміння відношення «об'єкт-суб'єкт». Так, висувуються нові принципи формування категоріального апарату філософії, серед яких поняття: «події» і «ризми» у Ж. Дельоза, «епістеми» у М. Фуко, «письма» і «деконструкції» у Ж. Дерріда, «інтертексту» у Ю. Кристевої, «кодування тексту» у Р. Барта та «подвійного кодування» у Ч. Дженкса, «метарозповіді» у Ж.-Ф. Ліотара, «пастиш» у Ф. Джеймісона, «ліберального іронізму» у Р. Рорті тощо. Всі ці поняття описують єдиний культурний код.

Завоювавши життєвий простір у майже всіх сферах культурної самореалізації людини, Постмодернізм реорганізує стосунки людини та абсолюту у специфічних умовах плюральності та неоднозначності, забарвленої несерйозністю. Мінливі відношення (моно-, тео-, полі-, а-, серйозність, іронія) розхитують уявлення про абсолют, роблять стосунки з ними максимально індивідуалізованими. Позитивний потенціал постсучасності як раз і полягає в конструюванні ним способу буття в умовах культурно-символічної вторинності означення: „відповідь постмодернізму модернізмові, – як пише У. Еко, – полягає у визнанні минулого: якщо його не можна зруйнувати, бо тоді ми доходимо до повного мовчання, його потрібно переглянути, – іронічно, без наївності”.

Бабенко Юлія, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ ТЕХНІКИ

Філософія техніки є однією з наймолодших гілок філософського знання. Його поява викликана передусім надзвичайно широким розповсюдженням техніки і технічних засобів. Предметом дослідження є феномен самої техніки і її вплив на процеси життєдіяльності індивіда і суспільства загалом. Досліджує вона особливості буття людини, культури, науки в епоху науково-технічної, інформаційних технологій. Проблеми дослідження у філософії техніки. Однією з найважливіших проблем, якою займається філософія техніки, є проблема і концепція людини, що створює та використовує техніку. Особливість цієї проблеми пов'язана нині зі стрімким зростанням потужних технологій.

Важливим стимулом розвитку наук є практична суспільно-виробнича діяльність людей. З роками світ змінюється і змінюються погляди. В епоху Відродження відбуваються події, що свідчать про перші прояви взаємодії між наукою і технікою. Існують відомості про те, що під час будівництва Міланського собору його проект уперше було піддано науковій експертизі (1386 р.).

Основоположником філософії техніки є Ернст Капп, який написав «Основні напрями філософії техніки. До історії виникнення культури з нової точки зору» (1877). У 1898 році свої роботи, присвячені філософії техніки, видає німецький філософ Фред Бон. Отже, цілому безсумнівно, що філософія техніки виділилася в самостійну галузь філософського дослідження, свідченням чому є величезний потік літератури, присвяченої розгляду перерахованих вище питань, і виділення, виходячи з цього, різних напрямків і течій.

Зоря Євгенія, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМА БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

З кожним роком в Україні все більш актуальною стає проблема безпритульних тварин. Нормальна законодавча база, яка б захищала права тварин в країні, поки що відсутня, а люди продовжують відноситися до кішок, собак та інших вихованців як до речей. Україна входить в топ 10 країн світу, де найбільше безпритульних тварин.

У вирішенні проблеми бездомних тварин західні країни використовують принцип «починати потрібно з людини». Тварини не стають бездомними самі по собі. Даний

статус вони набувають, будучи втраченими або кинутими своїми господарями. Тому за кордоном діють досить жорсткі законодавчі норми, що регламентують обов'язки власників домашніх тварин. Бажаючі завести домашнього вихованця повинні сплатити досить високий за українськими мірками податок. Наприклад, в Німеччині він складає 150 євро за першого собаку, 300 - за другу. Якщо собака бійцівський, податок становить вже 650 євро. Необхідно оплачувати обов'язкову страховку на випадок нападу. Власники бійцівських собак повинні отримати довідку про безпеку тварини. Тварини повинні бути чиповані або мати татуювання, що дозволяють встановити господарів. У багатьох країнах приватним власникам заборонено розводити тварин. Питання про необхідність щеплень навіть не обговорюється. Для порушників правил діє вкрай жорстка система штрафів. Громадянина, який викинув тварину на вулицю, можуть оштрафувати до 25-30 тисяч євро. В Італії та Франції за подібне діяння передбачена кримінальна відповідальність.

Я вважаю, що люди повинні відповідально відноситися до придбання домашніх тварин, адже це не на рік і не на декілька років. Брати наші менші не можуть піклуватися про себе самі. Ті, кого ми приручили, це наша відповідальність. Я вважаю, що усипляти тварин допустимо тільки в крайніх випадках, якщо тваринка хвора, наприклад. В інших можна стерилізувати її. Мені здається, якщо люди будуть обдумано ставитися до купівлі домашніх тваринок і не викидати їх на вулицю при найменших труднощах, то ця проблема зникне сама собою або ж стане не такою глобальною.

Іщенко Анна, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕВТАНАЗІЯ: ЗА І ПРОТИ

Евтаназія – практика переривання життя людини, яка хворіє невиліковною хворобою і потерпає від нестерпного болю. Хворий сам дає на це згоду, але це є дуже суперечливе явище. У Спарті – вбивали дітей, які народилися хворими або з певними вадами, у Франції (за часів Наполеона) – хворих гумою. А нацисти в Німеччині застосовували евтаназію до своїх громадян (фізичних інвалідів, душевнохворих та інших), вони вважали, що їхнє існування негідне називатися життям. З цього можемо зробити висновок, що це було примусово і залежало від рішення правителів.

У сучасному світі при теперішній екології та високому рівні радіації ми спостерігаємо розвиток різних тяжких хвороб. При таких захворюваннях хворий страждає від нестерпного болю і рідним хворого дуже тяжко дивитись, як страждає їхня рідна людина. Взяти до прикладу таку страшну і розповсюджену зараз хворобу як рак. Зазвичай рак дуже швидко вбиває людину, але бувають випадки, що роками мучить близьку вам людину. Коли хворий благає, щоб це нарешті скінчилось, для

рідних прийняти рішення про евтаназію дуже важко, але в таких тяжких ситуаціях – це єдиний вихід. Також є евтаназія для тварин. Це можуть бути тварини, в яких немає господарів і вони є безпритульними. Інколи господарі приймають рішення про евтаназію, тому що їхній домашній улюбленець тяжко хворий. В моїх сусідів кішка жила тільки в будинку, одного разу вона вибігла з двору і необачний водій її збив. Вони довго лікували свою кішку, але з кожним днем кішці було все гірше. Коли сусіди зрозуміли, що кішку вони вже не врятують, вони прийняли рішення про евтаназію, щоб не бачити, як вона мучиться.

Отже, евтаназія - це дуже відповідальна процедура, перед якою потрібно зважити всі за і проти. Коли ця процедура дійсно необхідна, то чому б і ні, навіть людям терпіти такі муки? Але коли таке рішення приймається необдуманно, то це на мою думку, можна вважати за вбивство. Тому, що як-не-як – це відключення людини від апарату штучного дихання і позбавлення її життя.

Колчанов Юрій Олегович, студент факультету захисту рослин, біотехнології та екології
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СТОЇЧНИЙ ФАТАЛІЗМ

Фаталізм (від лат. Fatalis - фатальний, зумовлений) - уявлення про неминучість всього, що відбувається в природі і в житті людини, що виключає випадковість і свободу. Фаталізм бере початок в міфологічному світогляді, інтуїтивному переконанні людей у власному безсиллі перед обличчям сил природи і набуває широкого поширення в ранніх культурах.

У класичних формах фаталізм постає в античній культурі, виростаючи з міфологічних уявлень про фатум, який панує над простими смертними, над героями і богами. Долю не можна змінити, можна лише мужньо прийняти її. У трагедії Есхіла «Прометей Прикутий» Прометей каже:

... Адже я і сам
Передбачав все прийдешнє, і немає
Нежданих бід для мене. Я повинен
Свою долю перенести легко:
Не можна подолати необхідність ...

В широкому розумінні фаталізм - це відмова від вільної активності, спрямованої на керування своїм життям і творче перетворення наявних обставин, пасивне покладання на зовнішній плин подій. Так, у ряді напрямів юдаїзму, християнства й ісламу стверджується, що людина має відмовитися від спеціальних зусиль для власного порятунку, цілком поклавшись на безроздільну владу Бога. Водночас фаталізм може виступати як самостійне вчення, засноване на вірі в непереборну силу безособової долі, тобто незалежно від людини, природного плину речей.

Як вважав стоїк Зенон, людина є часткою світобудови. А частина підпорядковується цілому, тобто світобудові. Тому кожен із нас підпорядковується світобудові, малим елементом якої він є. Ніхто не може змусити весь світ підкорятися будь-чийм бажанням, однак світове ціле постійно диктує нам свою волю, визначає наше життя, формує наш шлях. Воно є долею, або фатумом, який від нас не залежить і є тією силою, якій ми не можемо не підкорятися, бо вона і веде нас не відомими нікому шляхами. Людське життя подібне життю найменшого мікробу у величезній і нескінченній екосистемі всесвіту, який сам по собі нічого не значить і разом з мільйонами інших таких же мікробів, що собі не належать, мчить в невідомому їй напрямку.

Фатуму, що нас веде, вважають стоїки, марно протистояти або чинити опір: можна скільки завгодно не погоджуватися з його волею, але в будь-якому випадку все станеться так, як заплановано і визначено, незалежно від наших бажань. Формула стоїчної філософії представлена знаменитим висловом філософа Сенеки: «Того, хто бажає, - доля веде, а того, хто не бажає, - тягне». Людина абсолютно вільна і цілком перебуває в розпорядженні зовнішніх сил, що не залежать від неї. А вірніше, свобода полягає в тому, щоб зрозуміти їх задум і добровільно його виконувати, підкорятися своїй долі і слідувати визначеному.

У чому ж тоді полягає стоїчне щастя? Зрозуміло чим позитивна волюнтаристична модель Епікура: кожен абсолютно вільний і сам розпоряджається своїм життям. Але що хорошого в тому, що від людини нічого не залежить і за неї все заздалегідь вирішено? Результатом фаталістичного світорозуміння є повна свобода від будь-якої метушні, порожніх клопотів і хвилювань. Той, хто вважає, що все в його владі, обов'язково ставить перед собою якісь цілі і завдання, до чогось прагне і чого-то уникає, радіє, якщо у нього виходить задумане, і сумує, якщо щось не вдається, а головне, він постійно щось повинен: одне - робити, інше - ні, бути таким-то, не бути іншим, домагатися деяких результатів, а тому - напружуватися і турбуватися. А фаталісти живуть більш безтурботно, тому що вважають себе лялькою у руках фатуму, який, смикаючи за ниточки, веде їх до того, що їм передбачено.

Література

1. ФАТАЛИЗМ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH834fb2db7d32f9c9402683>
2. Покорність судьбе: стоїки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eurasianland.ru/txt/gusev/23.htm>
3. Фаталізм, Соціалізм – Історія релігій – Навчальні матеріали онлайн[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/14100620/religiyeznavstvo/fatalizm>

Кубіцька Олександра, студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СЛАБКОДУХІСТЬ ЛЮДИНИ ЧИ СВОБОДА ВИБОРУ?

Евтаназія – це медичне цілеспрямоване прискорення смерті людини, яке викликане безнадійністю стану хворого і здійснюється задля зменшення його фізичних больових відчуттів.

Майже до останніх десятиліть 20 століття евтаназія була під забороною в медицині, її засуджували в суспільстві, вона вважалася кримінальним злочином. Дозволена ця процедура була лише в Германії, хоча і не сприйнята всіма іншими країнами. Але в 1976 році рішенням суду штату Нью-Джерсі про відключення життєпідтримуючого апарату у молодій пацієнтки, яка довго була без свідомості, а її мозок створював болючі імпульси тіла, які ніяк не можна було побачити зовні, легалізувало евтаназію та пододало дискусії між країнами.

Якщо казати, про відчизняні традиції, то до 90-х років процедура вважалася вузькомедицинським феноменом і мала негативний характер. Її порівнювали з нацистськими тортурами.

Проте, на мою думку, саме свобода вибору робить людське життя вільним. Наприклад, солдат, що загубив ногу на війні, постійно відчуває болі в серці та наслідки контузії. Він залежить від апарату, що підтримує його життя. Чи можемо ми його осуджувати, якщо він вирішить закінчити своє життя шляхом евтаназії? Чи назвали би ви таку людину слабкодухою? Його вибір позбавить його від мук, від тяжких постійних операцій. Кожна людина повинна бути вільною і мати змогу вирішувати, варто їй жити чи ні. Іноді, саме смерть може виразити свободу людини.

Як часто в сучасному світі ми чуємо новини про безнадійно хворих дітей, що живуть за рахунок дихальних апаратів. Діти, що мають родини, але ніколи не зможуть мати нормальне дитинство. Вони навіть не живуть, а просто існують. І таких випадків тисячі по всій Україні. Звісно, батьки борються за життя своїх дітей всіма реальними і нереальними способами, намагаються витягнути своє дитя з такого стану. Але, якщо це неможливо, і шляхи тільки 2: життя в муках або відключення дитини від життєпідтримуючої машини.

Також не рідкими є випадки, коли дідусі та бабусі, організми яких вже не мають сил для боротьби з хворобами, просто лежать в лікарняному ліжку роками. Евтаназія буде вбивством чи забезпеченням достойної смерті? Як на мене, ми не маємо права засуджувати людину за її вибір.

Тоді хто для нас лікар, що відключив від апарату маленьку дівчинку з невиліковною хворобою? Вбивця? Чи рятівник для дитини? Питання, яке на мою думку, не має відповіді. Кожен має різне ставлення до такого виходу з безнадійної ситуації. Але чого ми точно не повинні робити, це засуджувати таких людей? Ми

ніколи не зможемо оцінити ситуацію з боку глядача. Тому потрібно просто розуміти, що саме воля, свобода вибору робить людей справжніми та сильними.

Мулик Ольга, студентка факультету аграрного менеджменту

Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЧИ МОЖНА ОБ'ЄДНАТИ ЛЮДСТВО?

Людина складна істота. Багато процесів, що відбуваються в її мозку й досі залишаються загадкою для вчених. Та одне відомо, і неодноразово доведено історією, – людина і мир – речі несумісні.

Варто зауважити, що скільки існують люди на планеті Земля, стільки й існують війни між ними. Перша світова війна, Друга світова війна – це приклади наймасштабніших збройних конфліктів з великою кількістю жертв, що змогли як і об'єднати, так і розділити людей з різних точок світу. Хоча за словами деяких істориків та психологів війна створює відчуття єдності перед колективною загрозою і піднесене почуття патріотизму, ця ж війна руйнує на десятиліття, а то й на сотні років зв'язок між громадянами, народами, націями. Більшості людей властиве почуття жорстокості, яке породжує бажання воювати і підтримувати війни, тому допоки людство існуватиме – воно приречене на постійні збройні конфлікти.

Багато хто схиляється до думки, що релігія об'єднує. Можливо, але чи всіх? Релігійні вірування людей теж розділені ідеологами й церквами. Православ'я, католицизм, протестантизм, іслам, іудаїзм, і таких вірувань з кожним століттям все більше. Так, релігія вчить любити ближнього, але кожна з них говорить про те, як йти і завойовувати нові землі. В кожній ідеї створити нове суспільство підґрунтям є знищення старого укладу, своєрідне зерно розбрату прихильників старого і нового устрою; і людство, щоб об'єднатися, на моє переконання, в першу чергу повинно прибрати межі розбрату, ті межі, що породжуються релігією, політикою, бізнесом. Чи можливо це? З кожним етапом розвитку суспільства ми все далі від того, щоб об'єднатися.

Всесвітня мережа об'єднує екрани, однак не має на меті ціль об'єднання суспільства. В час активного користування соціальними мережами існує багато публічних сторінок та блогів, що об'єднують людей з однаковими інтересами. Інтернетом ширяться челенджі, акції та флеш-моби, в яких беруть участь мільйони людей. Проте все людство не об'єднає навіть найкумедніший і найпопулярніший челендж.

Люди об'єднуються навколо ідеї, що близька саме їм, вони вмюють та можуть схилити інших до своїх переконань, такі об'єднання можуть мати глобальні масштаби. Яскравим прикладом є «Утопія» Томаса Мора, яку намагались втілити в життя вожді й послідовники марксизму-ленінізму. З величезної кількості маленьких країн з

аутентичним розвитком, мовою, культурою, було створено найбільшу країну в світі – Радянський Союз. Ідея об'єднання спрацювала. Але чи надовго? Прагнення до свободи, незалежності руйнують штучні, особливо авторитарні режими. На волю вириваються країни і люди, що хочуть зберегти свою пам'ять. Вони не можуть бути «як всі», вони не хочуть бути «як всі». Ці доволі сильні ідеї неореспублік не враховують найпотужніше ядро спротиву – психологію самої людини як індивідуума.

«Скільки людей, стільки й думок». Дана цитата римського драматурга та комедіографа Теренція влучно спрямовує до розуміння, що для об'єднаних людей має бути одна думка, один спільний розум. Але ж ми вільні, думаючі істоти з величезним потенціалом і можливостями. Так, все частіше ми чуємо про штучний розум, це вже не фантастика, це реальність. Якщо це призведе до підпорядкування людства єдиному розуму, який буде просто віддавати команди кожному згідно алгоритмів дій, нарешті всі живі істоти об'єднаються в один організм. Але рано чи пізно якийсь баг чи помилка програми дасть можливість людині знову відчувати себе істотою, що сама може вирішувати кого любити, у що вірити, як будувати своє завтра. У кожному з нас – величезний світ і ми всього лиш повинні цінувати світ один одного.

Можна об'єднати більшість, але не можливо об'єднати всіх. Досі ні релігія, ні війни, ні фанатичні чи ідеологічні ідеї не справились з цією місією.

Література

1. Болдирев І. Капітал: ідеї та зміст [Електронний ресурс] / Іван Болдирев // Постнаука. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://postnauka.ru/faq/71466>.

2. Гурська М. Всі говорять про штучний інтелект. Простими словами пояснимо, що це [Електронний ресурс] / Марія Гурська // ЕСІРЕСО. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://espresso.tv/article/2017/11/04/shtuchnyy_intelekt.

3. Касьян В. І. Філософія. Навчальний посібник. Томас Мор УТОПІЯ [Електронний ресурс] / В. І. Касьян // Знання. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/11631018/filosofiya/tomas_mop_utopiya.

4. Тейлор С. Чому люди продовжують вести війни? [Електронний ресурс] / Стів Тейлор // The Guardian. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/aug/05/why-human-beings-keep-fighting-wars-warfare>.

5. Теренцій [Електронний ресурс] // Вікіцитати. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9>.

6. Флінн Дж. Н. Як працює ваш мозок? [Електронний ресурс] / Дж. Н. Флінн // Parks Canada. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <https://wol.jw.org/uk/wol/d/r15/lp-k/101999322>.

Муха Анна, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО САМОГУБСТВО

Самогубство – вічна проблема людства ще від того часу, як почала існувати людина. У стародавньому світі самогубство було метою продовження роду або ж своєрідна дань богам, котра шанувалась. Роки ідуть, все змінюється, і мета самогубства теж.

Щороку близько 800 тисяч людей закінчують життя самогубством, а кожні 40 секунд на планеті стається один випадок суїциду. Я намагалася пояснити собі, чому так, але досі не дала відповідь. Найкраще описав цю тему у свої працях Альбер Камю у “Міфі про Сізіфа”, він акцентує: «Існує лише одна по-справжньому поважна філософська проблема - проблема самогубства. Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб бути прожитим, - отже, відповісти на головне питання філософії».

Багато хто вважає, що самогубство винайшли слабкі за волею люди, котрі не змогли чогось добитися у своєму житті. Самогубство і зараз розцінюється як засіб втечі від буття. Людина зазвичай думає: «я покращу цим життя іншим і нікому не заважатиму». Можливо, думають вони правильно, проте чи легше стане від їхньої смерті їхнім родичам? Чи буде ця людина предметом для обговорення? Так, буде. Але її будуть засуджувати. Проте це вона вже слухатиме в пеклі чи на небі.

Але існує протилежна думка: не кожен в змозі вбити самого себе. Одного разу на своїй сторінці я провела опитування: «Самогубець- це сильна чи слабка людина?». Думки розійшлися. Половина людей обрала – «Сильна», що мене здивувало.

Виходячи з думок відомих філософів, причиною суїцидів є самотність. Коли ж на її тлі виникає депресія, згодом глибока депресія, сильне емоційне потрясіння, викликане часом якимись соціальним проблемами, людина розуміє, точніше, швидше доходить до неправильного і нелогічного висновку, що вона нікому не потрібна, що залишається єдиною проблемою, котру самотійно не здатна вирішити, або ж якщо коротко пояснити – життя втратило для неї сенс.

Особисто для мене з кожної ситуації є вихід, просто треба відпочити, набратися сил, поспілкуватися з друзями, родичами, з психологом, найближчими людьми, і все вирішиться. Життя має сенс, і це потрібно донести до всіх. Кожен має проблеми, і ми всі маємо один одному допомагати, це і є наш сенс буття - взаємодопомога і взаєморозуміння, і тоді кожен буде щасливим.

Назарук Марія Василівна, студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

АБОРТ ЯК МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА: PRO ET CONTRA

Ставлення суспільства і держави до абортів змінювалось в різні періоди історичного розвитку в залежності від політичних, економічних і соціальних умов життя. Існує одне головне питання: чи дозволяти проведення абортів, чи його заборонити. У цьому мабуть і полягає морально-етична та філософська проблема. Юристи, медики, представники громадських об'єднань по-різному намагаються її вирішити. Існує безліч точок зору з цього приводу, а, як на мій погляд, ця проблема, на жаль, остаточно вирішена не буде.

В Україні аборти офіційно легалізовані, передбачені чинним законодавством, зокрема, таким документом, як Основи законодавства України про охорону здоров'я, в статті 50 якого говориться, що аборт в Україні дозволений (за бажанням жінки) до 12 тижнів і (згідно з медичними чи соціальними показниками) від 12 до 22 тижнів вагітності.

Прихильники заборони абортів по-різному обґрунтовують своє ствердження. Навіть наводять підстави для заборони абортів в Україні на законодавчому рівні. Так, в Українському католицькому університеті відбулася прес-конференція, на якій представлено звернення до Президента України від учасників Всеукраїнської конференції «Аборт: заперечення права на життя». Саме в даному відкритому зверненні учасники зазначають підстави для заборони абортів в Україні на законодавчому рівні, розглядаючи їх з різних точок зору.

Складність даної проблеми обумовлена залученням в дискусію різних конфесій Християнської Церкви. Такою увагою до абортів традиційно відрізняється Римська Католицька Церква. Останнім часом до антиабортного руху приєдналася і Українська Православна Церква. Зусиллями Римської Католицької Церкви аборти в Польщі вже заборонені (вірніше, легально припустимі лише в деяких критичних ситуаціях – наприклад, у разі вагітності, що настала після зґвалтування). На ділі цей крок виявився надзвичайно ефективним, але тільки для стимулювання польської національної індустрії підпільних абортів і «абортного туризму» в сусідні країни з більш ліберальним законодавством щодо абортів. На сьогоднішній день «абортний туризм» з Польщі став реальним соціальним явищем в прикордонних з Польщею областях України та Білорусії. Очевидним соціально-економічним «мінусом» подібного явища видається те, що медицина рідної держави при цьому втрачає належні їй гроші в «кишенях» сусідніх країн. Для прикладу, коли Україна за кількістю абортів посідала у світі 3 місце, то Польща – 94. Тут відчутний вплив саме церкви, яка категорично висловлюється проти абортів, створює чимало інституцій для збереження життя дитини і материнства, планування родини.

Найбільш вагомими аргументами щодо заборони абортів є:

1. Лише за даними офіційної статистики в Україні у 2009 році було зроблено більш ніж 180 тисяч абортів, а за усі роки незалежності – біля 8 млн. абортів (згідно неофіційних даних – біля 30 млн.). З огляду на це Україна має не виправдано високий рівень застосування практики штучного переривання вагітності, що є окремою проблемою в умовах демографічної кризи в Україні.
2. Згідно з прогнозом демографічного розвитку України на період до 2050 року, розробленого фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН, очікується, що до цієї дати населення України може скоротитися з 45,8 млн. до 36 млн. осіб.
3. Штучне переривання вагітності – це один із найбільш значних чинників розладу здоров'я жінки: безпліддя, невиношування вагітності, запальні хвороби статевих органів, порушення менструального циклу, а також серйозних порушень психічного здоров'я. Штучне переривання вагітності і пов'язані з ним ускладнення призводять майже до кожної десятої втрати у показнику смертності, пов'язаної з вагітністю та пологами.
4. Сучасні досягнення науковців та лікарів свідчать про те, що з моменту зачаття створюється організм людини з власним абсолютно індивідуальним генетичним кодом, набором хромосом, транскрипцією ДНК та синтезом білків.

Прихильники цієї позиції, що жінка має право на вільний вибір виношувати плід або ні, аргументують її документами та публікаціями Міжнародної федерації планування сім'ї. Так, Р. Абдуєва відзначає, що питання про проведення абортів – це частина питання щодо репродуктивного здоров'я, репродуктивного вибору та репродуктивних прав людини. Репродуктивне здоров'я відображає дуже важливий аспект здоров'я взагалі та передбачає: а) здатність провадити потомство; б) вільне прийняття рішення у цій сфері; в) безпечне статеве життя. Репродуктивний вибір – це прояв моральної автономії особистості у питаннях сексуальності та дітонародження. Репродуктивні права покликані створити соціальні передумови для забезпечення репродуктивного здоров'я.

Аналізуючи аборт з морально-етичної та філософської точки зору, слід зазначити, що це багатогранна і складна проблематика морально-психологічного вибору конкретної людини. Історичний досвід вирішення проблеми абортів в нашій країні приводить нас до висновків, що це приводить до відсутності результатів, а інколи і до виникнення ще й її негативних наслідків. Народжуваність в рамках діючої заборони на аборт, всупереч очікуванням, не підвищується. Зате збільшується число «позалікарняних», кримінальних абортів і, як наслідок, материнська смертність, безплідність.

Для того, щоб до кінця зрозуміти сутність подібної закономірності, необхідно усвідомити одну просту істину. А полягає вона в тому, що заборона абортів не вирішує проблеми потреби сім'ї в певній кількості дітей. Табу на абортів лише заганає ці проблеми в протиправне русло, але не веде до більш повної реалізації потреби в дітях, і тим більше, не збільшує саму потребу в дітях. Вимагати заборони абортів в умовах соціально зумовленої потреби кожної сім'ї в певній кількості дітей - нонсенс. Ясно, що

заборонити подібну потребу неможливо. Це рівнозначно повному позбавленню волі, перетворенню суспільства в «демографічну в'язницю»

Очевидним результатом, який неминуче проявляє себе разом з накладенням заборони на аборти, виявляється у збільшення кількості кримінальних абортів разом з такими суспільно – небезпечними наслідками для репродуктивного здоров'я жінок – як безпліддя.

Дійсно, як показує практика, незаконні аборти є невід'ємною складовою заборони абортів на рівні закону. При цьому важливо пам'ятати, що аборт – це хірургічна операція і, як всяка операція, приховує в собі той чи інший ризик. Який би не був досвідчений хірург, якою б технікою він не володів, нещасний випадок при аборті завжди можливий. Таким чином, аборт, вироблений навіть кваліфікованим хірургом в лікарняній обстановці при дотриманні всіх правил знезараження, може несприятливо позначитися на здоров'ї жінки.

Я не розділяю точку зору, згідно з якою, необхідно категорично заборонити проведення абортів. Вважаю, що це призведе: а) до збільшення нелегальних (по суті кримінальних абортів); б) до збільшення кількості покинутих дітей, які в подальшому будуть дітьми-сиротами; в) до обмеження волевиявлення самої жінки, оскільки на законодавчому рівні це питання не вирішено; г) до створення загрози життю та здоров'ю жінки, оскільки існують медичні показання, згідно з якими, вагітність протипоказана. Якщо аналізувати підстави для заборони абортів в Україні, то можна зробити висновок, що прихильники цієї позиції вважають, що продукт зачаття, ембріон або плід мають таке ж саме право на життя, як і будь-яка людина. Звідси випливає, цей продукт зачаття (ембріон, плід) вже з самого його початку існування потребує правового захисту, аналогічному людині, яка вже з'явилася на світ та може існувати поза утробою матері. Саме таким чином можна підвищити рівень народжуваності, стабільний ріст економічних показників, оскільки ріст виробництва і добробут залежать від народження дітей.

Оболенева Ксенія, студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ НА РОБОТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

На сучасному етапі розвитку суспільства питання гендерної нерівності посідають не останнє місце за актуальністю. Гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства, що знаходить своє підтвердження у таких негативних наслідках, як зростання витрат на добробут і управління, зниження продуктивності праці, уповільнення економічного зростання. Саме тому досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни, а в умовах глобалізації сучасне суспільство

вимушено щоразу звертатися до проблем гендерної нерівності. ООН відносить цю проблему до категорії глобальних і рекомендує державам змінювати існуючі гендерні моделі, орієнтовані на збереження системи нерівних цінностей і подвійних стандартів. Рівність між чоловіком і жінкою – це одночасно і цінність, і привілей будь-якого суспільства. І хоча в різних кінцях світу це питання вирішується з різною швидкістю, тим не менш напрям залишається єдиним.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства поряд з питаннями економічної стабілізації не менш актуальним стає забезпечення переходу України до сталого соціального розвитку, що, своєю чергою, потребує формування державної політики з урахуванням гендерного компонента, тобто оцінку стратегії державної політики з точки зору гендерної рівності. В Україні останнім часом дещо покращилася ситуація з представництвом жінок в органах державної влади, дещо збільшилося число жінок-народних депутатів. Наразі найбільші досягнення у сфері гендерної рівності спостерігаються на законодавчому рівні.

Проте в багатьох інших сферах, у практичному втіленні суттєвого прогресу досягти не вдалося, що й зумовлює низькі позиції України в міжнародних рейтингах з гендерної рівності та значне відставання від європейських показників. В Україні, як і раніше, для жінок існують реальні перепони на ринку праці, і їх коріння містяться у самій системі організації зайнятості та у проблемах, з якими стикаються жінки, прагнучи поєднати професійну діяльність з виконанням сімейних обов'язків. Частково проблеми жіночої зайнятості могли б бути вирішені за рахунок державної підтримки практики зайнятості неповний робочий час. На відміну від країн ЄС, в Україні така практика є мало поширеною. Крім того, зберігається гендерний дисбаланс і в оплаті праці, і в кар'єрному рості.

Гендерний дисбаланс є значним серед керівників організацій і майже відсутній серед підприємців. Загальне співвідношення чоловіків та жінок серед керівників організацій та підприємців – 60% до 40%. Приватне підприємництво в Україні є наближеним до гендерного балансу (46% жінок серед ФОП), водночас жінки набагато рідше є керівниками підприємств чи організацій (зокрема урядових та різних неурядових організацій). Втім, чоловік на керівній посаді у більш «жіночій» галузі – явище загалом більш поширене, ніж жінка-керівниця у більш «чоловічій» сфері. Низка галузей є гендерно збалансованими (44–55% керівників є жінками) – це готелі та ресторани (серед усіх суб'єктів), державне управління, мистецтво / спорт / розваги (серед юридичних осіб), операції з нерухомістю, охорона здоров'я, а також оптова та роздрібна торгівля (серед ФОП) [1].

У Києві частка жінок-керівниць суттєво менша, ніж в інших регіонах України. Загалом регіональні відмінності щодо частки жінок та чоловіків серед керівників є доволі незначними, окрім Києва, що суттєво вирізняється як за кількістю зареєстрованих ФОП та підприємств, так і за часткою чоловіків – 66% порівняно з 60%, що є середнім значенням для України. Керівництво організацій у великих містах більш гендерно збалансоване, але значною мірою внаслідок того, що чоловіки частіше керують більш «жіночими» галузями. Водночас малі міста та села демонструють більш виражений гендерний профіль галузей. Серед підприємців частка жінок вища у

невеликих містах за рахунок роздрібної торгівлі – серед жінок-підприємців у малих містах та селах цей вид діяльності домінує. У більших містах жінки-підприємці урізноманітнюють діяльність, тому їхня частка в інших галузях є вищою.

У країнах ЄС рівень зайнятості жінок, порівняно з чоловіками, також є стабільно нижчим. Наразі рівень економічної активності жінок у середньому складає 52% (проти 70,1% у чоловіків). При цьому, чисельність жінок на ринку праці ЄС постійно збільшується. Хоча на сучасній, постіндустріальній стадії соціального розвитку на ринку праці створюються спеціальні можливості для жінок, оскільки структура зайнятості населення змінюється в бік розширення праці у сфері послуг, формуються нові моделі трудових відносин, існують деякі фактори, що обумовлюють специфіку жіночого безробіття в українському суспільстві. В Україні рівень жіночого безробіття, який відбиває тенденцію їх економічної активності, є нижчим за чоловічий. Проте, слід зазначити, що на цей час рівень безробіття в Україні серед жінок є нижчим, ніж у середньому в країнах ЄС.

Дедалі більше поширення в розвинутих країнах зайнятості жінок на умовах неповного робочого часу, а також попит на неповну зайнятість з боку самих жінок дозволяє зробити припущення, що варіант неповної зайнятості в майбутньому для жінок може стати домінуючим. Як в Україні, так і в країнах ЄС найскладнішим та найактуальнішим завданням було і залишається жіноче безробіття, яке є однією з центральних проблем сучасного суспільства.

Література

1. РАБОТИНА ПРИНА. Дослідження гендерної рівності в Україні [Електронний ресурс] /– Режим доступу до ресурсу: <https://platforma-msb.org/doslidzhennya-gendernoyi-rivnosti-v-ukrayini>

Оксенюк Назарій, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СМЕРТНА КАРА – ЗА ЧИ ПРОТИ

У світі не припиняються дискусії на тему: смертна кара – це пережиток минулого чи ефективне покарання за правопорушення? Кількість країн, які відмовляються від смертної кари, постійно збільшуються. На сьогоднішній день 102 держави на законодавчому рівні повністю відмовились від смертної кари, серед них і знаходиться Україна. У 22 країнах цей вид покарання все ще використовується. 2015-й рік став рекордним за кількістю вироків до смертної кари – 1634 людини. Але реальна кількість страчених у світі набагато вища і вимірюється десятками тисяч. Причина – багато держав не оприлюднюють статистику.

29 грудня 1999 року Конституційний Суд визнав, що смертна кара суперечить Конституції України. Хоча ще 1995 року була в числі країн, які провели найбільшу кількість смертних кар

Проти:

В першу чергу, якщо держава засуджує вбивство, то як вона може його практикувати? Людське життя – безцінне, і не нам вирішувати, чи достойний жити маньяк, який вбив 247 молодітніх дівчаток і 27 бабусь, чи 20 дівчаток і 9 бабусь, чи 1 дівчинку і 1 бабусю. Інакше кажучи, як визначити ту межу, за якою, все-таки, пора сказати, що це монстр?

Засуджений до смертної кари страждає короткий термін, а ув'язнений довічно – буде мучитись весь остаток життя, один в камері. В ув'язненого, засудженого до довічного ув'язнення, буде багато часу подумати над своїми вчинками и в кінці кінців признати себе винним. Часто таке стається. Коли застосовується смертна кара, злочинець так і помирає, вважаючи себе невинним. Засудженні можуть працювати в неволі, приносячи якусь користь.

Є ймовірність судової похибки. А якби вас засудили до розстрілу? Можливо навіть і випадково. Таке трапляється доволі часто, коли когось засуджують, а потім виявляється, що він не був вбивцею, а був якийсь інший Чикатило.

ЗА:

Правильна система покарання, на мою думку – «Око за око, життя за життя». Смертна кара заставляє задуматись про пробачення помсти, та і взагалі про своє місце в цьому світі. Утримувати засуджених в тюрмі – дорого. Частково компенсується обов'язковими роботами.

Ймовірність перерозгляду справи досить мала. Ймовірність того, що на свободу вийде так званий «монстр» досить велика. Хоча, у моїй доповіді аргументів «Проти» більше, але я, як людина-прихильник таліону притримуюсь думки за смертну кару.

Оліфіренко Богдана, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗАБОРОНА НА ЩАСЛИВУ СІМ'Ю ВІД ЦЕРКВИ

Сьогодні у світі від 5 до 7 % населення – це геї та лесб'янки, всі вони борються за рівні права у суспільстві. Вони хочуть бути прийнятні світом, визнані, як рівні іншим на землі й для Бога (як віряни), хочуть створювати свої сім'ї, вступати в шлюб, а віруючі гомосексуали хочуть бути не лише суспільною одиницею, а й отримати благодатну допомогу від Бога для своєї майбутньої сім'ї. То ж чи мають гомосексуали право на вінчання та на шлюб в цілому? Це точно така ж проблема, як колись заборонялося одружуватися представникам різних соціальних верств і різних конфесій або права жінок зрівнювали з правами чоловіків.

Щоб розібратись із поставленим питанням, потрібно спершу зрозуміти хто такі гомосексуали. Сучасна сексологія вважає, що гомосексуальність є не хворобою і не відхиленням, а однією з форм сексуальної орієнтації людини, рівноцінної гетеросексуальності й бісексуальності. Вона не передається через повітря, воду, їжу, дотики, вона не пов'язана ні з сексом, ні з гендером, а також обумовлена не вихованням і навколишнім середовищем, а генетикою і особливостями біологічного розвитку.

Отже, з вищезазначеного можемо зробити висновок, що гомосексуали – це члени суспільства, у яких повинні бути такі ж права, як і у гетеросексуалів (ніяких особливих прав для себе вони не вимагають), в тому числі право узаконити свої стосунки. Зараз модною є думка «ми вас визнаємо і не чіпаємо, робіть що хочете за закритими дверима» - по суті лицемірна по частині дотримання прав людини. Однак у вступу в шлюб існує не тільки етична, а й правова сторона. Відсутність свідоцтва про шлюб здатна створити одностатевим парам такі ж складнощі, як і гетеросексуальним, але можливості їх вирішити, узаконивши свої відносини, у таких пар немає. Головною проблемою залишається те, що партнери, які не перебувають у шлюбі, не рахуються членами сім'ї з точки зору закону і суб'єктами сімейних правовідносин. Наприклад, одного з партнерів можуть не пустити до іншого або його дитині в лікарні, більше того, ця людина навіть не має права отримати інформацію про здоров'я свого партнера в разі екстреної ситуації.

До 2019 року такі країни як Ірландія, Німеччина, Нідерланди, Еквадор, Тайвань, Бельгія, Іспанія, Канада, Уругвай, Південна Африканська Республіка, Норвегія, Швеція, Португалія, Франція, Данія, Ісландія, Мексика і США (в окремих регіонах) вже дозволили одностатеві шлюби, що викликало масу протесту з боку представників церкви, але це не заважало, навіть представникам державної влади вступати в одностатеві шлюби, так экс-прем'єр-міністр Ісландії Йоханна Сігурдартоттір - перша у світовій історії очільниця уряду, яка вступила в офіційний одностатевий шлюб, прем'єр-міністр Бельгії, міністр закордонних справ Німеччини, прем'єр-міністр Люксембургу, міністр армії США, при цьому не втрачаючи впливу на суспільство.

Суспільство потроху звикає називати речі своїми іменами і давати їм право на життя, проте духовенство всяко намагається це не приймати, спираючись на вчення Божі, але чи все так однозначно у нього, Бога?

Однією з найвпливовіших релігій на світовій арені є християнство, що ж воно говорить про одностатеві шлюби? До 2013 року як православна, греко-католицька та протестанська церкви твердо проголошували гомосексуалістів еретиками і відвертались від таких людей, що вже говорити про надання їм права на шлюб. А у 2013 році, коли 13 березня прийшов новий 226-й Папа Римський Франциск, релігійний світ більш ліберально заговорив про гомосексуалів та їх шлюби.

Папа Франциск приймає гомосексуальність, так вже у тому ж 2013р. під час одного зі своїх виступів він заявив, що не має права судити. У 2014 році Франциск закликав до прийняття у Ватикані документа, який би кардинально змінив ставлення Римо-католицької церкви до геїв та зробив його набагато лояльнішим, але це не

увінчалось успіхом. 26 червня 2016 р. Франциск заявив, що Римо-католицькій церкві слід вибачитись у геїв за своє колишнє ставлення до них і додав, що церква не має права судити геїв і повинна ставитись до них з повагою, він не засуджує геїв, бо вони створіння Божі, але він проти їх законних шлюбів, адже *“ніхто не має плутати сім'ю, що бачив Бог з іншими людськими союзами”*.

У квітні 2018 року Папа Римський підтримав гомосексуаліста, який став жертвою священника-насилника, він забрав його до себе у Рим, де той провів 3 дні. Папа Франциск сказав хлопцю: «Ти знаєш, Хуане Карлосе, це не має значення. Бог створив тебе таким. Бог любить тебе таким. Папа Римський любить тебе таким, як ти є, і ти повинен любити себе та не зважати на те, що кажуть люди». Цей вислів вважають значним відходом від законів Божих.

Багато представників гомосексуалістів уважають Франциска найсміливішим Папою Римським в історії. У той же час, більш ліберальна позиція Франциска з багатьох актуальних питань сім'ї та суспільства зазнає різкої критики з боку консервативних кіл в Римо-католицькій церкві. Хоча Франциск також каже, що одностатеві шлюби не можуть ототожнюватись звичайному шлюбу, але закликав не допускати дискримінації гомосексуалів.

Тепер розглянемо декілька прикладів з Біблії, які говорять про шлюб і сім'ю та подивимось яке відношення вони мають до гомосексуалів. Розберемо цитату *«Якщо я говорю мовами людськими і ангельськими, а любові не маю, то я – мідь, що дзвенить, або кімвал, що бриньчить. Якщо маю дар пророцтва, і знаю всі таємниці, і маю всякі пізнання і всю віру, так що й гори можу переставляти, а любові не маю, – то я ніщо. І якщо роздам усе добро моє і віддам тіло моє на спалення, а любові не маю, то нема мені з того ніякої користі»* [1 Кор 13.]. В ній говориться, що кожна людина має право на любов, крім того, вона повинна любити. Про статі тут не йдеться. Кохай того, кого кохаєш, Бог цього не забороняє. І якщо ти покохав людину своєї статі, ти точно такий, як будь-хто інший, адже головне, наявність у тобі любові. Про це говорить ще одне: *«Бо так полюбив Бог світ, що віддав і Сина Свого Єдинородного, щоб усякий, хто вірує в Нього, не загинув, а мав життя вічне. Бо не послав Бог Сина Свого в світ, щоб судити світ, а щоб світ спасся через Нього»*. [Ів. 3,16 – 17].

«Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!» [2 М. 20:1-17] Крім вище зазначеного, якщо церква дозволить одностатеві шлюби, то християни стануть ближче до однієї з десяти божих заповідей, адже людина щаслива у шлюбі не піддаватиметься фізичним втіхам з іншим партнером. А що є кращим для церкви ніж дотримання першооснов своїх учень. Бо Бог також каже: *«Не вхляйтесь одне від одного, хіба що дочасно за згодою, щоб бути в пості та молитві, та й сходьтєся знову докупи»* [1 Кор. 7:5].

Ісус Христос навчає: *«Що Бог поєднав, людина хай не розлучає»* [Мт 19, 6], тобто ніхто від імені божого не може розлучити двох люблячих людей по причині їх одностатевості, бо Бог створив любов між ними, до обоє вони є дітьми його.

Хтось може спростувати це тим, що бог створив нас, щоб ми залишали нащадків і гомосексуальні пари не можуть цього дотриматись, проте вони можуть виховати ту

дитину, що лишилась, через якусь причину, без батьків у своїй сім'ї, показати що таке любов і повага один до одного. Але ніхто не спростує того, що ця дитина не є послана Богом у цю сім'ю.

Що ж, можна зробити висновок: гомосексуали були, є та будуть, і вони мають право на створення сім'ї. Рано чи пізно це зрозуміють усі: суспільство навколо них і церква, а Папа Римський Франциск дійде до цього рішення і переконає у цьому весь релігійний світ. Церква ще скаже своє: «Щасливій сім'ї бути», і тут не буде абсурдних обмежень у статі людини. Адже це частина процесу лібералізації сучасного людства. І все, що залишається церкві – це прийняти для себе рішення: чи готова вона рухатися до відкритого цивілізованого світу, чи хоче залишатися в своєму світі, де не існує ні вірян-гомосексуалістів, ні осуду в їх бік.

Петерчук Мар'яна, студент факультету аграрного менеджменту

Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СЕКСИЗМ: ПАТРІАРХАТ ПРОТИ ЖІНОЧОЇ СВОБОДИ ВИБОРУ

Сексизм – упереджене ставлення, дискримінація людини за ознакою статі чи гендерною ідентичністю. У суспільстві сексизм може бути представлений у вигляді системи стереотипів, офіційно закріплених положень чи навіть ідеології. В його основі лежить переконання про перевагу однієї статі над іншою. Актуальність та новизна полягають у тому, що у сучасному світі це питання гостро обговорюється, проте інформації на цю тему досить мало.

У гендерній теорії розрізняють три види сексизму: інституційний – дискримінація на рівні суспільства та його інституцій; міжособистісний – дискримінація людини іншою людиною і внутрішній – коли людина сама тиражує дискримінаційні установки до власної статі, приймаючи їх за істину. Американські вчені Пітер Глік і Сьюзан Фіске також виділяють три види сексизму: ворожий, доброзичливий і амбівалентний. Ворожий сексизм є негативною установкою, яка включає в себе переконання про неповноцінність жінок порівняно з чоловіками, в тому числі й про більш низький рівень інтелекту жінок. Доброзичливий сексизм розглядається як система стереотипних переконань про жінок, які породжують суб'єктивно позитивні почуття по відношенню до жінок у тому, хто їх відчуває, а також схильні викликати поведінку, яка зазвичай класифікується як просоціальна (наприклад, допомога, турбота). Цей тип сексизму дискримінує жінок, оскільки ґрунтується на перевазі чоловіків, сильної статі. Ворожий сексизм і доброзичливий сексизм мають тенденцію співвідноситися, оскільки обидва базуються на схожих переконаннях щодо жінок. Обидва типи сексизму розглядають жінок як «слабку стать» і вважають, що саме тому вони повинні виконувати домашні та допоміжні ролі в суспільстві. Доброзичливі сексисти бажають

захищати жінок, вони поважають і захоплюються їх ролями матерів і дружин, вони ідеалізують жінок як романтичні об'єкти кохання. Ворожі сексисти сприймають жінок як нездатних займати владні позиції. Чоловік або жінка можуть одночасно виявляти і ворожий, і доброзичливий сексизм по відношенню до різних жінок (амбівалентний сексизм). Амбівалентні сексисти стереотипно негативно реагують на одних жінок і стереотипно позитивно – на інших, у той час як несексисти не поділяють жінок на категорії та не підтримують гендерні стереотипи.

У науковому журналі «Psychology of Women Quarterly» (2016 р.) було опубліковано статтю про дослідження американських вчених. Воно показувало, що сучасне суспільство залишається таким же сексистським, як і більше, ніж 30 років тому. В експерименті групи психологів з Нью-Джерсі взяли участь близько 200 студентів, яким пропонувалося визначити, які риси характеру більше властиві чоловікам, які - жінкам, а які є типовими для представників обох статей. Крім того, респондентам потрібно було вказати, які професії вони вважають потрібними для сильної статі, а які - для слабкої. Точно такий же експеримент проводився серед студентів в 1983 році - і дослідники хотіли порівняти, як боротьба з сексизмом, що активно ведеться в багатьох країнах світу, вплинула на ставлення до гендерних стереотипів. «Не дивлячись на те що з моменту минулого дослідження пройшло 30 років, гендерні стереотипи не зазнали практично ніяких змін, - коментують автори дослідження. - У суспільстві продовжують жити ті ж самі уявлення про «чоловічі» і «жіночі» професії, риси характеру, фізичні характеристики. До речі, дослідження показало, що стереотипи про те, якою має бути дівчина, тільки посилилися». Важливо, що і в старому, і в новому експериментах брали участь як чоловіки, так і жінки.

Я вважаю, що сексизм згубно впливає на ментальне здоров'я жінок та пригальмовує розвиток науки, новітніх технологій тощо. Жінки, які зазнають гендерної дискримінації, частіше страждають від депресії, головних болів та легше піддаються стресу. Основна проблема криється в тому, що за рахунок утисків у людей зменшується самооцінка та загострюється відчуття тривоги. У результаті проведеного дослідження виявилось, що прояви значної частини сексизму існують в науковому світі. По-перше, близько 70% усіх науковців – чоловіки. По-друге, за статистикою, жінок-професорів із філософії менше, адже це консервативна дисципліна і тому асоціюється із чоловіком-лектором. По-третє, державний комітет статистики порівняв зарплати в країні і ще раз підтвердив, що чоловікам платять більше. За перше півріччя 2016- го середньомісячна зарплата по країні у чоловіків була 5597 грн, а у жінок - 4187 грн. По-четверте, як показує емпіричне дослідження, одні й ті самі наукові тези, озвучені спікером-чоловіком і жінкою-спікером, сприймаються різними цільовими аудиторіями зовсім по-різному. Чоловік в даному випадку виглядає більш авторитетним та презентабельним, а до жінок більше прискіпуються. Нікого не можна оцінювати виходячи тільки із зовнішності, форм та розмірів. Також, важко недооцінити насилля над жінками, секс-експлуатацію, полігамію та шлюби через примус. Усе з переліченого продовжує глобально охоплювати світ, а жертв таких моральних знущань ще дужче пригноблювати. Це доводить, що і в ХХІ столітті все ще

фігурують такі болючі теми як сексизм, і їх досі важко повністю розкрити та вирішити, вони не обговорюються у широких колах.

Отже, підсумовуючи дану тематику, можна зазначити, що сексизм присутній у всіх сферах життя, його важко знищити повністю, тому що всі слова та фрази, які ми вживаємо до певної людини чи групи людей, мають бути виважені та коректні. Суспільна думка змінюється поступово і десятиліттями, ось чому необхідно якомога частіше дискутувати про гендерну дискримінацію та викорінювати її.

Пономаренко Валентина, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГОРЕ-МАТІР - ЗЛОЧИННИЦЯ ЧИ ЖЕРТВА?

На мою думку, досить важливо висвітлити питання кинутих дітей. Здебільшого, ставлення людей до цього є передбачуваним, проте мені б хотілося розглянути усе зовсім під іншим кутом зору. Усі народжуються рівними і заслуговують на рівні права, і забезпечення їх дотримання щодо інших – це, перш за все, справа кожної свідомої людини. Важливо зазначити, що тема стосується проблеми соціального розвитку українського суспільства, що існує сьогодні і, на жаль, не має законодавчого урегулювання. Звертаючи увагу на дане соціальне явище, я прагну розкрити думку про те, як процеси у суспільстві впливають на формування особистості, визначення людиною своєї ролі та місця.

Сучасний світ не можна розділити лише на чорне і біле - поруч із жорстокістю одних людей нога в ногу крокує людяність інших. Проте чи готове суспільство поглянути на жінок і кинутих ними дітей інакше? Чи має хтось моральне право засуджувати вчинки іншого?

Щодня ми сприймаємо тони різноманітної інформації, наприклад слухаємо чи читаємо новини, дивимося ролики в соціальних мережах. І обов'язково серед усього іншого буде й чергова новина про жінку, що залишила дитину на вулиці або в магазині, в поліклініці або аптеці. Що першим спливає на думку? Приблизно наступне: «Язик не повернеться назвати її матір'ю!» або «Як таких земля носить взагалі?». І ще приблизно сотня образливих слів, принижень і негативних побажань. Іншими словами, нічого крім засудження. Проте, чи бачимо ми зворотну сторону ситуації? Чи задаємо собі питання, чому жінка так вчинила? Що спонукає людину чинити саме так? Звичайно, завжди простіше необґрунтовано звинуватити, оскільки саме таку позицію виховує в нас ЗМІ – кількість передач та формат подачі інформації не залишає вибору щодо формування думки.

Проте, я пропоную залишити це і об'єктивно оцінити ситуацію. Візьмемо за приклад абстрактний образ дівчини студентки з середньостатистичної української родини, що приїхала до столиці навчатися. Зустріла хлопця своєї мрії, вони почали

жити разом, дівчина завагітніла. Постає купа питань – що робити, як же навчання, як повідомити батькам? Розгублена, вона звернеться за порадою до тих, кого вважає найближчим – подруг, батьків, Інтернету. Думки можуть розійтися, проте батьки будуть тиснути, що треба народити дитину, не можна позбавляти її життя, аргументують гріховністю та словами «Що люди скажуть?», а Інтернет запевнить, що аборт назавжди позбавить її можливості народити в майбутньому. Хлопець може взагалі зникнути, або ж узяти нейтральну сторону, що спантеличує ще більше. І ось, дитина народилась. Її треба годувати, піклуватися про неї та ще купа пунктів. Пізніше ми дізнаємося новину, що наша абстрактна студентка залишила дитину в поліклініці. Починаємо засуджувати.... Стоп! Фактично, ми бачимо як суспільство впливає на індивідуума, тисне на нього в прийнятті рішень, які має важелі впливу. І тут доречно поставити запитання: де в цій історії мама і її почуття? Чи згадали ми про те, як їй було важко? Чи почули ми в новинах історію її життя? Ні. Ми лише бачимо наслідки. Проте наша героїня – така сама людина, як і кожен з нас. З появою дитини обов'язки та відповідальність зростає вдвічі. До того ж, дитині потрібні щеплення, правильне годування, режим та багато чого іншого, можливі певні індивідуальні потреби. Чи знає про них наша героїня? Можливо, якщо їй вчасно та зрозуміло розказали про все відповідні медичні працівники, оскільки тільки вони можуть надати кваліфіковані поради. Проте, зазвичай вони завершуються, так і не розпочавшись. Батьки говорять, що як народила – то вже виховуй, має прокинутися інстинкт. А він не прокинувся. Хлопець відвертається від дівчини, йому не потрібна дитина. І замість щастя, яке б мала відчувати жінка, вона відчуває страх, відчуження та роздратування. До того ж, частина новоспечених мам страждає на післяпологову депресію. В Україні проблему післяпологової депресії не вивчають. Є американська статистика, відповідно до якої 13% породіль мають депресію, 9% – тривожний розлад, а 3-5% – обсесивно-компульсивний розлад. Жінки, що народили зі значним втручанням та ризиком для життя, ймовірно, матимуть посттравматичний розлад. До 12% батьків переживають вигорання. А матері, які страждають на післяпологову депресію, соромляться звернутися по допомогу, боячись осуду, або просто не можуть зрозуміти свій стан. І ось жінка ніби серед людей, проте зовсім один на один із проблемою, джерелом яких для неї є дитина. На даному етапі жінка знаходиться в стресі більше як 9 місяців, що також має наслідки – вона перестає мислити так, як раніше, нею керують лише емоції. І один із сплесків може проявитися саме в тому, що жінка несвідомо йде додому без дитини. Хто винен у тому, що для жінки склалася безвихідь, що понесла за собою жахливий по своїй суті вчинок?

Я вже зазначала про тиск з боку суспільства, і хочу додати до цього ще й питання плануванні родини. Інститут сім'ї, на мою думку, переживає занепад і відсутність статевого виховання стає причиною сумної статистики абортів та відмов від дітей. На жаль, підліткам мало розказують про стосунки, контрацептиви та хвороби. Усе, що можна почути – залякування безплідністю та наслідками захворювань, що передаються статевим шляхом. Джерелом інформації стає Інтернет, що рясніє різними статтями з невідомих джерел. Міністерство охорони здоров'я надає лише статистичні дані: «У 2018 році в Україні було зроблено 46 552 акти переривання вагітності». Жодної

соціальної чи інформаційної підтримки. Наступна проблема, що впливає – сирітство. Станом на 31 грудня 2018 року в Україні на обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувала 70 491 дитина. У сімейних формах виховання – 64 709 дітей (опіка – 50 766, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу – 13 943). Щодо віку дітей-сиріт статистики не ведуть.

Що ми маємо у результаті? Жінок, які не володіють достатньою та об'єктивною інформацією, залишених сам-на-сам із проблемою. Їх кинуто на осуд соціуму, хоча вчинок жінки породжений недбалістю того ж самого суспільства.

Наразі у Черкасах розвивається соціальний проект «Дбайливо про себе». Його співзасновниця доула Тетяна Родіна вирішила допомагати жінкам після випадку, коли в Одесі мати вбила свою 4-місячну дитину і покінчила життя самогубством. Проте це – лише крапля в море. На мою думку, такі проекти мають створюватися на державному рівні, аби попередити жахливі наслідки.

Література

1. Мурашко А. В Україні у 2018 році було зроблено понад 40 тисяч абортів [Електронний ресурс] / Анна Мурашко // УНН. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1789664-v-ukrayini-u-2018-rotsi-bulo-zrobleno-ponad-40-tisyach-abortiv>.
2. Попова С. Скільки дітей в Україні є сиротами: статистика усиновлення [Електронний ресурс] / Світлана Попова // 24 канал. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/skilki_ditey_v_ukrayini_je_sirotami_statistika_usinovlennya_n1160645.
3. Хуторний О. Не значить, що погана мама. Чому жінки не винні у післяпологовій депресії [Електронний ресурс] / О. Хуторний, І. Ємець // Громадське ТБ Черкаси. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://hromadske.ck.ua/chomu-zhinky-ne-vynni-u-pislyapologovij-depresiiji/>

Розанова Діана, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

АБОРТ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

На даний час у світ стали занадто «популярні» аборти. Чому ж відмова від ненародженої людинки набирає таких масштабний обертів? Чому жінки готові здійснити це «вбивство»? Чи має бути кара за це? Які наслідки несе за собою аборт? Насамперед, давайте розберемось що ж таке аборт?

Аборт – переривання вагітності впродовж перших її 22 тижнів. Штучний аборт проводиться не тільки у випадку небажання чи неможливості жінки народжувати, але й у ряді медичних показань, що загрожують життю. Під штучним абортom розуміють

звільнення матки вагітної від плодового міхура за допомогою будь-якого впливу безпосередньо на плодовий міхур, на матку або на організм вагітної в цілому. Аборт проводиться лікарем акушером-гінекологом як хірургічне втручання лише в умовах лікарні.

Згідно з чинним законодавством України, хірургічний аборт проводиться в акредитованих закладах охорони здоров'я при вагітності до 12 тижнів. На терміні від 12 до 22 тижнів вагітності штучний аборт проводиться тільки у випадку виявлених показань. Проведення штучного аборт у пацієнтки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється за заявою її законних представників. Штучне переривання вагітності у пацієнтки, яка досягла 14 років, здійснюється за її згодою.

Статистика

В Україні рівень абортів та їх наслідки масштабні. У структурі причин материнської смертності, якій можна було запобігти, аборти і пов'язані з ними ускладнення забирають життя майже кожної десятої жінки, що померла під час вагітності. Не зважаючи на тенденцію до зниження, рівень абортів в Україні залишається найвищим серед країн Європи і становить 21,1 на 1000 жінок фертильного віку; 45,8 – на 100 вагітностей, 84 – на 100 пологів.

Спостерігається тенденція до підвищення кількості абортів у вагітних вперше, наслідком яких є високий рівень захворюваності та ризик безпліддя (2004-го у порівнянні з 1991-м цей показник збільшився у 2 рази: у 1991 – 5,6%, у 2004 – 12,1%).

У 2005-му число абортів становило майже 800 тисяч, у 2016 зроблено близько 150 тисяч. 80% жінок переривають вагітність за власним бажанням у зв'язку з власною незахищеністю – відсутністю житла, роботи, через фінансову скруту, сімейні негаразди, нестабільну ситуацію в державі, невпевненість у завтрашньому дні.

Всі держави щодо допустимості абортів можна розділити на чотири групи:

- Повна заборона. У цій групі держав аборт розглядається як злочин проти внутрішньоутробного життя і прирівнюється до вбивства. Аборти в них повністю заборонені, як правило, крім випадків порятунку життя жінки. Аборт за медичними показаннями і в інших виняткових випадках. Аборти дозволені лише за загрози життю і здоров'ю жінки, тобто тільки за медичними показаннями. Так, наприклад, в Іспанії 1985 року легалізовані аборти у випадках зґвалтування, серйозних аномалій плоду і ризику серйозної небезпеки, створеної вагітністю для фізичного або психічного здоров'я жінки.
- Аборт з медичних та соціально-економічних показань. Аборти дозволені тільки з медичних та соціально-економічних показниками, а також у випадках зґвалтування.
- Свобода абортів. У найбільш ліберальній групі ставлення до абортів виходить з визнання права жінки самостійно вирішувати питання про вагітність. Кримінальна політика спрямована тут на охорону здоров'я жінки, тобто караються тільки позалікарняні і пізні аборти.

Аборти в Україні

Україна залишається лідером серед країн за кількістю абортів. За статистикою МОЗ, щорічно близько 200 тис. українок переривають вагітність. При цьому 60% абортів роблять за бажанням жінки, 40% - за медичними показниками.

Так, я згодна, згвалтування – це сильний психологічний стрес для жінки, а тим більше знати, що твоє немовля від чоловіка, який здійснив насильництво. Також думки про те, що твоя дитина через патології не зможе грати з іншими дітьми у м'яч, вона не матиме змогу жити з іншими на людськи рівні, не факт, що вона пізнає справжнє кохання, не даватимуть матері душевний спокій та рівновагу. Але відмовитися від немовляти просто тому, що «дитина заважає» - це абсурд, такі люди повинні нести обов'язкове покарання! Чому? Тому, що це чистої води вбивство. Цьому можна також знайти альтернативу.

По-перше, якщо жінка не готова до вагітності, можна затосувати медичні спіралі. Основна перевага встановлення ВМС – це надійність, вона перешкоджає вагітності в 98% випадків та довготривалість (одна спіраль може використовуватись до 5 років). Однак використовувати ВМС краще жінкам, які повністю впевнені у своєму сексуальному партнері, адже від інфекцій та вірусів вона ніяк не захищає. Ще одним плюсом гінекологічної спіралі проти вагітності є необхідність регулярних обстежень у гінеколога, хоча жінки можуть і не вважати це за перевагу, однак ця обставина змушує їх проходити щорічну діагностику, а значить, є можливість виявити будь-які патологічні стани на ранніх стадіях.

Стосовно недоліків внутрішньоматкової спіралі. В рідкісних випадках ВМС може стати причиною безпліддя та позаматкової вагітності, однак вона не є вирішальним фактором появи цієї патології. Тому навіть до такого рішення потрібно відноситися РОЗУМНО ТА РОЗСУДЛИВО.

По-друге, всиновлення. Багато сімей не мають змогу мати власних дітей. Причинам можуть бути несумісність біологічного матеріалу батька та матері, незмога мами виношувати дитину, невдалі викидні. То чому ж не дати таким людям можливість мати дитину та виховати її з щирою душею та любов'ю. НІ, Я НЕ ВЕДУ ДО СУРОГАТСВА! ЦЕ ТАК ЖЕ ЖОРСТОКО, ЯК І АБОРТ! ЦЕ ПРОСТО ТОРГІВЛЯ ЛЮДИНОЮ! ЦЕ ГИДКО! Я веду до того, що якщо ти не маєш змогу виростити достойно немовля, або ти не можеш зробити аборт, ти повинен дати можливість малюку мати справжню сім'ю, мати маму та тата. Це також має бути вчинок обдуманий та впевнено вирішений. І бути вирішений ще до народження дитини. Задokumentовано офіційно.

Отже, роблячи висновок вище сказаного, аборт – це моральне та фізичне насильство в першу чергу над ненародженим, так як і над матір'ю. Аборт – це не вихід. Не дії Людини Розумної. І для цього має бути лише одиничні причини для «навмисного вбивства»: патології, несумісності для життя дитини, внутрішньоутробна смерть немовля, вагітність після гвалтування, онкологія або трансплантація органів.

А от при здійсненні абарту доросла людина має нести кримінальну відповідальність. І це має стосуватись не лише матері (хоча це занадто голосно сказано про людину, якій прийшла у голову думка про позбавлення життя ненародженої

крихітки), а й лікаря (людина, яка давала клятву Гіппократа про боротьбу за життя кожного, хто цього потребує).

Руденко Вікторія Юрїївна, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Кожне десятиліття породжує нові, властиві тільки йому пристрасті, потяги та залежності. Молодь як провідна та прогресивна ланка суспільства, на яку завжди покладаються великі надії, показує наявні суспільні суперечності. На тлі залежностей, що вже давно існують, поступово починають проявлятися нові, більш актуальні та злободенні, підкреслюючи своєю появою саме ті проблемні сфери, які не впорядковані належним чином.

Доступність до все нових видів «благ», безперервний розвиток гаджетів, спрямованих саме на розважальну складову суспільного споживання, складності в стосунках із рідними й близькими – це лише частина списку, але вона окреслює негативний бік становлення сучасної української молоді в суспільстві. Всі ці чинники зумовлюють появу на тлі «старих» видів залежностей, як-от алкоголізм, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин, «нових», що динамічно набирають обертів і стрімко розширюють свій ареал в Україні.

У цьому разі залежності виступають своєрідним способом втекти від реального світу, на деякий час відволіктися від життєвих проблем, постійної конкуренції та суєти людського буття.

Здавалося б, що ці позитивні тенденції повинні радувати представників соціальних структур. Але ж насправді вони приховують під собою актуалізацію більш сучасних видів залежностей, як-от інтернет-залежність.

Особливої уваги заслуговує проблема інтернет-залежності, оскільки саме вона розвивається найбільш масштабно та всеосяжно і зі свого боку нагадує складний пазл, що налічує безліч складових – від залежності від соціальних мереж до кібернетичної лудоманії, яка проявляється в нав'язливому захопленні відео- та комп'ютерними іграми.

На сьогодні науковці виділяють такі вимірювані показники інтернет-залежності:

- кількість часу, проведеного в інтернеті;
- способи проведення вільного часу;
- кількість/якість сну, його порушення через використання мережі;
- прояв агресивності, дратівливості при неможливості скористатися інтернетом;
- погіршення робочих/навчальних показників у зв'язку з використанням мережі.

Ми маємо підкреслити свою стурбованість щодо поглиблення проблеми інтернет-залежності серед молоді. Незважаючи на всі переваги масової комп'ютеризації

населення, цей процес має серйозні соціальні наслідки. І оскільки на сьогодні інтернет є невід'ємною частиною життя сучасної людини, потрібно зуміти сформувати той необхідний баланс між віртуальним та реальним життям, який дозволить кожному реалізувати себе як різносторонню особистість у всьому ансамблі людських взаємин без шкоди для здоров'я.

І в Україні до того ж інформаційні технології розвиваються досить повільними темпами в порівнянні з економічно розвиненими країнами. Проте вже зараз масштаби інтернет-залежності настільки суттєві, що її виділяють у низку нових залежностей, котрі суттєво впливають на становлення української молоді і суспільство в цілому.

Останнім часом за кордоном дуже велика увага приділяється саме цій проблемі. З появою нових технологій з'являються й нові види залежностей. Так, американська вчена Кімберлі Янг на цей момент виділяє п'ять основних видів інтернет-залежності:

1. Комп'ютерна залежність: пристрасть до роботи за комп'ютером (програмування, ігор або інших видів діяльності);

2. Компульсивна навігація в мережі: компульсивний пошук інформації у віддалених базах даних;

3. Перевантаженість інформацією: патологічна схильність до опосередкованих інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів, електронних покупок;

4. Кіберсексуальна залежність: залежність від «кіберсексу», тобто від відвідування порнографічних сайтів, обговорення сексуальної тематики в чатах або закритих групах «для дорослих»;

5. Кіберкомунікативна залежність: залежність від спілкування в соціальних мережах, форумах, чатах, групових іграх і телеконференціях, що може призвести до заміни реальних членів сім'ї і друзів віртуальними.

В Україні розповсюджена саме кіберкомунікативна залежність. Так, перше місце за відвідуванням посідають саме соціальні мережі загалом серед молоді.

Варто також зазначити, що дівчата є активнішими в онлайн-спілкуванні, в той час як хлопці є більш завзятими геймерами. Саме такий розподіл за сферами інтересів, на мій погляд, пов'язаний з моделями поведінки, які формуються суспільством в дитині ще змалечку (лего, конструктори для хлопців, ляльки, для дівчат; надмірний прояв емоційності є допустимим для дівчат, а хлопці мають бути більш стриманими). Тому якщо з часом дівчина зазвичай проявляє себе в комунікативній взаємодії, то хлопець – через конкретну дію, в цьому разі онлайн-дію в грі.

До чого ж призводить інтернет-залежність? Чим вона небезпечна? Річ у тім, що надмірне перебування у віртуальному світі розлучає людину зі світом реальним, призводить до постійно високого рівня тривожності, емоційної відчуженості, труднощів із концентрацією уваги. Через занурення в мережу елементарно може порушуватися режим сну та харчування.

Варто сказати, що будь-які залежності – це лише симптом того, що суспільне життя все менше відповідає людському. І доволі самовпевнено вважати, що можнавилікувати хворобу позбавленням лише від певних її проявів.

Безсумнівно, можливість використання інтернету дуже важлива для кожної сучасної людини. Однак, завжди слід пам'ятати про потенційну небезпеку мережі і

розуміти, що реальне життя проходить дуже швидко, якщо сидіти за комп'ютером багато часу.

Література

1. Інтернет-залежність молоді мегаполісів: критерії та типологія [Електронний ресурс] / С. Н. Варламова, О. Р. Гончарова, І. В. Соколова – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/internet-zavisimost-molodyozhi-megapolisov-kriterii-i-tipologiya>.

2. Вивчення проблеми інтернет-залежності: аналіз результатів експериментального дослідження [Електронний ресурс] / Г. М. Розлуцька, М. В. Опачко – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvuuped_2012_24_44.pdf.

Рябокін Яна, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

БУЛІНГ ЯК ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРОБЛЕМ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Я вважаю, що варто почати з того, що таке власне булінг. Булінг (від англ. to bull – переслідувати) – небажана агресивна поведінка дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною або групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили. На сьогодні ця проблема є досить актуальною, адже часто по новинах ми можемо почути як підлітки, особливо школярі, є жертвами цькування.

У даній темі доцільним буде дослідити мотиви того, хто принижує, його цілі, переконання, погляди. Також цікавим буде розглянути сторону жертви, її психологічний стан, емоції, відчуття. У більшості випадків люди, які зазнали насилля, нікому про це не розповідають, особливо якщо говорити про дитячу аудиторію. Це можна пояснити тим, що їм соромно, страшно, або вони бояться не отримати очікуваної підтримки.

Якщо звернутися до статистики, то ми маємо результати дослідження UNICEF, відповідно до якого кожна четверта дитина зазнала булінгу з боку однокласників протягом останніх трьох місяців. Експерти чи не найголовнішою проблемою, що стосується цькування в школі, називають розрив між поколіннями. Причинами цього є втрата авторитету батьків, посилення цінностей індивідуалізму в суспільстві, який витісняє на другий план цінності сім'ї, та розвиток інформаційних технологій, що дозволяє дітям самостійно отримувати необхідну інформацію. Саме через цей розрив у

комунікації поколінь 48% дітей, відповідно до того ж опитування UNICEF, ніколи не розповідали про випадки насилля в школі. А 25% – говорили про це не з дорослими, а з другом, братом чи сестрою. З тих, хто мовчать, – 40% соромляться про це говорити, а 22% заявили, що це нормальне явище.

По - перше, стає очевидно, що багато дітей стають жертвами булінгу саме в школі, де і вони проводять більшість часу. Сумним аспектом є те, що вчителі і працівники навчальних закладів не завжди це помічають перші прояви знущань і таким чином не мають змоги перешкодити на початкових етапах. Але навіть якщо це трапляється, то лише третина дорослих у таких ситуаціях стає на бік постраждалої дитини. Така реакція підриває довіру дітей до вчителів та батьків.

По - друге, приблизно 50% шкільних агресорів самі є жертвами психологічного чи фізичного насильства. Вони піддаються жорстокому поводженню у власній родині. Наприклад, хлопчачки, яких б'є батько, прийшовши до школи, відіграватимуться на слабших однокласниках. Жертви булінгу, у свою чергу, одержують величезну кількість психічних травм, які неминуче позначаються на їх подальшому житті. Навіть одиничний випадок цькування залишає глибокий емоційний шрам, що вимагає спеціальної роботи психолога. Дитина стає агресивною і тривожною, що переходить і в доросле життя. У неї виникають проблеми у поведінці. Вона частіше за інших схильна до депресій. Результатом булінгу дуже часто бувають фізичні нездужання. Відомі випадки, коли у хлопчиків від стресу і безсилля починалися серйозні проблеми з серцем. Дівчатка-підлітки схильні до іншої недуги: глузування й образи призводять їх до анорексії або булімії. Можливі розлади сну і переростання травми в психосоматику. Наприклад, підліток страждає від болів в нирках, але обстеження і аналізи нічого не показують.

По - третє, можна сказати, що спілкування між дітьми і дорослими майже немає, якщо ми спостерігаємо таку тотальну недовіру і страх. Це можна трактувати як одну із причин, чому Україна посіла 9 місце із 42 досліджуваних країн за кількістю постраждалих від цькування. Опитування показало, що випадків цькування серед 11-річних більше, ніж серед 15-річних.

Отже, булінг - це одна із найважливіших проблем нашого покоління. На моє тверде переконання, не слід відкладати її вирішення у далекий ящик. Адже, як описано вище, жертвами знущань найчастіше стають діти шкільного віку, а саме у підлітковому періоді ми формуємося як особистість, починаємо розвиватися не тільки фізично, а й морально. Булінг у цьому випадку являється серйозною перешкодою для формування повноцінної здорової людини, яка зможе принести користь для суспільства. Висновком даного дослідження можна вважати те, що потрібно знищувати бар'єр між різними генераціями, більше довіряти і не боятися рішучих дій.

Хотинюк Анна, студентка факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Данилова Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Питання насильства у школі на теперішній час є надзвичайно актуальним питанням. За даними досліджень поширення насильства відбуваються не тільки в Україні, а й в усьому світі. Давайте розберімося для початку, що ж таке булінг.

Булінг – тривале фізичне або психічне насильство з боку індивіда чи групи стосовно до індивіда, не здатного захистити себе в даній ситуації. Це форма жорстокого поводження, коли фізично чи психічно сильний індивід або група таких отримує задоволення, завдаючи біль або насміхаючись. Жертви цього насилля схильні відчувати сором і невпевненість у собі, але воліють не повідомляти про знущання і приниження, проте перебування в ситуаціях постійного стресу, страждання від соціального неспокою, самотність та відчуження можуть призвести у них до нервових зривів, фобій, агресивної поведінки або депресії. Булінг має колективний характер і складає собою три угруповання: кривдники, потерпілі, спостерігачі. Проявляється у вигляді фізичних, психологічних, економічних та сексуальних знущань.

На мою думку, булінг – це першопричина багатьох проблем суспільства таких як: хуліганство, наркоманія, проституція та інші кримінальні випадки. Ще наслідки – це неблагополучна сім'я, діти-сироти тощо.

Сама головна проблема полягає в тому, що від булінгу страждають всі: і кривдник, і потерпілий, і спостерігач. Це психологічно впливає на них, що і породжує проблеми у майбутньому. Зрозуміло, що насильство уже передбачає певні психологічні проблеми. Не просто так одна дитина почала знущатись над іншою. Це означає, що десь закладені певні умови для цього. Булінг супроводжується гнівом, агресією. Звідки у маленької дитини можуть з'явитись такі почуття? Передумови для цього завжди потрібно вивчати глибше, раніше. В основі насилля є декілька причин: треба починати з тіла, шлунку і матеріальних умов.

У сім'ї, де доходи невеликі, батьки завжди будуть ганятись за роботою, грошима, постійно себе обмежувати і економити. Дитина тоді не отримує в потрібній кількості ні батьківської уваги, ні материнського тепла, ні певних навичок суспільної і психологічної культури. Уже в той період у дитини ормується образа на батьків, незадоволені потреби, бажання.

Коли не можуть задовольнити прості людські потреби, вони руйнують людську натуру. В таких умовах дуже легко перетворитись на звіра, у якого немає поняття добра і зла, що правильно, а що ні. І тому інстинкти стають більш сильними, а свідомість і особистість – слабкими.

Так само і в потерпілих є свої першопричини. Треба зазначити, що об'єктом цькування може стати будь-хто. Найчастіше в розряд жертви булінгу потрапляють діти, які чимось відрізняються від своїх ровесників: фізичними даними, особливостями розвитку (гіперактивні, з синдромом дефіциту уваги, заїканням тощо), успіхами в

навчанні, матеріальним становищем, навіть просто запальним чи спокійним характером, заниженою самооцінкою, вираженим почуттям провини та невдоволенням собою тощо. У зоні ризику стати жертвою булінгу знаходяться діти, у яких немає довірливих відносин з батьками: дитина залишається сам на сам з собою і вулицею.

Дуже часто жертвами булінгу стають діти, яких вдома принижують, знецінюють, ображають. Або є родини, де дитину звикли жаліти - нещасна, хвора, росте без батька... Школа і садок – каталізатор домашніх проблем. З таких дітей і виростають люди з так званим синдромом жертви. В першому випадку такі діти знають тільки таке відношення, вважають його нормальним і звинувачують у всьому себе та не стараються цьому протидіяти, захистити себе. А в другому, якщо дитина звикла отримувати більше уваги до себе, поблажливість батьків, коли вона бідна й нещасна, то вона буде створювати навколо себе таку ж атмосферу і в школі.

І спостерігачі. Є спостерігачі-прихильники та спостерігачі-захисники. Спостерігачі-прихильники мають такі ж самі психологічні вади, як і в булерів, але вони самі по собі не мають достатньої впевненості та сміливості, щоб виступати самому. Спостерігачі-захисники або вже стикались з таким, або мають гостре почуття справедливості.

Першопричини такої поведінки ми вияснили. І як я казала раніше – школа і садок – це тільки каталізатор проблем. Наслідки цькування можуть бути глобальними. Наслідки булінгу виходять далеко за межі закладу освіти та впливають на найближче оточення дитини, на її майбутнє життя. Ці наслідки можуть виявлятися як одразу (так звані «прямі»), так і через довготривалий час («віддалені»). Найважче наслідки булінгу позначаються на потерпілому. До прямих наслідків для жертви булінгу відносяться: фізичні травми та ушкодження; гострі психічні порушення (страх, тривога, гнів), які можуть проявлятися у прагненні кудись тікати, сховатися, у зовнішній байдужості тощо. Віддаленими наслідками булінгу є серйозні порушення фізичного, психічного та соціального стану дитини, які неминуче позначаються на її подальшому житті. Наслідки цькування для потерпілого відображаються на якості навчання та успішності. Через недостатню соціалізацію у потерпілого від булінгу може відчуватись брак комунікативних навичок, несформованість суспільних цінностей, і, як наслідок, вони часто залишаються самотніми. Потерпілі постійно відчують підвищену тривожність, різноманітні фобії, неврози. Вони більше за їхніх однолітків схильні до нервово-психічних розладів та депресій, що може призвести до самогубства. Іноді у них проявляється фізичне нездужання психосоматичного походження (проблеми з серцем, анорексія, булімія, розлади сну, втрата апетиту тощо). У дітей, які стали мішенню булінгу, може проявлятися девіантна поведінка – схильність до правопорушень, формування алкогольної, тютюнової чи наркотичної залежності.

Досвід булера призводить до огрубіння почуттів, відрізання можливостей для тонких і близьких відносин, у кінцевому підсумку – до деструктивних, асоціальних рис особистості. Наслідками для кривдників можуть бути прояви асоціальної поведінки: зловживання алкоголем, наркотиками, паління або інша небажана поведінка.

Щодо наслідків булінгу (цькування) для спостерігачів, то такі діти також зазнають значних психічних травм. Спостерігачі отримують досвід безсилля перед владою

натовпу або сильнішого, сорому за свою легкодухість, оскільки не наважуються заступитися і підтримували цькування зі страху виявитися наступною жертвою. У тих, хто стає свідками булінгу, нерідко виникає переконання, що насильство – це нормально. Спостерігачі страждають від відчуття безпорадності, часто потерпають від депресивних станів чи Perezбудження. Іноді намагаються менше відвідувати заклад освіти.

Отже, наслідки боулінгу катастрофічні, і тому дуже важливо вчасно відреагувати. Булінг впливає на всіх, хто бере в ньому участь або спостерігає його; він має деструктивні наслідки в майбутньому житті. Навіть поодинокий випадок булінгу залишає глибокий емоційний слід, що робить проблему найпоширенішою причиною звернень до дитячого психолога.

І тому потрібно звернутись за допомогою до психолога, провести психологічну роботу в класі з вчителем, і найголовніше, щоб батьки поговорили зі своїми дітьми, вислухали їх та любили. Адже любов зцілює і творить дива. А для батьків найбільше щастя, щоб щасливими та здоровими були їхні діти.

Література

1. Мельниченко А. А. Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники. [Електронний ресурс] / А. А. Мельниченко, Н. В. Тілікіна, К. О. Гольцберг // Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://pntu.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module1/buling-ia-k-ia-vische.pdf>.

2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ТОМ 1 [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка Кафедра практичної психології Лабораторія методології практичної психології. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://library.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/04/Aktualny_pitannya_suc_psihologii_1_2015.pdf.

3. Що таке "булінг" та чому про нього треба знати всім батькам: пояснюють у центрі соціальних служб [Електронний ресурс] // Біляївка.City – Режим доступу до ресурсу: <https://bilyayivka.city/read/card/3080/scho-take-buling-ta-chomu-pro-nogo-treba-znati-vsime-batkam-poyasnyuyut-u-centri-socialnih-sluzhb>.

Зелінський Роман, студент факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ. ШЛЯХ Г. С. СКОВОРОДИ

В сучасному світі філософія займає особливе місце у житті майже кожної людини, незважаючи на належність до суспільної ієрархії, на політичні погляди, статус, роль,

місце в житті, вік, колір шкіри, рівень освіти тощо. Не зважаючи на те, що в академічному середовищі, наразі, більшість факультетів відмовляються від філософії, а молодь заперечує важливість цієї дисципліни, все ж можна помітити незмінну присутність відвічних питань у житті кожного з нас – «в чому сенс життя?», «навіщо ми живемо?», «яке наше призначення?» тощо. Всі ці запитання примушують до філософування кожну людину, незалежно від того, хоче вона того чи ні. На прикладі життя геніального філософа, просвітителя, гуманіста, поета і педагога Григорія Сковороди ми маємо намір дослідити: яке значення для людини має наявність відповідей на ці запитання, розглянути зв'язок сучасної думки і тодішньої.

Про життя поета можна розповідати безкінечно, від вивчення ним багатьох мов (латинська, грецька, церковнослов'янська, польська, німецька і інші), мандрів, до надгробку «світ ловив мене, та не спіймав». Чи справді смерть не можна вважати тим самим «пійманням»? Чи можна вважати аскетичний спосіб життя як найправильніший? Альтернатив майже завжди багато і вибір залежить від людини, бо всі ми різні і «сродне» кожному щось своє. І тут Г. Сковорода каже про «рівну всім нерівність».

Тема самопізнання і щастя є центральними у творчості Сковороди. А філософія тлумачиться ним як любомудріє. Мудрість міститься не тільки в пізнанні того, чим є щастя, але й в житті співмірному цьому знанню. Результатом філософування є не знання, а життя, яке будується відповідно до вимог людського щастя. «Когда дух человека весел, мысли спокойны, сердце мирно, то все светло, щасливо, блаженно. Сие есть философия», - так вважає мислитель.

Роздуми філософа змушують нас замислитися над тим чи іншим питанням, знайти відповіді на свої внутрішні переживання. Тож філософія поета майже так само цікава як і його постать, і вплив його на покоління. Скільки б не складали ідеологічні маніфести сучасні лідери, в своїх намаганнях закликати та створити керування до дій, дивовижним залишається те, що майже всі філософські трактати Г. Сковороди, які дійсно прочитуються на одному подиху в більшій мірі висвітлюють ті питання, з якими має справу й сучасна людина та можуть підтримати кожного у справжніх глибоких пошуках відповідей. Адже з часом мало що змінюється, людство повторює ті самі помилки і саму тому все, що ми маємо зараз – повторення старого. На жаль, ми нічого нового не вигадуємо і навіть забуваємо про «сродну (споріднену) працю», поняття, що ввів Г. Сковорода як визначення «своєї» справи. «Коли одібрати від неї (душі) працю, що для неї придатна, тоді її туга смертельна. Сумує та турбується, мов бджола, зачинена в горниці, а сонячний промінь ясний, що оточує вікно, кличе на муки. Ця мука позбавляє душу здоров'я, розумного спокою, відбирає кураж та розслаблює її. Тоді ніщо її не задовольняє. Огидний і стан, і місце, де живе. Огидні сусіди, неприємні розваги, остогидлі розмови, неприємні хатні стіни та всі свої, ніч сумна, а день нудний...»[2]. Ми лише біжимо і не помічаємо як час спливає, забуваючи зробити паузу і звернутися до великих. До філософів, мислителів та інших митців, які задавали собі ці самі питання і були близькі до істини.

Саме у порівнянні з'являється істина. Якщо детальніше зануритися у дивовижний, сповнений протиріч і загадковий світ життя, філософії і творчості генія свого часу, твори якого актуальні й досі, можна знайти «їжу для роздумів» всім людям, незалежно

від віку, статусу, кольору шкіри чи звання, бо філософія може допомогти людині стати вільною та щасливою.

Література:

1. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба, пер. поезії В. Войтович. – Львів: Світ, 1995. – 528 с.
2. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – Харків: Держвидав України, 1926. – 397 с.

Ковальчук С. І., студент навчально-наукового інституту енергетики, автоматики і енергозбереження
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕХНОКРАТИЧНА ПАРАДИГМА

Поняття «технократизм» відноситься до числа малодосліджених і використовується в різних сенсах. Буквально «технократизм» означає «влада ідей техніки, як зусилля технократичної парадигми». «Техно» у древніх греків означало мистецтво, ремесло. Підкреслимо екстравертність субкультури технократизму. Техніка виступає символом ремесла, зовнішніх перетворень щодо суб'єкта. Зовнішнім проявом технократизму є техніцизм - визнання технізації суспільства в якості провідного чинника розвитку. У тому випадку, якщо технократизм означає техніцизм, він використовується в позитивному сенсі. Класична наука з її фізикалістичною парадигмою і техніка в її функціонуванні складають простір її позитивного розвитку. Однак, якщо в поле зору технократичної парадигми потрапляє людина з її життєвим сенсом, в її соціодуховному вимірі, а також з людськими проблемами, то технократизм виявляється безсилим і шкідливим для людства.

Якщо піддати науково-технічний прогрес до людської експертизи, то відразу можна помітити незворотні екологічні зміни і інші чинники, які становлять загрозу людському існуванню. Однак негативний вплив технократизму не обмежується зовнішнім середовищем. Сама людина потрапляє у велику залежність від машин, будь то технічна конструкція або державно-політичний інститут з його формалізованими, бюрократичними структурами, які віддалені від суб'єкта. Втрата самоідентичності людини, редукція особистості до видів діяльності, способів освоєння світу до раціональної сфери - такі внутрішні ментальні підстави відчуження людини від природи, результатів власної діяльності, сенсу діяльності, моральності, культури, творчості.

Зовнішньо прояв технократизму пов'язаний з використанням техніки, в якій він знаходить найвищий розквіт. Внутрішній вплив, методологічні основи технократизму пов'язані з раціоналізмом і сцієнтизмом. Близькість вихідних установок технократизму

з раціоналізмом і сцієнтизмом полягає в раціонально-технологічній парадигмі сучасної цивілізації. Наука проявляється в якості основної детермінанти людської діяльності.

Подібно фізикалістичній парадигмі, яка перетворює все, що попадається в поле зору, в об'єкт, технократична парадигма ототожнює людський світ з технічною конструкцією. Ця парадигма веде до бачення світу і його можливих перетворень через призму інженерної діяльності, яка за певних обставин виступає своєрідною субстанцією не тільки субкультури техніцизму, а й культури в цілому.

Іншими словами, екстраполяція ідеалів і норм інженерної діяльності на людську культуру в цілому і навіть на саму людину становить суть технократичної парадигми. Для технократичного бачення інша людина - об'єкт управління, маніпуляцій, педагогічного впливу, а також – людський фактор, поряд з іншими машинно-технологічними складовими. Тому не випадково держава виступає у вигляді соціотехнічної системи, яка ув'язнює людство.

Одним із факторів подолання технократизму виступає гуманізація як альтернатива технократичному, підходу, коли людина ототожнюється з елементом технічної конструкції, яка моделює всю дійсність. Технократизм перетворює людину на гвинтик, частину машини. Гуманізація спрямована проти відчуження людини від своєї власної сутності і виступає як основний інструмент перетворення людини із засобу в мету.

Література

1. Методологія науки і інноваційної діяльності Старжинський В. П., Цепкало В. В., БНТУ, 2010 р.

2. Філософія науки та інноваційного розвитку / Чекаль Л.А., Павлова О.Ю., Сторожук С.В. та ін. -К.: Міленіум, 2010. – 340 с.

Красновид Ольга, студентка факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

БІОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПИТАННЯ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ

Людство завжди хотіло уподібнитися Богу.

Але чи ми станемо кращими як людство з появою клонів?

(Юрій Мончак, директор лабораторії молекулярної діагностики, професор медичного факультету Макгільського та Монреальського університетів)

Прогрес, як відомо, не стоїть на місці. Ледь не щодня ми дізнаємося про нові технічні розробки вчених, відкриття, які мають полегшити життя людям, забезпечити його, зробити більш комфортним. Така тенденція створює ілюзію всевладності людини в будь-якій царині. Якщо вчені намагаються створити штучний інтелект, то чому б їм не спробувати створити штучно людину? Така можливість скоріш за все скоро з'явиться, тому що вже існують вдалі результати клонування ссавців, але які загрози й

наслідки можуть бути пов'язані з такою можливістю, - це потребує детального аналізу й оцінки.

Клонування - це процес, у ході якого жива істота виробляється від єдиної клітини, взятої від іншої живої істоти. У залежності від мети виробництва клону розрізняють клонування, що спрямоване на відтворення людської істоти, як способу розмноження (репродуктивне клонування) і клонування для медичних цілей (терапевтичне клонування), наприклад, з метою регенерації органів тієї ж людини, чи виробництва медичних препаратів [2].

Які ж можуть бути плюси клонування? Перш за все, завдяки клонуванню органів і тканин можна буде врятувати людей, які постраждали в різноманітних катастрофах, а також безнадійно хворих. Клонування зможе допомогти людям з тяжкими генетичними хворобами, також можна припустити, що знайдеться вирішення проблеми безпліддя.

Клонування людини - це етична і водночас наукова проблема кінця 20 і початку 21 століття, що полягає у можливості формування і вирощування принципово нових людських істот, які б не тільки зовні, але й на генетичному рівні відтворювали того чи іншого індивіда. Але чи готове людство до цього? Ян Вілмут, британський ембріолог, вважає, що клонування людини є неприпустимим. Його французький колега Жан-Франсуа Маттеї переконаний у необхідності того, «щоб ООН виробила спеціальні міжнародні обов'язкові норми з біоетики, враховуючи останні досягнення науки, аж до внесення доповнень до Декларації прав людини». Саймон Фішел, науковий директор клініки в Ноттінгемі, навпаки, вважає, що «у багатьох відношеннях клонування може призвести до величезних переваг»[1].

Джон Гердон, Нобелівський лауреат із медицини 2012 року, висловив упевненість, що протягом п'ятдесяти років людство побачить першу клоновану людину. «Усе, що дозволяє зменшити страждання і поліпшити здоров'я, рано чи пізно приймається суспільством, так що, якщо клонування стане вирішенням якоїсь важливої і поширеної проблеми, люди не відмовлятимуться від нього», - зазначив учений.

Директор лабораторії молекулярної діагностики, професор медичного факультету Макгільського та Монреальського університетів Юрій Мончак під час одного з виступів обґрунтував своє ставлення до клонування таким чином: «Я проти клонування і вважаю, що це дуже шкідливий шлях для людства. Ми можемо це робити, але не повинні. Адже перед нами постає безліч невирішених питань: як оригінал ставитиметься до клону, чи зможе доросла людина ставитися до клону, як до окремої особистості, чи все ж таки вважатиме її собою, лише копією? Чи не виникне спокуси в оригінала використовувати клон лише як склад клітин і органів? Завжди можна сказати, що ми поки що до цього не звикли, а за років 100-150 звикнемо. Може й так, але чи ми станемо кращими як людство з появою клонів? Я в цьому дуже сумніваюся. Ми можемо до всього звикнути, але я дуже сумніваюся, що клонування забезпечить суспільний прогрес» [5].

Заборона можливості клонування людини поступово отримує все більше розповсюдження у різних країнах світу і на міжнародному рівні. Вона забезпечується на регіональному рівні у міжнародному праві, у праві Європейського Союзу і на рівні

національного законодавства окремих держав [3]. Зокрема Міністерством охорони здоров'я України було розроблено проект Закону "Про заборону репродуктивного клонування". Після його обговорення, Верховна Рада прийняла 14 грудня 2004 року Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини».

На сьогодні можна знайти більше критики ідеї клонування людини, ніж позитивних оцінок. Проти клонування протестує церква, яка вважає подібні експерименти порушенням закону Божого. Також більшість науковців-медиків вважають подібні експерименти небезпечними з огляду на цілком непередбачені наслідки. Посилаючись на результати клонування тварин, науковці прогнозують, що клоновані діти будуть схильні до різноманітних хвороб, відхилень і довго жити не зможуть [4]. Наприклад, у бразильському серіалі «Клон» нам представлено проблему клонування з наукового і морально-етичного боку. Радість вченого, який шляхом клонування відтворив дорогу для нього людину, була затьмарена відчаєм самого клона, коли той дізнався, ким насправді є, і зрозумів, що його сприймають виключно як копію, а не індивідуальність, і розпачем тих, хто вже змирився з втратою близької людини.

Таким чином, клонування людини є однією з тих майбутніх можливостей, яку не можливо оцінити однозначно, тому перш ніж наважитися на клонування людини, потрібно дуже ґрунтовно дослідити всі складові цього питання.

Література

1. Аряєв М. Л., Запорожан В.М. Біоетика: Підручник / М. Л. Аряєв, В.М. Запорожан. – К. : Здоров'я, 2005. – 288 с.
2. Грін Н., Стаут У., Тейлор Д. Біологія : у 3 т. / Н. Грін, У. Стаут, Д. Тейлор. - Т. 3. – М. : Світ, 1993. – 325с.
3. Короткий Т. Правові аспекти клонування людини / Т. Короткий // Вісник Національної Академії наук України. - 2002. - № 3. - С. 46-52.
4. Шевчук О. Клонування людини як соціально-філософська проблема / О. Шевчук // Вісник Національної Академії наук України. - 2002. - № 1. - С. 32-41.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/articles/yuriy_monchak_pid_chas_viny_lyudy_zvykayut_do_trupiv_na_uzbi_chchyah_kolys_zvyknut_i_do_klonuvannya_18609.html

Кривошей Яна, студентка факультету захисту рослин, біотехнологій та екології
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДУМКИ МАТЕРІАЛЬНІ

Сьогодні багато людей живуть відповідно до кимсь придуманого стереотипу, бачення негативного навкруги, у тісних межах «неможливо», «мені постійно не

таланти, поряд зі мною людина-фортуна, а я інша/інший». Люди зневірені й не впевнені. Дослідники вважають, що кожному слід почати із себе і мистецтва свого слова, з правильності формулювання думок. Те, чим заповнена свідомість, те, що з'явилося в результаті міркування - впливає на нас і наше життя. Сила людської думки не знає меж і простягається на все навколо нас. У даній роботі ми розглянемо силу правильних думок та їх вплив на матеріалізацію задуманого.

Напевно, всі знають вислів: «Ми те, що ми думаємо». Американський генетик Брюс Ліптон стверджує, що за допомогою істинної віри, виключно силою думки людина і справді здатна позбутися будь-якої хвороби. І ніякої містики в цьому немає. Дослідження Ліптона показали, що спрямований психічний вплив здатний створювати потужний захисний бар'єр в організмі [1].

Мої спостереження за різними людьми також підтверджують те, що дійсність ми створюємо самі: те, що ми представляємо про себе, про що ми мріємо, часто стає реальністю завдяки психічній енергії, яку ми вкладаємо в ці думки. Особисто мене ця тема зацікавила два роки тому, коли після закінчення школи я вступила до університету. Саме тоді я почала активно пізнавати світ, знайомитися з абсолютно різними особистостями і роздумувати над секретами досягнення успіху. Спостереження показали, що різні люди діяли по-різному. Виявилося, що люди, які вміли уявляти, візуалізувати свої думки, мали чітко сформовану життєву позицію і ціль, досягали задуманого, в той час, коли інші залишалися на тому ж місці. От чому езотерика завжди стверджувала, що контролювати свої думки надзвичайно важливо, тому що думка має здатність матеріалізуватись [4]. У чому ж полягає механізм словесного програмування? Часте повторення будь-якої словесної формули з часом призводить до її міцного закріплення не тільки у свідомості, а й у підсвідомості. Поступово вона займає домінуюче становище. У винятковому впливі слів на психіку людини сумніватися не доводиться. Людина спілкується словами, людина часто мислить словами. Думка породжує емоції і образи, які найбезпосереднішим чином втручаються в нашу поведінку [2].

Отже, підсумуємо все вище сказане: думки проносяться в мозку дуже швидко і спочатку важко їх виразити, а наш мовний апарат, навпроти, працює повільно. І якщо ми зможемо почати “редагувати” свою мову, прислухатися до того, що збираємося сказати, і не дозволяти собі вимовляти нічого негативного, тоді ми опануємо мистецтвом керувати, і матеріалізувати свої думки. «Сила слова безмежна. Вдалого слова часто достатньо для того, щоб зупинити військо, яке втікає з поля бою і обернути поразку в перемогу, щоб врятувати країну!», так писав Е. Жирарден. Постійне обмірковування, бажання або представлення однієї і тієї ж ідеї вносить великий вклад у її матеріалізацію [3].

Література

1. Брюс Ліптон [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://samorozvytok.info/content/genetik-bryus-lipton-sila-dumki-zminyuie-genetichniy-kod-lyudini>

2. В. В. Бойко // Енергія емоцій у спілкуванні: погляд на себе та на свої шляхи // М.- 1996, с.110.
3. Е. Жирарден [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.foru.ru/slovo.21631.6.html>
4. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж. – Київ, 2000. – 272 с.
5. Хамітов Н. Самотність у людському бутті. Досвід метаантропології. – Київ, 2000. – 218 с.

Матвійчук Денис, студент факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ГОТІВ ЯК ПРЕДСТАВНИКІВ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Сьогодні все більшої уваги науковців, що досліджують субкультури, та пересічних громадян набуває субкультура готів. Вони, обравши чорний колір та гамму емоцій за джерело натхнення, будучи абсолютними індивідуалістами за духом та нестримними романтиками в душі, протиставили себе суспільству через особливу музику, літературу та специфічний світогляд. Проблему породжує питання, чи дійсно шляхи пошуку себе, способи проникнення у найглибші сфери свідомості та модель поведінки представників даної субкультури обумовлені в повній мірі впливом екзистенціальної філософії?

Представники даного руху, натхненні естетикою готичного роману, феноменом смерті, глибиною готичної музики, з'явилися в 1979 році на хвилі пост-панка. Панківський епатаж готи направили в русло пристрасті до вампірської естетики, до самобутнього погляду на життя та смерть.

Готів вирізняє власний імідж, який останнім часом зазнав значних змін. Але два основних елементи завжди залишаються незмінними: тотальний чорний колір одягу як засіб захисту від буденності життя та прикраси зі срібла, що мають свідчити про неприйняття хибних цінностей. Це – єдине, в чому готи підсвідомо дозволяють собі бути схожими один на одного на шкоду власній індивідуальності, але задля існування субкультури.

Прихильники даної субкультури перевагу надають готичній та схожій за напрямками музиці, що становить поняття «готик-сцена». Музика виступає одним з могутніх засобів впливу на уми та серця молоді. Вона розкриває прагнення представників даної субкультури до пізнання, віри в себе, індивідуалізму, неприйняття догм суспільства. Також сприяє створенню так званої «готичної» атмосфери – піднесення, зосередженого суму, відсторонення. Тексти музики насичені мотивами пізнання себе, нескінченного пошуку істини, вічного поєднання любові та смерті.

Слід зазначити, що готи цікавляться такими жанрами мистецтва й літератури, які в інших можуть викликати депресивний стан через занадто високий рівень складності або мінорний характер. Завдяки впливу різних видів мистецтва вони постійно переживають різноманітну палітру емоцій. Сум, похмурість, депресія не відлякує готів, а слугує їм джерелом натхнення, енергії, змушує шукати в цьому радість, сенс життя. Вважаючи радісні почуття занадто простими не лише за змістом, а й за ступенем впливу на особистість, вони увесь час перебувають у пошуку механізмів внутрішньої зосередженості, шукають джерел холодного смутку, похмурої іронії, що веде, на їх погляд, до виходу за межі буденної реальності. Перебуваючи у постійному пошуку дійсно «справжнього» у житті, в музиці, у стосунках, в іміджі, що, як вони впевнені, стимулює почуття та дозволяє вибудовувати власний світ. Вони доводять собі та оточуючим, що їх життєва філософія поєднує абсолютний індивідуалізм та незвичайну, найчастіше похмуру, романтику. Їх життєвим кредо є прагнення до більшого в усьому, пошук краси навіть у тому світі, де її немає, бачення позитивних та негативних сторін життя та рух їм назустріч. Намагаються впливати на буденність всіма прийнятними для даної субкультури засобами та при цьому не зазнавати дискомфорту на тлі інших. Прикладають значних зусиль щодо володіння інформацією та похмуро іронізують над нею, що знаходить свій вияв у одному з домінуючих принципів «помираючи посміхайся». Готи сприймають Смерть як полегшення, початок нового, адже в житті, вважають вони, є багато болю. А після смерті на людину чекає вічність. Тому навщо псувати життя, краще насолоджуватися, зміцнювати дух, бути в гармонії з самим собою.

Сповідують життєві принципи, які вражають сплавом непокерованого, а саме: проживати кожен прийдешній день як останній, і в той же час позиціонують такі вічні цінності, як дружбу, любов, віру у власні сили. У їх бажанні жити тут і зараз, не зважаючи ні на що, у баченні любові як цілковито захоплюючого почуття, у потребі виглядати індивідуально, у намаганні говорити правду і тільки правду межує тривіальне й високе на тлі глибоких емоцій. Готика – це складний та суперечливий шлях до розуміння самого себе, створення власного світу, протесту проти буденності.

Дослідивши основні постулати даної субкультури, можна стверджувати, що екзистенціальна філософія мала певний вплив на формування системи цінностей готів. Так, протягом свого життя людина стикається з багатьма ситуаціями, кожна з яких залишає в її душі слід. І хоча досвід людини постійно збагачується, вона завжди перебуває у постійному пошуку, страждає від невизначеності та шукає своє місце у цьому світі. Коли людина усвідомлює, що настав час померати, постає питання сенсу власного життя та істинності орієнтирів. Людина відчуває глибоке протиріччя у собі, між власними помислами й бажаннями та оточуючим світом. Саме це ми бачимо на прикладі субкультури готів. А. Камю, розкриваючи основну ідею «абсурдної» філософії зазначав: «Світ, що піддається поясненню, навіть найгіршому, – цей світ нам знайомий. Але якщо Всесвіт раптово позбавиться як ілюзій, так і пізнань, людина стане в ньому сторонньою».

У своєму звичайному житті людина або пізнає, приймаючи свої відчуття за вихідний пункт, або живе ілюзіями, тобто прив'язує свої відчуття до того, що вже знає.

Якщо людина раптом розуміє, що все життя обманювалася через те, що вважала усе відомим, її розчарування є безмежним. Людина відчуває своє життя абсурдним та неможливим. Можна ставити крапку. Але Камю пропонує поставити знак питання, пропонуючи логіку абсурду.

Питання «як жити?», «чи є сенс жити взагалі?» є у А. Камю вихідною точкою. Абсурдна логіка передбачає, що буття абсурдне, тоді як будь-яка інша логіка – що буття раціональне й підкоряється певним законам. Мислити відповідно до абсурдної логіки, як вважає філософ, може далеко не кожний.

Абсурд, за своєю сутністю, пише А. Камю, є втратою всіх ілюзій. Але зворотній бік буття, істинність його за своїм змістом є такою ірраціональною, нерозумною, непояснювальною, що виглядає неправильно й неможливою. Отже, першою умовою абсурду є Безлад. Він носить всеохоплюючий характер, не залишає людині нічого від приємних ілюзій. Людина перебуває у безуспішному пошуку й не знаходить нічого знайомого. Її охоплює нестримне бажання знайти спокій та порядок, повернути знайомий світ у межі здорового глузду. Другою умовою абсурду є Ностальгія, постійна й нестримна. Людина усвідомлює, що близький та рідний її серцю світ залишився далеко, що доля назавжди закрила шлях назад. Вона розуміє, що нічого не може зробити. Життя її стає нестерпним, вона духовно нівелює й помирає. Тож, третьою умовою абсурду є Рок. Відчуття безжальної долі є тягарем для людини та джерелом страждань.

Усвідомлення безладу й ностальгії, глибини року та невідворотності долі веде до відмови людини від абсурду. Раптом життя, що було захоплюючою й палкою битвою, обертається гірким програшем. Але людина не погоджується з цим. Вона протестує всупереч усякому розумному глузду й відмовляється жити за правилами абсурду. Отже, четвертою умовою абсурду є Бунт.

Ми бачимо, що через поняття абсурду А. Камю виражає недосконалість людського існування. Абсурд в усіх його формах не підлягає класифікації. Світ, дуже часто жорстокий та неправильний постає в його вражаючій відкритості. Люди, бачачи тотальний безлад, або затуляють очі й вуха та поринають знову у світ власних ілюзій (а це означає, що вони не досягли стану абсурду), або втрачають здоровий глузд, вчиняючи непоправне. Найголовніше, що мають усвідомити всі ті, кого надихає філософія абсурду А. Камю, з абсурдом не можна погоджуватися, людина повинна бунтувати. Людина, яка погоджується з абсурдом, починає керуватися звичайною людською логікою, заперечуючи таким чином або визнання безладу, або свою власну природу.

Іншими словами, якщо людина не бунтує, то вона або не розуміє, що існує безлад, або відмовляється визнати, що відчуває ностальгію за порядком, а це все суперечить самій природі людини. Отже, людина не досягає стану абсурду і перебуває у стані горя й фрустрації. Але ж протест цих людей це не бунт абсурдної людини, а жалюгідне потурання власним слабостям.

Елементи атеїзму і синкретичного сприйняття реальності, притаманні філософським поглядам таких мислителів, як А. Камю, М. Хайдеггера з його буттям-до-смерті, детермінують зміст понять Добро і Зло, що слугують джерелом енергії і

натхнення для прихильників даної субкультури. Однак, вони переконані, що Зла в оточуючому світі надто багато, воно домінує, є сильнішим за Добро, і звертаються, як правило, до сильнішого, капітулюють перед силою смерті.

Сьогодні на сторінках преси, у мережі Інтернет триває полеміка щодо вибору життєвих цінностей молоддю. Слід зазначити, що далеко не всі поділяють світосприйняття представників даної субкультури. Не можна не погодитися з багатьма опонентами, які стверджують, що ніякі почуття й емоції, ні негативні, ні позитивні, не можуть слугувати джерелом Сили, а орієнтація на Силу є показовою рисою слабкості. Тільки радість життя може надати людині всю гамму почуттів у їх повноті та силі, тоді як горе, сум, відчай мають однаково руйнівний вплив на психіку людини, породжують відчуження та самотність, а не уявний індивідуалізм. Досвід людства свідчить, що пошук Добра засобами Зла є хибним шляхом. Зло несе лише руйнування, біль і страждання. І від пошуку і стимуляції в собі таких проявів зростає ризик втратити власну душу, власну індивідуальність. Можна й набагато корисніше жити сьогоднішнім днем, вірити у щире дружбу, всепереможну любов, примножуючи Добро та усвідомлюючи переваги радості життя.

Муха Анна, студентка ННІ неперервної освіти і туризму
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВА ЛЮДИНИ

Самогубство – вічна проблема людства ще від того часу, як почала існувати людина. У стародавньому світі самогубство було метою продовження роду або ж своєрідна дань богам котра шанувалась. Роки ідуть, все змінюється і мета самогубства теж. Щороку близько 800 тисяч людей закінчують життя самогубством, а кожні 40 секунд на планеті стається один випадок суїциду. Я намагалася пояснити собі чому так, але досі не дала відповідь. Найкраще описав цю тему у своїй праці Альбер Камю. У “Міфі про Сізіфа” він акцентує: «Існує лише одна по-справжньому поважна філософська проблема - проблема самогубства. Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб бути прожитим, - отже, відповісти на головне питання філософії».

Багато хто вважає, що до самогубства вдаються слабкі за волю люди, котрі не змогли чогось добитися у своєму житті. Самогубство і зараз розцінюється як засіб втечі від буття. Людина зазвичай думає: «я покращу цим життя іншим і нікому не заважатиму». Можливо, думають вони правильно, проте чи легше стане від їхньої смерті їхнім родичам? Чи буде ця людина предметом для обговорення? Так буде. Але її будуть засуджувати. Проте це вона вже слухатиме в пеклі чи на небі.

Але існує протилежна думка: не кожен в змозі вбити самого себе. Одного разу на своїй сторонці я провела опитування: «Самогубець - це сильна чи слабка людина?». Думки розійшлися. Половина людей обрала – «сильна», що мене здивувало.

Виходячи з думок деяких філософів, причиною суїцидів є самотність. Коли ж на її тлі виникає депресія, згодом глибока депресія, сильне емоційне потрясіння, викликане часом якимись соціальними проблемами, людина розуміє, точніше, швидше доходить до неправильного і нелогічного висновку, що вона нікому не потрібна, що залишається єдиною проблемою, котру самотійно не здатна вирішити, або ж якщо коротко пояснити, життя втратило для неї сенс.

Особисто для мене з кожної ситуації є вихід, просто треба відпочити, набратися сил, поспілкуватися з друзями, родичами, з психологом, найближчими людьми і все вирішиться. Життя має сенс і це потрібно донести до всіх. Кожен має проблеми і ми всі маємо один одному допомагати - це і є наш сенс буття. Взаємодопомога і взаєморозуміння, тоді кожен буде щасливим.

Овчаров Нікіта, студент факультету ветеринарної медицини

Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

КРИТИКА ГУМАНІЗМУ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ

Поняття гуманізму є одним із базових для визначення горизонтів сучасного суспільства. В умовах кардинальних політичних, економічних, соціальних, світоглядних змін проблема трансформацій гуманістичної парадигми стає особливо актуальною. Становлення нового соціокультурного середовища ставить проблему рекомбінації звичних фундаментальних ідей, до яких належить ідея гуманізму. Розглянемо підстави критики гуманізму засобами філософії постмодерну.

Постмодерністське мислення постійно займається двома взаємовиключаючими процесами: воно здійснює одночасну процедуру розбору, «деконструкції» традиційних культурних форм і їх же реконструкцію, тобто процедуру, пов'язану з запереченням першосмислів і одночасно «зборку» нових смислів, необхідних для подальшої динаміки культури і самої людини.

Стратегія деконструкції новоєвропейського гуманізму своїм корінням сягає філософії Фрідріха Ніцше. Саме Ніцше заклав підвалини критики модерного світогляду, в основі якого лежала ідея просвітницького гуманізму. На його думку, наслідком втілення просвітницьких ідей прогресу, демократизації, рівності стає «жахливий фізіологічний процес... взаємоуподібнення європейців», «виникнення корисної, працелюбної, багата на що здатної і спритної тварини «людини».

Умовно можна виокремити два періоди у трансформації парадигми гуманізму в постмодерному дискурсі. Перший період – деконструкція модерного гуманізму - припадає на 60- 80 роки ХХ століття і пов'язаний з іменами засновників філософії постмодерну – Ж.-Ф.Ліотара, М.Фуко, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, Ф.Гваттарі. Основною характерною рисою цього періоду є нищівна критика та деконструкція ідей просвітницького гуманізму і заклик відмови від них.

Фуко знімає людину з п'єдесталу і демонструє її розщепленість та безпорадність перед такими реаліями життя, як праця, мова, влада. Жан-Франсуа Ліотар закликає відмовитися від антропологізму та гуманізму, що повністю дискредитували себе за останнє століття. Деконструюючи модерний гуманізм, постмодернізм прагне створити умови, «розчистити майданчик» для нового гуманістичного дискурсу, який враховуватиме величезну диференціацію людського «Я» і призведе до появи «постмодерної» людини. Жан Бодрійяр не поділяє оптимістичної думки інших філософів, що на сцену історії вийшла вільна, самодостатня, відповідальна людина. Сучасний світ - це світ споживання і симулякрів, і людина в цьому світі із суб'єкта перетворюється на об'єкт.

Таким чином, радикальна критика модерної парадигми гуманізму з боку теоретиків постмодернізму не є антигуманізмом, вони занепокоєні долею окремо взятої людини набагато більше, ніж захисники проекту Просвітництва.

Світоглядними засадами формування сучасного гуманістичного дискурсу стала постмодерністська відмова від цілераціональності, логоцентризму, есенціалізму, бінарних опозицій

Гуманізм має також ідейного антагоніста – мізантропію. З точки зору мізантропії, людина не заслуговує розуміння та возвеличення, натомість вона має бути осуджена за факт власного існування як найбільш нетерпима, жорстока і дика істота, що є такою навіть за володіння унікальними ресурсами для культивації протилежних якостей, при цьому виправдовуючи власну нікчемність гуманістичними ідеями, що породжує логічну опозиційну думку – антигуманізм у новій, сучасній формі.

Частково гуманізм можна критикувати з деяких позицій естетизму. В повсякденному житті людина не є естетичною, є сірою та не наповненою сенсом, не є оригінальною, знаходячи свою естетичну форму лише під час трансформації у виріб мистецтва (стаючи героєм картини, скульптури, роману, фото), тобто лише у контексті, на специфічному субстраті.

Відкидаючи традиційне явлення про суспільство як гармонійно цілісний організм, сучасне плюралістичне суспільство робить можливим виявлення не просто різних інтересів і систем цінностей, але й таких, що конфліктують між собою. Постмодерний погляд не є антигуманістичним по своїй суті, адже головною метою постмодерної критики стає повернення суб'єкта на нових засадах - плюральності, свободи, унікальності. Саме завдяки постмодерному переосмисленню людини стає можливою трансформація гуманістичних ідей і формування сучасного гуманістичного дискурсу.

Риси нестрогого мислення, ідеї деконструкції, децентрування і завжди зміщеної периферії, ідея різноманітності відкриває перед людиною небачений простір можливостей. Але подібні ідеї і позиція, що на них ґрунтуються, є досить неоднозначними і достатньо ризикованими. З одного боку, найменший зсув на «єдність» може означати повернення до жорсткості доктринального монологізму та універсальної уніфікації, унітаризації та тоталітарності. З іншого, – акцент на багатоманітність здатний трансформувати плюралізм у еkleктику, а при застосуванні до нас – маргіналізацію суспільства.

Мізантропічні засади антигуманізму, що їх наслідком можна вважати антигуманізм, відмінний від його початкової, консервативної форми, можна вважати наслідком розвитку самого гуманізму, а саме – вільнодумства, співжиття індивідів у соціумі, наближеному до рівноправ'я, глобалізація, відносна відсутність цензури. Тобто, щоб вберегти гуманізм від критики, потрібно було б не давати йому розвиватися та вступати у права, що є на мою думку, цікавим соціокультурним парадоксом.

Література

1. Силкіна С. О. Постмодерна критика модерної парадигми гуманізму як чинник сучасного гуманістичного дискурсу / С. О. Силкіна // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2016. - Вип. 65. - С. 242-250.

2. Усанов І. В. Ідеї гуманізму в контексті сучасного філософського дискурсу / І. В. Усанов // Інтелект. Особистість. Цивілізація [Текст] : Темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. пробл. Вип. 8 / гол. ред. О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – С. 90-96.

Костина Марія, студентка факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Дубровіна О.В., асистент філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ А. КАМЮ

Роздуми деяких мислителів вражають своєю актуальністю і гостротою постановки питань. У даних тезах мова піде про погляди А. Камю, письменника-драматурга, романіста, новеліста, есеїста та філософа екзистенціаліста, що подавав своє світосприйняття в яскравій художній формі. Межі між мистецтвом і філософією у Камю згладжуються, і він вбачає у мистецтві засіб самовираження свідомості. Він відомий всім своєю тезою про те, що митець повинен бути одночасно письменником і філософом. «Письменник так само, як мислитель, вкладає у себе свій твір і в ньому так само здійснюється», вважав Камю. З цього виходить, що одна з цілей його досліджень є осмислення проблеми творчості у філософії та визначення ролі таких ключових понять, як абсурд та бунт. Абсурд - ключ до всієї філософської проблематики А. Камю, стрижень буття та мислення, єдине можливе керівництво до дії, життєдіяльності. Філософ вважає що, будь-яке пізнання світу не можливе тому що, вся дійсність нерозумна та алогічна. Мета Камю полягає у здобутті всіх наслідків з абсурду та безглуздості, що панує у Всесвіті. Камю засуджує науково орієнтовану філософію як споглядальну. Історія наукової думки для нього – це протиборотство розуму з почуттям, придушення софістикою інстинктивної інтуїції та безсилля раціонального пізнання. Камю зневажливо говорить про великі наукові відкриття: «чи то Земля обертається навколо Сонця, чи Сонце навколо Землі?», для нього це «пусті питання». А. Камю вважає, що на пізнання ілюзорної закономірності не слід спрямовувати всі наші намагання і пошуки.

В центрі роздумів Камю - етичні теми, причому ірраціоналізм його філософії впадає в глибокий песимізм. Першим аспектом є ототожнення творчого процесу з процесом бунту, що зумовлює різноманітні способи перевірки наявних ідей на практиці. Форми протесту описані філософом певним чином можна асоціювати з варіантами зображення навколишньої діяльності, ілюстрованими на прикладі романних жанрів. Так, реалізм постає своєрідним проявом метафізичного самогубства, оскільки цілеспрямоване відкидання психологізму задля пізнання суті твору до єдиного центру, характерне для цього мистецького напрямку, сприяє створенню ілюзій для виходу із стану абсурду. Його відомий твір «Міф про Сізіфа» починається такими словами: «Є тільки одна справді серйозна філософська проблема - проблема самогубства. Вирішити, варте чи не варте життя того, щоб жити, означає дати відповідь на основне питання філософії».

Камю ні в що не вірить, у тому числі і в розум, як у божественний, так і в людський, який передбачає закономірність, логічність, усвідомлення історичного прогресу і претендує на можливість соціального подолання універсального абсурду. Все реальне чуже для свідомості, випадкове, а отже, абсурдне. «Абсурд і є реальність». Той, хто зрозумів, що «цей світ не має значення, одержує свободу». А свободу можна одержати лише тоді, коли повстанеш проти всесвітнього абсурду, бунтуючи проти нього. Бунт і свобода, на думку Камю, нероздільні. Свобода як найвища моральна цінність мислиться не в соціально-політичному розумінні, а як притаманна природі людини потреба самовираження особистості. Бунт - це не революційне перетворення суспільства, а повстання проти долі, в свою чергу моральний бунт повстання проти абсурду.

Камю не вступає в теоретичні та теологічні суперечки, а обмежується тим, що приймає «стан мислячої людини» таким, яким він був до середини ХХ ст. Йому важливі не стільки філософські або теологічні висновки, скільки фактичний стан думок. Для нього Бога немає, тому що «Бог помер» у серці людини. Людина, яка усвідомила абсурдність свого існування, повинна керуватися тільки тим, що вона знає, рахуватися з тим, що існує, і не дозволяти втручатися у її життя нічому, що не було б достовірним. Камю закликає людину по-новому усвідомити для себе своє життя, звернутися до прикладу давньогрецьких міфів, які вважають долю людською справою.

У філософії А. Камю втілення спроб, на основі усвідомлення абсурдності навколишньої дійсності та неможливості втечі від неї або впадання під оману ідолів, знаходження особистого шляху за допомогою реалізації екзистенції у втіленні власних ідей – це творчий процес, підвладний тільки сильній та цільній особистості. Життя є своєрідним чистим аркушем і краса стилю та якість змісту написаного на ньому залежать від кожного з нас.

Шокарев Тимофій Богданович, студент
Інституту енергетики, автоматички і
енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор
філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ ПОСТМОДЕРНОГО СВІТОГЛЯДУ

Термін «постмодерну» починає досліджуватися в першій половині ХХ ст. (Р.Панвіц, А.Тойнбі), потім отримує широке розповсюдження для характеристики нових явищ в мистецтві і літературі і тільки з 1979р. вводиться у сферу філософії Ж.-Ф.Ліотаром, який застосував його для стану сучасної культури. Становлення постмодерну як особливого відчуття нових життєвих реалій розпочинається приблизно з кінця 60-х рр. ХХ ст. Тільки на межі 60-70-их рр. відбувається помітний якісний поворот у свідомості людей, що вже став виражати загальні настрої людей. Цей перелом пов'язаний з початком переду економічно розвинутих країн від індустріального до постіндустріального чи інформаційного суспільства. Постмодернізм розглядається як особливий світогляд, що отримав розповсюдження у кінці ХХ ст., головою відмінною рисою якого являється плюралізм, тобто одночасне лінування різноманітних точок зору. Принцип плюралізму являється фундаментальним для осмислення постмодернізму, і вже з нього безпосередньо витікають такі його характеристики, як фрагментарність, децентрація, змінність, контекстуальність, невизначеність, іронія, симуляція. Під філософією постмодернізму слід розуміти сукупність різних теорій, що отримали своє розповсюдження в кінці ХХ ст., у яких теоретично узагальнюється постмодерністський світогляд: 1) критика принципів класичного раціоналізму і традиційних орієнтирів метафізичного мислення; 2) інтерпретація процесів, що відбуваються в сучасному світі; 3) розробка основ нового світогляду, який буде сприяти подоланню кризових явищ у культурі внаслідок упровадження модерністських проектів. Перевага синергетичного підходу в дослідженні інформаційного простору постмодерну виражається в появі т. зв. нелінійного мислення, найважливішими ознаками якого є: 1) багатоваріантність та альтернативність еволюції; 2) можливість вибору її оптимальних шляхів; 3) можливість прискорення темпів розвитку, зокрема ініціювання прискореного нелінійного зростання; 4) вплив кожної особистості на макросоціальні процеси; 5) неприпустимість нав'язування соціальним системам шляхів розвитку; 6) перебіг соціальних процесів за невизначеності, нестабільності; 7) незворотність розвитку; 8) еволюційність та цілісність світу.

Постмодерністський світогляд виявляє взаємозв'язок і взаємозалежність змін в суспільстві, що дозволяють говорити про входження в постіндустріальні, інформаційну еру, про трансформації в культурі і світогляді, які оцінюються у якості постмодерністських. На думку авторки, говорячи про становлення постмодерну, поряд з подіями, які відбуваються у сфері філософії, науки, мистецтва, політики, необхідно враховувати і такий істотний фактор, як перетворення у виробничій галузі. Головною

відмінною рисою постіндустріального суспільства являється пріоритет інформаційної діяльності, тобто на перший план у ньому виходить не матеріальне виробництво, а, безпосередньо, виробництво інформації і знань. Разом з тим, характеристика суспільства як інформаційного, вказує на обмежений зріз соціальної дійсності, головним чином пов'язаний з наукою та новими інформаційними технологіями, які носять у певній мірі технократичний характер. Представляє інтерес ряд концепцій, що фундують методологічну єдність пізнавального комплексу, що пояснюють процеси інформаційного суспільства: теорія інформації, теорія символу, теорія масової комунікації. Для аналізу реалій інформаційного простору постмодерну використовуються такі основні категорії постмодерністської філософії, як плюралізм, фрагментарність, симуляція, віртуальність. Розуміння постмодернізму як специфічного світогляду інформаційного суспільства, а не як розпливчатого конгломерату еkleктичних концепцій, надає даному поняттю більш конкретний і неупереджений статус. З цього твердження стає можливою характеристика сьогоденного суспільства не тільки як інформаційного, але і в якості постмодерного.

При дослідженні постмодернізму не слід підходити до нього, як до позитивного феномена, він представляє собою неоднозначне, гетерогенне явище. Існують два блоки проблем постмодерного суспільства – це проблеми: 1) пов'язані з економікою, орієнтованою на інформаційнотехнологічні процеси; 2) проблеми «інформаційної людини». Стан постсучасності, що характеризується кризовими рисами, потребує реакції на такі явища, як глобальна телекомунікація, що посягає на цінності істини і свободи (П. Варіліо); 3) тенденції ірраціоналізації, суспільної дезорієнтації і масового неврозу (О.Тоффлер); 4) виявлення недостатності критичної компетентності при збитковості інформації (У.Еко). В умовах технічного натиску стає пріоритетним дискурс про нові методи суспільної адаптації. Можливим фактором утримання єдності гуманітарного простору, при загальній тенденції індивідуалізації та відчуження, виступає нове розуміння комунікація. Проблема, які повинна вирішити постмодерністська філософія, заключається у відповіді на питання, як можливо сумістити найновіші технології, особливо інформаційні, з загально гуманістичними цінностями та ідеалами і при цьому, і при цьому відійти від крайності повної відмови від техніки, рівного як і абсолютного розчинення у ній. Сьогоднішній стан постмодернізму розуміється як стан рефлексії, мета якого виявити пропорції між його конструктивним і деструктивним змістом, а перспективи розвитку постмодернізму пов'язати з вирішенням проблем, які реально заважають йому у повній мірі утвердитися у якості позитивного світогляду.

Категорії філософії постмодернізму використовуються для виявлення сутності і специфіки найновіших інформаційних технологій, а також досліджується їх роль і місце у сучасній дійсності. Що стосується проблем інформаційного суспільства, то перша з них - принципова невизначеність сутності інформації, як з матеріальної, так і з філософської точок зору; друга – взаємодія техніки і природи; третя – взаємовідносини техніки, інформації і людини, в контексті яких людина повинна пристосовуватися до бурхливо розвиваючого стану інформації і стрімко плинного світу техніки.

Юськов Олександр, студент Інституту енергетики, автоматики і енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

У некласичній філософії показовим є також найпоширеніший і найбільш популярний сьогодні філософський постмодернізм (англ. букв. те, що після модерну).

Питання про сутність і час виникнення постмодернізму дотепер дискусійне. Безперечно лише те, що він виник як художнє явище в середині 50-х років ХХ ст. у США в архітектурі, скульптурі, живописі, а потім стрімко поширився в літературі та музиці. Для його художньої практики характерні такі стильові особливості: свідомо орієнтація на еkleктичність, мозаїчність, іронічність, ігровий стиль, пародійне переосмислення традицій, неприйняття поділу мистецтва на елітарне і масове, подолання межі між мистецтвом і повсякденним життям.

Теоретико-методологічною основою постмодернізму став французький постструктуралізм з його спрямованістю на осмислення всього неструктурного у структурі; на виявлення апорій і парадоксів, що виникають за спроби об'єктивного пізнання людини і суспільства за допомогою мовних структур; на побудову нових моделей змістоутворення; на створення нової практики відкритого читання, подолання герменевтичних і аналітичних моделей тлумачення. З таким особливим комплексом ідей і уявлень світоглядного характеру постмодернізм став широкою ідейною течією нашого часу з метою здійснення експансії в усі галузі соціально-гуманітарного знання і громадського життя, претендуючи спочатку на статус загальної теорії сучасного мистецтва, а потім особливої ментальності, на завершене вираження «духу часу». У літературі використання постструктуралістських підходів у постмодернізмі спричинило феномен деконструктивізму – уявлення про перетворення в сучасному пізнавальному полі мови на самостійну силу, що загрожує єдності людини, і про культуру, як суму текстів будь-якого її феномену. Як наслідок, до 80-х років ХХ ст. у духовній культурі суспільства оформився ідейний комплекс, що поєднує постмодернізм, постструктуралізм і деконструктивізм і тлумачиться як найбільш адекватне духу часу відображення інтелектуального й емоційного сприйняття епохи.

Поширення постмодернізму зумовило також його експансію в галузь філософського знання. Поштовхом була публікація книги Римського клубу “Межі зростання” (1972), у якій містився висновок про неминучу глобальну екологічну катастрофу у світі, якщо людство не відмовиться від нинішнього економічного і науково-технічного зростання. Під впливом цього висновку французький філософ Жан-Франсуа Ліотар (нар. у 1924) у книзі “Стан постмодернізму” (1979) вперше у загальному вигляді розкрив характерні філософські ознаки постмодернізму. Його теоретиками також стали такі французькі філософи: Жак Дерріда (нар. у 1930), Жиль Дельоз (1925 – 1995), Мішель Фуко (1926–1984), Фелікс Гваттарі (1930 – 1992), Жан Бодрійяр (нар. у 1929), Ролан Варт (1915–1980) та ін.

Мода на постмодернізм у сучасному світі зумовлена суспільною незадоволеністю станом справ у багатьох сферах культури, особливо в мистецтві і самій філософії. З моменту виникнення постмодернізм розглядається як феномен мистецтва філософії у Франції, а з 70-х років ХХ ст. – як факт європейської культури. У межах постмодернізму поняття “модерн” позначає мислення про еволюційні процеси в науці, філософії, релігії, початок яких у Європі датується ХVІІ ст. У вузькому значенні “модернізм” – художня і літературна течія в культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст., в основі якої лежить ідея множинності форм раціональності в мистецтві взагалі і мистецтві філософії зокрема.

Сама ідея множинності, плюралізму раціональності відображає багатозначність дійсності. Однак у мисленні вона засвоюється складніше, ніж ідея однозначності, вивірності, жорсткої детермінованості. Очевидно, ця обставина стала однією з причин полегшеного тлумачення ідеї множинності переважно як всеосяжності, еkleктики, тотального експерименту без обмежень і будь-якої функціональності, як чергової кризи мистецтва – від музики до кінематографа, літератури, філософії, культури в цілому.

Постмодернізм власне і виник як альтернатива такого роду негативному тлумаченню дійсності, що не вписувалася в концепції ні філософської класики, ні філософського модерну, які претендували на універсальність. Плюралізм як реальність і як нова модель сприйняття культури і суспільства в цілому не міг бути аргументований відтворенням базових вихідних ідей філософської традиції, що починається від Платона, Г. Гегеля, К. Маркса. З цієї причини виникла настійна потреба в повній раціональності. Однак замість її розроблення постмодернізм залучив до філософії ірраціоналізм переважно у вигляді семантичної теорії та інтуїтивістської методології. Це спричинило звільнення власної думки від будь-яких обмежень епохи, призвело до деконструювання таких складових компонентів світогляду, як “Бог”, “я”, “мета”, “зміст”, “реальний світ”, “істина”, “абсолютна істина” та ін. Водночас філософський постмодернізм реконструює, іноді абсолютизуючи до абсурду, такі наріжні положення класичної філософії, як вчення про відносну істину (заміняючи гносеологічний детермінізм релятивізмом); потребує посилення антидогматизму; наголошує на відмові від жорсткого доктринерського монополізму; заперечує пошук штучних протилежностей (що взагалі розглядаються тільки як символічні); наполягає на відмові від подвійного розгляду явищ світу, тобто пропонує відмовитися від бінарних опозицій типу “раціональне – ірраціональне”, “скінченне – нескінченне”, “старе – нове”, «дух – матерія», “матеріалізм – ідеалізм” та ін.; рекомендує перехід з позицій класичного антропоцентристського гуманізму па позиції гуманізму універсального, екологічний вимір якого охоплює все людство, природу, космос, Всесвіт (постмодернізм широко використовує метафори; метафорична свідомість для його представників г нормаю); стверджує ірраціоналістичний статус мислення.

Отже, постмодернізм відмовляється від логіцизму, від абсолютної істини, релятивізує теорію, переходить, по суті, на позиції агностицизму. Для його прибічників знання не просто стають кумулятивними, а все більше базуються на незнанні, що набуває поширення. Оволодіваючи світом, ми розширюємо горизонти знань про нього,

однак збільшується і наше незнання про світ. На підставі цього постмодерністи роблять висновок про неможливість існування в змісті знань елементів абсолютної істини або результатів діалектики абсолютного і відносного знання. Думки і знання в постмодернізмі – ідеологізовані тотальності текстів і лінгвістичних конструкцій.

Згідно з постмодернізмом, народжуючись, люди па освоює світ не сама і не безпосередньо, не діяльністю, а за допомогою мови, текстів, слів, що дісталися у спадок. Мислення, яке не навчилося мислити самостійно, користуючись словом, текстами, обмежує спектр значень трансльованими змістами, тому людина, ідучи на поводиті засобів масової комунікації, створює для себе світ, у якому замість справжніх почуттів і думок їй пропонують підмінні утворення, в результаті чого вона живе у фантомному світі псевдодумок, псевдопочуттів і псевдоподій. Так виникає «сіра» більшість, яка сліпо вірить в одну спеціально трансльовану для неї істину. Теоретики постмодернізму підкреслюють, що завдання полягає саме в тому, щоб прорватися у задзеркалля мови, а точніше текстів, з метою досягнення прихованого простору ризоми.

Ткаченко Максим Миколайович, студент
Інституту енергетики, автоматички і
енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор
філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ФЕНОМЕН ПОСТМОДЕРНУ

Нині все частіше доводиться чути від політологів, культурологів та соціологів термін «постмодерн», або «постмодернізм» як додаток до сучасного стану суспільства. Постмодернізм став широким ідейним напрямом західної гуманітарної думки, що найбільше вплинув на гуманітарну свідомість Західної Європи й США. Головні принципи постмодерну як соціокультурного явища розроблені мислителями різних напрямів, такими як: З. Бауман, Р. Барт, Ж. Бодрійар, В. Вельш, Ф. Джеймсон, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, М. Заварзаде, Ж.-Ф. Ліотар, Р. Паннвиць, А. Тойнбі, М. Фуко, І. Хассан та ін. Завдяки узагальненням цих учених відбулося становлення специфічної філософії постмодернізму, основою якої є переконання в існуванні єдиного постструктуралістсько – постмодерністського комплексу уявлень та настанов . Але питання про сутність і час виникнення постмодернізму понині залишається спірним. Поняття «постмодерн» етимологічно походить від французького слова «модерн», що має значення – «новітній», «сучасний»

Відповідно, «постмодерн» – те, що слідує за сучасністю, за модерном. У соціокультурному смислі, тобто на певному етапі розвитку людської цивілізації, «вже в слові «постмодерн» відчувається прагнення «відійти» від минулого – від Модерну». Слово «модерн» (фр. modern – сучасний) уперше використано в V ст. для розмежування християнського теперішнього, яке набуло офіційного статусу, та язичницького

римського минулого. Відтоді «модерність» (належність до сучасності) завжди припускала необхідність свідомості епохи співвідносити себе з античністю, переосмислюючи себе саму. Завжди були періоди переходу від старого до нового, тому «новими», сучасними вважали себе із часів Карла Великого й епохи Просвіти. Культура модерну будь-якої епохи завжди звертала увагу на античність, але, критикуючи її, ніколи повністю від неї не відмовлялася. У середині ХХ ст. модерн набув стійкої тенденції протиставляти себе історії й традиції. Модерном почали вважати тільки те, що є просто новим. Значною мірою дії спрямовані на створення новішого, ніж є. Відбувається спроба синтезувати в процесі творчості різні починання, створюючи новий погляд на предмет – об'ємний, повний, емоційно насичений. Досліджується співвідношення кольору з музичним звуком, танцювальною пластикою, різними ароматами. Із середини ХХ ст. модерн змінив постмодерн. Стало зрозумілим, що цінності історичного періоду модерну перестали бути цінностями та не засвоюються наступними поколіннями. Постає необхідність осмислення цього явища розриву поколінь у філософському й соціокультурному аспектах. Так виник сам термін «постмодернізм» у додатку до нового витка розвитку європейської цивілізації. Вольфганг Вельш вважає роком народження терміна «постмодернізм» 1917 р., рік опублікування праці німецького дослідника Рудольфа Паннвиця «Криза європейської культури», в якій дебютував прикметник «постмодерний». Р. Паннвиць писав про постмодернову людину як про проміжну особистість між декадентом і варваром, мутантом кризової епохи, коли «всі культурні устремління сміхотворні». Англійський історик Арнольд Тойнбі у своїй шеститомній праці «Збагнення історії», опублікованій в 1947 р., характеризував «століття постмодернізму» як нову сторінку в історії західної цивілізації, коли піддаються ерозії такі традиційні поняття, як нації, держава, гуманізм. Виникнення нових постмодерністських форм було відзначене в середині 50-х рр. ХХ ст. у США в таких галузях культури, як архітектура, скульптура та живопис. Потім постмодерн стрімко поширився в літературі й музиці. Однак теоретичне осмислення нової художньої реальності запізнювалося. Лише на початку вісімдесятих років було здійснено спробу порушити проблему постмодернізму як цілісного феномену сучасного мистецтва й особливого ідейного напрямку, що поєднує новітні напрями в різних видах мистецтва, які визначалися як постмодерністські.

Слово «постмодерн» використали на американському континенті соціологи і критики. Цей термін почав широко застосовуватися з 1979 р., коли вийшла друком праця французького філософа Жана-Франсуа Ліотара «Стан модерну». Серед літераторів його вперше застосував американський дослідник Іхаб Хасан у 1971 р. Він же й додав йому сучасного змісту. «Постмодернізм» досить швидко став одним з найчастіше застосовуваних термінів у періодиці гуманітарного напрямку. Отже, якщо спробувати визначити його загальний зміст, то можна говорити про три його основні значення. Термін «постмодернізм» відбиває стан духовності європейського типу сьогодення, пов'язаний з відчуттям забування якогось важливого етапу в розвитку цивілізації, забуття «сучасності». Постмодернізм – це сукупність філософських учень, які проголошують кінець Історії, коли структурованість і впорядкованість людського світу будуть зруйновані і зникне сам поділ на «моє» й «інше». Постмодернізм – це

характеристика сучасної художньої практики, основаної на особливому типі письма, пов'язаному з ентропією змісту, деканонізацією матеріалу. Тобто термін «постмодернізм» позначає стан культури після трансформацій, яких зазнали певні правила гри в науці, літературі й мистецтві у ХХ ст. Постмодернізм не може бути зрозумілим, як позначення якого небудь стилю. Він передбачає цитування відомих зразків, але може робити це через каталогізацію, а може – в манері навмисно маревного колажу. На думку І. Хасана, модернізм залишається дітям епохи Гуманізму й Просвіти, а постмодернізм оснований на підвалинах утрачених ідеалів і тому – антиінтелектуальний по суті. Постмодернізм не займається ретроспекціями, але вилучає з культурної пам'яті обривки сновидінь, якими для нього і є колишні стилі й напрями та будує на їхній основі різноманітні еклектичні утворення. Таким чином, до середини минулого століття стала очевидною криза раціонального підходу до дійсності. Ідеї мислителів епохи Просвіти і їхніх послідовників розбилися об історичну дійсність. У них перестали вірити й ними перестали керуватися в реальному житті. Крах ідей та ідеологій і є першою сутнісною ознакою періоду постмодерну, першою не за рахунком, а за важливістю. Адже вся попередня епоха, відмовившись від релігійного світогляду, замінила релігійне мислення «прогресивнішим» – ідеологічним, тобто основаним на ідеях тих або інших особистостей. Молодь постмодерну категорично відкидає ідеологічні постулати, не вбачаючи в них перспективи розвитку. Місце колишніх ідеологій у сучасному світі посідають або релігія, або мода. Остання є звичнішою, доступнішою, і, отже, привабливішою. Будь-яка традиційна релігія потребує праці над собою, а мода закликає бути, як усі; одягатися, як усі; читати те, що є модним та що всі читають; дивитися й слухати те, що модно; говорити, використовуючи модний жаргон; мислити так, як це модно. На відміну від ідеології, мода є репресивною.

Другою сутнісною ознакою постмодерну як соціокультурного явища є плюралізм. Слово «плюралізм» латинського походження і в перекладі означає «множинний». Плюралізм позначає сусідство різноманітних явищ, думок, суджень, норм. Якщо в колишні періоди історії в умовах релігійного й ідеологічного світогляду існувало поняття норми як єдиного зразка поведінки й мислення, то в період постмодерну це поняття нівелюється. Замість єдиної норми існує плюралістична модель поведінки й мислення. Традиція втрачає свою актуальність. Визнається абсолютне право самовираження, яких би нових, потворних форм воно не набувало. Мають місце плюралізм партій, історичних підходів, суджень про істинність та думок про моральність. Ніхто й ніщо не розглядається як єдиний носій істинності. Ніхто не є безумовним авторитетом. Ніщо не є безумовним принципом. Тому в умовах постмодерну сама безпринципність зводиться в принцип. Руйнується традиційна системність. В умовах інформаційної революції інформація агресивно витісняє системні знання, а вчитель, як носій знань, перестав бути авторитетом в учнів, для яких є вільним та доступним простір Інтернету. Зауважимо, що Інтернет у тому вигляді, в якому він нині існує, може знищити теоретичне мислення та класичну освіту. В умовах плюралізму інформаційного поля руйнується традиційний ланцюжок «учитель – учень». Наступною сутнісною ознакою постмодерністського суспільства, що безпосередньо пов'язана з попередньою, є «еклектизм». Щоб зрозуміти, що позначає

цей термін, звернемося до словника іноземних слів. Читаємо: еkleктик (грецьке слово «еклектикос» – той, хто обирає) – учений, філософ або політик, що безпринципно поєднує суперечливі, несумісні погляди; еkleктизм – відсутність єдності, цілісності, послідовності в переконаннях, теоріях; безпринципне поєднання різнорідних, несумісних, протилежних поглядів. Еkleктику постмодерну можна спостерігати в різних сферах життя суспільства: політиці, мистецтві, літературі, світогляді, в манері одягатися та ін. Політичні діячі у своїх виступах, особливо передвиборчих, обіцяють геть усе, використовуючи гасла різних ідеологічних та релігійних систем. Модні літератори створюють твори, які неможливо віднести до якогось одного літературного жанру. В одязі сполучаються тканини й стилі, які не поєднуються: хутро й бавовна, бікіні й армійські чоботи та ін. Чим непоєднаніші ідеї пропонуються, тим більше це є модним, а отже, купується та має попит. По суті, разом з еkleктикою тріумфують непрофесіоналізм, дилетантизм. Але, поза сумнівом, більшу небезпеку являє еkleктика у світогляді людини. Ще одна характерна ознака суспільства постмодерну – релятивізм, тобто відносність усього, що існує та оточує нас. Можливо, релятивізм корінням сягає кризи наукового знання, яка вибухнула в людському співтоваристві в другій половині минулого століття. До того часу наука була поза критикою. Вона одна за уявленнями, сформованими ще енциклопедистами, мала наблизити людину до істини. Всі були переконані, що наука завжди шукала істини і служила їй. При цьому не підлягав сумніву той факт, що наука служить суспільству, є джерело добробуту, способом захисту від руйнівного впливу стихії, військової агресії та ін. Події кінця ХХ – початку ХХІ ст. завдали нищівного удару по цих міфологемах. «Постмодернізм виголосив принцип ефективності в досягненні практичних цілей. Цей підхід фактично поставив науку на службу найбільшим економічним і політичним гравцям» . Крім того, з розвитком науки усе очевиднішим став той факт, що будь-яке наукове знання є відносним. Таким чином, постмодернізм виявляється, насамперед, як затвердження принципу методологічного сумніву стосовно всіх позитивних істин, настанов та переконань, що існують у суспільстві. Узагальнено доктрина постмодернізму – це прояв філософського релятивізму й скептицизму. Виникає враження, що постмодерністи вважають рівною мірою неможливим і марним намагатися встановлювати будь-який ієрархічний порядок або які-небудь системи пріоритетів у житті. Релятивізм постмодерну неминуче приводить до моральної деградації, що, у свою чергу, наближає кінець людської цивілізації. В умовах панування релятивізму є виправданим і наступний принцип постмодерну – толерантність. З погляду теоретиків постмодернізму, толерантність – найважливіша цінність і мета розвитку суспільства, науки й культури. «Кожний громадянин сучасного світу має право йти своїм шляхом пізнання, але при цьому повинен чітко дотримувати свободи ближнього рухатися в іншому напрямку. Він повинен бути гранично коректним, повинен легко ставитися до проявів різноманітних точок зору, глибоко усвідомлюючи відносність свого й чужого світобачення. Нав'язування своєї думки іншим при цьому – дурний тон і просто необґрунтована впертість у поширенні свого неминуче обмеженого бачення на незмірно складний й постійно вислизуючий від розуміння простір буття». На думку ідеологів постмодерну, будь-яка думка має право на існування і на реалізацію в

конкретних діях. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо необхідним зазначити наступне. Постмодерн увійшов до європейської культури на хвилі студентських революцій 1968 р. та став своєрідною реакцією на мистецтво, яке до кінця ХХ ст. вже знало всі принакрати суспільства споживання. Постмодерн насичує його революційним потенціалом, створюючи нову художньо-революційну ситуацію, винаходячи нову цивілізацію. Таким чином, постмодерн досить органічно вписався у ліворадикальну концепцію естетичного бунтарства. Постмодернізм, виникнувши первинно як феномен мистецтва й усвідомивши себе як літературну течію, потім поступово перетворився в специфічну філософію культурної свідомості сучасності і у пошуках теоретичної основи звернувся до концепцій пост структуралізму.

Тривалі роки підготовлена розвитком мистецтва модернізму й постмодернізму переорієнтація естетичних смаків, переоцінка цінностей привели до зміни загального уявлення про культуру, її складові, роль та функції. Культура перестала бути сферою належного й ідеального, галуззю непорушного панування нетлінних канонів краси, добірності й досконалості. Простір культури, у якому розпочалася критика розуму, став простором постмодерну. Сучасний постмодернізм як соціокультурне явище означає кризу людської цивілізації, і, насамперед, у її світоглядній парадигмі. Суть цієї кризи – в розриві з традицією. Для того, щоб пом'якшити наслідки кризових явищ, а надалі – вийти з достоїнством з неї, необхідне звернення до традиційних моральних цінностей та ідеалів нашого народу. Філософія постмодерну відмовилася від класики, відкривши нові способи й правила інтелектуальної діяльності, що стало своєрідною відповіддю на рефлексивне осмислення глобальних зрушень у світогляді, які відбулися у ХХ ст. Вона висвітлила ті базові поняття, настанови й орієнтації, які стали основними в інтелектуальній діяльності, характерними для стилю мислення епохи. Отже, культура постмодерну є відображенням найглибших зрушень, що відбулися у світогляді європейців, які М. Хайдеггер називав «онтологічним нігілізмом». Із установами постмодернізму сформувалася й традиція його критики. Час доведе, наскільки довговічним виявиться постмодерністський виклик раціональності й системності, однак, уже нині не можна не побачити і продуктивної сторони постмодерністської критики культури. Постмодернізм виявив слабості в класичній методології гуманітарних наук, на які їхні прихильники не звертали належної уваги. Найефективніший спосіб «зняття постмодернізму» полягає в тому, щоб дати свої переконливі відповіді на поставлені постмодернізмом запитання. Постмодерн усе ще існує й розвивається. Можлива ще будь-яка біфуркація в ідеях і уявленнях. Майбутнє, навіть найближче, є непередбачуваним, як своїми подіями і їх послідовністю, так і його можливим теоретичним осмисленням. Майбутнє доведе, в якому напрямку теоретична думка постмодерну розвиватиметься далі. Але це тема для подальших досліджень.

Карбовський Роман Вікторович, студент
Інституту енергетики, автоматики і
енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор
філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СУПЕРЕЧНОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Настання нової епохи - постмодерну - припускає принципові зміни глибинних механізмів розвитку і відтворення культури і функціонування соціальних структур.

Раціональне наукове пізнання, на якому ґрунтувалася епоха модерну, “расколдовывание” світу (М. Вебер) призвело до наслідків, які могли б здатися парадоксальними, якби не були такими логічними.

Неймовірне ускладнення технологічних, економічних і соціальних систем поступово призводить до того, що вони стають незрозумілими і не контрольованими з боку самих їх творців і знаходять власні, незбагненні і не контрольовані людиною способи діяльності.

Саме цим пояснюється безліч техногенних катастроф, провали політичної демократії, призводять до влади демократичним шляхом авторитарних лідерів, саме цим пояснюються і економічні кризи, які люди вчаться передбачати на основі теорії “кругових процесів”, “великих хвиль”, вживаючи парадоксальні спроби піддати об'єктивного аналізу те, що вони самі придумали і створили. А це означає ні більше ні менше як набуття технічними, економічними та іншими системами своєї власної органічної або квазіорганічної життя – тієї самої, яку заперечували ідеологи ліберального прогресу”.

Можливо, найбільш очевидним джерелом постмодерну можна вважати глобалізацію - завершення розпочатого в модернізованому світі процесу створення єдиної глобальної системи економіки та соціального управління. Глобалізаційні процеси можна розглядати і як джерело, і в той же час як невід'ємну частину, а широке поширення глобалізаційних тенденцій - як підсумок формування інформаційного суспільства.

Значне місце глобалізаційних процесів приділяється в підході до соціокультурної динаміки представників школи регулювання (А. Липиц, М. Альстта). В їх роботах глобалізація розглядається як основний фактор, що призвів до поступового згасання епохи фордизма (її основними рисами були: масове виробництво, масове споживання, провідна роль національних держав) і переходу до нової епохи - постфордизму, визначальною характеристикою якого стала гнучкість (у виробництві, споживанні, в організації соціальних відносин). Оскільки глобалізаційних змін в економіці, політиці і культурі в цілому теоретики інформаційного суспільства приділяють настільки велике значення, перерахуємо основні риси глобалізації:

1. Глобалізація ринку – означає, що основні корпоративні гравці тепер працюють з урахуванням того, що їх ринком стає весь світ і ринки відкриті всім економічним суб'єктам за умови, що у них є достатньо ресурсів і бажання

працювати на них. В результаті, так як на ринках тепер б'ються гіганти, що володіють ресурсами, що забезпечують глобальне присутність, ринки стали ареною набагато більш жорстокої конкуренції, ніж раніше.

2. Глобалізація виробництва. Процес глобалізації ринку передбачає організацію роботи корпорацій по всьому світу, що, природно, висуває на перший план проблему інформації. Тобто однією з умов глобалізації виробництва стала глобалізація інформаційних послуг, таких як реклама, банківська справа, страхування і консалтингові послуги, які і складають “нову глобальну інфраструктуру”.

3. Глобалізація фінансів – значно збільшилися обсяги і швидкість міжнародних фінансових трансакцій і в той же час залежність будь-якої національної економіки від грошових глобальних ринків.

4. Глобалізація комунікацій – створення символічної середовища, яка охоплює всю земну кулю. Це має безліч соціальних та культурних наслідків; скажемо лише про виникнення інформаційної сфери, яка виробляє єдині для всіх людей образи (наприклад, американська кінопродукція, телевізійні шоу, новинні агентства, мода). Глобалізація комунікацій відіграє значну роль у глобальній економічній системі, створюючи символічне середовище для самих різних за запитами та реакцій аудиторій і пропагуючи певний стиль споживання.

Швидкий темп інновацій, розукрупнення і децентралізація бізнес-структур, розвиток інформаційних технологій і відповідний перехід до конкуренції на основі інтелектуального капіталу, високий рівень спеціалізації компаній провокує все більшого поширення і збільшення ролі мережевих структур - утворень, що володіють двома характерними ознаками: розмитістю кордонів і опорою на неформальні відносини довіри.

Мануель Кастельс розглядав мережі як основну рису наступаючої “інформаційної епохи”, в якій саме доступ до мережі стає ключовим фактором розвитку, бо тільки це дає можливість комунікацій та інтерактивного спілкування з ким завгодно і коли угодно¹.

Мережевий підхід виявився задоволеним зручним для побудови моделей глобалізації: світова економіка розглядається як багаторівнева система, верхній рівень якої становить мережа так званих воріт у глобальний світ - компактних територій мегаполісів, що сполучають в собі функції транспортних вузлів, фінансових центрів, а також центрів освіти, науки і політичного впливання². Ці “ворота в глобальний світ” забезпечують доступ до глобальної економіки великим територіям, що входять у сферу їх економічного й політичного тяжіння (“хор”). При тому, що далеко не у кожній країні є такі “ворота”, “хору” може охоплювати територію не одного, а декількох держав, частина яких може мати регіональними “воротами” (“воротами” другого порядку).

Поряд з цими “адекватно глобалізованими” територіями існують і території “дальньої периферії”, не отримують від глобальної економіки ніяких переваг, але несучі поряд з усіма іншими тягар се підтримки. Наявність у держави власних воріт у глобальний світ” дозволяє національним політичним, економічним, науково-освітніх і

культурних еліт ввійти у вузький клуб осіб, які беруть участь у прийнятті ключових рішень на глобальному рівні в кожній з цих сфер.

Дана модель здається цілком адекватною існуючої реальності в силу декількох міркувань.

По-перше, у зв'язку з вкрай нерівномірним розподілом по поверхні нашої планети економічної активності. По-друге, території з високим рівнем економічної активності все більш інтенсивно взаємодіють поверх національних кордонів, особливо у сфері фінансів і економіки знань, чому чимало сприяє розвиток комп'ютерних технологій та технологій зв'язку, також дуже нерівномірний в географічному плані. По-третє, при порівнянні територій з надвисоким рівнем економічної активності відразу ж впадає в очі, що профіль цієї активності у всіх випадках визначають транзакційна економіка (надання різного роду високоспеціалізованих фінансових і менеджериальних послуг), економіка знань (діяльність у сфері освіти, науки і дослідних розробок), а також транспортна інфраструктура та інфраструктура зв'язку, які забезпечують швидку передачу великих потоків інформації і високу здатність до медіації людських контактів (вокзали, аеропорти, готелі, конференц-зали). Крім того, саме на цих територіях зосереджено виробництво сенсів і зразків текстів (у семіотичному сенсі), тиражуюючихся в глобальному масштабі (центри кінопромисловості, інформаційні агентства, редакції глобальних телекомпаній, висока мода, видавнича індустрія, глобальна реклама і глобальний піар, шоу-бізнес).

Модель “глобальних воріт” відкриває важливі інструментальні можливості для розуміння того, яким чином національні економіки інтегруються в глобальну економічну систему. Вона не тільки дозволяє оцінити актуальний стан справ у цій сфері, але і створює основу для обговорення стратегії країн, чия інтеграція в глобальну економічну систему ще не завершено, в тому числі і величезних по своїй території, ресурсів та населенню, як Росія, Індія, Китай і Бразилія. У випадку Росії, радикально обгоняючої Китай, Індію та Бразилію за рівнем розвитку людського потенціалу, у першу чергу - освіти і науки, дана проблема набуває особливої гостроти.

Горизонтальні мережеві структури, таким чином, починають грати у сучасному світі провідну роль. З одного боку, різко падає значимість орієнтації на вищу владу; мережеві структури підтримки, інформованості виявляються набагато більш значущими. З іншого боку (власне владних структур), відбувається принципово подібний процес - самоізоляція від народних мас.

Успіхам на шляху глобалізації сприяють розповсюдження засобів масової комунікації і розвиток транспорту. Ці ж фактори приводять в кінцевому рахунку до зміни просторових і тимчасових характеристик, які, здається, остаточно втрачають свій фізичний сенс і повністю переходять у розряд категорій віртуальних. Тимчасова перспектива істотно скорочується, історія остаточно втрачає ретроспективну глибину.

Жук Денис, студент Інституту енергетики, автоматички і енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ІНСТИНКТИ ЯК ОСНОВА ЛЮДСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Якщо вірити теорії Чарльза Дарвіна, людина з'явилася на світ у ході постійної еволюції. Тобто у минулому ми були тваринами, не мали власної свідомості та підкорялися інстинктам, які заклала нам природа. І хоч людина вже відійшла від первобутнього життя, тваринні інстинкти продовжують непомітно для нас керувати нашими вчинками.

Розглянемо це на прикладі античних міст-полісів. В античний період Греції як цілісної держави не існувало, вона складалася із незалежних одних від одного міст-полісів, кожне з яких мало власний ієрархічний устрій. Населення полісу поділялося на класи, в основному – на вільних громадян та рабів. Вільні громадяни мали право голосу, вони збиралися на агорі, де проводилося обговорення важливих питань. До вільних громадян належали воїни, ремісники, філософи та ін. Раби ж були в розумінні греків всього лиш «одухотвореними предметами їх власників», тобто не сприймалися як люди. В основному рабами вважалися прості селяни та полонені. Цілком зрозуміло, що вони не мали абсолютно ніяких прав.

Античні міста-держави багато в чому схожі на колонії мурах. І хоча у цих комах монархічна форма правління, у них також є поділ на класи. Є привілейований клас – мурахи, що доглядають за королевою; є клас ремісників – мурахи-будівельники; є клас воїнів, мурахи так само як і люди, постійно мають захищатися, вони проводять військові дії, і так само беруть у полон інших мурах, що, подібно рабам, не мали жодних прав, підкорялися своїм господарям і не сприймалися як рівні іншим мурахам.

Звідси висновок: або мурахи як вид досягли високого соціального розвитку, або античні міста-поліси не були вже таким величним феноменом, як нам усі говорять, а були звичайним і цілком природнім етапом еволюції, який мають пройти усі живі істоти у природі. Грубо кажучи, греки, об'єднуючись у міста-поліси керувалися звичайним стадним інстинктом: об'єднання заради сумісного виживання.

Говорячи про античність не можна згадати і про філософію, адже своєму існуванню вона завдячує саме цьому історичному періоду. На той час філософія як предмет лише зароджувалась і мала описовий характер. Античні філософи, шукаючи відповідь на запитання «Чому?» спостерігали за природою. Вони не користувалися приладами, не досліджували явища, а намагалися пояснити усе шляхом міркувань, що впливають із тих чи інших припущень. Цілком очевидно, що цей шлях повинен на чомусь ґрунтуватися. У більшості випадків цим підґрунтям слугувало те, що очевидно. На мою думку саме тут знаходиться межа людської підсвідомості між раціональним мисленням та тваринними інстинктами. Людина не здатна обирати, що для неї очевидно, а що ні. Поясню на прикладі тих самих рабів. Вільний громадянин полісу не сприймав раба як людину, хоча він нічим, окрім як абстрактного соціального статусу,

не відрізнявся від інших греків, але в підсвідомості інстинктивно це закладено і стародавні греки по іншому думати просто психологічно не могли. Намагаючись пояснити це явище, філософи дійшли до такого висновку: раби – це одухотворені предмети, тому що в більшості випадків вони підкоряються законам природи, а отже не мають власної свідомості. На мій погляд, цим філософи нічого не пояснили, а лише підкреслили неспроможність мислити інакше.

Вислів: «полюбити можна лише рівного» також приховує у собі тваринне начало людини. Ми називаємо тварин братами нашими меншими, фактично, кажемо, що вони є «нижчими» за нас. Так своєю поведінкою людина нічим не відрізняється від інших тварин. Наприклад, тигр, що біжить за антилопою бачить перед собою, не таку ж саму живу істоту, як і він, а лише здобич. Це цілком природне явище, що кожен представник виду на планеті розглядає як живих істот лише собі подібних, тільки коли інший інстинкт виявляється сильнішим та у окремих випадках симбіозу цей інстинкт може не спрацювати.

У природі перемагає сильніший, як це проявляється, спостерігаючи за певним видом тварин, які займають велику територію, можна помітити, як він починає ділитися на підвиди, кожен з яких отримує певні індивідуальні риси як пристосування до особливостей ареалу проживання. Разом із фізіологічними змінами, починає змінюватися і ставлення видів один до одного. Починається міжвидова конкуренція, коли кожен вид намагається встановити свою домінантність шляхом витіснення інших видів.

Міжвидова конкуренція закладена у вислові: «полюбити можна лише рівного» (тобто подібного) і пронизує усю історію людства. Це передувало виникненню расизму, нацизму та геноцидам, холодній війні між Америкою та СРСР як конкуренції між світовими домінантами. У свій час на це спирався Адольф Гітлер та інші войовничі постаті історії. Цю міжвидову конкуренцію ми відчуваємо і тепер. Ви, наприклад, Світлано Володимирівно, коли говорили про конфлікт між Україною і Росією, сказали: «Ми себе знову здамо». Хто ми і кому ми себе здамо? На перший погляд, ми – люди, здамося таким же самим людям. Проте Ви чітко розрізняєте українців і росіян. Росія – це агресор, і якщо вони прийдуть вони обов'язково перетворять нас на рабів або просто винищать, іншого чекати від них марно. Вони, у свою чергу, не сприймають українців, як людей і навіть не соромляться цього демонструвати. Як би не боляче було про це говорити, цей конфлікт – яскравий приклад міжвидової конкуренції.

Ми взагалі живемо в дуже складний період, коли раціональне мислення намагається витіснити інстинкти, коли весь світ виступає за рівність у правах між людьми та мир між державами, і одночасно з цим кожна країна намагається не відставати у гонці озброєнь, а кожен громадянин готовий піти убивати інших заради збереження «власного виду».

Висновок. На мою думку, філософія не в змозі дати чіткої «Чому?», а може лише констатувати факт. Щоб зрозуміти, що керує нашими вчинками та що впливає на наше волевиявлення потрібно копнути глибше. Потрібно звернутися до тваринного начала людини, аби зрозуміти її.

Банга Олексій Володимирович, студент
Інституту енергетики, автоматизи і
енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор
філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПОСТМОДЕРН І ПОСТМОДЕРНІЗМ

Поняття “постмодерн” (або “постмодернізм”), що позначає сучасний цивілізаційний злам, є не стільки новою історичною добою, скільки часом інтенсивного прояву суспільних та природних проблем нової якості, звернених у майбутнє. Стосовно цього феномена упродовж кількох останніх десятиліть у світі точаться постійні дискусії. Вперше зазначене поняття було вжито 1917 р. у книзі Р. Панвіца “Криза європейської культури”, в якій йшлося про нову людину, покликану подолати занепад. Хоча цей образ і перегукується з поширеним сьогодні поняттям “постмодерна людина”, російський філософ А. Гуліга висловив думку, що це була лише парафраза ніцше-анської ідеї “надлюдини”, а німецький дослідник постмодернізму В. Вельш вважає його тогочасне вживання передчасним з огляду на відсутність адекватного даному мислимому феномену соціального вияву.

Наближеного до сучасного розуміння зазначений термін набув у А. Тойнбі, який 1946 р. визначає постмодернізм як якісно новий етап у розвитку західноєвропейської культури. Започаткований наприкінці ХІХ ст., цей етап ознаменувався, на думку вченого, переходом від політики, що спирається на мислення в категоріях національних держав, до політики, яка враховує глобальний характер міжнародних відносин. Дещо пізніше, в 60-х роках, коли висловлена А. Тойнбі думка матеріалізувалась у суспільно-політичній реальності й коли виникли нові явища, які раніше передбачити було просто неможливо, поняття “постмодерн” набуло в дослідженнях американських соціологів і критиків значення, більш-менш адекватного якісним характеристикам соціально-культурного часу. Відтоді з'явилась численна література з проблем постмодернізму, а разом з нею і стійкі характеристики цього явища.

Виходячи з досвіду осмислення постмодерну в новітній літературі, можна запропонувати його узагальнене визначення. Під постмодерном сьогодні розуміють:

- 1) нову тенденцію в культурному самоусвідомленні розвинених західних суспільств, яку сучасний французький філософ Ж.-Ф. Ліотар характеризує як “недовір'я стосовно метаоповідей”, вихід з обігу “ме-танаративного механізму легітимації” попередньої епохи, що тримався на звернених у майбутнє “великих завданнях” людства – ідеях прогресу, послідовного розвитку свободи, емансипації особистості, великої мети і великого героя, універсальності знань, індустріально-технічного розвитку, звільнення людства від тягара повсякденної праці;

- 2) 2) глобальний стан цивілізації трьох останніх десятиліть ХХ ст., в умовах якого не тільки зникає визначеність, а й з'являється нескінченна кількість невизначеностей, які свідчать, що ми маємо справу не з “новим світовим порядком”, а з неспокійною, надломленою планетою;
- 3) 3) новий напрям у соціальній теорії, який ставить за мету пояснити вищезазначені явища і процеси, стимулює розробку бага-томірних уявлень про пріоритети, цілі й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення.

Поняття “постмодернізм”, крім іншого, застосовується з кінця 60-х років до характеристики новацій у соціально-політичній сфері, основою яких постає так звана “ситуація постмодерну”. За цієї ситуації, з одного боку, виникають умови, в яких предмет повстає проти людського впливу, відповідаючи на нього протидією, а порядок речей прагне “помститися” за спроби його перетворення, прирікаючи таким чином на поразку будь-які глобальні модернізаторські проекти. З іншого боку, теорія постмодернізму постає логічним продовженням класичної концепції модернізації в умовах технологічної революції та переходу до технотронного (інформаційного) суспільства на Заході.

Ситуація постмодерну орієнтує на подолання етики антропоцентризму з його ставленням до навколишнього світу як до засобу самоутвердження в ньому людини-хазяїна, абсолютного володаря та повелителя. За нових обставин, як вважає сучасний російський філософ Л. Карасьов, стає зрозумілим, що загадка людини полягає не в тому, в який бік вона змінюється, а в тому, що вона взагалі не змінюється. І саме внаслідок цієї незмінності загальний стан світу стає дедалі гіршим. Водночас постмодернізм, на думку вченого, дає сучасній людині шанс облишити Універсум і, нарешті, знайти спокій для себе, інтуїтивно орієнтуючись надалі на “ієрархію допустимого” як на найменше зло: “На що піде зрубане дерево: на будівництво храму чи на побудову шибениці? Ієрархія допустимого пояснить відмінність миттево, хоча загубленого дерева буде жаль в обох випадках”. Саме в цьому полягає морально-духовний вимір постмодерної ситуації та постмодерного світосприйняття.

Осмислення поняття “постмодерн” перебуває у стані постійного розвитку. Концепцій, які намагаються його пояснити, на сьогодні в розвинених країнах Заходу існує майже стільки, скільки там є університетів і професорів-гуманітаріїв. Причому відмова від цінностей модерну з'являється, на думку одного з теоретиків постмодернізму М. Хайдеггера, не від бажання сліпої руйнації і не від суєтного прагнення до оновлення, а від необхідності надати світові такого смислу, який не принижує його до ролі прохідного двору в певну потойбічність.

Характер відмінностей між епохами модерну і постмодерну сьогодні вже недостатньо розглядати на рівні нюансів, які цікавлять лише вузьке коло фахівців з езотеричних знань. На думку О. Панаріна, ці зміни є такими, що деякі з попередніх форм соціального і політичного життя стають просто неможливими, а люди, які займаються вивченням цих процесів (постмодерністи) належать до рубежу культурних формацій, яким дано порівняти попередній і новий дух.

У сучасних умовах постмодерністської реальності стає практично неможливим для втілення прагнення представників влади створити цілісну уніфіковану систему управління суспільними процесами, оскільки влада поступово втрачає попередню соціокультурну базу – людей, готових на будь-які жертви заради втілення волі, що виходить з єдиного центру. В епоху постмодернізму неможливими стають стандартизація, масовізація суспільства (на зразок описаної Х. Ортегою-і-Гассетом). Суспільство нової доби стає поліваріантним, у ньому панують не догми, а дискурс, на зміну очікуванню й надії людини поступово приходять прагматичний розрахунок і віра.

Вважати постмодерністську реальність стосовно модерністської прогресивнішою, однозначно позитивнішою було б великою помилкою. Вона просто інша. Разом з позитивними явищами їй притаманні й негативні, що переважно пов'язано з відставанням значної частини суспільства від заданої цією епохою динаміки. Постмодерністська суспільно-політична реальність разом з негативними відкидає й такі, притаманні попереднім часам феномени, як усталена ціннісна орієнтація (політичного лідера, еліти, влади), прагнення досягти кінцевої мети політики.

Політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність; гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов політика перетворюється на різновид підприємництва, де провокуються події, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама. Розглядаючи постмодерн з різних боків, варто погодитися з думкою В. Пантіна, що чим далі світ рухатиметься до постмодерну, тим необхіднішим для виживання людства буде подолання антагонізму між полярними, але однаково необхідними тенденціями соціального розвитку – між лібералізмом і соціалізмом, західництвом і ґрунтовництвом, сучасністю і традиційністю, соціальним прогресом і збереженням культури, природи.

Отже, перехід від процесу модернізації до постмодернізації має об'єктивні підстави. Заслуга постмодерністів полягає в тому, що вони сконструювали такий політичний барометр, який дає змогу нам, хто не помічає свого заглиблення у нове середовище, зафіксувати суттєву зміну “атмосферного” тиску. Подібна фіксація може суттєво вплинути на запобігання різним дисонансам, забезпечить адекватні дії та реакції усіх суб'єктів політики.

Перш ніж розглянути ознаки спонтанного або запропонувати елементи цілеспрямованого переходу від процесу модернізації суспільства до постмодернізації, необхідно дати основні характеристики цієї категорії, яка поступово викристалізовується із сукупності різноманітних ідей дискурсивного осмислення “постмодерну” і характеризує процесуальний бік розвитку постмодерного суспільства.

“Постмодернізація” у політологічному плані може бути визначена як сучасна, досконаліша форма модернізації, що передбачає перехід від традиційного чи сучасного суспільства до постсучасного – здатного забезпечити собі стабільність, життєздатність і розвиток на основі багатоаспектних підходів з максимальним використанням властивостей окремих індивідуумів, інституційно-інформаційного та соціального

потенціалу, оптимального поєднання традиційних і сучасних цінностей, збереження особливостей і неповторності буття певного соціуму.

Відмінність постмодернізації від модернізації полягає в переорієнтації її завдань з огляду на зміну суспільно-політичної ситуації в сучасному світі. Потребу в переорієнтації зумовлюють такі чинники:

- зростання ролі симуляцій дійсності у засобах масової інформації, дематеріалізація науки і техніки;
- загострення екологічної проблеми і виникнення кризи ідеології економічного зростання, ідеї прогресу, утопічних сподівань на необмежене панування людини над природою;
- домінування тотального плюралізму, утвердження нігілізму й міфологізації дійсності в суспільно-політичній практиці;
- поява постутопічної антипрогресивної свідомості, здатної впливати на відновлення історичної природи людини й суспільства у своїх правах;
- зміщення акценту з економічних досягнень як найвищого пріоритету у бік утвердження якості життя, розвитку можливостей індивідуального самоствердження людини;
- зниження ступеня довіри суспільства до ієрархічних інститутів, бюрократизації й централізації;
- падіння значущості політичної, економічної влади й наукового авторитету;
- виникнення груп населення (переважно молоді) з новими формами поведінки, які означають відхилення від усталених традиційних норм;
- відхід значної частини населення від інструментальної раціональності та зростання прихильності до вищих цілей, духовних запитів;
- синтез наукових і релігійних знань у їхньому прагненні зберегти почуття єдності, порядку і гармонії людського буття;
- пошук нетрадиційних шляхів осмислення ролі економічних явищ у житті суспільства;
- тлумачення суспільного виробництва не лише як виробництва матеріальних благ, а й як комплексу можливостей самореалізації індивіда, що передбачає залучення до цього процесу фактично усіх сторін людського життя.

Таким чином, постмодернізація в теоретичному і практично-політичному аспектах тяжіє до культурно-духовного синтезу, який передбачає універсалізм іншого порядку порівняно з попереднім, часів становлення модернізаційної теорії. Цей універсалізм ґрунтується на прагненні до глибокого взаємопорозуміння сторін, пошуках нових суспільних цінностей, умінні досягати компромісу з принципових політичних питань та ін. І хоч важко не погодитись з Г. Померанцем, який вважає, що “легше вказати рухи, які розривають світ на частини, ніж те, що веде до духовного синтезу”, проте спробуємо розкрити глибинні позитивно-твірні ознаки цього поняття.

Олендер Павло Сергійович, студент Інституту енергетики, автоматики і енергозбереження
Науковий керівник: **Сторожук С.В.**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДРУЖБА ЯК ФЕНОМЕН

Велику роль в нашому житті відіграє дружба, кожна людина має хоча б одного друга. Ну а що ж таке дружба? Джерело радощів та душевної гармонії – саме так розумів дружбу талановитий український поет Григорій Сковорода. Дружба – безкорисливі взаємовідносини між людьми, дружба заснована на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях. Найголовніше в дружбі – це і взаємодопомога. Друг завжди без користі прийде на допомогу та ніколи не підведе. Дружба – це одне з найважливіших почуттів людини. Значимість дружби дуже цінна і висока. Адже серед багатьох людей дуже складно знайти людину, яка розділить ваш світогляд, зрозуміє вас у важку хвилину і розділить з вами переживання, горе, радість і щастя, буде зберігати всі ваші секрети і залишиться вірним.

Кажуть, що дружба, це коли в людях живе одна душа. Один потрібен кожному, незважаючи на вік та уподобання. У кожному віці дружба має свої цінності.

Підліткова дружба має свої особливості і пов'язано це з тим, що саме в цей період підліток починає розуміти свої потреби в житті, а також гостру потребу в близькій людині. Не важливо, скільки друзів буде у підлітка. Адже деякі хочуть, щоб у них було багато друзів. А деяким досить одного або двох. Тут головне, щоб дружба була справжньою і не згасаючою з часом. Григорій Сковорода казав:

Істинна дружба, правдиве щастя і пряма юність ніколи не зістаряться.

Схильність до дружби ні куплею, ні проханням, ні насиллям не досягається...

Дружать тільки з тими, до кого відчувають особливе духовне ваблення.

Життя наше – це подорож, а дружня бесіда – візок, що полегшує мандрівникові дорогу.

Дуже правильно сказано: той, хто не має ворогів, не має також і друзів.

Приклад Сковороди як справжнього друга

В останній рік життя Сковорода проживав у селі [Пан-Іванівка](#) в домі [колезького радника](#) Андрія Івановича Ковалівського, який доводився вітчимом майбутньому засновникові [Харківського університету](#) [Василеві Каразину](#). На той час [Михайло Ковалинський](#) після смерті свого покровителя князя [Потьомкіна](#) попав в опалу і проживав у маєтку Хотетово за 25 верст на південь від [Орла](#). Старий Сковорода після 19 ліг розлуки вирішив його провідати. «Попри далечінь дороги, на вкрай погану погоду й на постійну відразу до цього краю» він вирушив пішки з Пан-Іванівки. Привіз Ковалинському свої твори і прожив у нього 3 тижні. Відмовившись від грошей, вирушив назад в любу Україну.

Ми часто називаємо друзями тих, хто насправді є приятелями. Тобто тих наших «друзьяк» з якими ми просто сидимо за партою, до яких ходимо грати в ляльки або в комп'ютерні ігри. Чи, може, нам хочеться піти на сусідню вулицю покататися на

гойдалці, а мама не пускає самого. Доводиться шукати тих, хто піде разом з нами. Так з'являються в нас приятелі, яких ми гордо називаємо «друзями».

А справжня дружба – це щось ширше та глибше, я так вважаю. Друг – не той хлопець або дівчинка, який відразу залишить тебе, якщо ти перестанеш грати з ним у м'яча, або ходити з ним на річку, або дозволяти сідати за свій комп'ютер. Друг – це людина, якій цікавий ти сам, твоя душа, твої думки, твої захоплення. Який тебе прийме таким, який ти є, навіть якщо ти перестанеш слухати хіп-хоп та перейдеш на панк-рок. Який буде тебе зупиняти, якщо ти щось робиш погане, а не просто пліткувати за спиною.

Раніше мені інколи ставало дуже неприємно – дружиш-дружиш із кимось, мало не душу йому виповідаєш, а потім – раз! І його вже нема, він знайшов когось цікавішого чи заможнішого, і вже не хоче навіть при зустрічі два слова сказати. А тепер мені все одно. Значить, це були не друзі, і не потрібно за ними побиватися.

Мої знайомі часто говорять, що друг ніколи ні в чому не відмовить. Мовляв, от ти мені не дав якусь річ – значить ти поганий друг. А я вважаю не так. Навіть якщо друг тобі щось не дав – подумай і намагайся зрозуміти, чому він це зробив. Можливо, він не має змоги. Можливо, не так тобі ця річ і потрібна. Раніше у мене теж не виникало думок, яким має бути справжній друг, я просто грався з іншими дітьми, підлітками. Але нещодавно я десь почув фразу, що «друг мій – це третє моє плече». І про те, що друга не треба ні про що просити, він сам дізнається, що тобі треба, якщо він справжній. Але щоб досягти того ідеалу, потрібно самому стати таким другом. І тоді побачиш, хто відкликається на твоє серце, а хто байдужий, і хоче мати лише зиск.

У мене дуже багато знайомих, приятелів, і в школі, і на вулиці. Є і друзі, яких я би назвав справжніми, але не буду казати гучних слів. Можливо, я сам ще не такий сильний, справжній друг, щоб вимагати такого від інших. Я думаю, час покаже, якою сильною буде наша дружба.

Ахметов Тимур, студент Інституту енергетики, автоматички і енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СКОВОРОДА ПРО ВІТЕР

Багато років тому в Україні з'явилися мандрівні дяки, які відіграли помітну роль у розвитку української культури та освіти. Завдяки їм в Україні поширювалися різноманітні твори, в т.ч й філософського чи близько філософського характеру.

Але саме чомусь Григорія Сковороду представляли як найвидатнішого українського філософа. Які ж ми маємо підстави так його називати?

Щоб зрозуміти витоки його філософії, варто звернутися і проаналізувати епоху, в якій жив Григорій Сковорода.

Більша частина його життя припала на період руйнування та ліквідації українських державних інститутів, а головне – запорізького козацтва . За наказом Катерини другої російські війська в 1775 р. зруйнували Запорізьку Січ.

Через десять років Катерина 2 видала “Жалованну грамоту дворянства”

За якою зрівняла українську козацьку верхівку з російським дворянством.

“Жалованну грамоту дворянству” розколола козацький стан-верхівка перетворилася в дворянство, а кращі козаки за своїм статутом наближався до безправного селянства. Ось як про цей період пише Сковорода:

‘Свій смисл усяка голова перима . А серце вояки-лише любов. В думках однаковосилі теж нема’

Один на захід тягне інший – на схід

У той же час з особливою силою загострювалося бажання “втікати від світу”, шукаючи свою “хату скраю”. Ось і прийшли до головного- чому Григорій Сковорода став мандрівним філософом. Його життя можна розглядати як своєрідну філософську творчість. Й саме ця філософська мандрівність є головною ознакою для ‘найвидатнішого’ українського мислителя.

Григорій Сковорода був знайомий зі схоластичною філософією, представленою в Києво-Могилянській академії. Проте він не вписувався в межу цієї академічної всеяності.

Можна відмітити і його творчість – вона завжди була не однорідною. Умовно її можна поділити на до мандрівний та мандрівний періоди .

Перша частина була розрахована на широке коло освічених людей.

Це – ‘Сад божественних пісень та Харківські Байки’ і т д. Щодо творів ‘Мандрівного періоду’, то вони були мало зрозумілими й не мали такого поширення . Вони носили ускладнений, символічно алегоричний характер.

Це своєрідні філософські практики, подані переважно в діалогічній формі.

Сковорода свідомо протиставляє божественний ідеальний світ світу земному.

Людина належить другому, завдяючи своїй тілесності. Однак вона має душу.

Отже, дослідники творчості Григорія Сковороди стверджують, що він був дійсно мандруючий філософ, творчість якого творилася на різних рівнях сприйняття: через вірші та пісні(поезія та музика), через байки та притчі і, нарешті, філософські трактати, поширювані рукописно. Усе своє життя він присвятив пошуку і знаходженню істини. “Весь світ спить, - ці слова належать самому Григорію Сковороді, сказані ним більше двохсот років тому. І ще довго спатиме, якщо не прозріє, що матерія-це тільки п'їтьма і обман, якщо її не пожвавлєє світло Духу”.

Він весь час конфліктував з владою, бо зовсім інакше сприймав здавалося б такі прості речі. Життя його було повне пригод. Ось чому Григорій Сковорода обрав зовсім новий і незнаний до того стиль життя, а саме – мандрівку, взявши з собою Біблію, сопілку або флейту і свою писанину.

Вітер історії очищає справжні кошовності від сміття і нашарувань, робить очевиднішою різницю між великим і мізерним. Під час своїх подорожей Сковорода не раз відвідував Лебедин, Охтирку, Суми і багато інших міст та сіл нашого краю. Важко було мандрівному філософу не лише зберегти, а навіть і пригадувати все те, що він

написав під чужою стріхою. Але легко собі уявити, скільки його рукописів залишилося у різних місцях, так ніколи й не побачивши світ. Такими місцями стали Охтирський і Сумський монастирі, де часто зупинявся поет, щоб зосереджено попрацювати над побаченим під час подорожей. Отак мандруючи лісами й полями, від села до села, від міста до міста Скворода народжував байки, притчі, пісні, які часто виконував сам на своїй флейті.

Його філософські думки, що нагадують коней із золотими підковами, яким вітер супротиву вивертає ніздрі, його твори схожі на дуби-велетні, для яких не є актуальною приказка “буває, що й дуби ламає” належать не лише минулим століттям. Вони-завжди сучасні. Таких людей справедливо називають геніями.

Останні 25 років свого життя Скворода був мандрівним вчителем-філософом. Ось якраз тоді він, вільний і ні від кого не залежний, створив свої найкращі філософсько-поетичні твори.

Хочу зупинитися на його байці “Вітер та філософ”. Ця байка ввійшла в збірку Байки Харківські. Але декілька слів про саму байку. Я, прочитавши декілька байок Григорія Сквороди, зрозумів, що в той час, коли поет жив і творив, в байці було легше сховати істину. Бо, як правило, поет висміював і критикував у своїх творах такі людські якості як чванство, зневажливе ставлення до ближнього, гордовитість. Згадаймо прислів'я: “Красна хата не вуглами, а пирогами”. Ось як поет визначив, що таке байка: “Байка тоді буває погана й бабська, коли в простяцькій та смішній шкаралущі своїй не ховає зерна істини і схожа на червоточний горіх”.

Так от повернемося до байки “Вітер і філософ”. Вітер, як явище природи, характеризується як потік повітря, спрямований переважно в горизонтальному напрямку. Дане природне явище класифікується по швидкості, області ошчирення, силам, що викликають його, масштабам і рівню впливу на навколишнє середовище. Напрямок і швидкість вітру постійно міняються, що обумовлено безперервним процесом зміни тиску в просторі й часі. Це була характеристика вітру як природного явища. В своїй байці Григорій Скворода наділяє свій вітер людськими якостями і досить грубими і високомірними. Філософ каже Вітру: “Знаю, що в тобі є живе єство і воно неповинне, оскільки ти Вітер”. Ось чому на тебе сваряться мужики, коли ти їм роздуваєш пшеницю і не даєш сформувати стіг сіна. Але силу вітру можна направити в потрібне русло і тобі він буде приносити користь.

Людина використовує енергію вітру вже століттями. Але останнім часом вітряки отримали друге народження в образі вітроелектростанцій. Вітрогенератори, вітряні двигуни дозволяють перетворювати енергію вітру в електричну. У наш час з'явилися невеликі вітряні електростанції для будинку, які можна застосовувати як в замських котеджах, так і в міських квартирах. У цій рубриці буде опублікована серія статей, які допоможуть вам детально ознайомитися з проблемою використання енергії вітру – починаючи від розуміння того, де можна будувати вітрові електростанції до створення вітроустановки своїми руками.

Довгополок Андрій, студент Інституту енергетики, автоматики і енергозбереження
Науковий керівник: Сторожук С.В., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СВІТОГЛЯДНІ ПРІОРИТЕТИ СУСПІЛЬСТВА В ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ

Уперше поняття „постмодерн” вжив 1917 року Р. Панвіц у книзі „Криза європейської культури”. У ній йшлося про нову людину, покликану подолати занепад. Хоча цей образ і перегукується з поширеним сьогодні поняттям „постмодерна людина”, російський філософ А. Гулига висловив думку, що це був „лише парафраз ніцшеанської ідеї „надлюдини”, а німецький дослідник постмодернізму В. Вельш вважає його тодішнє вживання „передчасним”, бо тоді ще не існувало адекватного цьому феномену соціального прояву. Наближеного до сучасного розуміння термін набув у А. Тойнбі, який 1946 року визначив постмодернізм як якісно новий етап розвитку західноєвропейської культури. Цей період, що розпочався наприкінці XIX століття, ознаменувався, на думку вченого, „переходом від політики, що ґрунтується на мисленні в категоріях національних держав, до політики, що враховує глобальний характер міжнародних відносин”. Дещо пізніше, в 1960-і роки, коли висловлена А. Тойнбі думка матеріалізувалась у суспільно-політичній реальності і виникли нові явища, які раніше передбачити було просто неможливо, поняття „постмодерн” набуло в дослідженнях американських соціологів і критиків значення більш-менш адекватного якісним характеристикам соціально-культурного часу. Відтоді з’явилась значна література з проблем постмодернізму, а разом з нею і стійкі характеристики цього явища. Виходячи з досвіду осмислення постмодерну в новітній літературі, можна запропонувати його узагальнене визначення. Під постмодерном сьогодні розуміють:

1) нову тенденцію в культурному самоусвідомленні розвинених західних суспільств, яку сучасний французький філософ Ж.Ф. Ліотар характеризує як „недовіру стосовно метаоповідей”, вихід з обігу „метанаративного механізму легітимації” попередньої епохи, котрий тримався на зверненнях у майбутнє „великих завдань” людства – ідеях прогресу, послідовного розвитку свободи, емансипації особистості, великої мети і великого героя, універсальності знань, індустріально-технічного розвитку, звільнення людства від тягара буденної праці;

2) глобальний стан цивілізації трьох останніх десятиліть XX століття, в умовах якого не тільки зникає визначеність, але й з’являється „безкінечна кількість невизначеностей”, які змушують зрозуміти, що „маємо справу не з „новим світовим порядком”, а з неспокійною, надломленою планетою”;

3) новий напрям у соціальній теорії, який ставить за мету пояснити вищезазначені явища і процеси, „стимулює розробку багатомірних уявлень про пріоритети, цілі й завдання людства, ініціює виникнення поліваріантних способів, засобів, стратегій їх здійснення”. Зазначене поняття, поряд з іншим, застосовується з кінця 1960-х років для характеристики новацій у соціально-політичній сфері, основою яких постає так звана „ситуація постмодерну”. За цієї ситуації, з одного боку, виникають умови, в яких

предмет повстає проти людського впливу, відповідаючи на нього протидією, а порядок речей прагне „помститися” за спроби його перетворення, прирікаючи, таким чином, на поразку будь: які глобальні модернізаторські проекти. І, з іншого боку, теорія постмодернізму постає „логічним продовженням класичної концепції модернізації в умовах технологічної революції і переходу до технотронного (інформаційного) суспільства на Заході”.

Ситуація постмодерну орієнтує на подолання етики антропоцентризму з його ставленням до навколишнього світу як до засобу самоутвердження в ньому людини-хазяїна, абсолютного володаря та повелителя. За нових обставин, як вважає сучасний російський філософ Л. Карасьов, стає зрозуміло, що загадка людини полягає не в тому, в який бік вона змінюється, а в тому, що вона взагалі не змінюється. І саме внаслідок цієї незмінності загальний стан світу постійно погіршується. Водночас постмодернізм, на думку вченого, дає сучасній людині шанс облишити Універсум і, нарешті, знайти спокій для себе, інтуїтивно орієнтуючись у подальшому на „ієрархію допустимого” як на найменше зло: „На що піде зрубане дерево: на будівництво храму чи на побудову шибениці? Ієрархія допустимого пояснить різницю миттєво, хоча загубленого дерева буде жаль в обох випадках”. Саме в цьому полягає морально-духовний вимір постмодерної ситуації і постмодерного світосприйняття.

Постмодерністська суспільно-політична реальність разом з негативними відкидає й такі, притаманні попереднім часам, феномени, як усталена ціннісна орієнтація (політичного лідера, еліти, влади), прагнення досягти кінцевої мети політики. Політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов політика перетворюється на різновид підприємництва, де провокуються події, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама.

Розглядаючи постмодерн з різних кутів зору, варто погодитися з В. Пантіним, що чим далі світ рухатиметься до постмодерну, „тим необхіднішим для виживання людства буде подолання антагонізму між полярними, але однаково необхідними тенденціями соціального розвитку – між лібералізмом і соціалізмом, західництвом і ґрунтовництвом, сучасністю і традиційністю, соціальним прогресом і збереженням культури, збереженням природи”.

В умовах домінування постмодерну значних трансформацій зазнає і правова реальність, яка справляє сутнісний вплив на політичну сферу. Остання продукує в сучасних умовах такі явища, як динамізм, мінливість, брак рівноваги, залежність від суб’єктивного сприйняття. Можливість адекватно уявити сучасну правову реальність дають новітні течії, що реалізують себе у філософії права – феноменологія, герменевтика, антропологія і синергетика. Отже, „ознаки держави-нації і права як міри свободи формально рівних індивідів, що випливають з конститутивних основ епохи модерну, пов’язаних переважно з обмінним типом суспільних зв’язків, невідворотно змінюються в ситуації постмодерну, як змінюється і тип праворозуміння”. З феноменологічного погляду, право в умовах постмодерну починає розглядатися як притаманне кожному індивідові почуття справедливості, як рівнозначне втілення об’єктивної і суб’єктивної реальності

Постмодернізація в теоретичному і практично: політичному сенсі тяжіє до культурно-духовного синтезу, який передбачає універсалізм іншого порядку, ніж попередній, часів становлення модернізаційної теорії. Цей універсалізм ґрунтується на прагненні до глибокого взаємопорозуміння сторін, пошуках нових суспільних цінностей, умінні досягати компромісу з принципових політичних питань тощо. Конфлікт поколінь як рушій соціально-історичного процесу має шанс стати внутрішнім конфліктом різних цивілізаційних цінностей”. Така загроза поступово стає зрозумілою вітчизняним вченим і реформаторам, які, в свою чергу, поступово починають усвідомлювати не тільки безперспективність сліпого копіювання вчорашнього західництва з його тенденцією до руйнування традиційних цінностей, а й недалекоглядність вимог національної замкненості, що веде до автаркії. Однак вищезазначене – лиш наслідок переходу від модернізації до постмодернізації. Що ж постало причиною? Причину поступової втрати потягу до глобальних модернізаційних стратегій слід шукати у політичній системі, котра є не лише сукупністю інститутів, а й полем певних очікувань, установок, ідентифікацій, які „забезпечують готовність до керівництва і підпорядкування”. На певному етапі суспільного розвитку політичне поле перестало випромінювати напругу, внаслідок чого виник перебіг у розвитку політичної системи, який і став „початком переходу від модернізаційної парадигми до постмодерністської”.

Утвердження постмодернізації пов’язане зі змінами, які відбувалися у світі в останній чверті ХХ століття, насамперед у передових західних країнах. Ці зміни пов’язані з переходом від суспільства індустріального типу з домінуючою в ньому цінністю інструментальної раціональності до постіндустріального, де домінуючими стають цінності постмодерну, котрі несуть із собою „низку різних соціетальних змін, від рівноправності жінок до демократичних політичних інститутів і занепаду державно: соціалістичних режимів”.

Петроченко Владислав, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

КУЛЬТУРНІ НАПРЯМКИ В УКРАЇНІ: СЬОГОДЕННЯ

Культура створює націю. Вона є вихідним елементом існування нації, її самобутності, якщо хочете, елементом національної безпеки. Тому культура потребує найпильнішої уваги з боку держави. Зміни в культурному житті мають бути кардинальними, упереджаючими, з довгостроковим ефектом. Я б сказав так: треба перейти від ідеології національно-оберігаючого характеру до ідеології національно-наступаючого характеру. Вважаю, що зараз необхідна інноваційна модель розвитку

культури, комплексна програма національної культурної політики – програма конкретних дій з конкретними термінами і персональною відповідальністю.

Така програма базується на впровадженні національної ідеї в усі ланки суспільного життя: економіку, політику, освіту. Я переконаний, що не може бути позанаціональної економіки, позанаціонального менеджменту, позанаціональної освіти, позанаціональної культури. Є національна економіка, культура, освіта, політика, менеджмент. Будь-які економічні моделі, соціально-культурні, освітні проекти можуть розроблятися виключно на основі ментальності нації і регіональної специфіки. Ми повинні виховувати національну інтелектуальну еліту, яка буде спроможна утвердити Україну у світовому економічному, політичному, культурному просторі як сильну, незалежну, економічно процвітаючу державу.

Сучасні наукові дослідження показують, що всі процеси у суспільстві, в тому числі економічні, мають культурну мотивацію і є складовими «культурної екології». Існують американська, японська, французька, турецька і інші економічні моделі. Можна навести багато прикладів, коли ми запозичали певні «економічні зразки» на Заході, а у нас вони не тільки не приживалися, а й давали зворотній ефект. Це є культурна проблема, і в цьому плані ми кажемо про ментальність і національну економіку. Культура є активною формою всіх відносин людей і соціальних груп у суспільстві, «мотором» змін в суспільному житті.

Необхідні радикальні структурні зміни в національній культурі, в культурному житті нації. Конче необхідно створити такі економічні, соціальні, правові механізми підтримки культури, які можуть працювати в «автоматичному» режимі. Ми повинні закласти довготривалий ринково-демократичний ефект в функціонуванні і розвитку національної культури, зробити культуру незалежною від суб'єктивного фактору – від бажань якогось чиновника, зміни міністрів чи віце-прем'єрів... Законотворення повинно ґрунтуватися на об'єктивному науковому аналізі і моделюванні соціально-культурних процесів.

Фінансування повинно бути обґрунтованим, під конкретні культурні програми, з прорахованим економічним ефектом. Гучні мистецькі акції, які виснажують бюджет і не сприяють позитивним змінам в житті суспільства – це не є культурною політикою, і я проти такої культурної політики. В центрі уваги держави повинні бути культурні і освітні програми для дітей та молоді, програми культурного будівництва на селі, інформатизації культури, підтримки обдарованої молоді в галузі мистецтва, науково-технічної творчості, програми розвитку внутрішнього туризму, будівництва екологічно чистих зон відпочинку, рекреації, парків. Такі програми повинні бути позбавлені декларативності, бути конкретними і мати науково обґрунтований культурний ефект – тільки у цьому випадку вони можуть фінансуватись. Результати мають бути прозорими, з обґрунтуванням кожної затраченої копійки.

Головним інвестором, безумовно, повинна бути держава, хоча велике значення надається іншим джерелам фінансування. Державна політика європейських країн полягає у тому, що державне фінансування культури збільшується, а наказове регулювання культури з боку держави зменшується. Україна відстає від європейських країн світу за часткою бюджетних асигнувань на культуру. Наприклад, у Швеції на

культуру виділяються 4,8% бюджету, Данії – 4%, Франції – 3,3%, Латвії – 1,3%, Албанії – 0,8%, Україні – 0,3%. Крім того, якщо у країнах, що розвиваються, частка бюджетних витрат на культуру має тенденцію до збільшення відповідно до росту ВВП, то в Україні фінансування культури здійснюється за залишковим принципом.

Музичук Юлія Андріївна, студентка 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗМІНИ У СВІТОГЛЯДІ ЛЮДИНИ ПІД ВПЛИВОМ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний світ перебуває в стані трансформаційних змін, у центрі яких стоїть людина, особа, особистість. Саме людина в її особистісному, індивідуальному вияві – головна мета і рушійна сила цих змін. Суспільні зміни пронизують людину, наповнюють її новими якостями. Суспільні зміни, як в аспекті трансформації, так і в аспекті модернізації, надають людині можливість нового погляду світу, усвідомлення нового смислу свого буття. Смысл буття людини виявляється через суспільні та індивідуальні цінності, які вона утворює для себе, і цілі, яких прагне досягти. У такі періоди людина відчуває мінливість буття, відчуває себе в епіцентрі історичних подій, що породжує соціальну розгубленість і світоглядну невизначеність, бере під сумнів звичні оцінки, гостро усвідомлює проблемність свого існування і нестійкість системи світоглядних орієнтирів. Сучасне суспільне буття в Україні, має всі ознаки трансформаційного стану, коли боротьба традиційного та нового, набуває конфліктних форм. Процес трансформації суспільства – один із ключових у добу сучасної глобалізації. Розуміння характеру та особливостей цього процесу в загальному контексті світових перетворень потрібне для вироблення ефективної державної стратегії, для розв'язання нагальних завдань і усвідомлення інтересів української держави.

Поняття "трансформація" відображає певний момент у розвитку суцього, що характеризується переходом від накопичення певних ознак нового до руйнування старих засад, становленням якісно нового стану предмета. Процес розвитку суб'єкта відображає перехідний стан від того, чого вже немає, до того, чого ще немає, але що має чи може бути. Соціальна трансформація – це період становлення нових соціальних форм, становлення нових принципів соціального ладу та виникнення нових соціальних інститутів. Соціальна трансформація може бути зумовлена соціальними потрясіннями, революціями, реформаторською діяльністю історичної особи, активністю тих чи тих соціальних спільнот (нація, клас, народ). Для суспільства період трансформації означає перервність, відхилення. Проблема соціальної трансформації можна розглядати як

один з аспектів проблеми розвитку суспільства, формування в ньому образів і сенсу майбутнього.

Запит на наукове дослідження світогляду людини під впливом процесів соціальних трансформацій залишається актуальним і потрібним суспільству в умовах його перетворень. Адже філософи й досі розмірковують над світоглядними питаннями про напрямок руху і змін у світі, про роль і місце людини в ньому. Зміна соціально-економічних формацій, криза світоглядних систем, деградація світогляду пострадянського соціального простору, боротьба за новий перерозподіл енергетичних і сировинних ресурсів, трудових ресурсів штовхає суспільство в невідомому напрямку, що викликає до життя його трансформацію, і, відповідно, світогляду людини. Результат, який остаточно сформується, можна буде побачити не раніше, ніж через кілька поколінь.

Кутовенко Володимир Олексійович, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Формування постмодерністського мислення є актуальним для відродження української культури, визволення її від панування ідеологічних кліше, стереотипів. На початку ХХІ століття суспільство все більше усвідомлює зростання активності історії, могутня різнопланова дія якої впливає на політичне і культурне життя країн. Водночас, сучасний історичний дискурс зазнає впливу загальнокультурних тенденцій і дедалі частіше характеризується як постмодерністський. Головний виклик постмодернізму в історичній думці спрямований проти метанаративів, які розглядають історію як єдиний прогресивно поступальний процес, проти уявлення класичної науки, яке зберігається в сучасній історіографії, що історична реальність є зовнішньою щодо суб'єкта, що пізнає, тому історія виступає не чим іншим як реконструкцією минулого.

Постмодерністська парадигма, на відміну від класичної методології, тлумачить реальність минулого не як об'єктивну, а як таку, що конструюється мовною та дискурсивною практикою. Мова йде про те, що суб'єкт пізнання знаходиться в середовищі певної мовно-культурної реальності, яка виявляє себе у прихованих лінгвістичних структурах людського мислення, в ідеологічних, ціннісних поглядах автора, в підпорядкованості культурним особливостям часу, які стають передумовою уявлень дослідника. Постмодернізм як філософія і загальнокультурна течія вплинув головним чином на теорію історичного пізнання. У новітній історіографії сформувались дві течії, в яких виявився потужний вплив постмодерністських

тенденцій: нова культурна та нова інтелектуальна історія. Синтез цих течій є плідним в дослідженні царини історії історичної свідомості, зокрема історичної пам'яті.

В українській історіографії постмодерністська парадигма почала поширюватися з другої половини 1990-х рр., відтоді у вітчизняній науці набуває актуальності проблема взаємовідносин історії, ідеології й політики. Не менш важливим постає питання методологічної самоідентифікації історичної науки, в якій виразно виявляються дві тенденції: з одного боку, прагнення до збереження методологічних традицій об'єктивістського характеру класичної науки, а з іншої-нове покоління істориків все активніше використовує методологічні ідеї суб'єктивістської епістемології. Нові завдання переосмислення закономірностей вітчизняного історичного процесу вимагають розширення співробітництва вчених-істориків зі спеціалістами широкого спектра соціогуманітарних дисциплін, насамперед філософії, культурології, соціології, політології, етнології. Продуктивна плідність терміну обумовлюється людиновимірністю культури та історії в ситуації постмодерну. Історична пам'ять—як в якості чистої метафори, так і у вигляді культурних утворень різного роду—абсолютно органічна певному типу культури. Постмодернізм переконаний у принциповій неможливості достовірного знання про минуле, але постмодерністська критика присутня переважно у працях теоретичного характеру. Важливо зазначити, що актуальна сучасність ширша за постмодерн, тому дослідження конфігурації історичної пам'яті в сучасній культурі не може бути обмежене тільки постмодерністським контекстом.

Гуляк Юлія Олександрівна, студентка 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗМІНИ В УКРАЇНІ, РЕАЛІЇ ТЕПЕРІШНЬОГО ЖИТТЯ

В умовах радикальної трансформації сучасний український соціум переживає складні часи. Всі попередні реформи проводились непослідовно. Жодна українська влада не мислила в категоріях держави в цілому або с точки зору стратегії, довгострокового планування його майбутнього. Олігархи, бізнес групи, фінансово-промислові угруповання, окремі підприємці налаштовані на активне збереження своїх привілей і здатні заблокувати реформування державного апарату. Тому владі легше та вигідніше створювати для них преференції, а не розглядати функціонування країни та її економіки як механізм забезпечення внутрішньої життєдіяльності і її конкурентоспроможності зовні.

Останнім часом стрімко зростають ціни, лівову частку доходів українців з'їдає інфляція. Чим вище інфляція, тим більше потерпають звичайні українці, поширюється

невпевненість пересічних громадян у майбутньому і тим нижча конкурентоспроможність України в цілому.

В Україні неофіційні «правила гри» давно вже домінують над державними інституціями, а систематична політична корупція на найвищому рівні створила прихований політичний режим, що конфліктує з конституційною діяльністю державних інститутів.

Вже багато років йдуть розмови про демографічну кризу в Україні. Загально відомо, що щороку кількість населення України скорочується на 300 тисяч чоловік. Причинами погіршення демографічної ситуації вважають: зниження рівня та якості життя; зміну цінностей – для багатьох жінок більш важливим стала робота, ніж сім'я та діти; зміну традиційного життєвого устрою; домінування міського образу життя над сільським.

Для України додається ще одне питання – зростання кількості людей похилого віку. Ця проблема пов'язана з індивідуальними настановами і очікуваннями конкретної людини. Раніше людина жила в Україні в середньому 60 років. Зараз люди живуть набагато більше, ніж 60 років.

Проблема ринку праці та трудової міграції українців за кордон. В Україні існує досить незбалансована система оплати праці, коли значна частина громадян отримує дуже низьку зарплатню, яка не заохочує працювати, не надає можливості відтворити та розвивати їхню спроможність до праці. Навіть при тому, що зарплати працівників особливо затребуваних професій зростають прискореними темпами, чимало українців їдуть працювати за кордон. Річ у тому, що роботодавці мають можливість платити в кілька разів більше та створювати кращі умови для праці і життя.

Провідну роль у розвитку й вдосконаленню індивіда відіграє навчання. Освіта є складним соціокультурним феноменом, що постає як еволюційний процес, як специфічний соціальний вплив, а також як соціальний інститут. Але вітчизняна система підготовки кадрів суперечить потребам ринку праці. Нерозвинена система підготовки такої робочої сили, яка би дійсно була потрібна нинішній економіці. Це є великою проблемою, адже багато людей, які прагнуть отримати якісну освіту, змушені через це їхати за кордон, що у свою чергу є основою тенденції «втечі мізків», адже здобувши освіту в інших країнах, молоді люди дуже часто там і залишаються. Як відомо, за кордоном зараз працює приблизно 4 - 5 млн. громадян України. На жаль, значна кількість українських трудових мігрантів, які знаходяться і працюють на сьогодні за кордоном, працюють там нелегально.

Двома важливими сферами українського суспільства, які залишаються практично неререформованими, є сектори охорони здоров'я та пенсійної системи. Через старіння населення та скорочення його кількості збільшуватиметься навантаження на українську пенсійну систему, побудовану ще за радянськими зразками. Фактично, все населення стикається з цими сферами у повсякденному житті та чітко розуміє, що їхній нинішній стан є незадовільним. Відомо, що система охорони здоров'я в Україні давно вже не є безкоштовною, громадяни мусять сплачувати практично за всі послуги, які вона надає, однак якість цих послуг зовсім не є гарантованою.

Для України особливо драматично стоїть проблема входження в організаційні структури глобалізаційного простору. Стратегічні завдання з формування нових напрямків розвитку України диктують необхідність не тільки концептуального осмислення однієї з основних проблем сучасного розвитку, а саме розробки цивілізаційної моделі, у межах якої буде формуватися траєкторія глобального розвитку та викреслюватися місце і роль українського суспільства й держави. Для України визначення свого місця є на сьогодні центральною проблемою, і саме ця обставина робить її становище вкрай хитким та небезпечним, породжуючи в людях невпевненість і небезпеку.

Киредон Дмитро, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСЛІДНИК ВІКТОР ТАНЧЕР: ОЗНАКИ ПОСТМОДЕРНІЗАЦІЇ, ХАРАКТЕРНІ ДЛЯ УМОВ ІСНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постмодернізм – це тип філософствування "без суб'єкта", оскільки суб'єкт розпався як центр системи уявлень (репрезентацій).

Світовідчуття постмодерної людини можна визначити як неофаталізм, адже людина вже не сприймає себе як хазяїна своєї долі, вона вірить у гру випадковості, у раптове, несподіване везіння. Мета, а тим більше велика ціль, перестають бути важливою цінністю; в наші дні спостерігається "гіпертрофія засобів і атрофія цілей" (П. Рікьор).

Розчарування в ідеалах та цінностях, в зникненні майбутнього, яке виявилось ніби вкраденим, призвели до посилення нігілізму та цинізму. Етика у постмодерністському суспільстві відходить на другий план, пропускаючи вперед естетику, культ чуттєвих та фізичних насолод.

У постмодерністському суспільстві досить типовою і поширеною є фігура "яппі", яка позначає молодого професіонала, що проживає в місті. Це представник середніх верств населення, що насолоджується всіма благами цивілізації, без "інтелігентських комплексів". Ще більш поширеною є фігура "зомбі" – запрограмованої істоти без особистісних якостей, не здатної до самостійного мислення. Така людина живе одним днем, головний стимул для неї – професійний і фінансовий успіх за будь-яку ціну, якнайшвидше. Постмодернізм остаточно закріплює перехід від "твору" до "конструкції", від діяльності по створенню творів до діяльності з приводу цієї діяльності. Постмодернізм свідомо переорієнтовує естетичну активність з "творчості" на компіляцію і цитування, з створення оригінальних творів на колаж.

Український дослідник Віктор Танчер виділяє ознаки постмодернізації, характерні для умов існування в Україні:

- Індивідуалізація і плюралізація життєвих стилів, різноманітність культурних форм, їх релятивізація;
- Розмивання соціальної культури в традиційних критеріях, зникнення класової ієрархії буржуазного життя;
- Відсутність соціальної ідентифікації політичних партій, суспільних рухів;
- Амбівалентність масової свідомості, яка виявляється в електоральній поведінці;
- Нерівність перестає бути негативною характеристикою і набуває ознак «несхожості», «інаковості», відсутності подібних рис. Виникає нова диференціація співтовариств, на інших підставах;
- Пост класовий стан суспільства, яке, долаючи колишнє розшарування на групи і страти, затверджується на базі людських агрегацій, що формуються за ознаками подібності смаків, культури, життєвих стилів, певних характерних рис;
- Зміни в культурній ієрархії, плюралізації субкультур, глобалізація і універсалізація «масової культури», інформаційних і комп'ютерних систем;
- Втрачаються цінності соціальної мобільності через відмову від однозначної шкали соціального пресижу (професія, освіта, місце мешкання);
- Розпад метанаррацій («великих вчень»), злам старих систем, тоталітаристського світогляду, універсальної історичної концепції, традиційних ідейно-ціннісних утворень, на основі яких пояснювався зовнішній світ.

Радковський Іван, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету спеціальність «Садівництво та виноградарство»
 Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Постмодернізм є перехідним етапом культурного розвитку і його осмислення має характер процесу проникнення, заглиблення, уточнення. Люди зіткнулись з безроздільним владаруванням розуму в усіх сферах життя людини.

Період Постмодерну з принципом руйнації був присутній в основах ірраціоналізму та плюралізму. Занепад цінностей та суспільної моралі, зв'язаний із стрімким переходом, поклав на плечі освіти тягар переосмислення філософських цінностей. Застосування раціональності спричинило нищівні процеси як і в матеріальному житті так і в духовному.

У період Постмодерну можна виділити наступні зміни в усіх сферах життя суспільства:

- співставлення міркувань на рахунок раціональності та обґрунтувань перспектив гуманізму як консесус постмодернізму;
- ключовою частиною постмодернізму є деконструкція яка полягає у відмові цінностей та ідеалів позбвлення наукової раціональності;
- розділ філософії привів до філософії науки, культури, освіти , що спричинило її фрагментацію та розпад;
- філософія постмодерну не може поставати з точки зору філософської основи освіти в силу «антивиховних» і «антисвітоглядних» інтенцій;
- наявність стурбованості науковців через спроможність людства трансляції знань у цілу наступну епоху;
- нова світоглядна парадигма дає новий погляд на вивчення і освоєння світу
- кожна наука має свій філофський потенціал;
- аналіз літератури доводить той факт , що філософська концепція постнекласичної освіти є закони існування та розвитку до сьогодні ще не створена в світовій філофській традиції;
- аналіз філософії освіти повинен узгоджуватися з модерними соціально-культурними процесами глобальними характеристиками;
- -диференціація бази філософських знань призвели до розрізненості наукового і філософського знання яке несе градацію створення із сучасною узагальненою картиною світу;
- особливо важко перед людиною постає завдання розуміння філософської рефлексії , реінтерпритації освіти як процесу саморозвитку особистості;
- зміни: інтеграція науки , освіти та промисловості , автономізація університетів з посиленням відповідальності за підготовку кадрів;
- в процесі становлення інформаційного суспільства збільшується потреба у знанні, у підвищення рівня освіти , яка набуває образу інформаційно-комунікативної системи;
- значний стрибок технічних засобів масової комунікації сприяв виниккненню постмодернізму;
- проблема постмодерніської освіти в певному варіанті зводиться до можливості перебудови освіти на постмодерніських підставах;
- інтернет можна розглядати як об`єкт постмодернізму.

Глінський Тарас Євгенович, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ СВІТОГЛЯДУ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ

У ХХ ст. світогляд, світосприйняття, світовідчуття, духовно-розумові настанови людства зазнали значних трансформацій. Людина не могла залишатися незмінною у світі, де інформаційні технології утворювали нову реальність, а колишня цілісність культури розпалася на безліч субкультур.

Таким чином стало зрозумілим, що погляди суспільства на світ у період модерну перестали бути актуальними та не засвоюються наступними поколіннями. Постала необхідність осмислення цього явища розриву поколінь у філософському й соціокультурному аспектах. Так виник постмодернізм у додатку до нового етапу розвитку європейської цивілізації

Першою ознакою світогляду періоду постмодерну є крах ідей та ідеологій. Адже вся попередня епоха, відмовившись від релігійного світогляду, замінила релігійне мислення «прогресивнішим» – ідеологічним, тобто заснованим на ідеях тих або інших особистостей. Молодь постмодерну категорично відкидає ідеологічні постулати, не вбачаючи в них перспективи розвитку. Місце колишніх ідеологій у сучасному світі посідають або релігія, або мода. Остання є зрозумілішою, доступнішою, і, отже, привабливішою. Будь-яка традиційна релігія потребує праці над собою, а мода закликає бути, як усі: одягатися, як усі; читати те, що є модним та що всі читають; дивитися й слухати те, що модно; говорити, використовуючи модний жаргон; мислити так, як це модно.

Другою ознакою постмодерну як соціокультурного явища є плюралізм. Слово «плюралізм» латинського походження і в перекладі означає «множинний». Плюралізм позначає сусідство різноманітних явищ, думок, суджень, норм. Якщо в колишні періоди історії в умовах релігійного й ідеологічного світогляду існувало поняття норми як єдиного зразка поведінки й мислення, то в період постмодерну це поняття нівелюється. Замість єдиної норми існує плюралістична модель поведінки й мислення. Традиція втрачає свою актуальність. Визнається абсолютне право самовираження, яких би нових, потворних, а іноді й абсурдних форм воно не набувало. Ніхто й ніщо не розглядається як єдиний носій істинності. Ніхто не є безумовним авторитетом. Ніщо не є безумовним принципом. Руйнується традиційна системність.

Ще однією ознакою постмодерністського суспільства є еkleктизм. Еkleктизм – відсутність єдності, цілісності, послідовності в переконаннях, теоріях; безпринципне поєднання різнорідних, несумісних, протилежних поглядів. Еkleктику постмодерну можна спостерігати в різних сферах життя суспільства: політиці, мистецтві, літературі, світогляді, в манері одягатися та ін. Модні літератори створюють твори, які неможливо віднести до якогось одного літературного жанру. В одязі сполучаються тканини й стилі, які не поєднуються. Чим непоєднуваніші ідеї пропонуються, тим більше це є

модним, а отже, купується та має попит. По суті, разом з еkleктикою тріумфують непрофесіоналізм, дилетантизм. Але, поза сумнівом, найбільшу небезпеку являє еkleктика у світогляді людини.

Основним принципом постмодерну є толерантність. З точки зору постмодерністів, толерантність – найважливіша цінність і мета розвитку суспільства, науки й культури. На думку ідеологів постмодерну, будь-яка думка має право на існування і на реалізацію в конкретних діях.

Сучасний постмодернізм як соціокультурне явище означає кризу людської цивілізації, і, насамперед, у її світоглядній парадигмі. Суть цієї кризи – в розриві з традицією. Для того, щоб пом'якшити наслідки кризових явищ, а надалі – вийти з достоїнством з неї, необхідне звернення до традиційних моральних цінностей та ідеалів нашого народу. Філософія постмодерну відмовилася від класики, відкривши нові способи й правила інтелектуальної діяльності, що стало своєрідною відповіддю на рефлексивне осмислення глобальних зрушень у світогляді, які відбулися у ХХ ст. Вона висвітлила ті базові поняття, настанови й орієнтації, які стали основними в інтелектуальній діяльності, характерними для стилю мислення цієї епохи.

Махня Олександр Віталійович, студент 1 курсу
1 групи агробіологічного факультету,
спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СВІТОГЛЯД ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЛЮДИНІ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ

Сучасна людина має більший, ніж попередники, ідейний простір для осмислення себе, своїх можливостей, для з'ясування цілей власної життєвої стратегії, ціннісних та моральних настанов. Розвиток інформаційних комунікаційних технологій збільшили джерела отримання інформації про навколишній світ, про зміст повсякденного життя людей в різних суспільствах. Розширення меж свободи, впровадження демократичних процедур та створення інституцій громадянського суспільства спонукали сучасну людину також до творчості в світоглядних пошуках.

Світогляд не носить постійний характер, а трансформується разом з розвитком людини та суспільства через постійну зміну об'єктивних умов її життєдіяльності і освоєння людиною нових соціальних можливостей та ролей. Тому світоглядні пошуки супроводжують людину все життя. На світогляд людини впливають такі чинники як обставини життя; індивідуальний досвід людини; конкретна ситуація, що передує світоглядному вибору; зміст і форми виховання, механізми соціалізації; сила правових та соціальних норм, звичаїв, глобалізаційних та регіональних, локальних настанов; досягнення науки, релігія, а також існуючий устрій суспільства; соціальні лідери, “кумири”; приклад досягнутих соціального успіху популярних осіб; пропаганда,

реклама і агітація у засобах масової інформації; мережева, «форумна» та «блогерна» активність в Інтернеті, використання людиною нових комунікаційних засобів.

Структуру світогляду людини в ХХІ столітті становлять: узагальнені знання, переконання, цінності, ідеали, вірування, принципи діяльності та життєві норми. Початок ХХІ ст. кардинально змінив культурний світ людини, інформаційний бум доходить до кожного, незалежно від місця проживання, технологічні можливості засобів масової інформації безмежні, а з розвитком комп'ютерних технологій світ стане єдиною оселею для всіх землян.

Можна стверджувати, що культура ХХІ ст. виробляє спільні риси, її становлення супроводжується акумулюванням досягнень національних культур, кожна з яких вносить щось своє в загальний розвиток. Якщо донедавна пріоритетною визнавалася європейська культура, яка була майже нормативною для інших, то нині ця теза суттєво змінилась. Людство освоїло та увібрало культури багатьох народів світу, завдяки цьому поступово зникає протистояння Сходу і Заходу.

Деякі країни зуміли поєднати розвиток технологій і зберегти національні форми. Це насамперед Японія; техногенна цивілізація знайшла компроміс з особливостями психологічного складу японців. Шанобливе ставлення до природи, колективістська культура японців позначились на демократизації відносин, трудовій діяльності.

Національні культури в поєднанні з ринковими відносинами чудово уживаються також у Швеції, Франції, Канаді, Австралії, Великій Британії та ін. Вони є базою для розвитку економіки, орієнтованої на найновіші наукові досягнення у виробництві.

Таким чином, ХХІ ст. поєднує найвищі досягнення морально-етичних засад, культури попередників, на базі техногенного розвитку утворює своєрідну ноосферу, яка надає змогу людині повністю розкритися задля власного щастя та щастя інших.

Шмаль Дмитро, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК ТИП СВІТОГЛЯДУ У ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ

Мультикультуралізм як світоглядний принцип, соціальне явище постав в центрі уваги дослідників – культурологів, філософів, політологів, правників, соціологів порівняно недавно – у 70-ті роки ХХ століття. Його утвердження відбувається на основі вирішення низки складних соціальних, політико-правових проблем, пов'язаних із культурною, етнічною, расовою й релігійною різноманітністю держав.

Питання фундаментальних особливостей належного наукового, управлінського забезпечення процесів багатокультуральності розглядається у сфері повсякденної, наукової й управлінської думки, яка у ХХ – на початку ХХІ століть зазнала суттєвих

трансформацій – залежно від міри впливу соціально-економічних, політичних, етнокультурних чинників на стан та перспективи розвитку суспільства.

Наукове осягнення проблематики мультикультуралізму набуває особливого значення, передусім, у частині вивчення процесів активізації міжкультурних інтеграційних процесів у рамках світового співтовариства, передусім, Європейського Союзу та їх впливу на управлінську діяльність, особливості прийняття управлінських рішень тощо. Значний дослідницький потенціал пов'язується також з осмисленням феномену взаємодії культур в умовах суспільства, яким є, як відомо, Україна, механізмів їхнього взаємовпливу, ролі та місця окремих культур у загальнонаціональному поліфонічному етнокультурному просторі. Зазначені питання не знайшли досі належного висвітлення у вітчизняній гуманітарній науці, так само як і питання впливу глобалізації на державу і право.

Коблик Максим, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНУ

Термін «постмодернізм» використовується для позначення специфічних тенденцій духовного життя західної цивілізації кінця ХХ століття. Його ввів французький філософ Жан-Франсуа Ліотар. Слово «постмодерн» означає після модерну (сучасний), що є символом індустріального періоду. Моделлю модернізації була індустріальна економіка, демократія, індивідуалізм, ліберальна ідеологія. Вона, довгий час вважалася універсальною формою облаштування світу, проте в другій половині ХХ століття починає змінюватися внаслідок впровадження сучасних інформаційних технологій. За допомогою нових ЗМІ став виникати новий віртуальний світ, світ без кордонів, який постійно балансує на межі хаосу. Паралельно відкривається парадоксальна ситуація постіндустріалізму - повернення до архаїчних форм життєустрою, які знайшли вираження у зростанні національної самосвідомості, етнічних чистках, релігійному фундаменталізмі, відродження неоязичництва (езотеризм, окультизм, медитації). Стали вимальовуватися контури нового дивного світу - постмодерну без звичної перспективи прогресивного розвитку. Загальна історія, спільна доля і спрямованість людей йшли в минуле. На їх місці почав виникати строкатий колаж культур і індивідуальних життєвих проєктів. Критично переосмисливши основи раціоналістичного розуміння Нового часу, постмодерністи переходять до спроб «пост-класичного» інтелектуального досвіду. Вони проголосили гасло «відкритого мистецтва», яке вільно взаємодіє з усіма старими і новими стилями. Їх головним творчим принципом став радикальний плюралізм стилів і художніх програм, світоглядних моделей і мов культури. Справжній світ культури, згідно постмодернізму, позбавлений звичної для нашої свідомості

ієрархічності. Всі елементи культурного місця абсолютно самоцінні і рівнозначні. Найсуттєвішою філософською відмінністю постмодернізму є перехід від класичного антропоцентристського гуманізму до сучасного універсального гуманізму, екологічний вимір якого охоплює все живе - людину, природу, Всесвіт.

Характерними рисами постмодернізму є:

- Орієнтація постмодерної культури і на "масу", і на "еліту" суспільства.
- Суттєвий вплив мистецтва на поза-художні сфери людської діяльності (політику, релігію, інформатику тощо).
- Стильовий плюралізм.
- Широке цитування у своїх творах мистецтва попередніх епох.
- Іронізування над художньою традицією минулих культур.
- Використання прийому гри під час створення творів мистецтва.

Чижик Анастасія Олександрівна, студентка 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОГЛЯДУ

Постмодерн, як складне соціальне явище кінця ХХ початку ХХІ століття, змінило світобачення та світорозуміння суспільства. Свідомість цивілізації звільняється від гальмування та обмеження самореалізації. Світосприйняття в постмодерні заперечує центризм, що притаманний класичній філософії. Спостерігається загибель християноцентристської моделі розуміння світу та релігії як системи обслуговування ідеї Бога. Падіння кордонів між колишніми замкнутими спільнотами (держава, нація, клас). Великий обвал старої моделі моральності, етики.

Це пов'язано з розвитком технологій. Технологія змінила наш світ, переважувала культуру, нашу свідомість. Доба модерну була ієрархічно структурованою. Постмодерність розмила цю чітку структуру, вона невизначена і непрогнозована. Виникнення гри як процесу, що не має за собою чіткої мети, гра просто для гри. Вивчена безпорадність, виникає коли люди перебувають у постійному стресі і середовищі травм та в них формується стійке переконання, що від їх волі нічого не залежить. Параліч волі.

Постмодерн є нащадком модерну, хоч ці світоглядно-мистецькі напрями часто і вважаються протилежними. Світогляд постмодерну ліквідував відстань між масовою та елітарною культурою. Якщо модернізм був спрямований на невелику групу людей, які були здатні його сприйняти, то пост модерн зрозумілий для більш широкої аудиторії.

Світогляд постмодерного індивіда набув рис мультиправдивості. Такий індивід не визнає існування беззаперечної істини, єдиноправильних значень слів, текстів та

вважає об'єктивне пізнання світу нереальним. Постмодерн відкидає інтелектуальні основи західного модерну. Це в свою чергу відображається в таких політичних рухах як постколоніалізм, фемінізм та політиці багатокультурності. Постмодерн виступає завершальним спалахом критики модерного суспільства та його світогляду.

Деняченко Михайло Олександрович, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗМІНИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

На думку філософів, постмодерній свідомості властиві сумнів, антидогматизм, плюралізм, іронічність. Постмодерну літературу вони вважають антиподом літератури модерної, елітарної. Постмодерні художні твори побудовані на іронії, гротеску, пародії, травестуванні і апелюють не до еліти, а до широких мас.

Щодо особливостей постмодерністської ситуації в Україні, то не можна не погодитися з думкою філософів, що однією з найсуттєвіших ознак постмодерністської ситуації в Україні стало руйнування тотальності соцрадянського зразку. Загалом же, як культурна рефлексія, український постмодернізм здійснює критичне переоцінювання національної культури, ігноруючи її табу.

Унаслідок змін, які сталися у свідомості членів культурної спільноти, відбувається переформатування картини світу, у тому числі й мовної картини світу учасників культурної комунікації, а отже, змінюється й сам формат культурного дискурсу, його акценти набувають нових конотацій. Дискурсивний простір наповнюється гіперреальністю і симулякрами, які імітують реальність.

Чи зможе людина в світі, що дуже швидко змінюється, зберегтися – як соціальна істота та вид *Homo sapiens*? Покаже історія. Сьогодні можемо констатувати, що можливості новітніх технологій та стрімкість соціо-цивілізаційних змін на їх основі вражають. Науково-технологічний розвиток зупинити не можливо. Заклики та проекти морально-етичного його регулювання є одним з шляхів, який філософи та вчені пропонують сьогоденному людству. Однак, чи зможе людство проявити мудрість, обмежити розвиток та використання технологічних новинок в різноманітних галузях свого життя заради збереження життя? Поки що важко переконатися в цьому. А реальність війн, антропогенних катастроф, наростаючий конс'юмеризм свідчать як раз на користь протилежного.

Чи є у сучасного людства перспективи? Хочеться вірити, що так. Не дивлячись на стрімку технологізацію всіх сфер людського життя, біотехнологічне та комп'ютерне творення штучних живих систем, феномен людини залишається загадкою, таїною. І надалі його осмислення потребуватиме комплексності – представлення виявів

людського в багатоманітності практик людини, в науково-технологічних, соціокультурних та морально-етичних вимірах.

Запит на наукове дослідження світогляду людини під впливом процесів соціальних трансформацій залишається актуальним і потрібним суспільству в умовах його перетворень. Адже філософи й досі розмірковують над світоглядними питаннями про напрямок руху і змін у світі, про роль і місце людини в ньому. Зміна соціально-економічних формацій, криза світоглядних систем, деградація світогляду пострадянського соціального простору, боротьба за новий перерозподіл енергетичних і сировинних ресурсів, трудових ресурсів штовхає суспільство в невідомому напрямку, що викликає до життя його трансформацію, і, відповідно, світогляду людини. Результат, який остаточно сформується, можна буде побачити не раніше, ніж через кілька поколінь.

Стадниченко Денис, студент 1 курсу 1 групи агробіологічного факультету, спеціальність «Садівництво та виноградарство»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ

Соціокультурні трансформації, що відбуваються у світі і в нашій країні протягом останнього століття потребують теоретичного аналізу, пояснення і прогнозування. Цим опікується ціла низка соціально-гуманітарних наук. Історія філософії також може запропонувати якщо не готові рецепти, то принаймні варіанти теоретичного осмислення подібних процесів, які розроблялися мислителями минулого. Чи можна знайти варіанти такого осмислення в релігійній філософії? Безумовно, хоча у нас релігійна філософія на довгий час була піддана остракізму. Тому, по-друге, історико-філософська актуальність теми визначається тим, що теоретичне осмислення проблеми соціокультурних трансформацій релігійними філософами наразі недостатньо актуалізоване і оцінено, проте змістовно є значущим для сьогодення.

В умовах невинних трансформацій сучасного соціуму, природних катаклізмів, що наростають, усебічних економічних, соціально-політичних і культурних змін форм соціального та індивідуального буття, змінюється місце й роль освіти та виховання. Освіта як соціокультурний організм усе більше відіграє об'єднавчо-синтетичну роль стратегіями суспільних змін. Своєю чергою, перспективи трансформації суспільного буття України пов'язуються з реформуванням освітньої сфери. При розробці альтернативи нинішній теорії освіти, у середовищі педагогічних експертів виринає на поверхню думка про освіту як каталізатор перемін, як епіцентр нової парадигми підготовки людини до життя в глобально-інформаційному просторі. Ця лінія аргументації збігається з осягненням феномена сучасної освіти, коли фахівці

враховують взаємовпливи й характер взаємодії, що відбувається в системі координат глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації, що супроводжуються етнізацією й регіоналізацією культурного життя.

Чорновол Вадим, студент 2 курсу, 4 групи,
Спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Поняття «постмодерн» етимологічно походить від французького слова «модерн», що має значення – «новітній», «сучасний». Відповідно, «постмодерн» – те, що слідує за сучасністю, за модерном. У соціокультурному смислі, тобто на певному етапі розвитку людської цивілізації, «вже в слові «постмодерн» відчувається прагнення «відійти» від минулого – від Модерну».

Головні принципи постмодерну як соціокультурного явища розроблені мислителями різних напрямів, такими як: З. Бауман, Р. Барт, Ж. Бодрійар, В. Вельш, Ф. Джеймсон, та ін. Завдяки узагальненням цих учених відбулося становлення специфічної філософії постмодернізму, основою якої є переконання в існуванні єдиного постструктуралістсько – постмодерністського комплексу уявлень та настанов. Але питання про сутність і час виникнення постмодернізму понині залишається спірним.

Із середини ХХ ст. модерн змінив постмодерн. Стало зрозумілим, що цінності історичного періоду модерну перестали бути цінностями та не засвоюються наступними поколіннями. Постає необхідність осмислення цього явища розриву поколінь у філософському й соціокультурному аспектах. Так виник сам термін «постмодернізм» у додатку до нового витка розвитку європейської цивілізації.

Вольфганг Вельш вважає роком народження терміна «постмодернізм» 1917 р., рік опублікування праці німецького дослідника Рудольфа Паннвиця «Криза європейської культури», в якій дебютував прикметник «постмодерний». Р. Паннвиць писав про постмодернову людину як про проміжну особистість між декадентом і варваром, мутантом кризової епохи, коли «всі культурні устремління сміхотворні».

Отже, якщо спробувати визначити його загальний зміст, то можна говорити про три його основні значення:

- Термін «постмодернізм» відбиває стан духовності європейського типу сьогодення, пов'язаний з відчуттям забування якогось важливого етапу в розвитку цивілізації, забуття «сучасності».
- Постмодернізм – це сукупність філософських учень, які проголошують кінець Історії, коли структурованість і впорядкованість людського світу будуть зруйновані і зникне сам поділ на «моє» й «інше».

- Постмодернізм – це характеристика сучасної художньої практики, основаної на особливому типі письма, пов'язаному з ентропією змісту, деколонізацією матеріалу. Тобто термін «постмодернізм» позначає стан культури після трансформацій, яких зазнали певні правила гри в науці, літературі й мистецтві у ХХ ст.

Постмодернізм не займається ретроспекціями, але вилучає з культурної пам'яті обривки сновидінь, якими для нього і є колишні стилі й напрями та будує на їхній основі різноманітні еклектичні утворення.

Сучасний постмодернізм як соціокультурне явище означає кризу людської цивілізації, і, насамперед, у її світоглядній парадигмі. Суть цієї кризи – в розриві з традицією. Для того, щоб пом'якшити наслідки кризових явищ, а надалі – вийти з достоїнством з неї, необхідне звернення до традиційних моральних цінностей та ідеалів нашого народу.

Філософія постмодерну відмовилася від класики, відкривши нові способи й правила інтелектуальної діяльності, що стало своєрідною відповіддю на рефлексивне осмислення глобальних зрушень у світогляді, які відбулися у ХХ ст. Вона висвітлила ті базові поняття, настанови й орієнтації, які стали основними в інтелектуальній діяльності, характерними для стилю мислення епохи.

Отже, культура постмодерну є відображенням найглибших зрушень, що відбулися у світогляді європейців, які М. Хайдеггер називав «онтологічним нігілізмом». Із установленням постмодернізму сформувалася й традиція його критики. Час доведе, наскільки довговічним виявиться постмодерністський виклик раціональності й системності, однак, уже нині не можна не побачити і продуктивної сторони постмодерністської критики культури. Постмодернізм виявив слабості в класичній методології гуманітарних наук, на які їхні прихильники не звертали належної уваги. Найефективніший спосіб «зняття постмодернізму» полягає в тому, щоб дати свої переконливі відповіді на поставлені постмодернізмом запитання.

Постмодерн усе ще існує й розвивається. Можлива ще будь-яка біфуркація в ідеях і уявленнях. Майбутнє, навіть найближче, є непередбачуваним, як своїми подіями і їх послідовністю, так і його можливим теоретичним осмисленням. Майбутнє доведе, в якому напрямку теоретична думка постмодерну розвиватиметься далі.

Хитринцева Анна, студентка 2 курсу, 4 групи економічного факультету, спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: **Кичкирук Т.В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

АНТРОПОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ Г.СКОВОРОДИ

Григорій Сковорода – самобутній філософ, який продовжив справу просвітництва відомих діячів Києво-Могилянської академії. Український Сократ та Піфагор – звання,

які присвоювали вихідцю академії. Поява Сковорода була досить доцільна в ті часи, так як в той час Росія посягала на автономні права українського народу.

Григорій Савич Сковорода – поет та філософ родом із Полтавщини, досить з бідної сім'ї, але попри це завзятий мандрівник та талановитий вчитель. Саме мандрівки надихали його на філософські роздуми, тож саме цей період став найпліднішим. Найкращі літературні та філософські праці створені в період мандрівок. Написані вони старою українською мовою у формі діалогів. Призначені були не для друку, а виступали в якості дарунку рідним та друзям.

На той час мислитель привернув до себе досить багато уваги інших мудреців, деякі засуджували його діяльність і називали «псевдонародним філософом», хоч Сковорода своїми творами та життям утвердив оригінальний ідеал філософа. «Філософія, або любов до мудрості, - говорив він, - скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородству серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, - то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія».

Григорій Сковорода не мав певної системи написання власних філософських думок, це було невеличким недоліком у його висловлюваннях. Він виробив власну філософію і втілював її у життя. У нього немає закінченої та детальної відповіді на усі питання, що може поставити філософ, який систематизує свої думки. Але водночас його філософія має один стиль та пройнята одним духом.

Провідною думкою філософа є взаємозв'язок життя і філософії, це зумовило зосередження його уваги на релігійній і моральній проблематиці. Одна із цілей Сковорода – допомогти віднайти істинний шлях до щастя, найвищого блаженства.

Сковорода досить специфічний філософ, так як має не звичайну мову написання, а подекуди і досить символічну. Тому вона важко для розуміння. Спираючись на Біблію, міфологію, фольклор, за допомогою символів він прагнув до осмислення реальних життєвих проблем, гармонії між людиною, світом і Богом.

Серце – емоційно-вольове начало людини, з якого випливає думка, прагнення, почуття. Моральність кожного має бути звернена на серце на думку Григорія Сковорода.

Також у філософії Григорія Сковорода має місце концепція «двох натур». Тобто весь світ і все суще має дві натури: зовнішню, видиму і внутрішню, невидиму. Він писав: «Весь світ складається з двох натур: одна видима, друга – невидима. Видима натура зветься твар, а невидима - Бог». Філософ підкреслював нерозривну єдність двох натур, роблячи акцент на первинності невидимої натури щодо видимої. Так як Бог є у всьому матеріальному, в нашій плоті, він уособлює вічність. «Бог завжди був, є і буде». Мислитель надав своєму вченню діалектичного характеру, вирізнивши протилежності, з яких складається світ, його суперечності й постійний рух.

Стверджуючи саме первинність внутрішнього, духовного світу, Сковорода наголошував на вічності зовнішнього (видимого), матеріального світу. З одного боку, Бог є тотожним природі, тобто буття усього, а з іншого – світ досить далекий від Бога, який є так званим «сонцем» світу.

Треба наголосити на тому, що саме серцевиною філософії Сковороди є етика – наука про людське щастя та шляхи його досягнення, про добро і зло, про сенс буття. Філософ вважав, що досягти щастя можна лише діючи за велінням своєї внутрішньої натури, виявом якої є сродність з певною діяльністю. Істинний вияв людини, на його думку, полягає у пошуках праці за покликанням та виявленні власних природних здібностей. Сковорода був прихильником думки, що кожен з народження має своє покликання та протягом життя повинен його віднайти. У межах цієї концепції Сковорода вбачав проблему рівності. Він визнавав лише одну неминучу нерівність – здібностей і покликання в одному виді діяльності. Ця нерівність не є соціальною, вона являє собою природну суперечку.

Взагалі творчість Григорія Сковороди мала великий вплив на формування філософської думки. Мудрець вклав яскраву сторінку в літопис історії українського народу.

Баклицька Тетяна, студентка 2 курсу, 4 групи, економічного факультету, спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: Кичирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРН ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Найпершим термін „постмодерн” вжив 1917 року Р. Панвіц у книзі „Криза європейської культури”. У ній розповідалося про людину нового типу, покликану подолати падіння сфер людського життя. Хоча цей образ і має спільні риси з поширеним сьогодні поняттям „постмодерна особа”, філософська думка стверджує, що це насправді не є так, а дослідник постмодернізму В. Вельш вважає його вживання на той час завчасним, бо тоді ще не існувало прояву цього явища. Близького до сучасного поняття набув А. Тойнбі, яким було визначено постмодернізм як новий етап розвитку культури.

Сьогодні часто можна почути про кризу сучасної культури. Про це роздумують як звичайні люди так і дослідники, які мають відповідні знання в даній сфері. Кожного дня ми можемо спостерігати появу нових моделей різноманітної техніки, у цій сфері проходять явні трансформації, які роблять наше життя все більш комфортним. Проте, за розвитком технологій ми не помічаємо більш глобальних трансформаційних процесів, які відбуваються у всіх сферах культури: у мистецтві, науці, релігії, філософії.

Сучасна культура переживає серйозні зміни, які оцінюються як соціокультурна трансформація. Такі зміни характеризують культуру на стадії розвитку та змін, не є виключенням і ситуація в наш час, яка визначається терміном постмодерн.

Протягом усього розвитку знань про культуру, сам сенс поняття «культура» постійно змінювався. Невипадково, що апарат культурологічної науки уточнюється, ускладнюється, збільшується.

Відбувається економічний розвиток життя, процес глобалізації, який призводить до утвердження економічних цінностей, відповідно до цього адаптується і економічна культура суспільства, і зараз ми розуміємо, що криза в одному регіоні відобразатиметься на розвитку інших та прогресу економічної системи в цілому.

Глобалізація в економічній сфері є одним з проявів трансформації, який відбувається сьогодні в усьому світі. Очевидно, що про такі процеси, наприклад, у минулому столітті взагалі не доводилося говорити. Тобто глобалізація безсумнівно проявить себе в новій культур-системі, яка сьогодні визначається культурологами як пост-культура.

Термін «культур-система» у свою чергу означає закріплення тих особливостей, які на етапі трансформації були в стані утвердження, тобто вони могли або утвердитися або бути відкинутими. У розвитку європейської культури культур-систем було декілька: антична, середньовічна, новоєвропейська, сучасна. І послідовно для кожного з представлених етапів ми можемо визначити характерний набір ознак, який буде відрізняти його від іншого. З цим набором характеристик дана культура розвивається, створюючи все нові та нові об'єкти та явища культурного життя.

Безумовно, трансформація є випробуванням для суспільства, яке її переживає. На цій стадії встановлюються нові цінності та зникають, характерні для попередньої культур-системи. Сьогодні ми переживаємо вичерпність старих цінностей і прихід на зміну нових, які, як і всі нововведення сприймаються не всіма однозначно. Тому за видимим благополуччям у плані розвитку матеріальної культури не можна забувати про духовну культуру, яка в цей час зазнає найбільших випробувань. Проте в динаміці культури подібні процеси є необхідними, це закономірні процеси-утвердження всього нового, а це завжди відбувалося важко. У зв'язку з цим, наш погляд на розвиток культури після процесів соціокультурної трансформації позитивний, адже є переконання, що культура в результаті вийде до нових горизонтів антропогенної направленості.

Мищенко Катерина, студентка 2 курсу, 4 групи, економічного факультету, спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: Кичкирук Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

З кожним наступним днем розвивається наука, а з нею і наш світогляд, наше світосприйняття. З цим змінюються наші плани на життя, наші бажання, наші мрії і

навіть буденність. Кожна людина задумується про майбутнє: від найменшого до глобального і щодо цього, детальніше.

Нам з дитинства кажуть вірити в себе, в свої сили, нам дають віру в світле процвітаюче майбутнє, таким чином майже кожна дитина, підліток прагне досягти ідеального майбутнього, своєї мрії. Але, коли особистість починає щось робити для досягнення цієї мети зазвичай, ситуація складається приблизно таким чином: «я зможу, я дуже хочу, але якось не цікаво і вже не так і хочу». Чому я навела саме такий приклад? Тому що це чудово демонструє сучасне ставлення до науки зокрема і до філософії життя.

Проблематика сучасного ставлення виражається в тому, що сподівання не відповідають реаліям. Амбіційність молодого покоління інколи завершується на бажаннях і не підтверджується діями. Це стається через те, що всі хочуть результат одразу, але це неможливо, яка б це наука не була математика чи філософія, а, може, іноземна мова. Знання приходять з плідною працею і, на превеликий жаль, не всі це розуміють.

Ще 30 років назад хлопці читали книги для того, щоб бути розумним, бути цікавим співрозмовником і це, зазвичай, приваблювало багатьох дівчат, тому розумні хлопці, ніколи не були самотніми, та й дівчатам було про що поговорити, особливо про романи, які вони читали за одну ніч.

Велику популярність також мали журнали та газети про новини, садівництво чи красу. Наука сприймалась надзвичайно цікавою та захоплюючою справою.

Багато займались спортом лише тому, що це весело і цікаво, особливо з друзями.

Не можливо й оминати тему того, що на той час не було смартфонів та ніяких інших засобів зв'язку та інформації. Так, це погано, тому що наразі зв'язатись з дитиною, та дізнатись про її самопочуття набагато легше, ніж тоді, але в цьому був і позитив, тому що дітям довіряли більше, було менше контролю і діти росли більш відповідальними.

Не було різноманіття одягу, засобів по догляду, продуктів і навіть текстилю, транспорту, професій, в цьому є плюси і мінуси. В них не було політики і це для них не було проблемою сучасності, тоді як в наш час політика стосується кожного. Їх світогляд формувався на обмеженості ресурсів, що спонукало до об'єднання, до дружності та рівності в правах.

Дівчата мріяли про весілля для того, щоб одягнути сукню, одруження та народження дітей, створення сім'ї було прийнято за стандарт щасливого життя.

Успішним життям вважалось наявність квартири чи машини, але це було фінансово багатом неможливо.

Нині ж світогляд багато в чому змінився. До багатьох наук ставляться зневажливо, лише тому, що вони абсолютно не стануть в нагоді в майбутньому. Але багато хто забуває, що та сама математика навчає не лише формулам, а й логічному мисленню і на цьому робиться великий акцент, вміню проводити паралелі, аналізувати та розв'язувати задачі. Ті, кому це вдається, ті, хто докладає хоча б якихось зусиль та проявляє цікавість навіть до логіки та математики і в інших навіть буденних проблемах менше помиляються та краще аналізують ситуації.

Звичайно, неможливо робити висновки лише по математиці, інші шкільні предмети також навчають нас наполегливості, вмінню завершувати почату справу, знаходити різні підходи до ситуацій. Молоде покоління дуже часто не бере до уваги навіть життєвоважливі шкільні предмети, як приклад фізичне виховання та основи медицини, часто прогулюють і це стає великою помилкою.

Більша увага акцентується на красі та самореалізації. На мою думку, це більше спричинено перенасиченням варіантів світогляду та подачі себе. Світовими тенденціями визначено, що краса не залежить від косметики та професії, всі є унікальними і красивими індивідуально. Але деякі з цим не згодні.

Кожен хоче здивувати і бути унікальним, але не всі можуть одразу визначитись зі своєю красою, не всі можуть прийняти себе такими, якими вони є це часто породжує егоїзм, і, як наслідок, булінг. Багато підлітків не можуть з цим справитись і стають жертвами, їх не можуть правильно підтримати батьки, тому що вони через це не проходили, а в друзів-однолітків не вистачає досвіду та обізнаності в таких питаннях. Тому світогляд таких дітей рідко має позитивну основу. Вони бояться бути відкритими, досягати мети. І це є проблемою сучасного покоління.

Книги розуміють як гарну обкладинку і часто як просто написаний текст, що має сенс лише тоді, коли необхідно підібрати коментар до фото в соціальній мережі. Але не всі. Сучасне покоління також цікавиться більше фантастикою, детективами та мелодрамами, інколи навіть психологічними. По-перше, зараз більш різноманітний вибір книг, по-друге будь-яка книга це все саморозвиток, що є невід'ємною частиною сучасного існування.

Щодо соціальних мереж є два аспекти: звичайна прокрастинація часу і не зовсім. Дівчата цікавляться красою і самовдосконаленням саме через соціальні мережі, це також є своєрідним методом самовираження і невід'ємною частиною майже кожного. Але багато часу втрачається не для досягнення мети, поставленої на даний момент, а на мрії. Цей час, який використовується на гарні картинки та опис пейзажу на відомому курорті є в якійсь мірі мотивацією, але більшій мірі це марна трата часу.

До спорту відношення у всіх різне: хтось вважає спорт і правильне харчування гарантією здорового тіла та гарного настрою, хтось віддає перевагу комп'ютерним технологіям і навіть не згадує про його існування, для багатьох дівчат спорт це також вираження лише красивого підтянутого тіла, але не здоров'я.

Щодо стосунків також існує багато варіантів, але дівчата на перший план ставлять кар'єру, особливо, коли хлопець не зможе фінансувати родину повністю. До народження дітей відносяться дуже відповідально, читають багато літератури, консультуються з лікарями.

Люди зараз більше звертають увагу на здоров'я, особливо психічне, тому що останнім часом з цим багато проблем.

Світогляд формується на основі сучасних технологій, важливо бути обізнаним і йти в крок з часом, власне на це концентрується увага нинішнього покоління. Не існує стандартів успішного життя чи вдалої долі, кожен хоче реалізувати себе в різних галузях, не концентруватись на чомусь одному а охопити декілька сфер. Кожен

приходить до цього висновку, але в різному віці, в цьому і проявляється особливість нашого покоління.

Однокоз Т.О., студентка 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ ТА ЙОГО ІДЕЯ СПРАВЖНЬОЇ ПРАЦІ

Філософським поглядам Г.С. Сковороди присвячена значна кількість монографічних досліджень, статей, розвідок. Водночас, багатогранний світ філософії українського мислителя спонукає науковців до вирішення все нових і нових проблем, котрі є надзвичайно важливими в наш час.

У творчості Г.С. Сковороди виразно і рельєфно знайшла своє відображення ментальність українського народу, його висока духовність. Однією з характерних рис української філософії, що проявилася у творчій спадщині мислителя, є екзистенційна спрямованість мислення, філософська зосередженість на ролі і призначенні людини у світі. Осмислення проблеми людини та її сутності – як однієї з фундаментальних філософських проблем – увібрала у себе й синтезувала всі різнобарвні відтінки філософської рефлексії, поетичного сприйняття реальності та практичної морально-духовної повчальності, яка посідає чільне місце у творчості Г.С. Сковороди.

Розкриваючи самотню ментальність української людини, вітчизняна філософська думка гармонійно вписується у європейську гуманістичну традицію. Українська філософія виразно втілила тип духовної діяльності, спрямованої на з'ясування меж та безмежжя людського буття, на осмислення сенсу життя окремої людини, як унікального мікрокосму, що взаємопов'язаний з універсальними вимірами людського буття.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди багатогранна. Вона охоплює самі різноманітні аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво.

З прочитаних мною авторів книг про філософію Сковороди, я схилиюсь до думки М.Редька, який вважав, що Сковорода належав до тих видатних прогресивних мислителів, які століттями шукали шляхи до щасливого життя у моральній сфері. Г.С. Сковорода вірив, що шляхом морального вдосконалення та освіти людей можуть бути перебудовані суспільні відносини на основі “сродної” праці. Це була ідеалістична утопія.

Філософська позиція Г.С.Сковороди, органічно пов'язана із його життєвим шляхом. Основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, її існування. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук.

Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривне пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції,

а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін.

Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Не втративши авторитету проповідника та вчителя, Сковорода, прагнучи навчити як власним прикладом, так і словом, закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ надвоє – на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності, Богу, Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Він вважає, що буквальный аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де кінчаються межі розуму, починається віра.

На ґрунті об'єднання категоріальних сутностей любові та віри у пізнанні людиною самої себе складається категорія "щастя". Щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Щастя легко досягається, якщо людина йшла шляхом любові та віри. Його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Всі люди створені для щастя, але не всі отримують його, вважає мислитель.

У міркуваннях про щастя Г.Сковороди є ще й такий важливий аспект. Людське щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й у праці, у втіленні спорідненості праці. Сковорода вказує, що здібності дає людині Бог, що царство Боже всередині людини. Прислухаючись до цього внутрішнього голосу, людина має обрати собі заняття не тільки не шкідливе для суспільства, а й таке, яке приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій. Всі заняття добрі лише тоді, коли виконуються у відповідності з внутрішньою схильністю.

Таким чином, філософ наполягає на тому, що життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки вона сама. Г.Сковорода мислить щастя досяжним для всіх. Для того, щоб його пізнати, зовсім не обов'язково осягнути складну філософську матерію чи прилучитися до кола вибраних. Щастя є простим і за змістом, і за формою. На підставі такого розуміння щастя Г.Сковорода проповідував простоту життя, бідність (але це не був аскетизм, а так би мовити розумна достатність), вдоволення, яке впливає із спілкування людини з природою. Особливістю філософії Сковороди є поділ світу на два начала: вічне та тлінне. Переважного значення філософ надає Вічному, нетлінному началу.

Процес пошуків та знаходження істини пов'язаний з тим, що людина прагне зректися тілесного, реалізувавши себе в перетворенні духу. Це перетворення дає змогу людині знайти істинне власне буття.

Філософ передбачав відкриття людиною в собі глибинних внутрішніх духовних джерел, які дають змогу людині стати чистішою, кращою, переорієнтуватись з виключно земного існування на духовне вдосконалення та змінити своє власне земне життя відповідно до духовного.

Своєю творчістю і життям Г.Сковорода продемонстрував можливість здійснення глибинних перетворень.

Філософія Г.С.Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму і "сродної" людській природі дії.

Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним (якщо вона не пов'язана з накопиченням капіталу) і незахищеним.

Значення Г.С.Сковороди – вельми широке. Воно охоплює усі сфери духовного життя українського народу, визначає істотний внесок його в розвиток української культури загалом.

Література

1. Філософська енциклопедія, в 5 т., М., 1970
2. Сковорода Г. С., твори: у 2 т.-К: АТ "Обереги", 1994
3. Історія філософії України. Хрестоматія. – К., 1993.
4. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах. – К., 1997.

Куценко Ірина Володимирівна, Михальчук Іоанна Ігорівна, студентки 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Останнім часом все частіше виникає питання, чи не вичерпала себе філософія. Що разом з епохою Аристотеля, Гегеля, Бердяєва закінчилась і філософія, що зараз розум людей повністю займають точні науки, а для філософії не залишилося місця. Але філософія – це, в першу чергу, світогляд, призма, крізь яку людина сприймає навколишній світ, своє місце в цьому світі, місце серед оточуючих. Людство, отримавши за допомогою технічного прогресу нові інструменти вивчення навколишнього світу, одночасно отримало інструменти впливу на цей світ і на самого себе як частину світу.

Люди гостро потребують осмислення свого місця в умовах технічного прогресу, впливу технічних нововведень, виховання обережного поведіння з неймовірною силою, даною людству технічним прогресом [1.3].

У ході створення “штучного інтелекту” вчені зіштовхнулися з низкою труднощів. Основні труднощі полягають у тому, що дотепер не існує однозначного і загальноприйнятого визначення і розуміння “штучного інтелекту”.

Існує безліч визначень цього терміна. Так, А.В. Тимофєєв пропонує називати інтелектом “способность мозга решать интеллектуальные задачи путем приобретения, запоминания и целенаправленного преобразования знаний в процессе обучения на опыте и адаптации к разнообразным обстоятельствам”. Причому найважливішою відмінністю людського мислення є мова.

У філософії інтелект характеризує відносно стійку структуру розумових здібностей індивіда, що виявляються, наприклад, в умінні сприймати інформацію і використовувати її для розв’язання тих чи інших завдань.

Основна філософська проблема в області штучного інтелекту – можливість або не можливість моделювання мислення людини.

Філософ Джон Серль вважає, що надія на можливість створення штучного інтелекту заснована на помилковій метафорі людського мозку як комп’ютерної програми [2.1].

Наступним філософським питанням штучного інтелекту є мета створення. В принципі все, що робить людина в практичному житті, зазвичай направлено на те, щоб більше нічого не робити. Однак при досить високому рівні життя (великій кількості потенційної енергії) людини на перший план виступає вже не бажання економити енергію, а пошукові інстинкти.

Припустимо, що людина зуміла створити інтелект, що перевищує свій власний, нехай не якістю, то кількістю. З іншого боку, сам факт того, що особистістю є не комп’ютер, а запущена на ньому програма, піднімає невирішені філософські проблеми, які на практиці перетворюються в політичні протиріччя.

Наприклад, якщо штучний інтелект – програма, що працює на комп’ютері, видалити її з комп’ютера - вбивство, так само як і позбавити людський розум фізичного тіла. Але штучний інтелект може бути скопійований на безліч комп’ютерів одним натисканням кнопки.

Тому припустимо, що людина спромоглася створити інтелект, що перевищує свій власний. Створюючи досконалих роботів, людина створює і нове життя – “життя роботів”, – високоорганізоване, але дуже своєрідне і не схоже на наше власне життя. Зараз же відбувається створення роботизованого “безлюдного” простору. Вважається, що роль людини в такому просторі зведеться тільки до складання програм, налагодження і ремонту устаткування. Ця тенденція вже спостерігається в розвинутих країнах, де все більша чисельність населення зайнята в цій сфері.

У ході розвитку техніки і створення все більш могутніх систем штучного інтелекту, коли вже і серце людини навчилися замінити природним, виникає питання про можливість “заміни” у майбутньому розуму людини штучним. М.А. Бердяєв, наприклад, не бачив принципових труднощів у можливості впровадження техніки в органічне життя і навіть заміну його, але вважав це впровадження згубним для цивілізації. У такому разі людина може перестати існувати як особистість, індивідуальність.

Творці штучного інтелекту часто не задумуються про необхідність цього створення і про його можливі наслідки, у тому числі і соціальні, які детально простежуються [3.12].

Отже, у найзагальнішому значенні штучний інтелект – це сукупність автоматичних методів і засобів цілеспрямованої переробки інформації відповідно до досвіду, що набувається в процесі навчання, й адаптації при вирішенні різноманітних задач. Особливості тієї чи іншої системи штучного інтелекту визначаються властивостями закладених у неї алгоритмів і програм і технічною реалізацією.

Філософію штучного інтелекту розглядають як інтегративний напрям філософських досліджень, предметом якого є феномен штучного інтелекту, його становлення, перспективи, соціальні та гуманітарні аспекти існування, аналіз філософсько-методологічних проблем досліджень у відповідній галузі. Очевидно, що вона являє собою досить різнопланове проблемне поле, стрижнем якого є роль штучного інтелекту в еволюції людства.

Література

1. Мороз О. Штучний інтелект // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук, Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук, І. О. Покаржевська. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
2. Онопрієнко М. В. Інформатизація в контексті філософсько-методологічного дослідження інформатики / М. В. Онопрієнко. – Київ: Софія-Оранта, 2007. – 212 с.
3. Петрунин Ю. Ю., Рязанов М.А., Савельєв А. В. Філософія штучного інтелекту в концепціях нейронаук. - 1-е. - М.: МАКС Пресс, 2010. – 84 с.

Мосур Аліна Сергіївна, студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ЖАНРІВ: ФЕНТЕЗИ, ФАНТАСТИКА, КАЗКА

Багато років ідуть суперечки про вплив мистецтва, зокрема літератури, на свідомість і підсвідомість людини, і в контексті цих дискусій часто згадуються жанри, що сформувалися в ХХ столітті. Але, щоб говорити про вплив сучасних так званих "не реалістичних" жанрів, треба визначитися з поняттями.

За твердженням С.І. Ожегова, "казка – це оповідний, часто народнопоетичний, твір про вигадані особи і події, здебільшого за участю чарівних фантастичних сил".

Визначення жанру фентезі зазвичай взагалі не дається або обмежується перекладом з англійської "fantasy" – фантазія, вміщуючи в жанр фентезі все, що може бути створене уявою автора.

Розповсюджена також думка, що фентезі – це "казка для дорослих" або "те саме, що і фантастика, лише замість космічних кораблів і бластерів в ній є дракони і мечі".

На пряме відображення дійсності також не претендує постмодернізм, намагаючись, навпаки, щонайдалі відійти від "брехливої дійсності". Постмодернізм

мав великий вплив на літературу, звільнивши автора від канонічних текстових структур, відкривши нові шляхи для опису і можливості впливу. Але постмодернізм також підірвав структури культури, наслідки чого ще треба буде долати довгий час, і на сучасному етапі в тому вигляді, як він є, постмодернізм зживає сам себе.

Одним з найяскравіших творів останніх років є цикл Джоанни Роулінг про Гаррі Поттера. Знаходячись в прикордонній зоні, цикл поєднує в собі багато і від фентезі, і від нової казки (це підтверджують безкінечні суперечки про те, до якого жанру віднести цикл, і взагалі, чи можна цей твір читати дітям). Цикл відчуває вплив постмодернізму, що особливо видно в першій частині, але кожна наступна книга стає все більш незалежною.

Окрім того, що в твір Роулінг майстерно вплетені сучасні технології впливу, що є однією з причин його популярності, хоча і не єдиною, цикл (особливо екранізації) перемагає "негласні заборони", розхитані в 90-х (величезний внесок в розхитування наведених вище заборон зробили японські фільми і аніме, що завойовують європейський ринок).

А тепер треба сказати кілька слів про фентезі. Герої фентезі дуже смертні, дуже пристрасні, дуже непевні, на їхню долю випадає багато страждань, але часто в героях фентезі немає величі, що принципово важливо для казки. А пристрасні фентезійні герої найчастіше обмежуються пристрасстю до протилежної статі (або не протилежної, як зараз модно), і дійсно "живих" героїв, які емоціями не поступаються людям, а іноді й перевершують їх, можна перерахувати на пальцях.

У сучасній казці, фентезі і фантастики є кілька принципових відмінностей, які я спробую описати, а також показати обумовленість можливостей впливу всіх трьох жанрів.

Фантастика своїми коренями іде в науку, що, як найбільш яскравий приклад, проявляється у створенні піджанру наукової фантастики (складно уявити наукову фентезі і тим паче наукову казку). Фантастика, як і наука, намагається все пояснити, вивести формули і позбутися погрішностей. Саме тому іноді автори з радістю готові надати читачу ледь не стоси креслень зброї і літальних апаратів.

А якщо фантастика звертається до магії, то це має приблизно такий вигляд: є певна здібність групи істот, обумовлена радіацією, змінами в природі, генетичною схильністю і таке інше, а далі йде зведення законів і правил, за якими діє магія.

Фентезі здебільшого створюється за принципом історичного роману. Для фентезі важливо створити "реальний" світ. Реальний не в тому, що він схожий на дійсність, а в тому, що він настільки справжній, що може розвиватися за власними законами. Саме спорідненість з історією робить фентезі масштабною і видовищною.

Одна з головних функцій фантастики – прогностична, тому фантастика часто оперує майбутнім часом, намагаючись прорахувати наслідки контакту з іншими цивілізаціями, можливість екологічних катастроф тощо. А в цілому фантастика діє за принципом: "що буде, якщо станеться або не станеться те і те?"

Та цей принцип – головна пастка для фантастики разом з помилками в передбаченні віх прогресу. Пастка полягає ще в тому, що якщо назначити передбачену подію на тритисячівний рік, то дата взагалі перестане сприйматися (читач стільки не

проживе), а якщо визначена дата у близькому майбутньому, то фантастичний твір "помирає", коли "день X" приходить, а кінець світу не настає. Наприклад, фільм "Термінатор. Судний день" був частим гостем в телевізійному ефірі, але "день X" пройшов, і навіть прем'єра нової частини циклу не повернула фільм в ефір, як це відбувалося з "Дітьми шпигунів" і "Зоряними війнами".

Простір тісно пов'язаний з часом, у всіх трьох жанрах подія зазвичай відбувається і "тут", і "десь там", хоча для фентезі і фантастики краще останнє, а сучасна казка натякає, що "десь там" – це якраз і є тут, тим самим причаровуючи читача.

Бо якщо людина повірить, що світ, про який вона читала, існує, то почне знаходити знаки, натяки і підтвердження його існування у власному реальному житті, і вплив буде повним і незворотнім.

"Гаррі Поттер" міг би претендувати на звання такої книги, але магія, описана в ньому, не має глибинної суті, прописані тільки зовнішні прояви, тому зачарування дає тріщину

Хоча статистика показує, що мільйони дітей, незалежно від віку, щиро чекають на приліт поштової сови із запрошенням вчитися у чарівній школі, хай і в тисячу разів гіршій, ніж Гогвортс, але чарівній.

В усіх міфологіях Ім'я – одне з найголовніших понять, воно відображає суть, і той, хто знає Ім'я, має владу над названим. Знання Імен лежить в основі магії, тому сакральність Імені – сувора вимога як магії, так і міфології.

Герої сучасної казки – в першу чергу особистості, тому загравання з міфологією та історією неприпустимі. Міфологія реальна, так само реальний і текст сучасної казки, тому Імена героїв такі ж сакральні, як і сама магія, що в суті своїй є життям.

За кожний шляхетний вчинок герой має отримати нагороду, за кожний нищий – покарання. Кожне запитання, відповідь, дія – повинні бути оплачені. Такий закон магії. Такий закон казки. Фантастика цей закон не визнає.

Фентезі дотримується точнісінько навпаки. Тому принцеса, яку принц завдяки диву звільнив із ув'язнення, може випадково загинути під колесами колісниці через п'ять хвилин після втечі і, звісно, не буде жити "довго і щасливо". Так фентезі зближується з дійсністю, про що було сказано раніше.

В казці може відбутися така сама ситуація, але принцеса до останньої миті залишиться Принцесою, а не просто випадковою фігурою звичайної жінки, та буде Жінкою і Героїнею хай навіть третього плану.

Магія не терпить випадковостей – вони лише невідомі людям закономірності. Слово – це Ім'я й одночасно закляття, а в заклятті немає зайвих слів.

Сприйняття сучасної людини базується на архетипах, закодованих як в нашій підсвідомості, так і в національній та світовій міфологіях.

Фантастика ворогує з міфологією, як з міфічним мисленням, звертаючись до розуму, а не до архетипів.

Фентезі намагається створити власну міфологію, яка часто не гармоніює з архетипами.

І автори намагаються відтворювати втрачені легенди завдяки уривкам і натякам в інших міфах. Так "Сильмариліон" Дж.Р.Р. Толкієна, за твердженням автора, – "книга

втрачених сказань". Цікаво те, що фентезі починалося з "Хронік Нарнії" К. Льюїса, "Аліси" Л. Керола і творчості Толкієна. Але жодний з цих творів не входить до жанру фентезі. "Аліса" передує іграм постмодернізму, "Нарнія" – адаптація для дітей біблійної історії, а твори Толкієна знаходяться в прикордонній зоні між ще не народженою фентезі і казкою, яку ми називаємо сучасною. Дійсно, великі твори випереджають свій час.

Складно робити будь-які припущення, але забагато вказує на те, що в близькому майбутньому ми побачимо створення нового жанру, витвори якого будуть одночасно і літературними творами, і майстерним використанням технологій впливу (на нашу суб'єктивну думку, з українських авторів до сучасної казки більш за все наблизилися Марина і Сергій Дяченки, – в цьому контексті треба особливо виділити роман "Варан" і повість "Горіла вежа", – але в їхніх творах ще забагато елементів літературних ігор і "зайвих" слів та описів, що властиво фентезі, а магія "зайвих" слів не приймає).

Література

1. Девятко Н. Український фантастичний оглядач. [Електронний ресурс] / Девятко Н. – Режим доступу: <http://gak.com.ua/creatives/1/15803>

2. Фентезі. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B7%D1%96>

3. Вплив сучасної дитячої літератури на дітей. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://bukvar.su/zarubezhnaja-literatura/page,2,144592-Vliyanie-sovremennoiy-detskoiy-literatury-na-deteiy.html>

Лось Вероніка, студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНИЙ КІБЕРБУЛІНГ

Інтернет буллінг - навмисні погрози, приниження і дифіація і повідомлення від знайомих або чужих осіб за допомогою сучасних засобів комунікації, як правило , впродовж тривалого часу.

Кібербулінг може здійснюватись на різних інтерне платформах, наприклад , у соціальних мережах (instagram та facebook), програмах для миттєвого обміну повідомленнями (Viber та Telegram), відео порталах (YouTube , ТікТок) засобами розміщення непристойних відеоматеріалів та повідомлень (як правило, із ненормативною лексикою) , або через мобільний телефон (SMS-повідомлення та надокучливі дзвінки).

Людей , які скоюють ці хуліганські дії називають "Тролі", "Буллі" , "Мобери" і зазвичай вони діють анонімно, щоб жертва не знала від кого вона отримує всі погрози , а отже і не знала від кого саме їй захиститись.

Нажаль , з кожним роком тролям стає все легше чинити тиск на жертв, адже легшим став доступ до особистої інформації. Можна знайти фото ,які зберігаються на хмарних сховищах, зламати соціальні мережі і отримати доступ до особистих переписок , отримати інформацію про місце в якому пепебуває особа через геоданні.

Прикладом кібер буллингу може стати відома гра "Синій кит" , в якій підлітки повинні виконувати різні завдання для проходення на наступний рівень. Завданням могло бути : вирізання лезом на тілі різних слів та символів, перегляд відео про різні види самогубств та інші , останнім, 50 завдання , було вчинення самогубства. За невиконання завдань, жертві обіцяють вбити її рідних чи друзів. На кінець 2016 року в Росії було зафіксовано близько 720 випадків дитячих самогубств, проте поширення цієї гри дійшло і до України, Білорусі, Польщі та інших країн колишнього СРСР.

Самим тролем може бути будь хто, незалежно від віку і статі. Це не обов'язково знайома чи близька жертві людина. Проте точно можна говорити про психологічні проблеми троля - недостаток уваги, закритість, комплекси та бажання самоствердитись за рахунок інших.

За даними опитування 59% українських дітей є учасниками груп або діалогів в яких пригнічують та цькують інших підлітків . Проте, з кожним роком в Україні стає все більше організацій які готові допомогти в боротьбі з тролями. У грудні 2018 року були внесені зміни в законопроект , після чого статтю 173 КУпАП доповнили статтею 173-4 із визначенням поняття "булінг".

Тепер за цькування неповнолітнього буде каратися штрафом від 50 (850 грн) до 100 (1700 грн) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами від 20 до 40 годин. За булінг, вчинений малолітніми або неповнолітніми особами віком від 14 до 16 років, будуть відповідати батьки кривдника. Найголовніший є те, що дитина , по відношенню до якої здійснюється фізичне чи психологічне насилля не мовчала про це, а зверталася по допомогу до близьких їй людей.

Література

1. Горбатюк Т. В. Розвиток інтернет-середовища в ретроспективі та перспективі. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2017. № 274. С 44–51
2. Горбатюк Т. В. Психічне здоров'я людини в мережевому суспільстві // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії 2018. № 295. С. 198–206.

Науменко Вікторія Сергіївна, студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Екзистенціалізм – одна з провідних течій філософії Західної Європи ХХ ст. Він виник у 30-ті роки (умовною датою його народження вважають вихід у 1927 р. праці німецького філософа М. Гайдеггера "Буття і час").

На формування екзистенціалізму і на поширення його ідей значний вплив мав досвід виживання особи, набутий в соціальних катаклізмах ХХ ст. - в Першій і Другій світових війнах, досвід наруги над особистістю тоталітарних режимів фашизму і сталінізму. Екзистенціалізм намагався знайти стійку опору виживання особи в чужому (і навіть ворожому) їй світі за усвідомлення нею краху ідеалів Просвітництва (віри в розум і науку) і крихкості, нетривкості власного існування.

Екзистенціалізм – суб'єктивістське вчення, в якому вихідні значення суцього (що таке річ, просторовість, часовість, інша людина та ін.) виводяться з існування (екзистенції) людини[3].

Екзистенціалізм є духовним спадкоємцем ірраціоналістів Керкегора і Ніцше. Саме поняття екзистенції, як відомо, було впроваджене у філософію Керкегором, який різко протиставив суб'єктивне унікально-неповторне існування (екзистенцію) людини об'єктивному існуванню речей світу. Від Ніцше екзистенціалісти перейняли трактування людини як вольової (ірраціональної) істоти, а не розумної (раціональної), що було притаманне класичній філософії Нового часу. Помітний вплив, особливо в методологічному аспекті (в способі обґрунтування, в категоріальному апараті), на його формування справила феноменологія Гуссерля. Це стосується насамперед феноменологічного розуміння відношення свідомості й світу, згідно з яким свідомість розглядається не як протилежне світові (не в площині гносеологічного, тобто пізнавального відношення суб'єкта і об'єкта), а як певний вид буття, тобто в онтологічному аспекті[2].

Філософія Гайдеггера є спробою якомога ближче наблизитися до самого буття, до речей самих по собі. Людське існування, за Гайдеггером, «вбудоване» у світ, тому світ являє себе через людину. Екзистенційне буття людини є, за Гайдеггером, принципово часовим феноменом, причому часові характеристики людини набувають значного структурного розмаїття, визначальну роль серед якого набувають часовість та історичність[1].

Як зазначив К. Ясперс «Людина знаходить у собі те, чого не знаходить будь-що у світі, – щось непізнаване, неаргументоване, непередбачуване, таке, що «вислизає» від будь-якої дослідницької науки». Екзистенція – «існування, яким воно саме існує, ніколи не є всезагальним і тому не є випадком, який, як особливе, може бути підведений під загальне». Екзистенція «є буття, яким я є сам, як існування. Воно є я, оскільки я не роблю себе об'єктом. У ньому я знаю себе незалежно, без того, щоб бути

спроможним бачити те, що я називаю своєю самістю. Я живу в його можливостях тільки у їх здійсненні я є я сам. Якщо я хочу його «схопити», воно зникає, оскільки не є психологічний суб'єкт. В його можливостях я чую себе укоріненим глибше, ніж у тому, у чому я, об'єктивно виникаючи, осягаю себе як організм – родова істота».

У свою чергу Сартр у своєму дослідженні розкриває складну взаємодію індивідуального людського буття – екзистенції – і суспільної організації («серії»), яка всіляко протистоїть неповторності людського індивіда[4].

Зі свого боку Камю вказує на певні позитивні критерії оцінки людської поведінки. В «Листах до німецького друга», звертаючись до колеги – філософа-екзистенціаліста, з яким Камю, здавалося б, продовжує поділяти байдужу позицію щодо оцінки людських учинків (як рівною мірою «позбавлених сенсу»), уточнює, що байдужість ця («рівно-абсурдність») торкається лише раціональних оцінок (оскільки йдеться про відсутність раціонального сенсу життя)[4].

Отже, екзистенціальна філософія - це цілісний ідейний рух, який, сформувавшись на історичному ґрунті кризових явищ ХХ ст., охопивши екзистенціалізм, філософську антропологію та персоналізм, сконцентрований навколо спільної для них проблеми людини. Екзистенціальна філософія спробувала відшукати теоретико-методологічні шляхи комплексного вивчення людини, осмислення й розв'язання проблем її життя.

Література

1. Головка Б.А. Онтологія існування людини у Мартіна Гайдеггера / Феноменологія буття людини: сучасна західноєвропейська філософська рефлексія. - К.: Український Центр духовної культури, 1999. - С. 161-178.
2. Лепп І. Християнська філософія екзистенції / Пер. з фр. В. Ляха, О. Марштупенко. - К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. - 148 с.
3. Екзистенціальна філософія: поняття та представники.[Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12819/>
4. Екзистенціальна філософія.[Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1081080637576/filosofiya/fenomenologiya>

Олійник А. О., студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА ЯК ОСНОВНИЙ ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ

Людина – головна загадка для філософського мислення. З античності і до наших днів філософи розмірковували, намагаючись пояснити, що є людина. Однак, чи наблизилися вони до її розуміння? Мабуть, кожному з великих філософів, мислителів, видатних дослідників – Сократу, І.Канту, Г.Сковороді, Ж.-П.Сартру, З.Фрейду,

М.Шелеру, В.І.Вернадському, Т. де Шардену, М.Фуко, А.Печчеї здавалося, що так. Однак з часом виявлялися нові складні проблеми. Вони стосувалися буття соціуму, впливу людини на природу, способів людського пізнання світу та власне себе. Ставало ясно: потрібні нові відповіді на питання «що є людина?» Тому для філософа проблема людини не застаріває та й не може застаріти.

Отже, перше, що потрібно наголосити. Проблема людини є вічна філософська проблема. Друге, що слід відзначити, що вона цікава не лише для філософів, а й для пересічної людини, оскільки йдеться про нас самих. Нарешті, третє зауваження стосується особливості філософського осмислення людини: воно пов'язане з можливістю представити цілісну картину людини та виокремити ознаки, що закриті для нашого повсякденного досвіду.

Пізнавати людину надзвичайно цікаво. Однак і дуже складно. Таке пов'язане зі складністю самої людини як предмету вивчення. Справа в тому, що людина водночас приналежна двом світам – природному та соціальному. Людина не може існувати без природи та поза нею. Однак особливості людини постають в соціумі. Втім людина не лише «частинка», елемент соціального світу. Вона інтелектуальна та духовна істота. Людина створила світ культури та цивілізації, поза якими не може існувати. І які не можуть існувати та розвиватися без людини – на відміну від природи. Людина адаптується до світу природи та соціуму не просто пристосовуючись до того, що є, а здатна створювати нову реальність.

Головна філософська постать античності в розумінні людини Сократ. Оригінальний розум, глибина та переконлива логіка міркувань, етична складова філософії та особистісні переконання – всі ці риси зробили Сократа та його філософію людини інтелектуально привабливими для філософів різних історичних часів та сучасності.

Сократ вбачав в людині головний предмет філософського пізнання. Вихідним принципом філософського пізнання людини вважав самопізнання. «Пізнай самого себе!» - улюблений вислів Сократа. Позицію Сократа стосовно розуміння людини називають етичним антропологізмом, оскільки людське пов'язується з моральними вчинками. Сократ вважав, що завдяки розуму людина здатна мати загальне, достовірне знання. Однак його не можна отримати в готовому вигляді, а треба здобути власними зусиллями.

Щоб навчити, як такого досягнути, Сократ шукає істину разом з учнями в бесідах, діалогах. Предметом обговорення були судження, які вважалися очевидними, загальноприйнятими. Однак Сократ відкривав для учнів логічну суперечливість загальноприйнятого, демонструючи, що досить не просто відшукати істину в розумінні людини та її якостей – знайдена відповідь породжувала нові питання, відповідь на них також не була остаточною. Коли співрозмовники остаточно заплутувалися в логічних суперечностях, то зверталися до Сократа, який проголошував: «Я знаю лише те, що нічого не знаю».

Прекрасна думка, яка протистоїть догматизму – будь-якій впевненості в тому, що легко пізнати такі складні об'єкти, як людина та її світ, спробам визначити сутність людини «раз і назавжди»! Сократ шукав відповіді через етичні категорії – добро,

справедливість, в контексті яких етичного смислу набував і пошук істини. На переконання Сократа, філософське пізнання є моральною діяльністю, коли знання саме собою є благо. Знання, істина розкриває людині, що є добро, і тоді вона може вчиняти правильно, морально. Аморальний вчинок Сократ вважав наслідком незнання істини, бо якщо людина знає, що є добро, вона не чинить зла.

Тобто, Сократ переконував, що аморальний, злий вчинок тотожній хибі, помилці, бо ніхто не робить помилок добровільно. Оскільки моральне зло йде від незнання, то знання є джерело морального вдосконалення. Тому філософію як шлях до знання, Сократ вважав засобом формування моральної людини та справедливої держави.

В філософії І.Канта людина представлена як приналежна водночас двом світам – світу природи, з його причинністю, необхідністю та світу соціуму, з такими виявами, як свобода та мораль. Відомі кантівські питання: «Що я можу знати?» «Що я маю робити?» «На що я можу сподіватися?» є сходженням до проблеми людини – до питання «Що є людина?». Для Канта проблема людини – центр філософування, бо людина для себе своя остання ціль. Питання «Що є людина?», на переконання Канта, об'єднує всі головні філософські питання.

Кант здійснив спробу викласти вчення про людину в систематичному вигляді. Антропологію він розділив на фізіологічну та прагматичну. Фізіологічна вивчає людину як природну істоту, що підкоряється природній необхідності, прагматична вивчає людину як моральну істоту, що вільно діє, намагається зрозуміти світ та власне себе. Фізіологічна антропологія вивчає, що з людини робить природа, прагматична – те, що вона має зробити з себе сама.

Своєрідністю та філософською глибиною вирізняється вчення про людину Г.С.Сковороди. Він вважав, що все, що відбувається в світі, «макрокосмі», в людині як в мікрокосмі, знаходить своє завершення. Людина прагне пізнати Бога. Однак вона – його породження, отже осягнення Бога є водночас і пізнання людиною себе. Чим глибше людське знання світу та себе, тим розумнішими та скромнішими стають потреби людини. «...Вмій малим ти вдовольнятися...» - закликав Г.Сковорода.

Природно, що людина прагне щастя. Воно можливе, якщо розкрита внутрішня натура людини. Потрібно не жити краще, а бути краще. Таке прагнення для Г.Сковороди пов'язане з поняттями «чесного життя» та «чистої совісті». Вони розкриваються через працю, яка не є примушення, а вільний потяг людини, насолода, відчуття щастя. Таку працю Г.Сковорода називає спорідненою. Споріднена праця, хороші вчинки, щастя людини можливі тоді, коли образ життя людини узгоджений з її природними схильностями.

Отже, філософське бачення людини Г.Сковородою ґрунтується на аксіологічних та етичних принципах. Його філософсько-антропологічне вчення має антиконс'юмеристське спрямування і тому таке співзвучне сучасним проблемам буття людини. Думки філософа, що людство може об'єднати лише «споріднена» праця, корисна як для людини, так і для суспільства, а «неспоріднена» праця – це шлях деградації, пронизують всю його творчість. Для сучасного суспільства такі слова є серйозним застереженням, до якого розумно було б дослухатися.

Література

1. Кримський С. Запити філософських смислів. – К.: 2003.
2. Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. – К.: 1991.
3. Масуда Й. Комп'ютопія / Перекл. з англ. В. Ляха // Філософська і соціологічна думка. – 1993. - № 6.

Кравець Юлія, студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУБ'ЄКТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ. РУШІЙНІ СИЛИ

*Історія палахкотить, як величезне вогнище, а кожен із нас кидає в нього свій хмиз.
Ф.Ніцше*

У соціальній філософії рушійними силами розвитку суспільства вважають різні суспільні явища: об'єктивні суспільні суперечності, продуктивні сили, спосіб виробництва та обміну, розподіл праці, дії великих мас людей, народів, соціальні революції, потреби та інтереси, ідеальні мотиви тощо.

Вони, таким чином, пов'язуються з суперечностями суспільного розвитку та їх вирішенням, з соціальним детермінізмом, з об'єктивними та суб'єктивними чинниками історії, з діяльністю людей або ж є комплексом усіх цих чинників. Кожний із вказаних підходів правомірний, відображає якусь долю істини.

Рушійні сили розвитку суспільства пов'язані насамперед з діяльністю людей.

Адже життя суспільства, його історія є діяльністю людей, тобто діяльністю особистостей, соціальних груп, народів тощо. Тому ця історія має розглядатися саме у контексті діяльності людей: усі закони суспільного розвитку, вся логіка такого процесу існують лише у людській діяльності. Акцентування на тому, що суспільство – це діяльність людей, має глибокий методологічний сенс. Здатність бути рушійною силою – це найсуттєвіша властивість людської діяльності взагалі.

Найважливішими проблемами в широкому спектрі проблематики рушійних сил є аналіз суб'єкта суспільного життя, характеристики його діяльності, її умов, причин, цілей, завдань, її результатів, діалектики об'єктивного та суб'єктивного, творчого і репродуктивного та ін. в цій діяльності, її піднесення та спадів.

Часом у науковій літературі рушійні сили суспільства пов'язують з певною спрямованістю, з прогресивними перетвореннями суспільства. Але такий підхід, мабуть, є однобічним: вся історія суспільства, його життя є цілісним процесом, який складається із складного переплетіння протиборства різних людей, націй, народів. І в цьому розумінні будь-яка діяльність людей є рушійною силою, людською суспільною діяльністю.

Опорним при дослідженні питання про суб'єкти історії та про соціальну структуру суспільства є поняття соціальної групи, перше визначення якої ми знаходимо в основній праці Т.Гоббса "Левіафан": соціальна група – це сукупність людей, об'єднаних спільними інтересами чи спільною справою. Згодом же це поняття набуває іншого змісту, але загальноприйнятим є тепер розрізнення малих, середніх і великих соціальних груп та їхньої ролі у розвитку суспільства.

Існування класів констатували багато мислителів. З майновим розшаруванням людей пов'язували його ще Платон та Арістотель. До пізнання економічної анатомії класів підійшли англійські економісти кінця XVIII – початку XIX ст. Специфіку історичного процесу як боротьбу класів розуміли французькі історики та соціалісти-утопісти. З розкриттям зумовленості існування класів розвитком виробництва (суспільним поділом праці й появою приватної власності на засоби виробництва) пов'язане марксистське визначення класів.

Головна класоутворююча ознака – це відношення до засобів виробництва (марксистське визначення класів). Це визначення найгрунтовніше, але варто відзначити, що історія внесла й тут свої корективи. Вважати, що класи пов'язані лише з матеріальним виробництвом, було б неправильно, про що свідчить досвід конституювання класу управлінців-адміністраторів у радянському суспільстві.

Оскільки суспільство є надзвичайно складною системою взаємодії людей та їхніх спільностей, то між ними виникають на цій основі суперечності та конфлікти, що набувають форм кривавих сутичок, повстань, революцій, воєн тощо. За свідченням історії, всі ці конфлікти були результатом загострення суперечностей між класами в економічній, соціально-політичній та духовній сферах життєдіяльності суспільства.

Отже, класова боротьба була реальним фактом суспільного життя в минулому, хоча її роль по-різному трактувалася в соціальній філософії. Марксизм вважав її рушійною силою розвитку антагоністичних суспільств, а всю історію людства розглядав під таким кутом зору. Ця боротьба призводить до революцій, здійснення яких у свою чергу призводить до зміни однієї суспільно-економічної формації іншою, більш прогресивною. Свого апогею, за Марксом, класова боротьба досягає за капіталізму.

Абсолютизація ролі і значення класової боротьби як рушійної сили розвитку суспільства в ортодоксальному марксизмі набула антигуманного характеру.

Це призвело до затушовування єдності суспільства як соціального організму на кожному етапі суспільного розвитку, до заперечення інших важливих відносин класів – заперечення форм союзів класів, їхніх багатоманітних і складних контактів.

Отже, класова боротьба відігравала в минулому і обмежену конструктивну роль, і була "демонічною силою історії", чинником її регресу. Вона вичерпала себе, і досвід XX ст. показав, що шлях співробітництва класів найбільш природний і типовий для більшості країн, а шлях революційний, насильницький – це лише історичний виняток, який свідчить про нерозвиненість соціальних відносин у суспільстві.

Суб'єктом суспільного розвитку є також народ. Ще Гегель відзначав, що "поступальний рух світу відбувається лише завдяки діяльності величезних мас і стає

помітним лише за досить значної суми створеного", тобто завдяки творчій діяльності народних мас.

У широкому розумінні народ – це все населення тієї чи іншої країни (тобто це демографічне розуміння цього поняття). В іншому розумінні – етносоціальному – це термін, що означає різні форми етнічних чи етносоціальних спільностей людей (плем'я, народність, нація тощо). Зрештою, це і соціальна спільність, яка включає на різних етапах історії ті групи і верстви, які за своїм об'єктивним становищем здатні вирішувати завдання розвитку суспільства.

У сучасній соціальній філософії досить поширеним є розуміння народу як справжнього суб'єкта історії. Адже його діяльність створює спадкоємність розвитку суспільства, тобто народ є творцем історії. Обґрунтуванням цього положення є те, що народ створює всі матеріальні цінності, є головною продуктивною силою суспільства. Саме народні маси створюють усі блага у суспільстві, саме їхня праця є безпосереднім діянням, функціонуванням матеріального виробництва, основою існування і розвитку суспільства.

Отже, особистості, соціальні групи, народні маси, покоління є суб'єктами розвитку суспільства. Такими суб'єктами є і етносоціальні спільності людей.

Присяжнюк Людмила Миколаївна, студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПЛЮРАЛЬНІСТЬ ЖИТТЄВОГО СВІТУ ЛЮДИНИ

Характеризуючи життєвий світ людини, прихильники постмодерну часто звертаються до ідеї контексту його соціокультурного існування, що одночасно розуміється як джерело факторів формування особистості, поле її самореалізації і матеріал для перетворень. Це поняття із самого початку концептуально поєднує людину, індивіда з чимось відмінним від нього, зі змістами і формами, що виникли раніше від нього, над якими він не владний, з "історизмом", відбитим у слідах минулих послідовностей подій, структур взаємодій, що змінювалися, зрушень в оцінках оточення. В часовому плані ідея контексту не містить натяків на час походження людини чи на зміст її архаїчного досвіду, але пов'язує її зі слідами інших часів, повертає її до уявлення проте, що культурні утворення стійкі в часі і краще їх засвоювати, а не ламати. У той же час, згідно з К. Леві-Стросом, "будь-яка культура може розглядатися як ансамбль символічних систем", що "завжди залишаються певною мірою непорівнянними, і саме ця нерівномірність виміру різних символічних систем і визначає ковзання соціальної структури, перехід від одного стану суспільства до іншого"! Інакше кажучи, стійкість культурних утворень не означає їх однорідності. Це різні виміри.

Відмова від ідеї цілісності людського світу. Отже, в історичному плані для постмодерну не існує єдиного цілісного порядку, термінами якого можна уявити світ культури, світ людини. Тут з самого початку стверджується ідея множинності незвідних один до одного порядків. Однак ціною за таку "гетеротопію" чи децентрування стає руйнування самої можливості вивчення суспільства і культури як "єдиного цілого". У такій ситуації міняються пізнавальні принципи. Визначний теоретик постмодернізму І. Хассан виділяє дві центральні конститутивні тенденції: до невизначеності і до іманентності. Ці тенденції ні діалектичні, ні антитетичні, ні синтетичні. Кожна містить свої власні внутрішні властивості й алузії одна на одну. Їх взаємодія і визначає характерний для постмодерну еkleктицизм у побудові відносин людини зі світом.

Під невизначеністю розуміється складна категорія, зміст якої допомагає окреслити такі різні поняття, як двозначність, непослідність, множинність, плюралізм, випадковість, переворот, перверсію, деформацію. Один останній термін містить у собі з десяток інших понять: руйнування, дезінтеграцію, деконструкцію децентралізацію, зсув, відмінність, роз'єднання, зникнення, декомпозицію тощо. Через усі ці знаки автор прагне передати волю до не створення, що спонукає формування постмодерністського дискурсу.

Термін "іманентність" використовується без релігійних алузій і для того, щоб позначити здатність психіки генералізувати себе в символах, втручатися в природу, впливати на себе через свої ж власні абстракції й таким способом ставати усе більш безпосереднішим до свого власного оточення. Ця тенденція може бути виражена через такі поняття, як дифузія, розчинення, взаємодія, комунікація, взаємозалежність, які є похідними від здатності людини користуватися мовою, будувати зображення, позначати, від її здатності до пізнання і конструювання себе, до того, щоб детермінувати свій універсум символами власного виготовлення. Іманентність породжує безліч культурних світів своїми власними реальностями, одиницями, мовами.

Хассан фактично представив постмодерн як сформовану епістему, пов'язавши її головним чином з концептом деконструкції –децентралізації світу, тобто з радикальним епістемологічним і онтологічним сумнівом. У той час як послідовники класичної парадигми пізнання шукають, як захистити її від власного знання про "реальність" хаосу, про неймовірну крихкість будь-якого сприйманого порядку і "центру", прихильники постмодерну приймають хаос і шукають способи взаємодії з ним.

З категорій "невизначеність" та "іманентність" невизначеність є первинною з погляду досягнення децентрованості, повного зникнення онтології порядку. Іманентність же дозволяє людині в умовах децентрованості співвідносити всю реальність із собою. "Релігія і наука, міф і технологія, інтуїція і розум, популярна і висока культура, чоловічі й жіночі архетипи..., – писав І.Хассан, – починають модифікувати й інформаційно насичувати один одного... Зароджується новий тип свідомості". У цьому випадку жодна інтелектуальна чи моральна система, жоден спосіб сприйняття реальності не можуть бути остаточно легітимізовані, ніщо не може

претендувати на онтологічну перевагу. Відповідно можливими стають плідні взаємообміни між одиницями культурного контексту.

У порівнянні з монізмом чи дуалізмом, що підпадають під попередню пізнавальну парадигму, коли вихідним стає розрив між двома непорівнянними видами реальності - матеріальною й ідеальною, земною і небесною тощо, плюралізм постмодерну уявляється інновативним. Тут сприймається як факт те, що існує багато передуючих принципів і, отже, багато світів, які можуть вступати у відносини один з одним. Такий плюралізм припускає нову інтерпретацію категорії "зв'язок", "ставлення".

Децентрованість динамічного життєвого простору. Відповідно на зміну уявленню про чітко структуровані динамічні форми - лінійну, еволюційну, циклічну-приходить зовсім інше. Воно виражене терміном "ризом". Ця метафора вперше була використана Ж. Делезом і Ф. Гуаттарі та запозичена з ботаніки. Тут "ризом" означає певний спосіб росту кореня рослини, що не є ні одиничним, ні мичкоподібним відгалуженням від єдиного стебла, а є роздробленим безліччю різнорідних утворень, які забезпечують життя рослини. Ризом в постструктуралізмі – це безладне виникнення множинності, рух, що не має переважаючого напрямку, але поширюється без регулярності, що дає можливість передбачити наступний рух.

У межах постмодерну при осмисленні процесів, що відбуваються в суспільстві і культурі, велике значення надається опозиції "центр – периферія". По суті, вона виконує роль організуючого принципу, що зберігає цілісність системи і обмежує принцип, який регулює її рухливість. Ідея "центру системи" редукує її становлення до якоїсь обмеженої форми. Ідея "ризому" вказує на те, що сам цей центр "неструктурований" і в деякому розумінні існує й усередині, і поза системою.

Така ситуація може мати сенс, коли система вважається існуючою, тільки якщо її центр визначається через відмінності з іншими елементами її і контексту. Відповідно перестає бути абсолютним уявлення про центр як такий.

Децентрування знімає ідею домінування держави й авторитету в суспільстві й обумовлює уявлення про неієрархізоване існування різних співтовариств. При падінні авторитету влади індивід звільняється з-під впливу будь-яких груп належності, але одночасно, позбавляючись їхньої підтримки, маргіналізується. У міру того, як цей процес поширюється, усе більш напруженими стають відносини між тими, хто продовжує бути інтегрованим у локалізовані групи, і тими, хто завдяки детериторіалізації перейшов у статус неорганізованої "маси".

Отже, різноманіття типів раціональності, ціннісний релятивізм, плюральність життєвих світів, філософій, культурних ідентичностей, їхня динамічна суміш породжують для сучасних людей ситуацію, при якій зростає ненадійність культурних орієнтирів при виборі життєвого шляху. Людина культури постмодерну живе в атмосфері постійного зіткнення з фрагментами різночасного історичного й особистісного минулого. Вона живе в "мозаїчно-цитатному" чи "інтертекстуальному" світі. У цьому світі вона сама стає плюралістичною, незвідною ні до якого об'єднуючого принципу; у ньому співіснує безліч одиниць і авторитетів, не ; об'єднаних ні синхронно, ні діахронно. Така ситуація є для людей незасвоєною:

культурні форми ще не склалися, культурний стиль "ще не заданий, учасники процесу повинні знаходити його самостійно, їм немає звідки його перейняти".

Олійник А. О., студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПАУЛО КОЕЛЬЙО ЯК ПРИКЛАД «СЛІДУВАННЯ ДОЛІ»

Пауло Коельйо - талановитий автор, який, мабуть, не потребує того, щоб його представляли. Письменник з Бразилії, лауреат міжнародних нагород в області літературної творчості. Унікальна людина, ім'я якого зазначено в Книзі рекордів Гіннеса і в списку кавалерів французького ордена Почесного легіону - ось лише неповний список фактів, які оточують особистість цього таланту.

Один з найбільш відомих філософів сучасності, чиї настільки відомі книги (Алхімік, П'ята гора, Одинадцять хвилин і ін.) читає весь світ. Цей бразилець підкорив серця українок і французенок, італійок і японок. Але думки про його твори завжди різні. Одні вважають, що його філософія дозволяє побачити життя з іншого, незвичного для нас боку; інші ж, навпаки, стверджують, що його філософія не є новою - він просто написав новими словами старі думки.

Роман «Алхімік» Пауло Коельйо побачив світло в 1988 році, але продовжує залишатися однією з найбільш обговорюваних книг. Втім, вся творчість автора викликає палкі суперечки. Байдужими до його книг залишаються ті, хто їх не читав.

Історія нехитра, в тому чи іншому вигляді вже відома людству. Подібні повчальні притчі можна зустріти в релігійних трактатах, фольклорі різних народів, творчості письменників. Розповідь про пошук життєвого шляху і важливості проходження своєму покликанню, «долі» - як пише Коельйо.

Простий іспанська хлопець на ім'я Сантьяго не знайшов кращого способу виконати свою мрію про подорожі і став пастухом. Він виходив весь рідний край, але ж світ не обмежується мальовничій Андалусією. Роздуми, віщі сни, болісний пошук істини у власній душі ставлять Сантьяго в початок того самого сакрального шляху.

Пастух зустрічає тільки важливих для нього людей, кожен з яких допомагає йому знайти чергову крихту істини. Тлумачення старої циганки, мудрі мови царя Мелхіседека переконують юнака, що він повинен зробити подорож в далекий Єгипет, де його чекають скарби і містичні знання.

Слідуючи своєму шляху, Сантьяго осягає закони істинної алхімії і суть Душі і Світу. Скарби, які він знайде не там, де припускав, стануть апогеєм його пошуків і відкриють пастуху єдино важливу життєву мудрість ...

Роман Коельйо «Алхімік» багато хто вважає прямою алюзією на біографію автора. Книга приправлена філософськими постулатами, але виокремити суть не складно. Вона в наступному:

- слідує мрії, незважаючи на перешкоди;
- учиш бачити знаки, які щедро дарує життя;
- головне, що дає тобі сили - любов і віра;
- будь відкритий для нового і вмій помічати важливе;
- багатства не принесуть тобі щастя, якщо ти не пішов покликанням, а

твоя доля залишилася виконаною.

Що в цих тезах говорить про автора? Якщо поглянути на біографію Пауло, все стає зрозуміло. Батьки майбутнього письменника категорично відкидали його бажання займатися журналістикою і літературою. Розбіжності між юним Коельйо і його рідними були настільки сильними, що неповнолітнього Пауло помістили на лікування в психіатричну клініку.

Згодом Коельйо переніс ще два далеко не гуманних курсу лікування, але від ідеї стати письменником не відмовився. Близькі змирилися з його вибором. Тепер Пауло знаменитий на весь світ, його книги видаються мільйонними тиражами. Подібно Сантьяго, він залишився вірним своїй долі і знайшов скарби.

Шанувальники і противники творчості Коельйо наводять аргументи на користь своєї позиції.

Перші стверджують, що ніякої глибинної філософії в книгах бразильця немає. Його романи - всього лише компіляція вже відомих навчань з особистими висновками і домислами автора, які спотворюють справжню мораль. Ця мішанина з псевдо-мудрості лише шкодить недосвідченим умам.

Другі незгодні з цими доводами. Фанати переконані, що викладені простою мовою розумні думки, зодягнені в оповідну форму, - відмінний спосіб донести до масового читача закони життя і ідею про торжество духу. А значить Коельйо робить добру справу.

Як би там не було, все його книги змушують задуматися над серйозними речами. Бути може, сенс життя і не стоїть першим у списку цих речей, але ж є щось не менш значуще - дружба, любов, довіра, прагнення пізнати себе, відкрити щось нове. Коельйо в своїх книгах закликає жити, а не існувати. Він схвалює будь-які прагнення людей.

Прочитавши хоча б кілька його книг, розумієш, що життя - не однозначне, і всі його межі пізнати, звичайно, неможливо. Але все ж прагнути до цього пізнання ніколи не буде зайвим.

Одна з головних думок його філософії - прагнути до бажаного всією душею, і тоді весь всесвіт звернеться до вас на допомогу. І, читаючи "Алхіміка", переконуєшся в цій думці з кожною сторінкою все більше і більше. До кінця книги вже не залишається ніяких сумнівів - всесвіт дійсно допоможе, варто тільки захотіти.

Його філософія проста і зрозуміла, книги цікаві і легкі, а думки завжди знайомі. І все ж перечитуючи ці книги з разу в раз знаходиш нові думки, приховані між рядків, прагнеш нових знань і виявляєш нові прагнення.

Шушпан О.І., студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СИТУАЦІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ

В останні три десятиліття в культурній самосвідомості розвинутих країн Заходу виникли тенденції, що одержали назву "постмодернізм", або "постмодерн", що буквально означає те, що після "модерна", або сучасності. Постмодернізм являє собою культуру постіндустріального, інформаційного суспільства, разом з тим він виходить за межі культури та тією або іншою мірою проявляється в усіх сферах суспільного життя, включаючи економіку та політику.

Французький філософ і соціолог постмодерністської спрямованості Жан Бодрийяр (1929) розробив теорію історичного розвитку способу позначення. На його думку, ера знаків починається разом з епохою Відродження, коли коди отримують певну самостійність від референтів. У кінці ХХ ст. ця самостійність стає повною. Соціальна історія людства стає історією витискання смерті. Слідом за мертвими із соціального простору послідовно виганяються дикуни, божевільні, діти, старі, неосвічені, бідняки, спотворювачі, інтелектуали, жінки. Смерть, згідно з Бодрийяром, є дещо "інакша" від системи, що спрямована до своєї досконалості.

Три типи дискурсів (економічний, психоаналітичний і лінгвістичний) намагаються замаскувати амбівалентність життя і смерті протиставляючи виробництво "віддарюванню", бажання - "інстинкту смерті", смисл - "анаграмам". Бодрийяр робить ставку на оборотність дарунку у віддарювання, обміну у жертву, часу у цикл, виробництва у руйнування, життя у смерть і будь-якого лінгвістичного значення в "анаграму". З його точки зору, в усіх сферах оборотність (циклічне обернення, анулювання) є одна всеосяжна форма. Вона кладе кінець лінійності часу, мові, економічному обміну, накопиченню і владі.

Бодрийяр виділяє три стадії соціальної історії витискання смерті, три устрої "симуляції" (так звані "симулякри" трьох порядків): підробка соціального з її метафізикою буття і видимості (від Ренесансу до промислової революції); виробництво соціального з його діалектикою енергії (праці) і законів природи (промислова епоха); симуляція соціального з її кібернетикою невизначеності і коду. На цій останній стадії, як вважає Бод-рийяр, стає можливим підриг системи.

Як і у всякому філософському русі, в постмодернізмі є свої крайнощі. З одного боку, він культивується у формі малоусвідомленого філософського авангардизма, цілком заслужено що піддається критиці. Іншої сторони, постмодернізм часто виступає як цілком помірна реакція на численні новації теперішнього життя. Така чуйність, мабуть, заслуговує підтримки. Зараз час, коли ідеологія стає метафізикою, філософія - ідеологією, мистецтво - повсякденністю, сама ж повсякденність, не бажаючи залишатися собою, мріє стати релігійним кредо і навіть - зробити людей щасливими.

В своєму вислові "Релігія опіум народу" К. Маркс відкидає релігію. він вважає, що релігія заплутує людину, і скількох би чоловік не вірив в Бога, як би не удосконалювався, це аніскільки не зменшує його розриву з Богом. П Тілліх затверджує, що будь-які дії людей залишаються в області цивільної справедливості, моральних і правових норм, де принципово неможливий порятунок.

У цілому, постмодерністська філософія виглядає досить суперечливою, парадоксальною, невизначеною. її можна сприймати як перехідний стан у перехідну епоху, коли постмодернізм успішно руйнує сторони та елементи попередньої епохи, що віджили, але не може запропонувати нову методологію творення нового світу.

Отже, розгляд основних напрямів сучасної західної філософії свідчить про багатоплановість, широкий спектр проблем і різноманітність підходів до їх вирішення. Скарбниця світової філософської думки завдяки сучасним західним філософам збагатилась новими висновками і положеннями. Мислителі розкривають нові закономірності в розвитку суспільства, природи мислення, засобами філософії узагальнюють досвід суспільного розвитку, досягнення науки і культури людства.

Пшеславська О.В., студентка 2 курсу,
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЦІННІСНИЙ ДИСКУРС У КОНТЕКСТІ ПОСТМОДЕРНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ

«Постмодернізм – напрямок сучасного філософствування, змістовно та ціннісно позиціонує себе поза рамками класичної та некласичної традицій як постнекласичної філософії». Поняття «постмодернізм», на думку І.С. Скоропанова, застосовується для позначення нового періоду в розвитку культури, стилю постнекласичного наукового мислення, різних течій постнекласичної філософії. [1]

Постмодернізм як філософсько-культурне явище акцентує свою увагу на новому, сучасному типі суспільства, на соціальній реальності, на розумінні цієї реальності людиною як індивідом, а не представником соціальної спільноти. Таким чином, за основу дефініції постмодернізму автором приймається визначення посмодерну О.Б. Вайнштейна як «глобального стану цивілізації останніх десятиріч, всієї суми культурних настроїв і філософських тенденцій.

«Цінність – не властивість будь-якої речі, а сутність і одночасно умова повноцінного буття об'єкта». [2] Але, говорячи про аксіологічну проблематику сучасного суспільства, не можна випускати з уваги такий соціальний конструкт, як наука. Очевидно, що на сьогоднішній день є доведеним факт ціннісної навантаженості природничих наук. Якщо розглядати науку в соціокультурному контексті, то відносно легко виявляється залежність будови знання, методів його отримання і організації, критеріїв науковості пізнання і знання від цінностей і норм культури. І саме філософія

може бути сполучною ланкою між досягненнями науки і громадськими аксіомами. Адже вона (філософія) як метатеоретичний фундамент сучасного наукового знання покликана регулювати адекватність розвитку науки і суспільних ідеалів. Ідеали і норми наукового дослідження входять в тканину наукового знання і пізнання. Визнаним є факт наявності внутрішньонаукових цінностей і норм. Але така природа норм залишається відкритою проблемою. Зокрема, не з'ясованим є питання про те, чи є внутрішньонаукова норма самостійним феноменом, що визначає зміст знання, або вона похідна від феномена знання.

Розглядаючи постмодернізм з точки зору філософської рефлексії, необхідно зазначити, що теоретичну основу йому дали постструктуралісти, такі як Ж. Деррида, Ж. Дельоз, Р. Барт, Ю. Кристева, Ф. Гваттарі, М. Фуко та ін. Представники постструктуралізму розкрили в своїх роботах в 60-ті роки ХХ століття початок кризи філософії і культури в цілому. У цей період спостерігався підрив віри в авторитети, в існуючі уявлення, піддавалися критиці усталені поняття: часу, простору, абсолютної істини, детермінізму та ін. У сучасну світлі тенденція все більшого взаємопроникнення і взаємовпливу культур сприяє розмиванню відмінностей між «своїм» і «чужим». Сьогодні можна говорити про існування всесвітньої культури, яка, на відміну від світової культури як сукупності різних культурних утворень, являє собою єдину інтегровану систему загальнолюдської культури. Нерідко постмодерн характеризується мозаїчністю цінностей і норм, культурних фрагментів всередині національної культури, часто співіснуванням, не сумісних фрагментів культури, неоднорідним соціумом. Водночас обидві ці тенденції – глобалізація і постмодерн – виступають як характерні риси сучасності.

Аналіз постмодерну в контексті глобалізації та на тлі зазначених явищ обумовлює розгляд відносин між постмодерном і глобалізацією як двох тенденцій сучасності, що проголошують гетерогенність і гомогенність, які відповідно мають протилежну спрямованість. Динаміка суспільної свідомості в незахідних країнах, її розвиток від модерну до постмодерну, а також, як наслідок цієї трансформації, її вираження в соціальній сфері, які можуть бути проінтерпретовані як постмодерністські індикатори, обумовлюють необхідність з'ясування вихідних моментів, що послужили підґрунтям сьогоднішній ситуації, одночасно об'єктивних і суб'єктивних факторів, що викликають співіснування премодерну, модерну і постмодерну в незахідних країнах.

Варто зазначити, що нормативно-ціннісна структура аксіології епохи постмодерну має такі характерні параметри:

– явна і якісна зміна статусу цінностей традиційної моральності (колективізм еволюціонує в комунітаризм; креативність віддає перевагу працьовитості; космополітизм доповнюється формами локального патріотизму; громадянський патріотизм змінюється культурним, національний – локальним, «ізолюючий» – «відкритим»);

– зміна статусу і якісного наповнення цінностей модерну (свобода як автономія перетворюється на свободу вибору; індивідуалізм автономної особистості заміщається індивідуалізмом модульного суб'єкта моралі; домінування матеріальних цінностей знижується під впливом нового типу духовності);

- висунення толерантності як самодостатньої моральної цінності, яка лежить в основі будь-яких взаємодій всіх приватних систем аксіології;
- формування нового універсалізму (всі системи моральності репрезентують себе в єдиному дискурсивному полі, параметри якого визначаються глобальними функціями моральності на сучасному етапі).

Таким чином, всі фундаментальні новації в історії людства (такі, як виникнення стародавніх цивілізацій, прихід світових релігій, капіталістична модернізація) несли в собі моральний сенс і містили моральну програму, як для суспільства, так і для особистості. Тому розвиток моральності епохи постмодерну – це не тільки питання процедури узгодження наявних цінностей або пошуку загальних ціннісних підстав в готових моральних кодексах, це повернення класичного питання про обґрунтування цінностей.

Література

1. Скоропанова И.С. Русская постмодернистская литература: новая философия, новый язык/ И.С. Скоропанова. – СПб.: Невский простор, 2001. – 416 с. Skoropanova, I.S. (2001), Russkaia postmodernistskaia literature: novaia filosofii, novyi yazyk [Russian postmodern literature: new philosophy, new language], Nevskiy prostor, St.-Perersburg, Russia

2. ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ГЕОЦІННОСТІ ПЛАНЕТАРНОГО МАСШТАБУ [Електронний ресурс]Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nopa_2012_113_5.pdf

3. Постструктуралізм і філософія постмодерну [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://dspace.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/1880/1/9.pdf>

Хоречко К.В., студентка 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Поняття "постмодернізм" (або "постмодерн") позначає ситуацію в культурній самосвідомості країн Заходу, що склалася в кінці ХХ сторіччя. Дослівно цей термін означає "післясучасність". В російській мові поняття "модерну" означає певну епоху кінця ХІХ - початки ХХ століття. Модернізмом називали авангардні течії, що заперечували реалізм як обмеження творчості певними рамками і затверджували принципово інші цінності, спрямовані в майбутнє. Це доводить зв'язок модернізму, постмодернізму як певних стадій розвитку. Модернізм маніфестував новаторські напрями на початку ХХ століття, які, втративши деякий епатаж, стають вже

традиційними. Тому в даний час не утихають суперечки про те, чи існує постмодернізм як самостійний феномен або ж це законне продовження і розвиток модернізму.

Постмодернізм визначається як тенденція в культурі останніх десятиріч, що торкнулася самих різних областей знання, у тому числі і філософію. Постмодерністські дискусії охоплюють великий круг соціально-філософських проблем, що стосуються зовнішнього і внутрішнього життя індивіда, політики, моралі, культури, мистецтва і т.д.

Основною характеристикою постмодерністської ситуації став рішучий розрив з традиційним суспільством, його культурними стереотипами. Все піддається перегляду рефлексії, оцінюється не з позицій традиційних цінностей, а з погляду ефективності. Постмодернізм розглядається як епоха радикального перегляду базисних установок, відмови від традиційного світогляду, епоха розриву зі всією попередньою культурою.

Статус філософського поняття постмодернізм отримав в 80-е роки завдяки роботам французького мислителя Ж. - Ф. Ліотара, що розповсюдив дискусію про постмодернізм на область філософії. Початок відліку існування постмодерністської філософії пов'язують з роботою Ж. - Ф. Ліотара "Стан постмодерна", що вийшла у Франції в 1979 році. Хоча термін починає вживатися ще в першій половині ХХ століття (Р. Панвіц, Ф. де Оніз, А. Тойнбі) і потім набуває широке поширення для характеристики нових віянь в мистецтві і літературі.

Всіх представників постмодернізму об'єднує стиль мислення, в рамках якого віддається перевага не постійності знання, а його нестабільності; цінуються не абстрактні, а конкретні результати досвіду; затверджується, що дійсність сама по собі, тобто кантівська "річ в собі", неприступна для нашого пізнання; робиться акцент не на абсолютність істини, а на її відносність.

Характерна межа постмодернізму - негативізм, "апофеоз безгрунтовності" (Л. Жердин). Все, що до постмодернізму вважалось тим, що встояв, надійним і визначеним: людина, розум, філософія, культура, наука, прогрес - все було оголошено неспроможним і невизначеним, все перетворилося на слова, міркування і тексти, які можна інтерпретувати, розуміти і "деконструювати", але на які не можна спертися в людському пізнанні, існуванні і діяльності.

Інтерес до філософії постмодернізму в російському суспільстві виникає в 90-е роки, тому його можна назвати запізнілим.

Відношення до постмодернізму в сучасній російській філософії суперечливо. Більшість філософів визнає постмодернізм як своєрідного культурного напрямку і знаходить його основні принципи і положення характерними для сучасної епохи. Інші мислителі виказують повне неприйняття постмодернізму, визначаючи його як вірус культури, "декадентство", "історичну неміч", убачаючи в постмодернізмі черговий заклик до імморалізму і руйнування будь-яких етичних систем.

Відношення до постмодернізму у багатьох філософів і мистецтвознавців достатньо жорстке і негативне. Його оцінюють як "розпад свідомості", "звироднілість соціології", "науковий міф", "химеру", "повсякденний апокаліпсис", "гіпермодерністську агресію", "фантастичентем", "прогрес до смерті"; постмодерністи -

"справжні "підпільники" в моральній сфері, що насолоджуються свободою від звичайної людської моральності..." і т.д.

Прихильники такого погляду на постмодернізм не сприймають його як серйозну спробу створити щось нове по відношенню до академічної філософії. Постмодерністську культуру нерідко порівнюють з культурою пізньої античності, з її настроєм "кінця історії", коли все вже виказано до кінця і зник ґрунт для нових, оригінальних ідей.

Постмодернізм як сучасне світовідчуття можна порівняти з модернізмом, який також свого часу виник як своєрідний протест проти дійсності і створив нові напрями у філософії і мистецтві. Вже самі назви "постмодернізм" і "модернізм" націлюють на зіставлення, щоб з'ясувати точки зіткнення і визначити характер зв'язку цих понять. Терміном "постмодернізм" ми позначаємо напрям в сучасній культурі і одночасно сучасну культурну епоху.

Концепції сучасного постмодернізму доводять розвиток і трансформацію культури модернізму, єство якого залишається незмінним при різноманітні інтерпретації його ідей. З цієї точки зору, постмодернізм є перехідним типом культури, що виник на модерністській основі і використовує її мову і поняття. Тому не варто розглядати постмодернізм як повну ревізію спадщини попередніх епох, це може привести до спотворення бачення не тільки минулого, але і майбутнього.

Куценко Ірина Володимирівна, Михальчук Іоанна Ігорівна, студентки 2 курсу гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЕТАП РОЗВИТКУ ФІЛОСОФІЇ

Постмодернізм як парадигма сучасної культури є загальним напрямом розвитку європейської культури, що сформувався в 70-ті роки ХХ ст.

Ця інтелектуальна течія, покликана осмислити не економічні, а швидше політичні та культурологічні проблеми. Явище постмодернізму виникає тоді, коли сфера культури заявила про свої претензії не лише на особливе, а й на домінуюче становище серед інших соціальних сфер.

Він виникає одночасно в декількох розвинених країнах Америки і Європи і являє собою художній плин, що є, з одного боку, продовженням модернізму, а з іншого - його подоланням. Рішуче контрастуючи з мистецтвом Нового часу, постмодернізм коштує набагато ближче до свого попередника – модернізму [1, с.35].

Характерними рисами постмодернізму є орієнтація постмодерної культури і на "масу", і на "еліту" суспільства, суттєвий вплив мистецтва на сфери людської діяльності (політику, релігію, інформатику тощо), стильовий плюралізм, широке цитування у своїх творах мистецтва попередніх епох, іронізування над художньою

традицією минулих культур та використання прийому гри під час створення творів мистецтва.

Найсуттєвішою філософською відмінністю постмодернізму є перехід від класичного антропоцентристського гуманізму до сучасного універсального гуманізму, екологічний вимір якого охоплює все живе - людину, природу, Всесвіт. У поєднанні з відмовою від євроцентризму та етноцентризму, зміщенням інтересу на проблематику, специфічну для країн Сходу, Полінезії та Океанії, частково Африки та Латинської Америки, такий відхід свідчить про плідність анти-ієрархічних ідей культурного релятивізму, що стверджує багатоманітність, самобутність та рівноцінність усіх граней творчого потенціалу людства.

Світогляд сучасної постмодерної людини не має визначених міцних засад, адже всі форми ідеології розмиті, не спираються на волю; це своєрідна софт-ідеологія, тобто м'яка і ніжна. У ній уживається все, що раніше вважалося несумісним; у постмодерністському світогляді немає стійкого внутрішнього ядра.

Як зазначав український філософ В.С.Ратніков, « в постмодерністській ситуації діяльність концептуально-смыслового характеру не є превалюючою, а в знаково-символічній навпаки приваблює, так би мовити, ковзання по поверхні того, що означає своєрідна « гра зі знаками», а не з сенсами.

Тим самим постмодерністська ситуація характеризується особливим відношенням до знання, його цінності для людини й людства, що в епістемологічному плані відображається у запереченні суб'єктно-об'єктної моделі пізнання, заперечення логоцентризму та традиційної концепції істини, а також іноді взагалі в запереченні істини як продуктивного філософського поняття [2, с.23].

Постмодернізм, хоча здебільшого протиставляється модернізму, також виступає його спадкоємцем. Почавшись із досить вузького кола митців і філософів, постмодернізм завоював культуру, оскільки нівелював відстань між масовим і елітарним споживачем. Якщо модернізм був націлений на обмежену аудиторію, здатну його сприйняти, в силу своєї новизни, то постмодернізм від початку вторинний, використовує існуюче до нього, тому доступний широкому загалу.

У методологічному плані постмодерністська філософія спирається на принципи плюралізму та релятивізму, вона постулює "численність порядків", неможливість встановлення ієрархії. Кожна теорія, парадигма, концепція, інтерпретація мають однакові пізнавальні характеристики та є однаково відносними. Згідно з принципом плюралізму, світ не має єдиного центру, він розпадається на множину фрагментів, між якими відсутні стійкі зв'язки

Постмодернізм відмовляється від категорії буття як фундаменту, єдиним буттям визнає мову. Скептично ставлячись до істини, він рішуче заперечує сцієнтизм та перегукується з агностицизмом. Постмодерністська філософія висловлює розчарування в раціоналізмі, в розроблених на його засадах цінностях та ідеалах. Для нього характерне скептичне ставлення до людини як суб'єкта діяльності та пізнання, заперечення антропоцентризму та гуманізму [3, с.56].

У цілому, постмодерністська філософія виглядає досить суперечливою, парадоксальною, невизначеною. Її можна сприймати як перехідний стан у перехідну

епоху, коли постмодернізм успішно руйнує сторони та елементи попередньої епохи, що віджили, але не може запропонувати нову методологію творення нового світу.

Отже, розгляд основних напрямів сучасної західної філософії свідчить про багатоплановість, широкий спектр проблем і різноманітність підходів до їх вирішення. Скарбниця світової філософської думки завдяки сучасним західним філософам збагатилась новими висновками і положеннями. Мислителі розкривають нові закономірності в розвитку суспільства, природи мислення, засобами філософії узагальнюють досвід суспільного розвитку, досягнення науки і культури людства.

Література

1. Затонський Д. Про модернізм і модерністів. – К., 1972.- 235с.
2. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.- 313с.
3. Дженксон Ч. А. Язык архитектуры постмодернизма. – М., 1985.-250с.

Жураковська Т.С., студентка 3 курсу, механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Громадська думка, її свобода та розвиненість, є одним із найяскравіших показників існування ефективного громадянського суспільства в певній країні. Виражена, зокрема і через засоби масової інформації, громадська думка впливає на вирішення певних питань в соціумі. Рівень активності громадян, що виникає при обговоренні тієї чи іншої проблеми, показує, наскільки важливою та актуальною є це питання для спільноти саме сьогодні. Зрештою, суспільна думка може відігравати як позитивну роль у вирішенні «наболілого» питання, так і негативну в разі цілеспрямованого керування нею певними суспільними силами. Розглядаючи з позицій коротко викладеного вище знання про значення суспільної думки в житті соціуму та держави проблему суспільної opinio, що існує в сучасній Україні з питань гендерного розвитку, варто відмітити цілий ряд особливостей. Чи не найяскравіше проявляються вони при обговоренні питань гендеру загалом, гендерної політики, гендерних практик, окремих проявів гендерних відмінностей тощо при обговореннях на форумах електронних засобів масової інформації, оскільки саме тут реально існує найкоротший зв'язок між дописувачем і читачем. Саме при обговоренні на форумах виникають точки перетину між морально-етичними нормами, що діють в сучасному українському соціумі та гендерною проблематикою як предметом суспільного діалогу. Варто відмітити, що ЗМІ у процесі гендеризації/антигендеризації українського суспільства відіграють колосальну роль сьогодні. При аналізі цієї ролі складається враження, що в

абсолютній своїй більшості вони працюють саме на поглиблення антигендерних (мається на увазі насамперед гендерна політика держави Україна) настроїв і настанов в українській спільноті. А між тим посилення реального інтересу до гендерної проблематики в українському суспільстві зумовлено зокрема і тим, що «зростання інтересу до проблеми становлення особистості чоловіка і жінки викликане низкою причин, серед яких кризовий стан сім'ї, асиметрія в соціально-економічних позиціях статей, стереотипізованість їх соціальних ролей тощо. У зв'язку з цим зрозумілим є звернення до антропологічної проблематики, зокрема гендерного виміру розвитку людини, який дає змогу виявляти психологічні механізми соціалізації та диференціації статей. Процес «переміщення» буттєвих проблем двох половинок людства в центр психологічної думки зумовлений демократизацією онтологічних основ життя в статі, дослідженням біологічної та соціальної детермінації для вирівнювання можливостей самореалізації жінок і чоловіків, що, у свою чергу, вимагає суттєвої перебудови їх соціокультурного простору» .

В Україні почало формуватися певне явище, яке в низці аналітичних досліджень вітчизняних авторів кваліфікувалось як феномен жіночого політичного лідерства. Характерними його ознаками став прихід у владу в державі деякої кількості жінок, наділених харизмою (у розумінні, наданому цьому термінові М.Вебером). Масова свідомість кваліфікує таку особистість як певний виняток, «непорозуміння», відмовляючи жінці у природності такого шляху самореалізації. Як доводить ціла низка соціологічних опитувань, що проводились в Україні протягом років української незалежності, жінкам в основному не вдавалось і не вдалось переконати суспільство у реальній потребі наявності жінок у владному просторі. Особливо на найвищих щаблях влади. Зрештою, це доводять і сім виборчих парламентських перегонів та вибори президентів України. В жодному з семи скликань ВР кількість жінок-політиків не досягала 10% бар'єру. З європейських країн тільки Туреччина мала гірші показники жіночого представництва в парламенті. І українські ЗМІ відіграли в цьому не останню роль, хоча і неоднозначну. Постколоніальна гендерна особливість жіночого політичного лідерства в Україні характеризується ще й тим, що при загальному декларуванні проєвропейської орієнтації та прийнятих країною зобов'язань у сфері формування гендерно-паритетного чи принаймні гендерно-збалансованого суспільства саме нині діючою владою підтримуються та проводяться в життя принципи патріархального та патріархатного устрою. Це стосується як підтримки реакційних громадських організацій, діяльність яких спрямована на знищення гендерної державної політики як такої, так і тих клерикальних кіл, які борються з зародками гендерно-паритетних перетворень.

За роки української незалежності, попри взяті на себе країною зобов'язання у гендерному плані, реальних механізмів втілення їх в життя так і не було створено.

Лось Вероніка, студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СІМ'Я. ВПЛИВ СІМ'Ї НА ПОВЕДІНКУ ДИТИНИ ТА НА ЇЇ ХАРАКТЕР

Сім'я або родина – соціальна група, яка складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Роль сім'ї в суспільстві дуже важлива. Сім'я має безліч важливих та незамінних функцій. Серед них можна виділити:

1. Господарсько-економічну – економіка розглядає сім'ю як одиницю яка має свої витрати (на харчування , купівлю одягу , взуття , домашнього майна , нерухомості , засобів пересування , та має свій власний бюджет.
2. Духовна – члени родини духовно взаємозбагачують та підтримують один одного.
3. Психологічна – члени родини задовольняють потреби в повазі, симпатії, визнанні , підтримці, захисті та турботі.
4. Освітньо-виховна – сім'я допомагає новому члену суспільства , дитині , соціалізуватися, задовольняючи потреби в материнстві , самореалізації дітей.
5. Репродуктивна – продовження роду є основною функцією сім'ї. Сімейна пара та її любов залежить від характеру задоволення сексуальних потреб , відношення до дітонародження та самих дітей, які з'являються у шлюбі.

Звісно, очевидним є те, що найважливішою функцією сім'ї є дітонародження. Батьківство – спільне покликання чоловіка та жінки по відношенню до своєї дитини , з метою допомогти їй соціалізуватися в суспільстві та увійти у світ гідною людиною. Своєю увагою та любов'ю батьки дають дитині можливість для розвитку , навчання та життя в гармонії. Батьки разом виконують своє батьківське покликання : дають дитині можливість розвиватись аж до її повної самостійності.

Проте не завжди батьки знають як правильно виховувати дитину. Часто своєю зайнятістю, неухважністю та власними проблемами вони роблять помилки у виховання , або ж повністю забувають про правильне виховання дітей. Психологи визначили , яке виховання впливає на певну рису характеру :

- Невпевненість у собі: наслідок надмірної опіки та недовірі діям дитини.
- Брехня: страх бути покараним , спричинити страждання чи неприємність батькам.
- Лінь: від порівняння дитини із її знайомими, критика невдач дитини
- Задирливість та хуліганські звички: недостатність уваги та батьківської любові

Для того , щоб дитина виросла в гармонії із собою та світом потрібно, в першу чергу , виховувати не безпосередньо її , а самого себе, щоб показувати правильний приклад. Потрібно підтримувати індивідуальність дитини, щоб вона не соромилась бути собою. Важливо збагачувати як і освітній аспект виховання дитини, так і її духовне єство. Дім для дитини повинен бути місцем любові, підтримки , місцем ,де завжди панує дружня атмосфера. Батьки повинні приділяти достатньо уваги дітям , проте і не забувати про власне життя та саморозвиток. Дитина має засвоїти головні правила стосунків між людьми: чесність , повага, вірність, турботі, альтруїзм по прикладу відносин між батьками.

Пшеславська О.В., студентка 2 курсу,
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФІЇ

Філософія – світоглядно-теоретичні знання про світ і людину в ньому.

Основні причини виникнення філософії :

1) З'являється поділ праці (розумовий і фізичний), тобто виникає клас людей, що займається постійним розумовою працею (з'являється інтелігенція).

2) Соціально територіальний поділ, тобто поділ населення на дві частини: село і місто. Місто - акумулятор людської культури і досвіду.

3) Виникнення політики, тобто державності і міждержавних зв'язків.[1]

Та в усі часи філософія мала різні форми, вона вдосконалювалася та зазнавала значних змін від етапу її становлення до теперішнього часу. Філософія не стоїть на місці, вона завжди буде розвиватися як теорія, чи то наука.

На відміну від міфології та релігії, які, будучи духовними засобами соціального контролю з необхідністю породжуються суспільством, філософія покликана до життя особливими соціальними умовами. Уже Арістотель (384 – 322 до н. е.) зазначав, що для заняття філософією потрібно мати вільний час, тобто не бути зайнятим фізичною працею. Іншими словами, філософія виникає в тих цивілізаціях, де відбувся поділ праці на фізичну і розумову. Це є хоч і необхідною, але недостатньою умовою. Наприклад, в Давньому Єгипті, Вавилоні існували соціальні стани, не зайняті фізичною працею, але філософії як світогляду чи систематичної інтелектуальної діяльності там не було.

Філософський світогляд заснований на розумі, тобто він передбачає аргументацію, сумніви, дискусії. При цьому предметом філософського дослідження стають найбільш загальні проблеми: що таке світ, чи існує Бог, чи вічна душа, що таке добро і зло тощо. Чи всяке суспільство дозволить мислителю вільно трактувати такі питання? Зрозуміло що ні. В так званому традиційному суспільстві, де дії людей суворо регламентовані, відсутня вільна особа, будь-яке вільнодумство неможливе.

Необхідною передумовою виникнення філософії є терпимість (толерантність) до інакомислення. А вона може виникнути тільки в демократичному суспільстві, де більше покладаються на розум людини і права особи, ніж на традицію і віру. Тож не дивно, що розквіт філософії припадає на епохи панування демократії (Давня Греція, епоха Нового часу), тоді як в умовах традиційного і тоталітарного суспільств філософія деградує до ідеології релігійного типу. Демократія не тільки створює умови, вона, по суті, викликає філософію до життя. Політичні диспути, побудоване на змаганні сторін судочинство пробуджують увагу до законів логіки, формують теоретичну настанову, на якій ґрунтується філософія. [2]

Настанова на загальне, на ідеї, які безпосередньо не мають утилітарного, практичного значення, створює враження, що філософи – це такі собі диваки, які займаються нікому не потрібними справами. Спочатку філософія справді сприймалася як гра надлишкових інтелектуальних сил, забавка розуму. Однак у результаті такої «гри» в Греції, наприклад, виникли засадничі принципи наукового мислення, було створено логіку Арістотеля і геометрію Евкліда (III ст. до н. е.). З огляду на це греки вже могли дозволити собі сказати, що немає нічого практичнішого, ніж добра теорія.

Справді, філософія є позірним відходом від дійсності, адже завдяки цьому вдається краще зрозуміти дійсність. Соціальна практика демократичного суспільства підносить авторитет розуму. До нього апелюють виробництво, торгівля, судочинство. Вона створює необхідні умови для реалізації свободи особистості і толерантності до інакомислення. Таке суспільство не тільки створює необхідні умови для виникнення філософії, а й закономірно породжує її.

Демократія та філософія суттєво пов'язані. У традиційному чи тоталітарному суспільствах загальне (політичні інтереси, правові та моральні норми) тримаються на освяченій традиції або на силі. Воно не вимагає згоди, виправдання (легітимації) окремого індивіда. В демократичному ж суспільстві індивід обов'язково включений у процес формування та функціонування загальних соціальних цінностей. Для функціонування громадянського суспільства, організованого на легітимності влади, універсальності права і безумовній значущості моральних цінностей, принципово важливо утвердити авторитет загального. Позбавлене ореола святості (як у традиційному суспільстві) чи силової підтримки (як у тоталітарному), всезагальне, тобто регулятивні принципи соціального життя, може базуватися в демократичному суспільстві тільки на авторитеті розуму.

Всупереч відомій тезі, згідно з якою рівень розвитку суспільства визначається рівнем розвитку техніки, можна запропонувати іншу: рівень розвитку суспільства визначається рівнем усвідомлення, авторитетом загального – правових і моральних норм, політичних і національних ідей, які забезпечують цивілізованість сучасного суспільства. А формувати вміння підноситись до всезагального, підтримувати його авторитет філософія вважає одним з найважливіших своїх завдань. Та повага, з якою в Західній Європі ставляться до всезагального, значною мірою вихована філософією. І та духовна криза, яку нині переживає наше суспільство, спричинена значною мірою і недостатнім авторитетом загального (недостатньою легітимністю влади, низьким авторитетом правових норм, моральною кризою). В утвердженні цих цінностей

громадянського суспільства філософії (філософії права, філософії політики) належить надзвичайно важлива роль.

Соціальні умови не тільки сприяли розвитку філософії чи гальмували його. Вони часто визначали і коло проблем, що цікавили філософів. Зосередженість індійських філософів на морально-етичних проблемах, китайських – на соціально-етичних, греків на різних етапах – на натурфілософії, гносеології та етиці зумовлена не стільки особливостями духу цих народів, скільки особливостями їх соціального життя. Ключ до розуміння багатьох філософських проблем лежить у соціальній сфері.

Література

1. Соціальні умови формування філософії [Електронний ресурс]-Режим доступу: https://pidruchniki.com/1376102562262/filosofiya/istorichni_peredumovi_viniknennya_rozvitku_filosofiyi
2. Філософські погляди В. Вернадського [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/filosofiya/filosofski-poglyadi-v-vernadskogo-ta-iogo-vchennya-pro-noosferu>
3. Філософія як галузь наукового знання [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://www.docsity.com/ru/filosofiya-yak-galuz-naukovogo-znannya/1658572>

Науменко Вікторія Сергіївна, студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СОЦІАЛЬНІ СТРАХИ УКРАЇНЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Страх – це емоція, що виникає в разі реальної чи уявної загрози існуванню організму, індивіда, його цінностям, ідеалам та принципам [5].

Взаємодія страху з іншими емоціями може також надавати великий вплив на особистість і поведінку. Взаємодія між страхом і стражданням може посилити проблеми щодо формування особистості та загальмувати її розвиток. Сильний зв'язок між страхом і стражданням може знизити здатність людини співчувати іншим людям. Взаємодія страху і презирства можуть призвести до невіри у себе та навіть страху себе. Сильний зв'язок між страхом і соромом можуть призвести до параноїдальній шизофренії.

Виділяють страхи природні (біологічні), соціальні й екзистенціальні (але є й інші класифікації) [3]. На думку відомого екзистенційного психолога, психотерапевта і філософа Р. Мея, «страх існує незалежно від культури і рівня розвитку народу чи його окремих представників: єдине, що змінюється – це об'єкти страху, бо як тільки ми думаємо, що перемогли чи подолали страх, з'являється інший вид страху, а також інші засоби і заходи, спрямовані на його подолання» [2].

Сьогодні в науковому лексиконі вживаються такі модифікації соціального страху, як хвилювання, занепокоєння, побоювання, тривога, переляк, жах. Робляться спроби класифікувати ці модуси. Зокрема, З. Фрейд пропонує такий варіант співвідношення переляку, страху і жаху: «Переляк, страх, жах неправильно вживаються як синоніми. Тому у ставленні до небезпеки їх легко розмежувати. Страх означає певний стан очікування небезпеки, і підготовка до останньої, якщо вона і невідома; жах передбачає певний об'єкт, якого бояться; переляк має такий же стан, як під час небезпеки, коли суб'єкт виявляється до неї непередготовлений, він підкреслює елемент несподіванки» [4].

Що ж до функцій страху, вони повинні збігатися з основними функціями емоцій. Оцінна функція страху. Її можна розглядати у трьох аспектах: а) визначення самодостатності рис людини реалізації активної експансії цієї особливості на навколишній соціум; б) образне уявлення сили іншого дозволяє людині визначити міру своєї залежності від іншого; в) страх виступає – чи це неусвідомлена, чи усвідомлена його форма – попередньою оцінкою ірраціональних модусів внутрішньої чи зовнішньої рефлексії. Синтезувальна функція – особливість страху виступати синтезувальними підвалинами цілісного і структурованого відображення всього комплексу ситуації страху.

Страхи різного роду переслідують людину з давніх часів. Усе – від феномену народження до акта смерті – змушувало людство на різних історичних етапах формувати в собі тривоги, фобії і найсильніші потаємні страхи. Сучасне ж суспільство формує сучасні проблеми, зумовлені економічно, соціально й політично.

За останні 10-20 років зміст страхів сильно змінився, і багато з того, чого ми боялися 10 або 20 років тому, зараз виглядає інакше. Соціальні страхи сучасних українців зародилися в 90-х роках минулого століття – у часи, коли попередня система розвалилася і відбувалося становлення нової. Уявний оптимізм радянських людей, штучна впевненість у завтрашньому дні в один момент почали пропадати. І це, власне, викликало посилення страхів. Однак в основі їх не стільки страх перед тим, що буде і як буде, скільки страх самих змін, зламу ціннісних орієнтирів. Коли люди багато років живуть за одними правилами, то страшною виявляється навіть не нова перспектива, а сам факт яких-небудь змін.

Економічні фобії є однією зі складових широкого поняття «соціальна фобія». А соціальною фобією, згідно з довідником, розробленим проблемною групою з соціальної фобії Всесвітньої асоціації психіатрів, можна назвати хронічне захворювання. Якщо його не лікувати, захворювання може викликати алкоголізм, наркоманію або призвести до суїциду [8].

Сучасний українець навіть не знає значення слова «фобія», не кажучи вже про лікування своїх страхів. Постійна боязнь не отримати зарплату, у зв'язку зі сформованою економічною ситуацією в країні, видається українцям зовсім не фобією, а об'єктивною реальністю.

Про соціальні страхи українців, причини їх виникнення та наслідки боротьби говорить і В. Васютинський. Зокрема, він розповідає, що сучасні українці в цілому бояться всього, що пов'язано з погіршенням матеріального становища, – безробіття, підвищення цін, затримки зарплат. Дещо менш поширені соціальні страхи політичного

характеру: побоюються соціальних конфліктів, несправедливої влади, розколу країни. Посилюється і страх перед заселенням України представниками етнічних і расових груп, далеких від нас культурно та ментально [1].

Крім іншого, В. Васютинський зазначає, що деякі соціальні страхи можуть переростати в різного роду сексуальні девіації або просто розвиватися паралельно. Багато людей, які страждають соціальними фобіями, стають заручниками сексуальних розладів. Боячись одного, вони можуть почати бажати іншого. І це нерідкі випадки [1].

Соціальне самопочуття погіршується залежно від віку населення. Досить високий рівень у молоді до 30-ти років (43-44 %), і цей індекс різко знижується для населення віку 49 років і старше. Населення похилого віку найбільше хвилюють такі показники: постійне зростання цін, необхідна медична допомога, юридична допомога, можливість повноцінно проводити свій відпочинок і можливість підробляти, а також можливість харчуватися відповідно до своїх інтересів [6].

Можна виділили приблизно 18 типів соціальних страхів, які притаманні українському населенню, де на перших місцях превалює стрімке зростання цін, втрата роботи, невиплата зарплат і пенсій. Понад 60 % населення відзначають ці страхи і вони рівномірно поширюються для кожного регіону. Характерно ще одне: на диво, в нашій країні є 3 % оптимістів, які вважають, що їм взагалі нічого не загрожує, вони нічого не бояться. При цьому такі соціальні страхи, як втрата національної єдності, зовнішня загроза з боку присутні, але вони в загальному підсумку йдуть кудись далеко назад, їх відзначає менше третини населення [6].

Отже, проблема страху, хоч і сягає корінням у далеке минуле, все ще є актуальною й завжди буде їй залишатися, адже поки існує людина, у неї самої існуватиме й соціальний страх. Звісно, з розвитком нашого суспільства та цивілізації він набуватиме нових форм, а люди будуть шукати нові шляхи боротьби з ним. І тому, якщо суспільство так і далі розвиватиметься як авторитарне-механістичне, то страх завжди житиме в душі людини.

Література

1. Васютинський В. Сім страхів сучасної України / Вадим Васютинський // Культурологічний часопис «І». – 2005. – № 37. – С. 155–158.
2. Мэй Р. Проблема тривоги / Р. Мэй ; [пер. с англ.]. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 432 с.
3. Мовчан М. Н. Страхи в соціальному середовищі Київської Русі / М. Н. Мовчан // Філософські обрії. – 2012. – № 27. – С. 163–174.
4. Осадько О. Страх як прояв особистісних самообмежень / О. Осадько // Психолог. – 2004. – №7 (103). – С. 25–30.
5. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. В. Степанов]. – К. : Академвидав, 2000. – 424 с.
6. Социальные страхи украинцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/articles/2423.html> .
7. Чего боятся украинцы? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://life.obozrevatel.com/boiling/46320-chego-boyatsyaukrainsyi.htm> .

8. Фобії у нашому житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bsmu.edu.ua/uk/news/digest/2624-fobii-u-vashomu-jytti>

Мосур Аліна Сергіївна, студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ

Однією з основних ознак розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій, який дає можливість сучасній людині навчатися, обговорювати проблеми, які турбують, знайомитися та спілкуватися з друзями, а також перенестися в будь-яку країну світу, дізнатися про її культуру та традиції, використовуючи необмежені можливості всесвітньої мережі Інтернет.

Сьогодні Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя. Проте слід зазначити, що мережа Інтернет дає не тільки можливість для розвитку здібностей, покращення знань та розширення кола інтересів, але й містить у собі реальні загрози як для дорослих, так і для дітей. Нарівні з позитивними сторонами, соціальні мережі мають і негативні наслідки – це інтернет-залежність, економія або відсутність часу на живе спілкування. Соціальні мережі, відсуваючи на другий план класичні інститути соціалізації – родину, школу, друзів, – займають усе більш домінуючу роль у процесі соціалізації особистості й здійснюють безпосередній вплив на її ціннісні орієнтації.

Як відомо, будь-яка діяльність спрямована на задоволення потреб.[1]

Дослідження «Фонду Розвитку Інтернет» дозволило визначити певне коло потреб, які підлітки задовольняють за допомогою соціальних мереж та Інтернету, а саме:

- потреба у самостійності (у процесі соціалізації ця потреба припускає, в першу чергу, прагнення до незалежності від батьків);
- потреба у самореалізації та визнанні (зазвичай підліткам вкрай необхідно відчувати себе особливими та необхідними);
- потреба у пізнанні та визнанні (молоді люди хочуть відчувати себе важливою частинкою певної групи і суспільства загалом);
- задоволення соціальної потреби у спілкуванні, у приналежності до групи за інтересами, в любові, адже підлітковий період – це час, коли людина прагне знайти схожих собі за інтересами, вподобаннями;
- потреба у володінні (підліток має на меті бути обізнаним з усіх подій, що відбуваються навколо нього);
- пізнавальна потреба (володіння новими знаннями сприяє досягненню визнання з боку однолітків і самореалізації);

– у результаті використання соціальних мереж виникає відчуття повного контролю і володіння ситуацією, що задовольняє потребу в безпеці – одну з базових у системі потреб людини [2].

Кіберсоціалізація – соціалізація людини у кіберпросторі, процес зміни структури самосвідомості особистості, який відбувається під впливом і в результаті використання нею сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій у контексті життєдіяльності. Кіберсоціалізація людини особливо яскраво відбувається в Інтернет-середовищі, внаслідок використання його ресурсів і в ході комунікації з віртуальними агентами соціалізації, з якими людина зустрічається та спілкується в соціальних мережах: під час переписки по e-mail, на форумах, в чатах, блогах, online-іграх. У процесі кіберсоціалізації у людини виникає цілий ряд нових очікувань та інтересів, мотивів і цілей, потреб і установок, а також форм психологічної та соціальної активності, безпосередньо пов'язаних з фактично новим віртуальним життєвим простором людини [2].

До особливостей впливу мережі Інтернет на соціалізацію молоді відносять:

- комунікацію молоді, яка набуває різних форм (при цьому може відбуватися зміна імені, віку, приписування собі неіснуючих досягнень, підвищення статусу);
- наявність власного (інтимного) світу, в який немає доступу нікому сторонньому;
- відсутність відповідальності та контролю за діяльністю молодої людини, підлітка;
- реалістичність віртуальних процесів і повне абстрагування від оточуючого світу;
- можливість виправити будь-яку помилку, змінити віртуальну реальність;
- можливість самостійно приймати будь-які рішення (в межах мережі), не зважаючи на наслідки, до яких вони можуть призвести [2].

Останні дослідження Інтернету як одного з агентів соціалізації засвідчують можливу появу кризових таких форм Інтернет-соціалізації як: негативні залежності, компульсивна (нав'язлива) віртуальна поведінка, занурення у світ внутрішніх переживань, коли зменшується потреба в активному засвоєнні зовнішнього середовища. До цих кризових форм можуть призводити онлайн-ігри з елементами насилля, що в свою чергу сприяє зростанню агресивної поведінки молоді в реальному середовищі. Також мережеве суспільство може сприяти засвоєнню асоціальних, антиправових установок, які засвоюються і відтворюються в реальному світі [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що постійне перебування в мережі Інтернет негативно позначається на процесі соціалізації молодої людини внаслідок скорочення безпосередніх соціальних взаємодій з оточуючими, звуження соціальних зв'язків, зміни в спілкуванні з друзями і близькими, розвитку депресивного стану.

Позитивними факторами взаємодії сучасних підлітків у соціальних мережах є відсутність перешкод для спілкування, отримання корисної, нової інформації, проведення дозвілля, ознайомлення з відео й аудіо новинками, допомога в навчанні, всебічний розвиток.

Здійснене нами дослідження дозволяє зробити висновок, що саме сучасні інтернет-технології створюють умови для більш раннього включення дітей у процес соціалізації. Але водночас вплив соціальних мереж на особистісний розвиток унаслідок дії інтернет-простору не може бути однозначно кваліфікований як позитивне чи негативне явище. Соціальні мережі є не тільки потужним агентом вторинної соціалізації, але й виграють конкуренцію у соціальних інститутів, які реалізують первинну соціалізацію, тому що цьому сприяє динаміка сучасного життя. При цьому ми повинні пам'ятати, що соціальні мережі є одним із вагомих факторів соціалізації, але не єдиним, оскільки постійне перебування в мережі Інтернет негативно позначається на процесі соціалізації через скорочення безпосередніх соціальних взаємодій з людьми, зміни у спілкуванні з друзями й близькими, розвиток депресивного стану. Найчастіше причиною Інтернет-залежності є негармонійні сімейні стосунки, відсутність підтримки і порозуміння з боку близьких людей. Саме тому найчастіше Інтернет-залежними є підлітки, які переживають «перехідний» вік, коли особливо гостро постає проблема взаємовідносин батьків і дітей.[1]

Література

1. Вплив соціальних мереж на формування особистості підлітка. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://vipsoft.blob.core.windows.net>
2. Вплив соціальних мереж на соціалізацію особистості підлітка [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <https://vipsoft.blob.core.windows.net>
3. Горбатюк Т. В. Розвиток інтернет-середовища в ретроспективі та перспективі. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2017. № 274. С 44–51
4. Горбатюк Т. В. Психічне здоров'я людини в мережевому суспільстві // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії 2018. № 295. С. 198–206.

Атаманчук Віталія Сергіївна, студентка 2 курсу,
2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПРОБЛЕМАТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ НАУКИ ТА ФІЛОСОФІЇ

Взаємовідношення філософії й науки є гострою проблемою для сучасних філософів. Так, Р. Рорті стверджує, що поступове відділення філософії від науки стало можливим завдяки уявленню, відповідно до якого «серцем» для філософії слугує «теорія пізнання, теорія, відмінна від наук, тому що вона була їхньою основою» [2; с. 97]. Така точка зору підкріплюється посиланням на історико-філософську традицію.

Ретроспективно проглядаються наступні кореляції взаємин філософії й науки:

- наука відбрунькувалася від філософії;

- філософія, прагнучи зберегти за собою функції «трибуналу» чистого розуму, зробила центральною теоретико-пізнавальну й методологічну проблематику, обробивши її у всіх напрямках;

- сучасна філософія мислиться як така, що вийшла з епістемології.

Наука не містить усередині себе критеріїв соціальної значимості своїх результатів. А це означає, що її досягнення можуть застосовуватися як на благо, так і на шкоду людству. Виходить, що міркуваннями із приводу негативних наслідків застосування досягнень науки обтяжена не сама наука, а філософія. Досягнення науки не можуть функціонувати в суспільстві спонтанно й безконтрольно. Функції контролю, що впираються в необхідність запобігання негативних наслідків найсучасніших наукових і технологічних розробок, пов'язаних з погрозою існування самого роду *Homo sapiens*, винесені зовні, за межі корпусу науки. Однак здійснення їх перебуває не тільки у владі філософії. Необхідна підтримка інститутів держави, права, ідеології, суспільної думки. Позитивне завдання філософії полягає в тому, щоб, виконуючи функції арбітра, який оцінює сукупність результатів наукових досліджень у їхній гуманістичній перспективі, рухатися відповідно до логіки розвитку наукових досліджень, доходячи до вихідних рубежів. Тобто до тієї крапки, де виникає сам тип подібних етико-світоглядних проблем.

На відміну від окремих наук, які ієрархізовані й автономно розведені за своїми предметними сферами, філософія має грані перетину з кожною з них. Це фіксується сертифікованою областю, що одержала назву «філософські питання природознавства», чим підкреслюється величезне й неминуще значення використання досягнень природничих наук для філософії.

Філософія виступає формою теоретичного освоєння дійсності, що опирається на категоріальний апарат, який увібрав у себе всю історію людського мислення. У тій своїй частині, що називається «методологія», сучасна філософія пропонує доповнення в осмисленні апарата конкретних наук, а також ставить і вирішує проблему теоретичних основ науки й конкуруючих моделей росту наукового знання. Дослідники виділяють специфічно евристичну функцію філософії, яку вона виконує стосовно наукового пізнання і яка найбільш помітна при висуванні принципово нових наукових теорій. Саме філософські дослідження формують самосвідомість науки, розвивають властиве їй розуміння своїх можливостей і перспектив, задають орієнтири її наступного розвитку.

Поділ науки й філософії часто проводиться з посиланням на те, що наука має безпосередню практичну значимість, а філософія немає. На основі відкриттів і досягнень науки можна побудувати технічні споруди, міркування філософії не мають практичного значення, марні, а іноді й просто шкідливі.

Філософія вимагала близької відповідності між загальними принципами й досвідом здорового глузду. Наука ж, чим більше заглиблювалася в теоретичну область, тим більш вилученими від повсякденного розуміння ставали формулювання її загальних принципів. Уважається, що успіх у науці більшою мірою залежить від удакої заміни світу здорового глузду світом абстрактних символів, і що для вченого надзвичайно важливо відмовитися від повсякденної мови й уміти користуватися мовою

абстрактних символів, погоджуючи їх у єдину систему. Таким чином, філософія, незважаючи на свою нібито жахаючу трансцендентність, проте виявлялася ближче до повсякденного здорового глузду, ніж наука.

Прагнення до демаркації науки й філософії викликане бажанням звільнити науку від екзистенціальних передумов, ідеологічних нашарувань і ірраціональних міфотворень, квазінаукових явищ. Разом з тим уразливим пунктом одного із критеріїв науки – досвідної перевірки – є її несамодостатність. Це означає, що можуть зустрічатись такі факти, які не підтверджують дану теорію.

Зовсім очевидно, що ніяка сфера людського духу, і філософія в тому числі, не може увібрати в себе всю сукупність спеціально-наукових знань про світобудову. Філософія не може бути наукою всіх наук, тобто стояти над окремими дисциплінами, так само як вона не може бути окремою ланкою в системі наукового знання. Тривала суперечка філософії й науки про те, чого більше потребує суспільство – філософії чи науки – який їх взаємозв'язок, породила безліч точок зору, можливих трактувань й інтерпретацій цієї проблеми.

Щодо проблеми співвідношення філософії і науки існують полярні погляди, де філософія або представлена як наука вищого ґатунку, «наука наук», що переважає всі спеціальні науки, або, філософії не знаходиться місця серед інших наук, її відносять до сфери псевдонаук і псевдознання, а термін «метафізика» вимовляється з презирством, як синонім слова «шарлатанство».

Традиційна точка зору на співвідношення науки і філософії могла би коротко бути сформульована так: наука народилася з філософії, отже, філософія – свого роду донаукова стихія, материнське лоно, але не наука, подібна до інших. Точні науки, що приймаються як певний зразок наукового знання, мають у своїй основі базу аксіом, якої позбавлені філософія і низка гуманітарних наук, але навіть гуманітарні науки передбачають наявність свого особливого предмета і методу (методів), чого теж позбавлена філософія.

На перший погляд, єдиним висновком може бути той, що філософії немає місця серед інших наук, але є ще один аспект проблеми, який слід брати до уваги: проблема впливу. Чи справляє розвиток філософської думки вплив на розвиток наук і якщо так, то яким чином і у зв'язку з чим це відбувається? Філософія володіє здатністю чинити на науки такий сильний вплив, що без урахування цього не може бути зрозумілий сам процес наукового розвитку, процес нарощення знання і процес зміни характеру пізнаного та його ролі у житті людини.

Філософія може розглядатися як фундамент усієї решти культури, «квінтесенція культури». Але реальна сфера впливу філософії на науку залишається до сьогодні багато у чому не виявленою, хоча їх тісний зв'язок абсолютно очевидний. Як зазначає С. Шевцов, «філософія впливає не на ту науку, яка існує як сукупність певних фактів, що мають науковий характер, а на майбутню науку, або, інакше кажучи, філософія визначає подальший розвиток науки...» [3; с. 16]

Сьогодні наука є досить автономною соціальною структурою, здатною до самостійного розвитку. Але такий розвиток ніколи не може бути цілком самостійним. Характерно, що в епохи наукових криз наука часто звертається до філософії. Подібна

картина дуже наочно проявляється сьогодні у галузі штучного інтелекту: «...якщо на попередньому етапі спеціалісти з комп'ютерної науки тісно співробітничали в основному з психологами, логіками і лінгвістами, то зараз до них долучилися філософи, семіотики, культурологи, спеціалісти з етики і навіть фахівці зі східних релігій» [1; с. 6]

Можна сказати, що філософія є поглядом на світ, який здатний змінювати речі навколо нас, змінювати свого носія і таким чином впливати на світ. Тому немає двох філософій – життєвої і власне філософії. Вона завжди одна, вона пронизує всю людину, всі сфери її діяльності.

Аналізуючи взаємозв'язок філософії й науки, звернемо увагу, що спеціальні науки слугують окремим конкретним потребам суспільства: техніці, економіці, медицині, освіті, законодавству тощо. Вони вивчають свій специфічний зріз дійсності, свій фрагмент буття. Філософію цікавить світ у цілому. Філософія замислюється про світове ціле, про всеохоплюючу єдність усього суцього, вона шукає відповідь на питання: «Що є суще, оскільки воно існує?» У цьому сенсі справедливе визначення філософії як науки «про першооснови й першопричини».

Свої висновки наука формулює в теоріях, законах і формулах, виносячи за дужки особистісне, емоційне ставлення вченого до досліджуваних явищ і тих соціальних наслідків, до яких може призвести певне відкриття.

Філософія ж у першу чергу прагне з'ясувати вихідні передумови будь-якого знання, у тому числі й власне філософського. Вона спрямована на виявлення таких достовірних основ, які могли б служити відправною точкою й критерієм для розуміння й оцінки всього іншого (відмінності істини від думки, емпірії від теорії, волі від сваволі, насильства від влади).

Наука займає своє гідне місце як сфера людської діяльності, найголовнішою функцією якої є вироблення й систематизація об'єктивних знань про дійсність. Вона є однією з форм суспільної свідомості, що спрямована на предметне збагнення світу, й припускає одержання нового знання. Ціль науки завжди була пов'язана з описом, поясненням і пророкуванням процесів і явищ дійсності на основі законів, що відкриваються нею. Уважається, що обсяг наукової діяльності, ріст наукової інформації, відкриттів, числа науковців подвоюється в середньому приблизно кожні 5-10 років. А в розвитку науки чергуються нормальні й революційні періоди, так звані наукові революції, які приводять до зміни її структури, принципів пізнання, категорій, методів і форм організації.

Філософія ґрунтується на теоретико-рефлексивному й духовно-практичному відношенні суб'єкта до об'єкта. Вона впливає на соціальне буття за допомогою формування нових ідеалів, норм і культурних цінностей.

Якщо наука у розумінні багатьох людей може бути уподібнена до будівлі, яку постійно нарощують нові покоління будівників і архітекторів, будівлі, яка може інколи різко змінювати свій образ, але все-таки зберігає конструктивну основу і ряд своїх найхарактерніших рис, то філософія нагадує будівлю, що перебудовується кожен раз новим архітектором практично заново. При цьому за архітектором закріплене право зберігати будь-які частини попередньої будівлі, але у цілому рішуче перепланування –

це незмінна у філософії умова творчості генія. Кожна з філософських систем позбавлена того, що є невід'ємною частиною будь-якої науки – міцної аксіоматичної основи. Тому не дивно, що у філософії непросто складаються стосунки з іншими науками, тому філософія не може розглядатися як одна з наук, хоча і є навчальною дисципліною.

Література

1. Петров В.В. Язык и искусственный интеллект : рубежи 90-х годов: сборник // Язык и интеллект / пер.с англ.и нем. / Петров В. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1995.
2. Рорти Р. Философия и зеркало природы [пер. с англ. В.В. Целищева] / Рорти Р. – Новосибирск, 1997.
3. Шевцов С.П. Место философии среди наук / Шевцов С.П. // Наукове пізнання: Методологія та технологія. – Вип. 1-2. 2000 (4-5).17. с. 16.

Долошко Максим Олександрович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ДОСВІДУ В СВІТЛІ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ОНТОЛОГІЇ М. ХАЙДЕГЕРА

Філософська концепція німецького теоретика М. Хайдегера є тією призмою, через яку виявляється антропологічний поворот неklasичної філософії. Зростаючи на ґрунті феноменології, його фундаментальна онтологія виявляє глибинну укоріненість людського існування у бутті, онтологічну значимість філософської антропології. Він концептуалізує досвід людини як один з засадничих екзистенціалів. Відштовхуючись від теорії Гегеля та Ніцше, філософія М. Хайдегера в той самий час слугує підставою філософської рефлексії Ж. Деріда, Р. Інгардена, М. Фуко.

Аналіз поняття досвіду в екзистенціальній феноменології можна обмежити двома текстами. Перший текст – це марбурзькі лекції 1927 року, видані книжкою «Основні проблеми феноменології». Другий – «Буття і час», *magnus opus* ранньої філософії Хайдегера. На підставі цих текстів розглядається, яке місце феноменологія відводить досвіду в структурі буття *Dasein* і як у межах феноменології розвивається концепція герменевтичного досвіду.

Той факт, що для з'ясування нерозривного зв'язку історичності й фактичності досвіду слід звернутись саме до пізньої філософії Хайдегера, в якій експліковано Гегелеве вчення про досвід свідомості у контексті постфеноменологічної думки, ще не означає, що її відірвано від герменевтики фактичності раннього екзистенціально-феноменологічного періоду філософування Хайдегера. В ранній період поняття

досвіду мало своє визначення, що послугувало фундаментом для пізнішої концепції досвіду свідомості.

Для того, щоб побачити, яке саме місце відведено досвіду у феноменології, слід розглянути суттєві положення філософії Хайдегера згідно з зазначеними джерелами. Почнемо з ключового визначення предмету філософського вивчення: феноменологія є онтологією, тобто аналізом буття як воно себе виказує. У вченні про буття вихідним є те, що буття дано лише тоді, коли існує розуміння буття, тобто *Dasein*.

Слід зауважити, що історична зумовленість досвіду по-різному визначає буття і суще в тих позиціях, які закарбовано в історії філософії. Деструкція напряду стосується досвіду філософії, седиментованого у «філософських поняттях», які відсилають одне до одного та до своїх джерел.

У праці «Буття і час» М. Хайдегер ставить вимогу поновити питання про буття, залишене, на його погляд, європейською філософією в її витлумаченнях сущого на другий план – у сферу абстракцій і логічних розробок. Буття було і залишається головною справою думки [1, с. 16]. Питання про буття найбільш важливе для людської істоти, Мартін Хайдегер визначає його як «*Dasein*»: тут – буття, відкрите буття, чиста присутність до речових визначень. За Мартіном Хайдегером, буття виникає із заперечення ніщо, тоді як ніщо дозволяє сущому занурюватися, завдяки чому розкривається буття. Для розкриття буття має потребу в тому сущому, що називають існуванням. СENS буття якраз і полягає у розкритті таємниці. Такий сENS може появлятися лише у наявності людського існування, розкриття якого відбувається завдяки настроям. А сENS існування – у виявленні буття як просіки всього сущого.

Як пише Хайдегер, власна самість *Dasein* відсвічує, віддзеркалена від речей. Однак це тільки відображення, а не достеменна самість *Dasein*. Разом з тим, через розкриття недостеменності досвіду *Dasein* веде себе до розуміння своєї достеменності. Недостеменне саморозуміння *Dasein* відкриває в досвіді достеменне *Dasein* як таке в його своерідній «дійсності», відкриває її певним справжнім чином [1, с. 23]. Феноменологічна редукція, здійснена Хайдегером, виявляє те, що *Dasein* є «початково трансцендентним». Трансценденція – це фундаментальне визначення онтологічної структури *Dasein*. В цьому аспекті Хайдегер робить радикальніший крок, ніж Шюц і Мерло-Понті, чим остаточно долає у феноменології теоретико-пізнавальні, чи метафізичні рецидиви. Зміна статусу Я з трансцендентального на трансцендентне змінює і розуміння структури досвіду, який, виявляється, є достеменним і недостеменним.

Що ж є достеменним досвідом себе *Dasein*? Відповідь на це питання знаходимо в положенні Хайдегера про *Dasein* як буття-в-світі. Для того, щоб зрозуміти це положення, подивимося на недостеменний досвід. *Dasein* є тим, що сприймає і знає речі. До того ж речі наявні в інший спосіб, ніж наявність *Dasein*. Ось цей спосіб наявності *Dasein* і визначає поняття «буття-в-світі». Хайдегер зазначає, що *Dasein* екзистує як буття-в-світі. І це фундаментальне визначення його екзистенції становить передумову того, що воно взагалі може щось сприймати. Вірогідно, що є два способи наявності: буття-в-світі і те, як є речі. Натомість спосіб наявності *Dasein* забезпечує те, що перед будь-яким досвідом наявного сущого світ уже зрозумілий, тобто ми (*Dasein*),

осягаючи суще, завжди вже є у світі. І цей світ зовсім не є самою наявністю. Він – це певне визначення буття-в-світі, момент структури належного Dasein способу бути; світ є чимось сумірним Dasein». Оскільки спосіб буття сущого, яким є ми (Dasein), це екзистенція, то світ не є наявним, він екзистує, тобто має той самий спосіб буття, що й Dasein.

Ідеалістичне твердження веде до того, що світ належить Dasein, оскільки це суще є буттям-в-світі. Dasein екзистує тут у проектуванні себе, вже наперед маючи світ накинутим. У цьому проектуванні Dasein набуває досвід себе. Адже екзистувати означає між іншим: наперед накинути перед собою певний світ, та ще й так, що разом із фактичною екзистенцією Dasein завжди є вже відкритим і наявним. Таким чином, достеменний досвід Dasein полягає в розумінні подвійності своєї ситуації: з одного боку, поняттю екзистенції належить буття-в-світі, а з іншого – фактично екзистувальному Dasein, тобто фактичному буттю-в-світі, завжди належить буття при внутрішньосвітовому сущому.

Помічена подвійність досвіду зазнає подальшого аналізу в «Бутті і часі» і знімається в концепції історичності фактичності та в герменевтиці фактичності. У «Бутті і часі» Хайдеггер аналізує даність буття як існування буття Dasein в розумінні. З огляду на нашу тему, ми виходимо з твердження, що смисл буття розкривається через розуміння буття людини, яке веде до двох питань: що таке смисл, який ми розуміємо, і як він відкритий Dasein. Тобто смисл є тим, що утримує розуміння.

Однією з перших спроб розглянути проблематику досвіду можна вважати фрайбурзькі лекції 1935-36 років, видані під назвою «Питання про річ». Питання досвіду було визначено як питома проблема феноменології. У продовженні феноменологічного проекту і його корекції Хайдеггер мусив висловитися з приводу досвіду, для цього він обрав «Вступ» до «Феноменології Духа» Гегеля, де побачив можливість показати досвід як досвід свідомості, застосовуючи термінологію і старої (гегелівської), і нової (власної) феноменології, а також поставити питання про досвід в інший, негусерлівський спосіб. Як точно визначив Анатолій Лой, концепція досвіду свідомості дозволяє схопити динамічний характер смислової даності світу в досвіді, який є і пасивним в наявності, і діяльним в покладанні єдності смислової структури духу.

Отже, в дослідженні виявлені підстави нерозривності фактичного та історичного в досвіді, засновані на онтології присутності. Горизонт кожного окремого досвіду співвідноситься з конкретним досвідом Іншого та загальним досвідом, який у філософії XIX-XX століть називали інтерсуб'єктивним, суспільним чи культурним. Феноменологічна дескрипція М. Хайдеггера виявила нові аспекти складності горизонту, що має забезпечувати фундаментальну відкритість досвіду.

Література

1. Хайдеггер М. Время и бытие . / Хайдеггер М. – М.: Республика, 1993. – 447 с.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Термін «глобалізація» з'явився зовсім недавно (у середині дев'яностих років) і став популярний після Всесвітнього економічного форуму в Давосі, але період інтеграції людського співтовариства, який ми переживаємо, не перший у світовій історії. Абсолютної ізоляції країн і народів не існувало ніколи, однак рівень зв'язків між ними в різний час був різний. Глобалізація припускає досить високий рівень цих зв'язків, при якому з'являються історичні події із широким міжнародним резонансом. Тому дискусійним залишається питання про хронологічні границі досліджуваного феномену.

Початок процесу глобалізації більшість дослідників відносять до епохи великих географічних відкриттів. Це спричинило потребу в нових засобах транспорту і комунікації, а також повсюдне поширення західноєвропейських мов і культури. Один з найбільш авторитетних дослідників глобалізації, творець світосистемного аналізу І. Валерстайн відносить появу «капіталістичної світу-економіки», тобто глобальної економіки саме до XVI століття [2, с. 25.]. Російський дослідник М. Чешков у розвитку міждержавних зв'язків виділяє три етапи, що відрізняються зміною форм світоцілісності. При першій формі – «локальній» – частини самодостатні і слабо пов'язані між собою (до XV-XVI ст.); при другій формі – «інтернаціональній» – частини взаємозалежні, самодостатність порушена, але цілісності ще немає (XIX ст.); при третій формі – «планетарній» – виникає цілісність, яка не зводиться до її частин(початок, і особливо друга половина XX століття) [7, с. 60]. Як бачимо, М. Чешков теж початком глобалізації вважає XVI століття, а планетарна цілісність, тобто цілісний світ, з'являється в XX столітті.

Однак процес глобалізації набрав темп у результаті безпрецедентного розвитку світової економіки в другій половині XX століття. Відомий американський дослідник Дж. Сорос вважає, що «глобальні фінансові ринки виникли порівняно недавно. І їхній розвиток бере початок від нафтової кризи початку сімдесятих років XX століття і винаходу євродоларів. У вісімдесятих роках XX століття, коли при владі були Рональд Рейган і Маргарет Тетчер, темпи розвитку глобальних фінансових ринків прискорилися, а після розпаду радянської імперії в 1989 році вони набули воістину глобальний характер» [4, с. 24].

Але «глобалізація» не єдиний термін, який використовують як предикат капіталістичного типу культури. Крім нього використовуються такі визначення як «Новий час», «Просвітництво», «Модерн», «Постмодерн». Тому, щоб експлікувати поняття глобалізація необхідно визначити його місце в структурі суміжних понять. Розглянемо основні підходи до визначення поняття «глобалізація».

Безліч філософських концептів і глобалістичних теорій, які затверджують плюралізм в економіці, політиці і культурі, спираються на поняття «відкритого

суспільства». Так апологет американської версії глобалізму Дж. Сорос робить це поняття вихідним у теоретичному обґрунтуванні своєї позиції: «Відкрите суспільство – зовсім не утопічна ідея. Навпаки, критерієм відкритого суспільства задовольняють багато зрілих демократичних держав – вони недосконалі і відкриті для удосконалювання, а ми не настільки вже й далекі від глобального відкритого суспільства» [4, с. 25].

У західній філософії розрізняють два трактування відкритого суспільства – елітарне, представлене А. Бергсоном у роботі «Два джерела моралі і релігії», і егалітарна, ґрунтовно розроблене К. Поппером у книзі «Відкрите суспільство і його вороги». А. Бергсон протиставляє «відкрите суспільство» тому, яке виходить з лона природи і розвивається на основі примусу з метою збереження цілісності і стійкості соціальної культури. Таким є «замкнуте суспільство», яке «забезпечує єдність групи, схилиючи всі індивідуальні вільності до однієї мети» [1, с. 143]. На відміну від «замкнутого суспільства», створеного природою, «відкрите суспільство» повинне, на думку А. Бергсона, поєднувати все людство і будуватися на любові і взаємній симпатії, що виникає з деякого «духовного пориву». Так «відкрите суспільство» є ідеалом суспільного устрою, в основу якого закладена міжнародна, позбавлена антагонізмів людська спільність, а також культ свободи особистості і творчості. Якщо «закрите суспільство», за Бергсоном, являє собою тупикову лінію соціальної еволюції і приречене на вічне обертання по колу, то «відкрите суспільство» веде до подальшої еволюції людства і розгортання життєвого пориву.

Ця ідея була згодом розвинена К. Поппером, котрий підвів під концепцію відкритого суспільства епістемологічну базу і використовував історико-філософський матеріал. Стверджуючи, що «наша західна цивілізація була породжена греками», Поппер проводить розходження між двома типами суспільств. Він пише: «Магічне племінне чи колективістське суспільство ми будемо іменувати закритим суспільством, а суспільство, у якому індивідууми змушені приймати особисті рішення, – відкритим суспільством» [3, с. 218]. Вчений характеризує закрите суспільство як магічне, а відкрите – як «раціональне і критичне». При цьому «закрите суспільство терпить крах, коли благоговіння, з яким сприймається соціальний порядок, змінюється активним втручанням у цей порядок і свідомим прагненням реалізувати власні чи групові інтереси. Очевидно, що до такого соціального краху можуть призводити культурні контакти в рамках росту цивілізацій...» [3, с. 364]. У післямові до російського видання своєї книги, Поппер однозначно заявляє: «Історія закінчується сьогодні. Ми можемо взяти з неї уроки, однак майбутнє – це зовсім не продовження і не екстраполяція минулого» [3, с. 486]. Таке відношення до історії призводить до ідеалізації «відкритого суспільства», оскільки лише воно, відповідно до тверджень сучасних ідеологів глобалізації, відкрите для модернізації, а тому готове принести свої історичні цінності, традиції, надбання культури в жертву технологічним новаціям.

Ідея «кінця історії» дуже швидко була підхоплена і розвинена іншим ідеологом глобалізації – Ф. Фукуямою. «Те, чому ми, імовірно, свідки, – заявляє він у статті «Кінець історії?», – не просто кінець холодної війни чи чергового періоду післявоєнної історії, а кінець історії як такої, завершення ідеологічної еволюції людства й

універсалізації західної ліберальної демократії як остаточної форми правління». Тут же Фукуяма уточнює, що «лібералізм переміг поки тільки в сфері ідей, свідомості; у реальному, матеріальному світі до перемоги ще далеко» [5, с. 291.] Дуже перейнятий долею лібералізму, який стверджується, у СРСР, Китаї й інших країнах, що не відносяться до західної цивілізації, Фукуяма розглядає усунення «ідеології марксизму-ленінізму» з політичного життя як головну умову перемоги ідей лібералізму. «Зникнення марксизму-ленінізму спочатку в Китаї, а потім у Радянському Союзі буде означати, – відзначає він, – крах його як життєздатної ідеології, яка має всесвітньо-історичне значення» [5, с. 310]. Фукуяма примітивно розділяє всю культурну історію людства на історію і постісторію, наслідуючи постмодерністське споглядання минулого як поле для довільного вибору на ньому квітів, злаків, останків кам'яних статуй чи підземних комір. Він справедливо визнає, що міжнародні конфлікти зберуться в сучасному світі, який «розділений на дві частин: одна буде належати історії, інша – постісторії». У постісторичному періоді немає ні мистецтва, ні філософії; є лише музей людської історії, який ретельно оберігається. Я відчуваю в самому собі і помічаю в оточуючих ностальгію за тим часом, коли історія існувала. Якийсь час для цієї ностальгії буде притаманне почуття суперництва і конфлікту. Може бути, що саме ця перспектива багатовікової нудьги змусить історію взяти ще один, новий старт?» [5, с. 310]. Фукуямі обтяжує ностальгія за історією, але він догматично прихильний ідеї настання сконструйованої ним «постісторії», позбавленої мистецтва і філософії – цих яскравих показників людської культури. Отже, концепції відкритого суспільства і кінця історії варто розглядати як своєрідні ідеологічні міфи лібералізму, які призначені не стільки для внутрішнього споживача, скільки на експорт, у першу чергу для агентів опору вестернізації, заклопотаних долею своєї батьківщини. Але існують і інші способи обґрунтування закономірності глобалізаційних процесів.

Ствердження принципу поділу людського співтовариства на «золотий мільярд» і всіх інших дуже чітко просліджується в теоретичних побудовах С. Хантінгтона. По суті справи в них мова йде про формування в процесі глобалізації однополярного світу на чолі з західною цивілізацією (у першу чергу, на чолі з США), яка відбивається від всіх інших «потенційних цивілізацій». У роботі «Зіткнення цивілізацій?» Хантінгтон до цих цивілізацій відносить слов'яно-православну, конфуціанську (китайську), японську, ісламську, індуську, латиноамериканську й африканську. Суть концепції Хантінгтона полягає у визнанні того, що основою зіткнення цивілізацій виступають нині не економічні і політичні протиріччя, а міжкультурні розходження, які своїми коріннями сягають у глибоку етнічну і цивілізаційну історію. Будучи апологетом західної цивілізації, Хантінгтон формулює наступний принцип її протиставлення всім іншим цивілізаціям: “The West and the Rest” («Захід і всі інші»).

Виходячи з того положення, що в сучасному світі основні розходження між людьми, країнами, цивілізаціями носять уже не стільки економічний і ідеологічний, скільки культурний характер, Хантінгтон стверджує, що в «новому світі» глобальна політика «вперше в історії знайшла багатополосний характер і одночасно стала враховувати взаємодію багатьох цивілізацій» [6, с. 34]. Глобальна політика

реалізується на рівні відносин між цивілізаціями, а регіональна політика – на рівні міжетнічних відносин.

Література

1. Бергсон А. Два источника морали и религии / А. Бергсон ; [пер. с фр., послесловие, примечания А. Б. Гофмана]. – 2-е изд., испр. – М.: КДУ, 2010.-288 с.
2. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. Пер. с англ. П. М. Кудюкина. Под общей редакцией канд. полит, наук Б. Ю. Кагарлицкий – СПб.: Издательство «Университетская книга» ,2001. –416 с.
3. Поппер К. Открытое общество и его враги: В 2 т., [пер. с английского языка под общей редакцией В.Н.Садовского]. – Международный фонд «Культурная инициатива», 1992.
т. 1. Чары Платона. – 218 с.
4. Сорос Дж. Тезисы о глобализации / Дж.Сорос // Вестник Европы. – 2001. – №2. – с. 24.
5. Фукуяма Ф. Конец истории? / Фукуяма Ф. // Философия истории: Антология / под ред. Ю.А. Кимелева. М., 1995. – 310 с.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? Хантингтон С. // Полис. – 1994. – №1. – с. 34.
7. Чешков М. Целостность мира через призму общенаучного знания // Мировая экономика и международные отношения 1995 - №1 – с. 55–71.

Харчук Іванна Леонідівна, студентка 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лауга О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ СИСТЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Формування ціннісної системи, яка була б прийнята більшістю членів суспільства, є найважливішим принципом його існування і, водночас, – основним інструментом суспільних реформувань. Не випадково, стратегічною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базисних цінностей і зорієнтувати на них більшу частину суспільства. Ефективність цього процесу, без сумніву, залежить від того, у якій «площині» масової свідомості, – мотиваційно-смісловій чи виключно інструментальній, «розмістились» декларовані цінності. Якщо цінності політичного режиму стають мотивами діяльності, – людина буде шукати і обов'язково знайде засоби (в тому числі – управлінські) їх втілення. Якщо ж цінності, що декларуються у суспільстві, суперечать цінностям-мотивам людини, вони будуть лише інструментом для досягнення іншої, можливо, діаметрально протилежної мети.

За умови інтерпретації держави та влади як аксіологічних одиниць постає проблема впливу останньої на формування ключових цінностей громадянського суспільства. Однак, з позиції наукової методології дослідження спочатку необхідно, спираючись на науковий досвід і практику життя, з'ясувати: як існують цінності – матеріально або ідеально, як об'єктивні речі й процеси або як витвори (ідеї) людської свідомості? У який спосіб існують цінності? З'ясуванню цих питань присвячували свої роботи багато дослідників минулого й сучасності – філософів, соціологів тощо. Серед

їх поглядів особливо виділяються два, що мають у чомусь протилежні одна одній точкою зору на аксіологічні визначення.

На думку одних (*Тугаринов В.П., Фаренік С.А., Чавчавадзе Н.З.*) цінності – це переконання людей, соціальних груп, суспільства, але не будь-які, а тільки відносно цілей, до яких вони повинні прагнути. Але з цього визначення незрозуміло, хто визначає те, до чого люди повинні прагнути? Зрозуміло одне – цінності як і переконання є фактами свідомості, тобто існують ідеально. Ідеалістична теорія дає обґрунтування концепції цінностей з якої витікає, суб'єктивне розуміння цінностей як фактів свідомості.

Трохи інша точка зору на теорію цінностей належить іншій групі учених. Зокрема Бранский В. П. вважає, що відповідно до принципу єдності теорії й практики, аналіз практичного спрямування вживання поняття «цінність» у всесвітній історії й у сучасних суспільствах дозволяє прийти до висновку про те, що цінності – це такі результати або продукти різноманітної діяльності людей, які задовольняють які-небудь матеріальні або духовні потреби людей різних соціальних груп [1, с.18; 27]. У роботах з економіки та маркетингу, історія виникнення поняття «цінність» пов'язується з появою товарів, товарного обміну та визначення поняття «ціна» товару. Ціна товару (а надалі – цінність товару) виявляється соціальною властивістю (ознакою) товару, що означає або відбиває кількість інших товарів (або грошей), на які може бути виміняний цей товар. Ціна товару є витратою покупця (звичайно в грошовому еквіваленті) на купівлю товару. Якісно товар виявляється єдністю споживчої й мінової вартості, що проявляється в ціні [1, с.27]. Продукти діяльності людей (товари й послуги), що мають певну ціну, перетворилися в цінності. На відміну від розуміння цінності як «переконаності», ці цінності можна реально споживати у речовому вигляді. Можна погодитися з останніми твердженнями, що із сфери економічного життя поняття «цінність» поширилося на інші сфери життя суспільства. Наприклад, реально матеріалізовані дії людей, які здійснюють милосердя, надають допомогу нужденним тощо, стали моральною цінністю.

Отже, як економічні, так і політичні (управлінські) цінності мають утилітарну корисність для людей та суспільства в цілому, і тому називаються утилітарними цінностями, здатними принести людям користь, або за допомогою задоволення матеріальних потреб, або за допомогою задоволення політичних, правових, управлінських тощо потреб людей і соціальних груп.

Література

1. Бранский В. П. Искусство и философия. – М.: «Посад», 1999. – 670 с.
2. *Тугаринов В.П.* Избранные философские труды / В.П. Тугаринов – Л.: Изд-во ЛГУ. – 1988. – 280 с.
3. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового дослідження: Наук.-метод. посіб. / Фаренік С.А. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 340 с.
4. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности / Чавчавадзе Н.З. – Тбилиси: Сакартвелло, 1984. – 117 с.

Яковишен Назарій Русланович, студент 2 курсу,
2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лауга О.Д., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ

Зміст людського життя описується ланцюгом його вчинків. Щоденне здійснення вчинків людиною відбувається в умовах вибору лінії поведінки. Щодня людині доводиться відповідати на сотні запитань, здійснюючи свій вільний вибір. Але зміст поняття свободи характеризується смисловою «рухливістю». Це пояснюється тією обставиною, що сам зміст даного поняття визначається в різних співставленнях. Наприклад, у філософії поняття свободи, як правило, протиставляється поняттю необхідності, в політиці – порядку, в етиці – відповідальності.

В предметному полі філософії проблему соціальної свободи зазвичай поділяють на такі частини: проблему свободи дії, проблему свободи вибору і проблему свободи волі. І найбільша увага приділяється вивченню останніх підстав людських мотивів і вчинків, тобто проблеми свободи волі.

Свобода дії проявляється у безперешкодному русі людського тіла, яке б відповідало цілі деякого бажання. Інакше кажучи, свобода дії полягає в тому, що людина поступає так, як вона сама бажає, якщо ці дії не заважають його власному тілу. Свобода дії виконує функції внутрішньої і зовнішньої передумов для життєвої діяльності людини, тому визнається одним з основних його прав. Проте в контексті філософського знання свобода дії людини не вичерпує собою проблему соціальної свободи [3].

Інша її складова – проблема свободи вибору. При розгляді цієї проблеми центральним стає питання про внутрішні кордони людського бажання. Питання тут полягає в наступному: чи має людська воля здатність самостійно обирати той чи інший мотив або ж вона (воля) просто реєструє інформацію про вибір організмом найбільш сильного мотиву. Людина сповнюється почуттям свободи при здійсненні вибору. У деяких випадках вільний вибір людини виявляється пов'язаний з муками вибору, а почуття полегшення при здійсненні вибору можна розглядати як обмеження свободи. Виходить, що відчувається людиною свобода або несвобода не може бути доказом свободи або несвободи і, отже, питання про свободу вибору може бути вирішено на рівні індивідуальних суб'єктивних відчуттів, якими супроводжується вольовий вибір.

Існує безліч визначень свободи. У класичній філософській традиції часто зустрічалося таке визначення: «Свобода – це можливість вибору того, що людині представляється кращим» [6]. Таке визначення переважало в християнській традиції і у деяких філософів 17-18 ст. (наприклад, у Г. Лейбніца). Дійсно, свобода завжди передбачає наявність вибору між декількома альтернативами, з яких людина обирає ту, що подається за будь-яких підстав найкращою.

У 19-20 ст., починаючи з Г. Гегеля, визначення свободи діалектично пов'язується з усвідомленням необхідності, її подоланням і використанням для здійснення

практичних завдань, які постають перед людиною. В рамках цієї парадигми свободу можна визначити як здатність людини діяти у відповідності зі своїми інтересами і цілями, спираючись на пізнання об'єктивної необхідності. Проте обидва цих типи визначень свободи не охоплюють всієї безлічі відтінків, що пов'язуються з цим поняттям.[1].

По відношенню до свободи можна виділити наступні основні позиції:

1. Заперечення наявності свободи, або оголошення її видимістю (епіфеноменом).
2. Затвердження повної і абсолютної свободи людини.
3. Розуміння свободи як усвідомленої і подоланої необхідності.

1. Деякі релігійні і філософські вчення стверджують, що свободи як такої не існує, а те, що зазвичай називають свободою, являє собою лише ілюзію, видимість. Заперечення наявності свободи людини призводить до фаталізму (від лат. «*fatum*» – «рок», «доля»), вчення про загальну обумовленість як процесів, що відбуваються у природі та суспільстві, так і всіх дій людини. Фаталізм може бути розглянуто в двох різновидах: релігійно-ідеалістичній та матеріалістичній.

Релігійно-ідеалістичний фаталізм ґрунтується на поняттях долі і має надприродне походження. У давньогрецькій міфології доля розглядалася як щось, яке панує над усіма істотами, навіть боги змушені були підкорятися долі і не могли порушити її приписів.[2].

Доля як необхідність позначалася терміном «ананке». В елліністичний період поняття «доля» відіграло важливу роль у філософії стоїків. Доля виступала у стоїків як обумовлена розумним характером світобудови необхідність. Всі процеси відбуваються у відповідності з волею долі, фатуму. Особливо відомі слова Сенеки: «Бажаючого доля веде, а того, хто хоче, тягне». Опиратися долі марно, з нею треба лише примиритися, випробувати інтелектуальну любов до неї (*amor fati*) і спробувати використовувати долю для вирішення завдань, які постають перед людиною.

У вченні монотеїстичних релігій (християнства та ісламу) поняття «доля» втілюється в принципі Божественного Провидіння (доктрина провіденціалізму). Провидіння визначає все, що відбувається і спрямовує процеси до поставленої Богом благої мети – торжество добра і справедливості. Провидіння у своїй суті ірраціональне і лише в малій ступені може бути осягнуто людиною. У християнстві доктрина провіденціалізму, на думку більшості теологів, не заперечує повністю свободи людини.

Людина наділена на відміну від тварин свободою волі [3] і цілком здатна самостійно здійснювати вибір між добром і злом. Однак вибір людини повинен здійснюватися на користь того, що вимагає Бог. В іншому випадку людина схиляється до гріха. Підкреслюється подвійність свободи: свобода може стати способом прилучення до Бога, але одночасно свобода може привести людину на шлях гріха. Бог наперед знає, як вчинить людина, але все ж людина сама робить свій вибір.

Свобода виявляється не більш ніж видимістю (епіфеноменом), що не має під собою ніякої реальної основи. Людина думає, що вона сама визначає свої дії, а насправді, вона лише підкоряється впливу середовища. Б. Спіноза в 17 ст. писав, що випущений з праці камінь, якщо б він був в змозі мислити, вважав би, що летить з

власної волі, хоча насправді він направляється природними законами. Так само і людина, всяку дію здійснює під впливом зовнішніх факторів, що утворюють долю [5].

Матеріалістичний фаталізм тією чи іншою мірою був притаманний Демокріту, П. Гольбаху, Д. Дідро. Небезпека будь-якого різновиду фаталізму полягає в тому, що з його допомогою можна вирішити питання про етичну відповідальність особистості за свої дії. Здійснивши злочин, людина може обґрунтувати свій вчинок тим, що вона не могла вчинити інакше, що у всьому треба звинувачувати обставини, які поставили її в таке положення і т. д.

2. Визнання повної і абсолютної свободи людини. Подібна позиція отримала найбільш яскраве вираження в філософії екзистенціалізму. Екзистенція (особистісне існування людини) оголошується спочатку вільною і тим самим докорінно відрізняється від буття інших речей, явищ та істот, що підкоряються необхідності. Зупинимось на роздумах про свободу видатного мислителя-екзистенціаліста Жана-Поля Сартра. Нагадаємо, що Сартр вчив про відсутність у людини будь-якої первісної сутності, що визначає його існування. Саме це і є запорукою свободи людини, що самостійно творить свою сутність. Свобода людини, Сартра, є повною та абсолютною. Людина приречена на свободу і не може її втратити, як би це не було для неї бажано в деяких обставинах. Не може бути ніяких ступенів свободи (більш «вільний», «менш вільний»). Людина вільна завжди і за будь-яких обставин. Однак Сартр пов'язує свободу з відповідальністю людини за свої вчинки. Чим вище свобода, тим вища і відповідальність.

Оскільки ж свобода людини є абсолютною, то настільки ж повною є і відповідальність людини. Ми відповідальні за все, що відбувається в світі. Кожною своєю дією ми подаємо зразок поведінки іншим і несемо відповідальність за подальший життєвий шлях цих людей. Своєю свободою людина повинна вміти розпорядитися не на шкоду іншим, а співвідносити свої вчинки з їх подальшими наслідками.[6]

М. Бердяєв, (прозваний «лицарем волі»), також вважав, що свобода є вихідною характеристикою не тільки людини, але і всього всесвіту, заключаючись в Ніщо, з якого Бог створив світ. Повна реалізація волі досягається, за Бердяєвим, в акті творчої діяльності. Мислителі-екзистенціалісти попереджали про те, що свобода, завдяки її зв'язку з відповідальністю і ситуацією вибору, є тяжким вантажем, який багато людей бажають скинути зі своїх плечей.

Близький до екзистенціалізму психоаналітик Е. Фромм, який описав феномен «втечі від свободи», що багато в чому пояснює виникнення тоталітарних режимів в 20 ст. Тема небезпеки відмови людей від свободи заради життєвих благ ще в 19 ст. була порушена в «Легенді про великого інквізитора» Ф. Достоевського.

3. Розуміння свободи як усвідомленої і подоланої необхідності. Протилежним по відношенню до свободи поняттям виступає необхідність. Вона передбачає однозначну зумовленість настання чого-небудь, відсутність варіативності. Необхідність здавна пов'язується з принципом детермінізму і спочатку не передбачала свободи. Так, Епікур, бажаючи обґрунтувати наявність свободи, прагне показати відсутність однозначної детермінації внаслідок непередбачуваних відхилень атомів.[4]

Про те, що свобода є проявом необхідності, почали стверджувати мислителі Нового часу. Ще Б. Спіноза висунув тезу про свободу як усвідомлену необхідність. Марксизм також прийняв таке розуміння свободи як пізнаної і усвідомленої необхідності. Звичайно, людина спочатку не вільна, але, будучи розумною і свідомою істотою, вона здатна пізнавати закони буття, в яких проявляється необхідність і використовувати відкриті закони для більш ефективного здійснення своєї діяльності. В даному розумінні свободи акцент ставиться на здатності людини пізнавати світ.

Людина може стати вільною лише тоді, коли вона здійснює свою діяльність у відповідності з правильно пізнаними законами природи і суспільства. В іншому випадку, навіть якщо людина діє свавільно, справжньою свободою це назвати неможливо. Свободу не слід ототожнювати з вседозволеністю. Декларована свобода, позбавлена внутрішніх або зовнішніх стримуючих чинників, як правило, заводить людину в життєвий тупик. Справжня свобода завжди пов'язана з розумним пізнанням дійсності та її практичним перетворенням. Отже, свобода – це такий стан людини, коли її бажання не перевищують її можливостей.

Література

1. Гречкосей Р. Н. Понятие свободы в философии Э. Фромма и Ф. Ницше как проявление человеческой сущности / Р.Н. Гречкосей // Молодой ученый. – 2013. – №10. – С. 634-640.
2. Иванова М. В. Экзистенциальная антропология Эриха Фромма / Иванова М.В. Вестн. Санкт-Петербург. гос. ун-та. Сер.: Философия. – СПб.1992. – С. 15–24.
3. Скрипник А. Свобода воли // Степин, В.Гусейнов, А.Семигин, Г. Огурцов, – А. 2010.
4. Торубарова Т.В. О сущности человеческой свободы в немецком классическом идеализме. – СПб., «Наука». – 1999. – 261 с.
5. Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу / Фромм Э. // Филос. науки. – М., 1990. – № 8. – С. 88–95.
6. Хайдеггер, М. Мартин Хайдеггер. Сборник. – М.: Гнозис. – 1993. – 332 с.

Павлюченко Владислав Андрійович, студент
ННІ лісового і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ВНЕСОК ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ В РОЗВИТОК МИСТЕЦТВА ТА НАУКИ

Леонардо да Вінчі – видатний італійський архітектор, художник, анатоміст, інженер, науковець та винахідник доби італійського Відродження. Народився геній неподалік Флоренції, батько його був заможним нотаріусом, а мати – селянкою.

Дитинство одного найвидатніших постатей того часу розлученого з матір'ю пройшло дуже тяжко, що в подальшому він все життя намагався відтворити в своїх шедеврах.

Уже в 15 років юний Леонардо почав цікавитися живописом, як наслідок вчився в майстерні скульптора та художника епохи Відродження Верроккіо. В подальшому в мистецтві Леонардо да Вінчі відомий такою картиною як «Монна Ліза», а також картон до фрески «Битва в Анджарії (при Ангиарі)», розписував собор Святої Анни, створенням відомих картин «Автопортрет» та «Темна вечеря». Більшість його шедеврів було втрачено або пошкоджено.

Леонардо да Вінчі довгий час мандрував Італією, займався математикою та інженерними справами. Великий внесок в наукову діяльність була перші начерки велосипеда, проектуванні телескопу, танку, Де вмирає надія, там виникає порожнеча. катапульти та парашуту, що станом на XV століття було досить дивно. Хоча в подальшому більшість його креслень було використано, наприклад при створенні братами Райт першого світі літака.

Він був відомий своєю рисою закидати деякі свої роботи, однак йому хотілося летіти немов птаці, тому загорівшись даною ідеєю було проведено ним низку досліджень. Вже в 1487 році створив літальну машину – орнітоптер, який брав за принцип пташиний політ.

Незважаючи на те, що він цікавився наукою, мистецтвом, дослідництвом, в нього також були свою філософські погляди.

Правила життя Леонардо да Вінчі:

- Де вмирає надія, там виникає порожнеча.

Пояснюється тим, що де пропадає хоч якась надія там і буде пусто, через те що людина розчарується в своїй системі цінностей, в тому що все вийде. На мою думку потрібно, якщо не виходить ще зусилля вкладати старатися і все вийде, а не опускати руки і впадати в депресію.

- Залізо іржавіє, не знаходячи собі застосування, стояча вода гниє або на холоді замерзає, а розум людини, не знаходячи собі застосування, чахне.

На мою думку, це правило життя Леонардо да Вінчі означає те, що якщо постійно не думаючи і виконуючи роботу ту яку скажуть щоб тільки гроші заплатили, то не є зовсім правильно, тому щоб досягнути успіху потрібно постійно удосконалюватися і ставати краще, щоб дарма не витратити час.

- Серед дурнів є якась секта, звана лицемірами, які безперервно вчаться обманювати себе та інших, але більше інших, ніж себе, а насправді обманюють більше самих себе, ніж інших.

Даний вислів говорить про те, що коли людина обманює інших в першу чергу обманює себе, тільки от є деяка проблема в брехні можна заплутатися немов в павутині, тому вже краще сказати все як є тільки більш правильно сформулювати для кращого розуміння іншою людиною.

- Проси ради у того, хто вміє здобувати перемоги над самим собою.

Краще запитати ради в тією людини яка перемагає сама себе, тобто коли може боротися наприклад зі своїми слабкостями, лінню, холодно мислити і вміти себе контролювати.

- Критикуючи, критикуй думку, а не його автора.

Мається на увазі, щоб якщо була критики то до певної теми, а не через такого ставлення до автора даної думки.

- Поганий той учень, який не перевищує свого вчителя.

То означає, що якщо учень по деяким причин не може перевершити вчителя, такий учень поганий учень або йому то просто не потрібно. Хоча в наш час деякі вчителі не хочуть щоб учні перевершували їх через свої егоцентризм, причиною якого являється банальною втратою популярності.

- Суперник, що розкриває ваші помилки, набагато корисніше, ніж друг, що їх приховує.

Цей вислів більше актуальний в наш час тому, що краще запитати в суперника, він більше розкритикувати, що в подальшому буде як хороший досвід, що краще справити, в той же час друг не скаже через, те не в більшості випадків не має наміру образити.

Як підсумок Леонардо да Вінчі безперечно являється одним з найвидатнішим з постатей епохи Відродження. Його досягнення в мистецтві, скульптурі та науці являються значим поштовхом для подальшого розвитку в творчого розвитку більшості людей, а якщо говорити про науку то більшість його нарисів та проектів були запроваджені в життя. А з філософської точки зору від розробив свої правила життя, які дійсно являються хорошими і для інших людей, але недоліком є тим що всі люди по різному їх сприймають.

Передерій Олександр Олександрович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ПОНЯТТЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Усвідомлення тілесності свідчить підвищення цінності людської індивідуальності в сучасному світі і загострене сприйняття всього, що пов'язане з особистісним самовираженням, а тіло являє собою одне із таких засобів.

На рубежі ХХ та ХХІ століття поживавився інтерес до питань людської тілесності, що був зумовлений змінами у науковій, політичній, екологічній, економічній та інших сферах буття людини.

Актуальність теми пов'язана з тим, що поняття тілесності можна розглядати в різних соціокультурних аспектах. Зацікавленість питаннями людської тілесності виходять на перший план в умовах сучасної техногенної цивілізації, що характеризується розвитком принципово нових технологій, які безпосередньо вплинули на буття людини. Саме цим обумовлено звернення до зазначеної теми.

Філософсько-антропологічний аналіз проблеми людської тілесності особливого інтересу набуває у наш час через антропологічний поворот в сучасній філософії. Тема дослідження обумовлена тим, що людська тілесність як філософська проблема

постійно привертала інтерес філософів, але сьогодні, в умовах динамічного і суперечливо функціонуючого сучасного суспільства, питання взаємозв'язку тіла, душі набули ще більшої актуальності.

Фундаментальною підставою сучасності виступає людське тіло, яке є об'єктом репрезентації і представлене в мистецтві, зокрема рекламі, кінофільмах, фотографіях. Такий масштабний вияв тіла не є випадковістю, а виявляє собою особливості сучасної ситуації, що знаходить своє вираження і в філософії.

В епоху постмодерну поняття тіла визнається однією з нових засад філософії. З приводу цього філософи зазначали, що «до кінця нашого століття визрів і прийняв характер загального концепту сумнів у раціональності як такий, і в постмодернізмі був зроблений наступний крок – у напрямку зміни системоутворюючого центру сучасної культури: переходу від слова до тіла, від інтелектуальності і духовності до тілесності..., коли в центрі ментальності та дискурсу знаходиться тіло» [1, с. 37].

Поняття тіло і тілесність не мають чітких визначень і їх значення відрізняються в залежності від тієї чи іншої концепції. Зокрема, В.Подорога виділяє поняття «мого тіла» і «тіла-об'єкта», а поняття тілесність виступає метафізичною властивістю всіх матеріальних предметів [4, с. 19]. Таким чином, термінологічне значення цих категорій залежить від проблематики наук, де вони постають предметом дослідження.

У філософському контексті тілесність розглядається з різних сторін, але серед них можна виділити два підходи: феноменологічний і соціокультурний. Перший розглядає тіло як загальну основу людського існування, а другий – розглядає тіло як учасника соціальних процесів та їх взаємозв'язок.

Одним з головних визначень філософії тілесності є подолання дуалізму душі і тіла, оскільки поняття тілесності відрізняється від матеріального тіла. Тілесність це категорія, яка долає цю бінарну опозицію. Тілесність не протистоїть душі або свідомості людини і не зводиться до фізіологічної природи. Тіло людини це певна цілісність, яка становить утворення, що не може бути теоретично проаналізованим без перетворення його в об'єкт.

Згідно з постмодерністським трактуванням у тілесності немає нічого спільного з власне тілом або образом тіла. Тобто, це тіло без образу, в якому ніщо не репрезентовано. Р. Барт писав про це поняття наступне: «Що ж це за тіло? Адже у нас їх декілька; насамперед це тіло, з яким мають справу анатоми і фізіологи, - тіло, що досліджується і описується наукою; таке тіло є ніщо інше, як текст, яким він постає для графіків, критиків, коментаторів. Тим часом у нас є й інше тіло – тіло як джерело насолоди» [1, с. 67].

Окрім цього, тілесність розуміється як семіотично артикульована і орієнтована текстуально. Як пише Р.Барт «задоволення від тексту – це той момент, коли моє тіло починає слідувати своїм власним думкам». І, навпаки, текст виявляє характеристики тілесності: «тексті володіє людським виглядом; можливо, це образ, анаграма людського тіла? Безсумнівно. Але йдеться саме про наше еротичне тіло» [1, с. 44-45]. Тілесність позиціонується як сфера розгортання соціальних та дискурсивних кодів: «соціальне тіло» у Ж.Дельоза, «феноменологічне тіло» у Мерло-Понті [3, с. 86], «текстуальне тіло» у Р.Барта [1, с. 17].

Без тіла неможливе існування людини, воно відображає весь наш досвід. Дослідник В. Круткін зазначав, що людина не володіє тілом – вона є тілом [2, с. 12]. Необхідно відзначити, що тіло це не тіло-об'єкт, а тіло-дар, наш безпосередній спосіб взаємодії зі світом. «...Немає і не може існувати тіла людини (якщо звичайно, ми будемо розуміти під людським тілом те, що йому належить, чим вона володіє і що не може бути ніким відібране) ...Отож, тіло зроблено без нас і нашої участі, ми обдаровані ним на час і не в силах заперечити або скасувати власне втілення» [6, с. 11]. У різній мірі, кожен з представників філософії тілесності поєднує тіло і свідомість, тим самим демонструючи їх вікове протистояння. Свідомість людини завжди тілесно локалізована і формується не з конструкції «я думаю», а з конструкції «я можу». З цих позицій свідомість – «це буття перед річчю за допомогою тіла» [3, с. 13]. Таким чином, під тілесністю ми маємо на увазі не конкретне фізичне тіло, а онтологічну категорію, яка визначає буття людини у світі. Тіло не частина людини, а сама людина.

Тіло це єдиний спосіб буття людини у світі і єдиний спосіб взаємодії з навколишнім світом. Тіло людини це особливий феномен, який лежить в основі нашого досвіду і вибудовує наше ставлення до світу, до самого себе і до інших. Ми завжди поза межами інших тіл і всередині власного. Тільки через наше тіло ми можемо взаємодіяти з зовнішнім світом – світом інших тіл, тому «інший» має вирішальне значення у формуванні образу «мого тіла», і його тіло єдиним способом взаємодії з його суб'єктивністю і особистістю.

У ХХІ столітті ми стаємо свідками переваги механістичного погляду на людське тіло. З одного боку, спостерігається культивування здорового способу життя, а з іншого – прагнення розчленувати тіло на складові. Розкол між тілом і свідомістю стає очевидним після занурення у світ телебачення, інтернету.

Тіло репрезентується сучасною культурою, але ця презентація немає відношення до поняття тілесності, оскільки представлене тіло являє собою річ, об'єкт. Таке ставлення до тіла не є онтологічною властивістю образу, а виражає сучасну соціокультурну ситуацію, на яку вплинули такі фактори: 1) поява візуальних образів тіл, які стали образами-канонами для існуючого тіла; 2) порівняно з «тілом-канонем» індивідуальне тіло стає неповноцінним; 3) переважання у сфері мистецтва антиестетичних тіл, метою яких є повернути людині її тілесність.

Отже, у філософських поясненнях поняття тілесності за своїми характеристиками зближується з поняттям тіло. Осмислення тіла в сучасній філософії здійснюється за допомогою двох протилежних позицій. Перша призводить до нівелювання тіла до рівня 15 знака, що стає можливим тільки в контексті суспільства споживання, де зазначений процес реалізується на практиці. Друга позиція орієнтована на представлення тіла справжнього, існуючого поза рамками екльктрного означення. Разом з тим, якщо по відношенню до тіла позиція дослідників припускає фізичну його природу, то зміст поняття тілесності осмислюється розумінням людини як цілісної істоти, чие душевне життя перебуває в єдності з тілом.

Література

1. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1994. – 614 с.

2. Круткин В. Онтология человеческой телесности. – Ижевск: Изд-во Удмуртского ун-та, 1993. – 173 с.
3. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. – СПб.: Ювента, 1999. – 602 с.
4. Романов А. Вербо- и психосоматика: две карты человеческого тела. – М.: ИЯ РАН, 2008. – 172 с.
5. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. – М.: Ad Marginem, 1995. – 339 с.
6. Тульчинский Г. Слово и тело постмодернизма: от феноменологии невменяемости к метафизике свободы // Вопросы философии. – 1999. – №10. – С. 35-52.

Кулинич Юрий Миколайович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ

Діяльність людини як соціальної істоти значною, навіть – вирішальною, мірою визначається тим змістом, який несе система її мовлення. Тут потрібно виходити з аксіоми, що «людину творить мова», яка для неї є «домом її буття» (М. Гайдеггер). Цю аксіому закріплено у релігійній філософії християнства. І не лише в ній, але й у всіх світових релігіях, які свій людино-творчий поклик вбачають у тому, щоб людина благоговійно ставилась до мови: щоденно повторюючи молитви, свідомість людини поступово наповнюється тими мотиваційними смислами, які вона містить у собі.

Я наголошую на аксіоматичному людино-творчому статусі мови через те, що, як в історії людства, так і особливо в історії українського народу, такий статус за українською мовою заперечувався його колонізаторами. Насамперед російськими. Головна причина: колонізатори завжди інтуїтивно відчували, що підкорені ними народи, спілкуючись своєю мовою, не можуть органічно влитись в соціум народу-поневолювача. Звідси заборона мов підкорених народів, як, звичайно, і властивих їм звичаїв, традицій, культури загалом. Гіпотеза (у сфері суспільних явищ не буває абсолютних наукових, тобто виключно об'єктивних істин) видатних лінгвістів – саме так їх оцінюють відповідні фахівці – Сепіра та Уорфа свідчить про це.

Наведу її зміст: «Людська сутність живе не в одному тільки об'єктивному світі, не в одному лише світі соціальної діяльності, як це, зазвичай, вважається. Значною мірою людина перебуває під владою конкретної мови, що є для даного суспільства засобом вираження. Було б заблудженням вважати, що людина пристосовується до дійсності абсолютно без участі мови і що мова є всього лише випадковий засіб вирішення специфічних проблем спілкування чи мислення. Насправді «реальний світ» більшою мірою будується підсвідомо, на основі мовних норм даної групи... Ми бачимо, чуємо і сприймаємо дійсність так, а не інакше, суттєвою мірою тому, що мовні норми нашого суспільства схиляють до певного вибору інтерпретації» [3; с.198].

Слід зазначити, що образотворча діяльність людини починається не зі слова, а з його складового – звуку, який, проте, відображає органічну цілісність тіло-будови в її душевночуттєвому, а не тілесно-фізіологічному, як це має у тваринній фонетиці, вимірі. Ця висока духовна цілеспрямованість властива ранньому дитячому віку, безтілесно-ангельському через свою звукову, а не словесну, спорідненість зі світом розуму. Справа в тому, що не світ речей, не їх образ, а звучання образів звуків творить їх душу й пробуджує до свідомого духовного життя.

Варто також навести думку відомого радянського вченого Ф. Поршнева, який, посилаючись на цю ж гіпотезу, у праці «Про початок людської історії», по-перше, дав ще більш виразний її переклад. А саме: «мова нав'язує людині норми пізнання, мислення і соціальної поведінки: ми можемо пізнати, зрозуміти і здійснити тільки те, що закладено в нашій мові» [1; с.183]. По-друге, відзначив, що таке нав'язування являє собою примусову світоглядно-мотиваційну ментальну силу слова. «Слова, проголошені одним, невідворотним «роковим» чином визначають поведінку іншого, якщо тільки не наштотуються на негативну індукцію, контрсугестію, що, зазвичай, шукає опору в словах третіх осіб або ж оформлюваних за такою моделлю. У чистому вигляді сугестія є мовлення мінус контрсугестія. Остання на практиці іноді виражена з повною силою, але іноді в понижений мірі – в оберненій залежності від ступню авторитету особи, яка є джерелом сугестії» [1; с.187].

Для визначення предмета дослідження даної статті варто навести ще одне посилання на авторитетну думку Ф. Поршнева. Він, як і лінгвістична наука (філософія) загалом, розглядав мову як засіб комунікативної соціалізації, як основу соціальної психології. Так, він стверджував, що «ненормальність з точки зору психології – це ненавіюваність. Таке визначення справедливе для будь-якого суспільства, будь-якої епохи. Що саме навіюється, які саме норми поведінки, мови і мислення – це історично змінюється» [1; с.361]. Звідси випливає, що розвинена лексично і семантично мова органічно трансформується у практику мовомислення, роблячи людину суб'єктом суспільства, а не об'єктом маніпуляцій з боку «лукавих», зацікавлених в тому, щоб мова не була засобом аналітичного мислення, а всього лише засобом говоріння. Адже нерозвиненість мови асоціалізує людину, опускаючи її до рівня біологічних стадних істот, які, хоча й ведуть стадний спосіб життя, але це сукупність особин в обмеженому просторі, а не щось соціально-духовне, цілісне, свідоме своєї сутності. «Тварини, навіть у стаді, є перш за все індивідуальними організмами. Людина, навіть в усамітненні, є, в першу чергу, носієм другосигнальних впливів і тому соціального досвіду і соціальної історії» [1; с.410].

Пошлюсь на авторитетну думку видатного українського мовознавця О.Потебню, для якого, в свою чергу, безумовним авторитетом був видатний німецький лінгвіст Гумбольдт. Він стверджував: „Кому траплялось спостерігати, як дитина неодноразово повторює про себе незрозуміле слово, як вона бавиться рухом своїх органів слова, хто скільки-небудь пам'ятає своє раннє дитинство, той погодиться, що „задоволення, що дістається людині від членороздільного звуку, надає цьому звуку визначеність, різноманітність і багатство сполучень”. Дитина сприймає звук із набагато більшою визначеністю, ніж тварина; в цей звук вона переносить своє суб'єктивне задоволення

від руху органів і, знаходячи в ньому самому естетичну ціну, зупиняє на ньому увагу. ...Вже для дитини проголошення звуків є не тільки задоволення, але й робота. „Людина – говорить Гумбольдт, – устремлінням своєї душі вимушує у своїх тілесних органів членороздільний звук”. Це „устремління душі” тотожне тому, яке утворює мова, і взагалі робить можливим людський розвиток. ...„Намір надати значення і здатність слова мати його, і притому не значення взагалі.., а якраз відображати думку: ось усе, що характеризує членороздільний звук; крім цього, не можна в ньому знайти жодної відмінності від тваринного крику, з одного, і музичного тону, з іншого боку” [2; с.87-88]. Причому, ці наміри не результат свідомої роботи дитячого духу, а прояв його об'єктивної дії, яка знаходить своє цілісне довершення в людині засобами розвитку її мови.

Наведені посилання достатні для того, аби визначити зміст дослідження.

1. У природі людини, в її генетиці вже міститься її всесвітня соціальна сутність, прихована в мові як засобі комунікативної соціалізації. Тваринний та неорганічний світ також комунікує, але сама комунікація не є для його об'єктів предметом дослідження. Соціальне тут проявляється у вигляді закону природи, втіленому в тілі кожного об'єкта. Для людини як природної істоти соціум мови якраз і нав'язує, визначає «норми пізнання, мислення і суспільної поведінки». Отже, щоб стати свідомим суб'єктом суспільного буття, 75 вона зобов'язана робити мову об'єктом власного дослідження, тобто – розвивати аналітико-пізнавальне мислення.

2. Оскільки людина як суспільна істота роззосереджена в природному просторі, перебуває в певному біогеоценозі, мова як атрибут буття диференційована на різні у фізичному просторі та історичному часі народні мови, які для різних народів є первинними генетично закріпленими носіями загального закону соціалізації. Звідси й «підсвідомий вибір інтерпретацій» загального, яке для кожного народу явлене особливим чином. Звідси й проблеми порозуміння, оскільки лише розум загального, а не особливого, соціалізує їх в єдиний загальнолюдський соціум.

3. Порозуміння між різними народами значною, а то й визначальною, мірою залежить від здатності носіїв особливих народних мов асимілювати зміст лексики інших народів, а не без будь-яких пізнавальних зусиль відкидати її. Для цього потрібно виробити волю до спротиву об'єктивній, суто інстинктивній схильності до негативної індукції, протиставляючи їй позитивну, оскільки вона навіює загальне як різноманітне, а не всього лише одне; налаштовує на прозріння необхідності єдності народів і людей в різноманітному як способі існування єдиного, способі існування Мови як засобу вселюдського спілкування. На це здатні авторитетні для певного народного загалу особи завдяки усвідомленню ними того, що «у чистому вигляді сугестія є мовлення мінус контрсугестія». А «чистий вигляд» – це усвідомлення загального розуму, з якого народжені, витікають всі особливі форми його прояву.

4. Духовне багатство людства, яке формують різні народи з властивими їм мовами, можливе шляхом подолання асоціальності, зумовленої нездатністю значних мас людей до навіювання на певний спосіб життєдіяльності засобами запозиченої лексики. Це і є психічна хвороба, діагноз якої – ненавіюваність, небажання включити у свій душевний і духовний простір «норми пізнання, мислення і соціальної поведінки»,

до яких схиляє, які навіює лексика й семантика мов інших народів. Або ж небажання, користуючись запозиченою лексикою, визнати цей цивілізуючий факт.

Література

1. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории / Б.Ф. Поршнев. – М., «Мысль», 1974. – 487 с.
2. Потебня А.А. Слово и миф / А.А. Потебня. – М., Изд. «Правда», 1989. – 624 с.
3. Слобин Д., Грин Дж. Психолінгвістика / Д. Слобин, Дж. Грин [Пер. с англ. Е.И.Негневицкой. Под общей ред. и с предисл. д. филол. Н А.А.Леонтьева] - М., Изд. «Прогресс», 1976. – 351 с.

Балахтар Родіон Русланович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ: ОРІЄНТИРИ МОЛОДІ

Найважливішу сферу і особливий рівень активності людини становить соціальна активність.

Актуальність теми, що пропонується до розгляду, зумовлена новітніми трансформаційними процесами, що відбуваються у нашій державі, в часи, коли молоді, як рушійній силі суспільного процесу, найбільше потрібно виявляти свою соціальну активність.

Проблемою соціальної активності присвячено роботи багатьох видатних науковців. На нашу думку, найбільш розгорнутою є визначення соціальної активності В. З. Когана,- як свідому і цілеспрямовану діяльність особистості та її цілісно-соціально-психологічна якість, які, будучи діалектично взаємозумовлені, визначають і характеризують ступінь або міру персонального впливу суб'єкта на предмет, процеси і явища навколишньої дійсності. Діяльність виступає як спосіб існування соціального суб'єкта і є реальним проявом його соціальної активності [1].

С. Рубінштейн сформулював принцип діяльності так: “Суб'єкт у своїх діяннях, в актах своєї творчої самостійної діяльності не тільки виявляється і проявляється, він в них створюється і визначається. Отже, по тому, що він робить, можна визначити те, що він собою представляє; напрямок його діяльності і формування його самого” [3,с.153]. Філософські і психологічні дослідження останніх років розкривають таку закономірність діяльності, як єдність двох сторін її соціальної сутності: проекції на “світ речей” (предметна діяльність) і проекції на “світ людей” (діяльність, яка пов'язана із засвоєння норм людських взаємовідносин). Зрозуміти сутність діяльності, як єдності цих двох її сторін дозволяє звернення до концепції персоналізації А. Петровського. Він обґрунтував наявність у індивіда особливої соціогенної потреби

“бути особистістю”, тобто потребу в персоналізації. Ця своєрідна потреба реалізується як прагнення суб’єкта продовжити себе в інших людях, поділитися з оточуючими своїм буттям і за рахунок цього постати перед цими людьми як особистість. А. Петровський зауважує: “Прагнучи включити своє “Я” в свідомість, почуття і волю “інших”, завдяки активній участі у спільній діяльності, залучаючи їх до своїх інтересів і бажань, людина, отримавши в порядку зворотного зв’язку інформацію про успіх, задовольняє тим самим потребу персоналізації” [4,с.244].

З потреби персоналізації, як вважає А. Петровський, вибудовується основний перелік соціальної мотивації особистості. Потреба індивіда бути особистістю задовольняється в діяльності, яка для інших людей (або іншої людини) повинна бути значимою. Щоб транслювати будь-які цінності іншим, індивід сам повинен мати певні цінності, бути самоцінним, усвідомлювати свою цінність. Звідси походить визнання такого елемента, який визначає становлення соціального досвіду людини, – самосвідомість особистості [4].

Без самосвідомості не може здійснюватися ні пізнання людиною соціального світу, ні соціальне самовизначення її в ньому, а отже не може бути мови і про соціальну активність особистості.

Таким чином, сутністю людської діяльності є особистісна творчість. Щоб життя людини розгорталось як творчий процес, у її свідомості, під дією вказаних чинників і на основі сформованого життєвого досвіду, має сформуватися модель активного ставлення до свого життя, як акту життєтворчості.

Сучасне покоління живе в епоху зростання ролі особистості як творця соціального світу і творця самої себе. 138 Майбутнє нашої держави, становлення нового суспільства залежить від соціального досвіду, який має молоде покоління, на який спирається у процесі життєдіяльності та життєтворчості.

Отже, соціальна активність молоді має спиратися на позитивний соціальний досвід. У свідомості молоді найчіткіше відображаються нові тенденції соціальних відносин, які по мірі подальшого розвитку суспільства, все більше будуть проявлятися. Реалії життя, в умовах становлення нової культури, постійно ставлять людину у вкрай невизначені ситуації, коли не може бути готових рішень, які приймаються на основі засвоєння готових знань, умінь, навичок набутих від старшого покоління. Сучасній особистості потрібно вирішувати кожну життєву ситуацію творчо, самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. У соціальній сфері швидко інтенсифікувалися політичні, економічні, гендерні та інші процеси, які часом набувають кризового характеру. Це змушує особистість підсилювати свою життєву активність, розвивати здатність до розвитку, а часом і виживання. Молодь – це один з прихованих ресурсів, який є в будь-якому суспільстві, від якого залежить його життєздатність. Виживання та темпи прогресу кожної країни визначаються тим, наскільки значний, розвинений цей ресурс, наскільки він мобілізований, наскільки повно реалізується.

Література

1. Коган В.З.Человек в потоке информации /В.З.Коган.- Новосибирск: Наука

(Сибирское отделение), 1981. – 186 с.

2. Ляшенко Л., Ластовченко І. Зміни соціокультурного середовища в Україні і значення емоційної зрілості молоді/ Л. Ляшенко, І. Ластовченко // Рідна школа, 2003. – Січень – С. 31-33.

3. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – М. 1967. – 424 с.; Петровский А. В. Вопросы истории и теории психологии. Избранные труды / А.В. Петровский.–М.1984.–272 с.

Дяченко Юрій Юрійович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

БУТТЯ ЯК ВИСХІДНА КАТЕГОРІЯ АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО СВІТУ

Від грец. *ontos* - буття і *logos* - вчення, слово; англ. *Ontology*; фр. *Ontology* - вчення про буття, фундаментальні принципи, найбільш загальні категорії і визначення сутнісного; вихідна категорія аналізу світу, в якій фіксується переконання про існування оточуючого світу самої людини з її свідомістю. Існує багато різноманітних значень і відтінків онтології: як начало всього сущого; реальність, в якій існує людина; структура нашого знання про світ; картина світу, модель реального світу; спосіб індивідуального буття людини; вчення про граничні принципи і категорії буття. Саме онтологія як наука (метод, принцип) буття в його цілісності і універсальності визначає його форми, фундаментальні принципи улаштування всього сущого; ототожнюється з метафізикою, яка включає як природне буття, так і соціальне буття і буття людини. Це свідчить про аналіз, буття може бути матеріальним і ідеальним, включаючи „першу” і „другу” природу, об'єктивний і суб'єктивний дух. Головна робота М.Гайденггара «Буття і час» опублікована у 1927р, в якій він дав аналіз людського існування і розглядає його як шлях до розуміння самого буття [1, 447с.]. Його методом є феноменологія, яка була сприйнята ним від Е.Гуссерля.

Буття - інваріантне, порівнюється з такими категоріями, як реальність, дійсність, існування; інтегральна характеристика світу в його цілісності; сукупність всезагальних визначень буття, які зумовлюють положення людини в світі, її відношення до оточуючого середовища. Онтологія залежить від історичних і культурних вимірів, частково співпадає з поняттям універсуму, космосу, природи, життя, Всесвіту. Буття як єдине ціле вказує на зв'язок, порядок чи ієрархію різноманітних видів, процесів, подій, що відбуваються; розглядається в контексті преривності і непереривності, сутності і різноманітності, пов'язане з субстанційними основами буття, з самим процесом протікання подій.

Сутність буття у вічному становленні єдності буття і небуття, це не світ, що включає природу, світ, а і людину. Буття - це чисте існування, причина самого себе, воно самодостатнє, ні до чого не зводиться і ні з чого не виводиться. В контексті

логіко-гносеологічного і онтологічного поєднання двох протилежних понять - об'єктивного і суб'єктивного - вводиться поняття "мезореальності", яке допомагає виявити як об'єктивність, так і чисту суб'єктивність. Мезореальність трансцендує фрагменти об'єктивної реальності, яка виявляє онтологічні умови свого існування, і суб'єктивну реальність, яка продукує умови існування особистості. Буття - це все, що реально існує, це матеріальні явища, соціальні процеси, творчі акти, які відбуваються у свідомості людини. Сутність буття отримує в філософській літературі багато характеристик: "буття - в - собі", "буття - для - себе", "поза-собою - направлене - буття", "буття -в-другому", "буттядля-інших". Розгорнуту концепцію онтології вперше створили німецькі філософи М. Гайдеггер "Буття і час", де був розроблений проект вчення про буття; К.Ясперс, що запропонував вчення про буття, та Ж.-П. Сартр, який створив оновлену концепцію про буття в доробку "Буття і ніщо"; Е.Гуссерль - неklasичний варіант онтології; проблеми буття розробляли засновник релігійної (католицької) антропології М. Шелер; "критичної онтології" - Н.Гартман, М.Мерло-Понті.

Філософи розглядали буття як гранично широке і в той же час вважали буття незалежним від людини; сучасні - розглядають людину як світ особливого буття, а світ - крізь призму людської свідомості. І.Кант відмічав, що самий світ існує незалежно від свідомості, але оскільки світ, предмети і процеси світу пов'язані з людиною, то результати його усвідомлення невіддільні від людини. Центром антропологічних напрямків ХХ ст. є саме онтологія, духовно не ізольована свідомість людини, а духовне (свідоме і не свідоме), взяте в нерозривній єдності з людським буттям. Цей новий сенс і вкладається в традиційне поняття Dasein - (наявне буття, тут-буття). В контексті феноменології, екзистенціалізму, персоналізму буття тлумачиться не як шлях від sein- буття взагалі, як це було в класичній онтології, а обирається зворотний шлях - від людського Dasein до світу, яким він бачиться людині і представляє собою метафізичні виміри людського буття [2]. Такий підхід вважається не тільки реалістичним, а й гуманістичним, в центр якого ставиться людина, її свідомість, активність, умови самореалізації.

Згідно з М.Гайдеггером, Dasein тлумачиться як особливе людське буття, особливість якого в тому, що воно здатне "запитувати" про самого себе і буття взагалі. Ось чому буття - екзистенція - фундамент, на якому повинна будуватись і доповнюють буття як таке, що тісно пов'язане з поняттями "матерія" і "свідомість". Буття людини - це продовження буття природи, не випадково воно включає ряд форм буття речей і станів: буття суспільства, буття людини, буття духовності (наука, культура, політика, право). Через категорію "буття" світ уявляється як дійсність, через єдність природи і людини, матеріального і духовного, об'єктивного і суб'єктивного. Найважливішими формами буття є простір, час, рух, які діалектично пов'язані. Фундаментальні визначення простору і часу виявляються визначальними формами перетворення дійсності, спілкування і діяльності, формами відтворення і оновлення буття і життєдіяльності людей, які складають основу для нормативної регуляції людської взаємодії, що зумовлює ритм пізнавальної і праксеологічної діяльності, утримує в собі важливе когнітивно-теоретичне і соціально-ціннісне навантаження.

Буття як висхідна категорія аналізу світу – це висхідний принцип людського існування, яке вкорінене в певних особливостях людського життя як такого. Так, М.Гайдеггер описує свою філософію як дослідження Буття. Його вважають екзистенціалістом, хоча він сам відкидає цей зв'язок, стверджуючи, що саме буття як таке, а не особистісне існування представляє для нього найбільший інтерес. Гайдеггер використовує термін Dasein(буття), щоб описати способи існування людської істоти, і стверджує, що людське життя радикально відрізняється від інших форм життя, тому що здатне пізнати себе і роздумувати про це буття. Людські істоти, можуть вибирати автентичне життя, повністю розуміючи своє положення у світі, чи не автентичне, існування, що походить на автоматизм, бездумне пристосування до світу. Людина повинна зрозуміти своє Буття як ціле, зрозуміти його як минуле, теперішнє і майбутнє.

Сучасний (неавтентичний) глобалізований світ залишається світом небезпек, ризиків, конфліктів, суперечливостей і протистоянь, страхів і хвилювань за свою долю, що ускладнює процес пристосування людини до нових життєвих умов і приводить до культурної, соціальної і політичної локалізації. Глобалізація прокладає шлях до генерації не тільки нової індивідуальності, але й зародження нового типу особистості, який стає однією з головних основ сучасних соціо-онтологічних процесів[3]. Буття особистості як висхідна категорія аналізу сучасного світу корелюється з певними процесами глобалізації, аналіз якого необхідний для формування стратегії будь-якого суспільства і держави.

Література

1. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
2. Воронкова В.Г. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть): [Монографія] / В.Г.Воронкова. - Запоріжжя: Павел, 2000. - 176 с.
3. Мельник В.В. Соціально-філософський аналіз взаємовпливу і взаємодії особистості і глобалізованого соціуму / В.В.Мельник // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб.наук.пр.] - Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2011.- Вип.46. - С.96- 108.

Мороз Дмитро Миколайович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ СОЦІОТВОРЧОСТІ

Таке утворення як «соціальні мережі» є каталізатором інноваційних процесів. Специфіка даного виду творчості полягає в особливому статусі «соціальних мереж», які виходять за межі традиційної інституалізації суспільства. Це певна «система антисистеми». Пояснимо цей парадокс. Антисистемність полягає насамперед у знятті

географічних меж, простоті вступу та виходу зі спільнот, спрощеним правилам членства. Це така структура, що існує паралельно традиційній. Її ієрархія є динамічною та залежить від членів так само, як члени спільноти від її керівництва. Динамічність підтримується наданням важливої та актуальної інформації з обраної тематики. Відбувається розвиток ініціативи в умовах «живої» конкуренції. Отже, що ж таке соціальні мережі?

Серед всього функціонального різноманіття соціальних мереж, яке може бути предметом окремого дослідження нас цікавить мережа, як середовище формування цікавого та як середовище формування громадянського суспільства. Нам вдалось відшукати кілька актуальних поглядів на цю проблему. К. Сергєєв вважає, що соціальні мережі [1] – це сукупність індивідів, що володіють розподіленим, «децентралізованим ресурсом»; сам факт розподілення ресурсу стає перепорою для утворення жорсткої ієрархії. Даний розподілений ресурс в свою чергу є спільною власністю. Іншими словами можна охарактеризувати цей процес наступним чином: «індивід, що отримав доступ до однієї з «точок» мережі, автоматично отримує можливість доступу до всіх ресурсів, що містяться в даній мережі. Отже, говорячи як про ресурс, який вільно розподіляється в нашому випадку ми матимемо на увазі креативність.

Згідно інших версій, соціальні мережі – «це соціальна структура, що складається з вузлів, якими виступають соціальні об'єкти (соціальна група, індивід)». «Соціальні мережі – це інтерактивний вебсайт суспільного користування, контент якого наповнюється самими учасниками мережі» [2]. Ми наголошуємо на слові «самими», що ще раз підкреслює самоорганізацію та шлях до саморозкриття творчих амбіцій індивідів. Не зважаючи на випадіння зі стандартних інституційних правил, спільноти соціальних мереж – це система, що об'єднує атомарних індивідів.

Атомарність тут насамперед визначається відмінністю у віці, соціальному статусі, і навіть географічному розташуванні. В чому проявляється креативність соціальних мереж? Інформація набуває цінності за умови її подальшої передачі та використання, тобто за рахунок комунікації. В такому сенсі інформація стає на сторожі онтології, так як має змогу зберігати та передавати унікальні, різноманітні прояви буття. Сама унікальність та виключність проявів буття в свою чергу також пов'язана з неоднорідністю розподілу матерії, енергії та інформації в просторі та часі, їх різною активністю в тих чи інших умовах. До безпосереднього виразу творчості у соціальних мережах належить так званий «новий формат історії». Під цим мається на увазі створення короткого повідомлення, яке б було максимально коротким за змістом та глибоким за сутністю.

Повідомлення, створене таким чином, містить ряд особливостей, зокрема здатністю смислового поширення в різні напрямки та динамізмом змін. Кожне повідомлення story може поєднуватись у ланцюг з наступними шляхом бокових асоціацій. Таким чином утворюються розгалуження смислів, по яким можна здійснювати мандрівки. Отже, динамічність, антисистемність, атомарний тип солідарної діяльності сприяють розвитку соціотворчості в соціальних мережах.

Література

1. Сергеев К. В. «Периферийное знание» в дискурсе креативности: социальные сети интересного [Електронний ресурс] / К.В. Сергеев. Режим доступу: <http://www.metodolog.ru/01375/01375.html> – Назва з екрану (11.11.2014).
2. Социальные сети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polylog.ru/ru/prhelp/social-network.htm>. – Назва з екрану (11.11.2014).

Туловський Олексій Станіславович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РЕФЛЕКСІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Умовою розкриття самотності української мовної особистості може стати глибоке розуміння духовно-практичної історії української нації, характер її ментальності, неповторність соціокультурного фону. Рефлексія – це знання і розуміння суб'єктом самого себе, а також з'ясування того, як інші знають і розуміють його особистісні особливості, емоційні реакції і когнітивні уявлення [4, с. 597].

Це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. У сучасній науці спостерігається як інтенсивне зростання експериментальних і прикладних досліджень рефлексії, так і заглиблений аналіз її теоретичних основ. Якщо раніше рефлексія була лише пояснюючим принципом функціонування психічних процесів чи притягувалась в якості категоріального середовища для обґрунтування теоретичних концепцій розвитку особистості, то тепер вона виступає ще й особливим предметом експериментального вивчення, оснащеного спеціально розробленими для цього методами.

Українська мовна філософія минулих століть розчинилась у літературнопубліцистичній творчості відомих письменників і поетів (М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, М. Коцюбинського), у полемічній думці українського Ренесансу XV-XVI століть (І. Вишенського, З. Копистенського, Г. Смотрицького), у реформаторських ідеях братських шкіл. В Україні здавна існувала традиція цінування слова як онтологічного джерела, без опанування якого не уявлялось саме життя людини.

Мудрість слова не може сприйматись відокремлено від творця цього слова – людської особистості. Слово розкривається через особистість і в особистості. Це зумовило персоналізм української мовної естетики, яким підкреслюється значущість особистості її творців. Григорій Сковорода – утілення священного, містичного внутрішнього вогню, споконвічної мрії українства про волю у її найвищому метафізичному значенні – є персоною, можливо, більш значущою, ніж його твори. Микола Гоголь не написав жодної академічної філософської роботи, проте життя його

перейняте такою свідомою філософською ідеєю світового рівня, що значущість цього життя заслуговує на особливе ставлення та прочитання.

Процеси, пов'язані з мовою, набагато складніші, ніж просто процес вимови слів. Будучи засобом вираження думок людей у процесі спілкування, мовлення стає основним механізмом їх мислення. Мовлення виступає засобом аналізу й синтезу, порівняння й узагальнення предметів і явищ дійсності.

Охарактеризуємо місце мови серед явищ мовної діяльності. Мова – це скарб, відкладений практикою мовлення у мовців однієї спільноти, це граматична система, потенційно (віртуально) наявна в кожному мозку, точніше, в сукупності індивідів; адже мова неповна в кожному з них, вона існує вповні лише в колективі. Відокремлюючи мову від мовлення, ми тим самим відділяємо: 1) суспільне від індивідуального; 2) істотне від другорядного та більш менш випадкового. Мова – це не діяльність мовця, це готовий продукт; пасивно засвоєний індивідом; мова ніколи не передбачає попередньої рефлексії, а свідомо в ній здійснюється лише класифікаційна діяльність [5, с. 15]. 194 Як зазначав С. Рубінштейн, мовлення – це діяльність спілкування – вираження, впливу, повідомлення – через мову; мовлення – це мова дії.

Мовлення водночас єдине з мовою і відмінне від неї, це єдність певної діяльності – спілкування – й певного змісту, який позначає та шляхом позначення відображує буття. Мовлення – це форма існування свідомості (думок, почуттів, переживань) задля інших, яка є засобом спілкування з ними, та форма узагальненого відображення дійсності чи форма існування мислення. Мовлення – це мова, яка функціонує у контексті індивідуальної свідомості. Мовлення, а разом з ним мовленнєве мислення, які відкрилися в мові, індивід здатний у своєму мовленні сформулювати власну думку [5, с. 23].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови рефлексія тлумачиться як самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом, а також як дослідження процесу пізнання в ідеалістичній філософії [1, с. 1028]. У філософії рефлексія визначається як «форма теоретичної діяльності суспільно-розвиненої людини, спрямованої на осмислення всіх своїх власних дій і їх законів; діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини» [2, с. 103]. В цілому ряді педагогічних досліджень відмічається, що рефлексія – складна інтегративна якість, обумовлена індивідуальними психофізичними й особистісними особливостями, здібностями й знаннями людини [3, с. 33–34].

Інтелектуальна рефлексія – це рефлексія підстав, передумов та факторів, які впливають на процес мислення. Головним чинником її розвитку є навчальна діяльність, в процесі якої учень навчається досліджувати підстави власних розумових дій в ситуації розв'язання навчальних завдань, а також виконання дій та їх оцінювання. Яскравий приклад інтелектуальної рефлексії – навчальна ситуація, коли в процесі розв'язання пізнавальної задачі учні приходять до дуже важливого для них відкриття, але не можуть на першому етапі усвідомити, на основі яких принципів й процедур вони дійшли до нього. І якщо після цього розпочинається процес доведення, обґрунтування й аргументації висновків, отриманих на першому етапі шляхом інтуїції, розпочинається рефлексивна діяльність учнів.

Отже, рефлексія мовної особистості пов'язана з умінням вчитися і включає в себе не тільки побудову умовиводів, узагальнень, аналогій, співставлення різних оцінок, розв'язання проблем, але й охоплює звернення мислення на ціннісні й аксіоматичні установки, які лежать в основі міркувань. Вчитель повинен цілеспрямовано, систематично й поетапно навчати учнів рефлексувати над підставами та передумовами власних розумових дій. Це вимагає введення в план проведення уроку рефлексії, як повноцінного структурного компонента уроку, відмінного за своїм змістом від підведення підсумків уроку. Метою рефлексії, як важливого етапу проведення уроку, повинно стати усвідомлення учнями підстав і передумов власної та колективної розумової діяльності, що відбувалася на уроці. При цьому вся увага учнів звертається на відновлення послідовності виконуваних дій та факторів, які впливали на хід міркувань та отримані учнями висновки.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Мельничук І. Становлення рефлексії у процесі організації навчально-виховного процесу в закладах освіти / І. Мельничук // Наукові записки. – Випуск 41. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. – С. 102–106.
3. Метаева В.А. Рефлексия: формирование нового типа мышления человека / В.А. Метаева // Человек и образование. – 2006. – № 6. – С. 32–34.
4. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высших пед. учеб. заведений: В 3 кн – 4 изд / Р.С. Немов. – М. Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – кн.2.: психология образования. – 608 с.; Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1987. – 226 с.

Лукіян Діана Іванівна, студентка 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство – це спільність вільних, незалежних, рівноправних людей, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою та надійним соціальним захистом, іншими правами та свободами, брати участь у політичному житті та в інших сферах життєдіяльності людини і громадянина. Це організоване в глобальному масштабі об'єднання людей, які незалежно від національної належності чи громадянства розділяють загальнолюдські цінності. Ці люди проявляють активність у вирішенні

проблем світового розвитку, особливо у тих сферах, де уряди нездатні чи не бажають приймати необхідні рішення.

Політичною основою глобального громадянського суспільства являється глобальний рух неурядових організацій (екологічних, антивоєнних, культурних, релігійних тощо). Вони слугують альтернативними або неофіційними каналами спілкування у світовому товаристві, сприяючи взаємній довірі між народами. До інститутів громадянського суспільства належать громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства і установи [2].

Ознаками громадянського суспільства є наступні компоненти: 1) приватна власність, вільна праця, підприємництво; 2) існування вільних політичних партій, громадських організацій та інших об'єднань громадян на добровільній основі; 3) наявність незалежної системи ЗМІ; 4) вільний розвиток сім'ї як первинної основи співжиття людей; 5) регулювання поведінки людини за допомогою етичних норм і здійснення людиною своїх потреб та інтересів в інших сферах приватного і суспільного життя (глобальна етика).

В економічному плані глобальне громадянське суспільство базується на глобальному діловому секторі, представленому приватним підприємництвом, перш за все, транснаціональними корпораціями. Проте багато вчених глобалістів, підкреслюючи зростаючу соціальну відповідальність приватного бізнесу, все ще говорять про концентрацію економічної влади в приватних руках. Технологічною основою глобального громадянського суспільства являється розвиток найновіших технічних засобів 208 комунікації, що забезпечують розповсюдження глобальних потоків інформації через державні кордони на великі відстані. Це вже привело до виникнення нового явища у світовому розвитку, що отримало назву «глобальна революція у спілкуванні».

Громадянське суспільство повинно забезпечувати умови для повного виявлення творчих можливостей кожного індивіда, сприяти всебічній реалізації особистості, її інтересів, цілей і устремлінь. Основа громадянського суспільства – повноправний індивід, особистість з її невід'ємними правами людини і громадянина. Держава, здійснюючи владу, підпорядковує свою діяльність служінню цьому суспільству; забезпечує рівні можливості для всіх людей і всіх сфер їх життєдіяльності; на засадах соціальної справедливості; гуманізму і милосердя, не втручається в особисте життя людини і громадянина, регулює соціальні відносини в межах чинної конституції законів та інших нормативно-правових актів.

Між державою й суспільством повинна бути певна дистанція - кордон демократії, перетинання якого веде до одержавлення суспільства, що з позиції демократії і гуманізму неприпустимо. У межах такої дистанції держава є суттєво необхідною громадянському суспільству, так воно без неї не може не тільки розвиватися, а й існувати. Рівень життя людини чи певної спільноти багато в чому залежить від держави. Зміна співвідношення між державою і громадянським суспільством,

пріоритет права над державою є найтипівішими закономірностями розвитку молодих держав на початку ХХІ століття.

Без демократичної держави неможливе громадянське суспільство, а без громадянського суспільства неможлива повноцінна цивілізована держава. Ці феномени знаходяться у стані суперечливої взаємодії та взаємозв'язку. Усвідомлення розуміння їх взаємозв'язку є важливою необхідною є важливою необхідною умовою розбудови державності в Україні. Громадянське суспільство і держава є необхідними складовими нації [4]. Як свідчить аналіз першоджерел, реформування глобалізації приводить до народження громадянського суспільства нового типу. Воно не протиставляє себе державі, але й по своїм масштабам та організації являється глобальним.

Своє втілення воно знаходить у сильних всесвітніх недержавних організаціях – таких, як «Оксфам», «Грінпіс», «Мережа третього світу» чи «Рейнфорест екшн нетворк», а також у коаліціях сотень менш сильних організацій. Сітльська коаліція являє собою приклад політичного руху нового типу, характерного для нашого інформаційного століття. Глобальне громадянське суспільство є новим концептом, що пов'язане з процесами глобалізації, які відбуваються у сучасному світі і осмислюються у своїх парадигмальних засадах. Громадянське суспільство, а тим більше глобальне громадянське суспільство, не існує само по собі. Має місце історико-культурний, соціально-політичний та економічний контекст.

Можна назвати концепт «глобального громадянського суспільства» свого роду «ідеальним типом» згідно з М.Вебером, тобто інтелектуальною конструкцією, яка описує стан справ у цьому конструкті і передвизначає силові лінії і реперні точки у дійсності в процесі її становлення. Глобальне громадянське суспільство - це поки що абстракція, що представляє собою проект існування західного суспільства без національної держави, тобто змісту без форми. Це суспільство мислиться виключно як таким, яке створене на індивідуальній ідентичності, по ту сторону всіх форм ідентичності колективної - етнічної, народної, релігійної і навіть національної.

Ще І.Кант створив теорію громадянського суспільства у дусі пацифізму і антропологічного оптимізму, вважаючи, що воювати між собою і захищати держави-нації нерозумно, а корисніше і прибутковіше співпрацювати. Тоді й реалізується громадянське суспільство, засноване на розумі і моралі. Громадянське суспільство, таким чином, мислиться як таким, що виходить за межі національних держав і протиставляється їм як формам організації, які слід анулювати. Форма національної ідентичності повинна уступити місце ідентичності виключно індивідуальній і тоді ми отримаємо суспільство індивідуумів, у якому ніяких форм колективної ідентичності не залишиться.

Якщо розмістити концепт громадянського суспільства у конкретний історичний контекст, то ми побачимо, що суспільство не може бути глобальним, зверхнаціональним, постдержавним, але в кінці кінців воно все ж таки стане глобальним.. Тому ми розглядаємо глобальне громадянське суспільство як вищу форму суспільства громадянського, його оптимум. Сучасні підходи до дослідження складних процесів взаємодії громадянського суспільства з різними рівнями соціуму і ролі громадянського суспільства в систему глобального суспільства передбачають модель, у

рамках якої виділяються відмінності між державою, політичним суспільством, громадянським суспільством, економічним суспільством.

Такі слабо структуровані складні об'єкти вивчаються сучасною наукою як системи, тобто у взаємодії елементів в їх системі. Головна мета системної методології – орієнтація конкретних досліджень на цілісне сприйняття складних об'єктів; виявлення багатоманітності зв'язків і відносин всередині такого об'єкта і у його взаємовідносинах з оточенням; вивчення механізму її зміни. У контексті системного опису об'єкта дослідження у його побудові виділяються елементи – упорядкована множина взаємопов'язаних узагальнюючих характеристик; доступних для безпосереднього емпіричного спостереження і оцінки. В інструментальному плані системний підхід органічно виливається у створення системної моделі, що представляє громадянське суспільство в операціоналізованому вигляді, тобто як об'єкт емпіричного спостереження і дослідження.

Література

1. Література: Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З.Бауман; пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2004. – 188 с.
2. Бевзенко Л.Д. Соціальна самоорганізація: надія чи загроза / Л.Д.Бевзенко // Людина і влада. – 2000. – №11-12. – С.70-76.
3. Бех В.П. Социальный организм: философско-методологический анализ / В.П.Бех . – Запорожье.: «Тандем-У», 1998. – 186 с.
4. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія. / Воронкова Валентина Григорівна. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с

Гринник Назарій Іванович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СТРУКТУРА НАУКОВИХ ПАРАДИГМ

Кун, вводя в научный обиход термин и конструкт «парадигма» считал, что он «представляет собой плодотворный инструмент для разработки приемов научного исследования и развития науки.» [1, с.266] При этом, как верно заметил Фейерабенд, «Своим понятием парадигмы Кун прежде всего поставил проблему. Он разъяснил нам, что наука зависит от обстоятельств, которые не отражены в обычных подходах, которые не встречаются в учебниках и могут быть обнаружены только косвенным путем.» [4, с.99].

Почему же так произошло? Кун приводит несколько причин, основные: неоднозначность самого термина парадигма [1, с.225], и то что его работа осталась скорее очерком. [с. 17] Мне эти причины не кажутся трудно преодолимыми. Я считаю,

что более важные причины иные: 1. Кун не указал уровень науки, к которому относится этот конструкт; 2. Кун не выявил структуру парадигм.

Парадигма относится к концептуальному – высшему уровню науки. Это я показал еще в своей первой книге [2.] Традиционным является представление науки, данное еще Уайтхедом, который выделял только два уровня – теорию и эмпирию. Более верным мне кажется представление в виде трех уровней: непосредственные данные – это реперная сетка фактов, т.е. эмпирия, эмпирические суждения и эмпирические законы, как качественные, так и количественные. Это нижний слой; и два теоретических слоя, где второй – слой обобщений и идеализаций: идеи, гипотезы, теории и обобщающие теоретические законы; и уже верхний доминантный уровень: мировоззрения, парадигмы и фундаментальные теоретические законы. Именно отношением к другому уровню иерархии науки парадигма отличается от теории, и именно парадигма доминирует в науке и определяет не только эмпирию и теории, не только методики и задачи эксперимента, но практически весь массив научного знания. Собственно, о доминантности парадигм постоянно сообщает и Кун. В [3] я выделяю и дополнительные уровни, доведя их до 6. Произведя анализ парадигм целого ряда дисциплин, я убедился, что всякая парадигма естественным образом обладает строением, причем отдельные части парадигмы связаны между собой вполне определенным образом, т.е. образуют структуру, которая к тому же имеет иерархический вид. Поэтому никаким конструированием либо разработкой структуры заниматься не следует.

Необходимо лишь выявить – эксплицировать эту структуру. Как правило, эта экспликация не вызывает особых трудностей. Парадигма рождается в процессе научной революции. Именно в процессе: «Хотя мы и говорим «научная революция», но это процесс, который складывался из многих событий.» [5, а.3] Процесс этот начинается с формулирования начального тезиса. Назовем его: базовая посылка (БП) – начальный тезис, исходная идея, первичный инсайт. Этот теоретический тезис принципиально противоречит существующей на данный момент академической парадигме, и не совместим с нею. По принципу либо – либо. Так гелиоцентрическая система не была совместима с геоцентрической.

В центре мира может находиться только одно тело: либо это Земля, либо – Солнце. Эволюция не совместима с креационизмом: либо живые существа были сотворены изначально, либо они постоянно образуются вновь. Либо кислород, либо дефлогистированный воздух; либо маятник, либо падающий камень; либо руда сложного состава, либо обычная земля; либо примат вертикальных, либо горизонтальных движений материков; либо припадок эпилепсии, либо одержимость дьяволом и т.д. А уже будучи сформулированной, далее базовая посылка начинает “обрастать” другими постулатами и аксиомами, которые могут быть выведены из нее как логическое следствие. Так появляется аксиоматика ядра парадигмы.

Но, в отличие от представлений Лакатоша, это ядро не является абсолютно жестким, в его составе могут быть и вариативные составляющие. В состав ядра могут переноситься – транслироваться, транспортироваться утверждения из предыдущих парадигм. В состав гелиоцентрической системы мира было транспортировано

утверждение о равномерности движения планет по круговым орбитам; Дарвин транспортировал в состав своей парадигмы утверждение Линея, о виде как основе биологической классификации и модельном объекте вместе ламарковского класса; Хойл транспортировал в свою космологическую парадигму Принцип единообразия. Транспортированные утверждения (ТУ) наносят парадигме-реципиенту большой вред и рано или поздно из нее элиминируются.

Из гелиоцентрической системы ТУ было элиминировано Кеплером – при этом даже не изменилось название парадигмы; варианты элиминации ТУ из космологической и биологической парадигм были предложены в [2] и [3]. Кроме того, в составе ядра могут быть крипто- и псевдопроблемы. А также необязательные постулаты, которым необоснованно присваивается высокий статус. Например, наследование приобретаемых изменений признаков в ламаркизме. Постулаты ядра также могут быть неравноценны в своем статусе. Например, сопряженный с БП постулат, основной постулат (ОП) и объединяющий принцип для синтетических парадигм. Постулаты ядра дедуцируются из БП, и из БП+ОП, что и образует собственно парадигму, ее концептуальный уровень.

Далее выводятся более частные теоретические положения, которые образуют ту «замечательную последовательность», которую Лакатош называл научно-исследовательской программой – уровень теорий. Законы также выстраиваются в ту же самую иерархию: эмпирические законы, теоретические законы и законы парадигмальные и мировоззренческие – символические обобщения, как по Куну. Например, законы вычисления энергии, которые изменяются от парадигмы к парадигме, в отличие от эмпирических законов, которые преспокойно могут путешествовать от парадигмы к парадигме; закон, описывающий колебания маятника, который никак не мог появиться пока мы наблюдали падение камня на цепочке.

Закон обратных квадратов Канта и закон сохранения энергии – законы мировоззренческого уровня, которые имеют свое формализованное выражение в целом ряде парадигм. Все перечисленные компоненты имеют устойчивые связи и отношения, составляя т.о. структуру парадигмы. БП, ТУ и другие структурные компоненты ядра парадигмы, как правило, не могут быть верифицированы/фальсифицированы на момент своего формулирования, а потому, в полном соответствии с воззрениями Лакатоша, принимаются конвенционально. Предлагаемая структура имеет свое философское значение, как развитие идей Куна и Лакатоша, но не только. Выявленная структура может помочь и ученому более осознанно оценивать концептуальный уровень своей науки ведь, довольно неплохо научившись работать с такими конструктами как теории, гипотезы, идеи, методы наконец, они совершенно не умеют, не хотят и не испытывают потребности работать с таким теоретическим конструктом как парадигма.

«Ученые исходят в своей работе из моделей, усвоенных в процессе обучения и из последующего изложения их в литературе, часто не зная и не испытывая потребности знать, какие характеристики придали этим моделям статус парадигм научного сообщества» [1, с.76] (Подчеркивание мое – А.Т.) Они не умеют вычленить что в ней является главным, то что можно назвать, по Лакатошу ядром, и отделить его от

вариативной части – воплощения этого ядра в конкретных теориях. Предлагаемое деление парадигмы на составляющие ее компоненты позволяет более верно оценить весовой коэффициент значимости каждого из них. Представление парадигмы в виде структуры позволяет очистить парадигму от наносных ТУ и псевдопроблем. А при удаче выявить замалчиваемые криптопроблемы. Выявленная структура делает возможным сравнение соперничающих парадигм и даже генерацию новой альтернативной парадигмы.

Алгоритм подобного метода довольно прост – проставляются весовые коэффициенты значимости каждой присущей парадигме проблемы, в зависимости от того следствием из какого постулата она порождена. Чем ближе источник порождения проблемы к ОП или БП, тем более она фальсифицирует парадигму. Если же источник проблемы находится на уровне теорий, то это сигнализирует лишь о необходимости модификации парадигмы – генерирования новой теории. Приблизительно описываемая шкала проблем близка к предлагаемой Куном: аномалии, контрпримеры и задачкиголоволочки – проблемы уровня теорий. При необходимости постановки решающего эксперимента, эмпирической проверке следует подвергать различающиеся выводы из БП соперничающих парадигм. Это и будет crucial counterevidence по Лакатошу, результат которого не будет возможности переинтерпретировать и объяснить.

Литература

1. Кун Томас, 2003, Структура научных революций М.: АСТ, – с.9-269; Тарасов Алексей, 2006, Квазистационарная Вселенная и развитие жизни. К.: ППС-2002, – 400с.
2. Тарасов Алексей, Структура научных парадигм. Т.1. находится в печати.
3. Фейерабенд Пол, 2010, Наука в свободном обществе. М.: АСТ: АСТ Москва, – 378с. ; Kuhn Thomas S., 1966, Przewrot kopernikanski. Warszawa. Panstwowe wydawnictwo naukowe.

Кирилюк Олександр Васильович, студент 2 курсу, 2 групи агробіологічного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Більшість вчених сходиться на думці, що людство вступає в період глобальної кризи, яка загрожує існуванню всього людства. Це багатоаспектний криза, складові частини якого тісно взаємопов'язані, але кожна з таких частин являють свою окрему загрозу: демографічну, екологічну, енергетичну, продовольчу, соціальну, політичну, для популяції генетичну і т.д.

Рішення проблем сьогодні вимагає гігантських ресурсів і це може бути реалізовано тільки через об'єднання зусиль всіх держав. Все впирається в саму прогресивну на сьогоднішній день форму держави - в ліберально-демократичне

суспільство [1]. У ньому затверджуються принципи народовладдя, свободи і рівності громадян, які в реальності обертаються пануванням буржуазії.

Відповідно майново-грошові ресурси держави, капітал перерозподіляється на її користь, послаблюючи можливості самої держави. Ідея про приватну власність, поєднанні її з "регулюванням" економіки та соціальним законодавством, викладена Дж.М. Кейнсом і послідовниками, в тому чи іншому варіанті проводиться в життя, але по суті не є вирішенням проблеми. В емпірично описуваних системах держава прийнято представляти конгломератом рівнів: суспільство (люди), інститути держави, ринок і т.д.

При становленні цієї ієрархії слід враховувати, що вона представлена не абстрактними формами або рівнями, а конкретними системами, кожна з яких складається з своїх власних елементів. Елементи будь-якої вихідної системи в процесі їх інтеграції утворюють нові елементи, які в своїй сукупності утворюють і нову систему [4]. Підходячи до цього критерію до ієрархічного становлення держави з людської популяції, отримуємо однозначний результат: суспільство, як система, представлено індивідами, але ось частинами держави опиняються вже не індивіди, а їх об'єднання в інститути держави [4]. Елементи в системі повинні являти собою щось рівне. Тому кожен інститут держави повинен володіти загальною владою, яка поширюється на всі інститути, бо елемент системи без взаємного впливу на неї не є її елемент.

Сучасний етап розвитку суспільства з його глобальними проблемами вимагає нового і причому цілком певного підходу. На зорі філософської думки таку форму держави (в діалозі "Держава") пропонував Платон. Його головна думка полягала в тому, що правити повинні вчені. Майже 2,5 тисячі років по тому до цієї ідеї знову повернулися, давши їй назву "технократія". У буквальному значенні слово "технократія" означає владу вчених, побудована на принципах науково-технічної раціональності - влада адміністративна, законодавча і судова.

В технократичній системі економіка управляється економістами, соціальна політика - політологами, система охорони здоров'я - фахівцями-медиками, екологія - екологами і т.д. У новий час виникла велика кількість технократичних концепцій [2], однак ідея технократії в них явно деформується. Ідея Платона видозмінюється: замість влади і управління - "участь в управлінні" та найчастіше в управлінні якого-небудь виробництва або процесу. Іноді вважають технократичним непартійний уряд, створене президентом на професійній основі. До жодних радикальних змін це не приводило, бо форма правління як була президентською так і залишилася. Без радикальної зміни інститутів держави технократична республіка існувати не може.

Інститут носій влади, але вже Аристотель розумів специфіку інституту та пропонував існуючу владу ділити на три більш спеціалізовані влади, тобто на три інституту: законодавчий, виконавчий і судовий. Згодом ідея поділу влади була ув'язана з 241 теорією "природного права", а з утвердженням капіталістичного ладу принцип поділу влади був проголошений основним принципом конституціоналізму. Між тим критерієм законодавчої загальної влади відповідають і деякі вузькопрофесійні інститути, наприклад, медицини, екології, освіти, оборони, внутрішніх справ, фінансів

та інші (необхідний, наприклад, інститут ЗМІ та відповідні йому НДІ, а потреба в господарському керівництві великих міст може задовольнити державний інститут управління).

Якщо інститути будуть наділені владою (законодавчою, виконавчою та судовою), то їх положення не потребують затвердження президентом, парламентом або міністерством, звичайно за умови, що вони будуть науково обґрунтовані і прийняті радою цих інститутів [3]. Мережа профільних державних НДІ та інших установ, що об'єднуються за професійною ознакою в відповідний інститут держави, на чолі з обраним на конкурсній основі і на визначений строк керівництвом - ось сама адекватна структурна одиниця технократичного держави. Вищим органом влади в технократичному державі стає "Рада інститутів держави", існуючий для запобігання та вирішення конфліктів між інститутами. Це теж виборний на конкурсній основі і більшістю голосів орган.

Принципи формування керівних органів інститутів держави: вибори і професіоналізм, який обов'язково повинен бути підтверджений науковими роботами претендентів в Поради кожного інституту. Професіонали оцінюють професіоналів - кандидатів в керівництво, їх роботу до виборів і їхні результати керівництва після виборів. Президентське правління вже давно пережило себе, як зжили себе всенародні вибори, які в технократичній республіці переносяться у всередину інститутів. Зі зникненням всенародних виборів зникнуть головні пороки буржуазної республіки: некомпетентність і корумпованість влади, соціальні протиріччя, зникнуть механізми зв'язку влади і капіталу. Соціальні хвороби держави не від капіталу, а від зрощення його з владою. Технократична республіка буде зацікавлена у вирішенні глобальних проблем як своїх власних, внутрішніх. Диференціація і спеціалізація влади вимагає досить великої людського резерву тому економічно ефективнішими будуть більші держави, що повинно привести до скорочення їх кількості. Людина зобов'язана бути соціально захищений державою.

Звичайно, люди в державі не можуть бути рівні, але дитина, що приходить в цей світ, не повинен бути обманути. Це аморально з людських позицій і не існує навіть у тваринному співтоваристві. Харчування, житло, одяг, і можна додати інформація (навчання, досвід, освіти) - це не абстрактно вигаданий мінімум, це те, з чим людське стадо прийшло в державу і що не повинно бути відібрано у людини державою. Причому, в новому типі держави має бути обов'язковим, безкоштовним загальне вищу освіти. Можна бути і багатим і бідним, але є розумні межі і тому і іншому, межі, за якими стоїть вже патологія і займатися нею повинна медицина. Кожному за здібностями і більш-менш об'єктивно оцінюються вони саме в науковому середовищі. Порятунком людства сьогодні залежить від вчених, професіоналів.

Література

1. Семенов В.В. Современный кризис и технократия. – М., 2004.
2. Семенов В.В. Вперед, к Платону! Все пороки антисубстанциализма. – Пушкино, 2008.
3. Кокошин А.А. Технократия, технократы и неотехнократы. – М., 2009.;

Чубанова М. С., студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ: СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ

Сучасна людина має більш розширений світогляд, краще осмислює себе та свої можливості, ставить пріоритети і з'ясовує цілі власного життя, ціннісні та моральні настанови. Завдяки розвитку інформаційних та комунікаційних технологій збільшилась кількість джерел отримання інформації про навколишній світ, принципи облаштування різноманітних соціокультурних систем, шляхи їх вдосконалення, про зміст повсякденного життя людей в різних суспільствах.

Сучасний світ перебуває в стані змін, у центрі яких стоїть людина, особа, особистість, індивід. Сама людина в її особистісному, індивідуальному вияві – головна мета і рушійна сила цих змін. Суспільні зміни пронизують людину, наповнюють її новими якостями. Суспільні зміни, як в аспекті перетворення, так і в аспекті оновлення, надають людині можливість нового погляду на світ, усвідомлення нового сенсу свого буття. Сенс існування людини виявляється через суспільні та індивідуальні цінності, які вона утверджує для себе, і цілі, поставлені перед нею.

Слід зазначити, що світогляд людини – це сукупність уявлень людини про світ, про себе, про свої відносини зі світом, про місце людини в ньому та її життєву мету й призначення. Світогляд властивий кожній людині, незалежно від того, чи є він раціонально усвідомлений. Передусім світогляд – це процес чуттєво-практичного відношення людини до світу.

Світогляд є формою самовизначення людини, він включає в себе та систематизує перелік таких інтелектуальних утворень:

- Бажання
- Погляди
- Принципи
- Цінності
- Знання
- Життєві орієнтири

Світогляд не носить постійний характер, а трансформується і вдосконалюється разом з розвитком самої людини та суспільства через постійні зміни умов її життєдіяльності. Тому світоглядні пошуки супроводжують людину все життя.

На світогляд людини впливають такі чинники як:

- обставини життя;
- індивідуальний досвід людини;

- конкретна ситуація, що передує вибору світогляду;
- форми і зміст виховання;
- сила правових та соціальних норм, звичаїв, глобальних та регіональних настанов;
- розвиток науки, релігії, а також існуючий устрій суспільства;
- соціальні лідери, “кумири”;
- приклад людей які досягли соціального успіху ;
- пропаганда, реклама і агітація у засобах масової інформації;
- мережева, «форумна» та «блогерна» активність в Інтернеті, використання людиною нових комунікаційних засобів.

По-перше, світоглядний вибір сучасної людини здійснюється, перш за все, в релігійних та світських межах. За наведеними даними відсоткове відношення до чисельності населення планети (приблизно 7 млрд.) прихильників християнської віри – 33,35% (з яких римсько-католицької – 16,83%, протестанти – 6,08%, православних – 4,03%, англіканських – 1,26%), мусульмани – 22,43%, індуїстської – 13,78%, буддистської – 7,13%, сикхів – 0,36%, єврейської – 0,21%, багаї – 0,11%, інших релігій – 11,17%, нерелігійних – 9,42%, атеїсти – 2,04%. Світські світоглядні комплекси людини 21 століття базуються на різноманітних філософських засадах. Поширеними залишаються екзистенційна, волонтаристська, діалектико-матеріалістична, прагматична та герменевтична картини світу. Обираючи, план дій у різних життєвих ситуаціях люди схиляються до настанов таких філософів, як: Конфуцій, Платон, Ф. Ніцше, А. Камю, З. Фрейд, К. Маркс та інших.

По-друге, світоглядні пошуки сучасної людини спираються на традиційне модерністське підґрунтя. Традиційне більш спрямовано на консерватизм у світорозумінні, а модерністське більш налаштовано на змінність розуміння світу, бо й він сам знаходиться у стану постійної плінності і змін. Не беручи до уваги універсальність світу національно-етнічний світогляд є домінуючим на сьогодні.

По-третє, посилюється створення особистих світоглядних комплексів, в реалізації життєвої стратегії. Особливо це проявляється в умовах загострення кризових явищ в суспільстві, невиконання владою чи певною політичною партією соціальних проєктів та планів щодо реформування суспільства. Потрясіння, що обумовила світова фінансово-економічна криза, викликало у сучасної людини бажання існувати в більш безпечному світі, звідси – прагнення до «соціального самобудування», певне відокремлення і відчуження від загальноприйнятих світоглядних настанов.

По-четверте, тенденціями розвитку світоглядного орієнтиру сучасної людини є рух до інформаційного ускладнення, змістовної наповненості, естетичної вишуканості. Якщо раніше формування світоглядних орієнтирів здійснювалося, головним чином, в сім'ї, навчальних закладах, оточенням, то на сучасному етапі все більш ефективним для поширення світоглядних ідей є використання новітніх комунікаційних технологій та можливостей соціальних мереж, особливо це актуально для молоді.

Отже, світоглядні пошуки сучасної людини базуються на різноманітних ідейних засадах, які відрізняються своїм підґрунтям, цінностями, стратегіями активності і

способом життя індивіда. Фактом соціального розвитку людства стає різносторонність, креативність, унікальність світоглядних пошуків сучасної людини.

Євтушенко Анастасія, студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

СВІТОГЛЯДНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ: СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ

Філософська концепція насправді репрезентує соціокультурні трансформації, перенесені в сучасний час. Важливо сказати, що, враховуючи багатогранність значень та визначень, які використовуються авторами для характеристики цих сучасних змін, ми намагаємося не зосередитись на них, а відобразити вплив цих перетворень у дозвіллі та його прояви.

Постмодернізм - це загальний і широкомасштабний термін, який застосовується серед літератури, мистецтва, філософії, архітектури, художньої літератури, культурної та літературної критики. Постмодернізм є значною мірою реакцією на припущену визначеність наукових чи об'єктивних зусиль для пояснення дійсності. По суті, це впливає з визнання того, що реальність не просто відображена в людському розумінні її, а, скоріше, побудована так, як розум намагається зрозуміти свою власну конкретну та особисту реальність.

З цієї причини постмодернізм дуже скептично ставиться до пояснень, які стверджують, що вони дійсні для всіх груп, культур, традицій або рас, і натомість зосереджуються на відносних істинах кожної людини. У постмодерному розумінні інтерпретація - це все; реальність виникає лише через наше тлумачення того, що світ означає для нас окремо. Постмодернізм спирається на конкретний досвід над абстрактними принципами, завжди знаючи, що результат власного досвіду обов'язково буде помилковим і відносним, а не певним та універсальним.

Постмодернізм - це, мабуть, найбільш гнітюча філософія, що коли-небудь виходила із розуму людини. Про постмодернізм важко говорити, тому що насправді ніхто цього не розуміє.

Постмодерністська філософія говорить про те, що ми дійшли до кінцевої точки розвитку людської історії. Модерністська традиція прогресу та невпинного розширення меж інновацій тепер мертва. Оригінальність мертва. Авангардна художня традиція не жива. Всі релігії та утопічні бачення мертві, а опір статус-кво неможливий, оскільки революція теж тепер мертва. Хочемо ми зізнатися в цьому чи ні, ми, люди, застрягли в постійній кризі пошуку невідомого сенсу, темній кімнаті, з якої ніколи не втечеш. Постмодерністське розуміння стверджує, що наша мова занадто неточна, наші почуття занадто обмежені та оманливі, щоб колись абсолютно описати реальність, яка характеризувала цей час.

У 1940 році, через двісті років після того, як Юм вперше формалізував метафізичну проблему причинності, Ейнштейн підтверджує, що проблема існування матерії та взаємодії з іншою речовиною в просторі навколо неї залишається невирішеною;

На даний момент ми маємо визнати, що у нас немає жодної загальної теоретичної основи фізики, яку можна розглядати як її логічну основу. (Ейнштейн, 1940)

Через цю давню невдачу, лише природна поведінка людини (психологічна) призвела до нашої сьогодишньої постмодерністської віри, що неможливо безпосередньо описати та зрозуміти фізичну реальність того, що існує. Тобто, в постмодернізмі існує негласне припущення, що жодна теорія ніколи не пояснить усе. Однак немає причин для цього припущення, окрім історії, що свідчить про те, що жодна теорія ще не пояснила все (див. Томас Кун та Карл Поппер).

Чарльз Дарвін добре розумів цей крайній «скептицизм», який стверджує, що ми ніколи не можемо дізнатися правду про речі;

Невігластво частіше зароджує впевненість, ніж знання: саме ті, хто мало знає, а не ті, хто багато що знає, хто так позитивно стверджує, що та чи інша проблема ніколи не буде вирішена наукою. (Чарльз Дарвін, Вступ до походження людини, 1871)

Постмодернізм - це "пост", оскільки він заперечує існування будь-яких кінцевих принципів, і йому не вистачає оптимізму існування наукової, філософської чи релігійної істини, яка пояснить для всіх все - характеристика так званого "сучасного" розуму .

Коли ми розглядаємо наш досвід існування в космосі, то виявляємо, що це є загальним для всіх культур. Це в цілому справедливо для всіх людей - ми всі переживаємо існування в одному просторі. Таким чином, Космос є і конкретним досвідом, і абстрактним принципом (коли ми розглядаємо його властивості як хвильове середовище).

Парадокс позиції постмодерну полягає в тому, що, ставлячи всі принципи під ретельний контроль свого скептицизму, він повинен усвідомити, що навіть власні принципи не піддаються сумніву. За твердженням філософа Річарда Тарнаса, постмодернізм "не може виправдати себе в кінцевому підсумку більше, ніж можуть різні метафізичні огляди, проти яких визначив себе постмодерністський розум".

Насправді, у соціокультурному світі людина, яка в жебрацтві сучасного суспільства стояла безпорадною перед тлумаченням Біблії, тепер, у постмодерному суспільстві, стоїть безпомічною перед патріархальним суспільством та перед державою.

Простір і час у постмодернізмі можна побудувати відповідно до нашої індивідуальності, до того, що нам доводиться вибирати між різними варіантами, які дає нам життя, адаптуючи їх і живучи відповідно до особистої ситуації. Іншими словами, постмодерність перекладається у множині та індивідуальному суспільстві, в якому абсолют стає відносним.

Література

1. Лук'янець В.С. Філософський постмодерн / В.С. Лук'янець, О.М. Соболев. – К., 2016.

2. Лук'янець В.С. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури / В.С. Лук'янець, О.М. Кравченко, Л.В. Озадовська. – К., 2015.
3. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – СПб: Алетейя, 2016.
4. Ратников В. Посмодернистские ситуации и их эпистемологические особенности / В. Ратников // Вісник Харківського університету «Постмодернізм у філософії, науці та культурі». – Харків, 2015. – № 464.
5. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 2017.

Скіданова Д.О. студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СПОДІВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Одним з найголовніших завдань філософії ХХІ століття є необхідність осмислення сучасного західноєвропейського філософського досвіду з позицій більш фундаментальних та всебічних, ніж це здійснювалось раніше. Філософія взаємопов'язана з наукою, релігією, етикою, політикою, містикою, естетикою, і цей зв'язок є багатостороннім. Сучасні філософи прагнуть досягнути межі цивілізації, виявити закономірності її еволюції та занепаду.

Постмодернізм – це багатоманітне теоретичне відображення духовного розвитку в самосвідомості західної цивілізації. Постмодернізм являє себе не як послідовник та спадкоємець модернізму, а як емансипатор свідомості цивілізації від ідеалів-ідолів минулої епохи, які гальмували та обмежували багатовіковий процес самореалізації особистості.

Одним із основних своїх завдань постмодерн вбачає критику класичної філософії з властивими їй «центризмами» («логоцентризм», «теоцентризм», «антропоцентризм» тощо). Історично склалося так, що утвердження нового завжди супроводжувалося критикою попередніх концепцій.

Великого значення у сучасній філософії надається проблемі тексту. Не меншого значення має і проблема мови як засобу спілкування та комунікації, в основному проблема конструювання та деконструювання, об'єктивної та суб'єктивної дійсності. Проводячи паралель між різними філософськими напрямками можна сказати, що сучасна людина, суб'єкт, віднаходить своє самобуття у взаємозв'язку різних родів та видів реальності. Мова виступає не тільки засобом спілкування та комунікації людей, а й органічної «включеності» суб'єкта в систему сучасної йому культури, а також засобом його самовиявлення та самоідентифікації.

Характерною для постмодерну є увага до часткового, індивідуального, спорадичного, що в свою чергу веде до концентрації особи на самій собі, а піклування про себе фактично зачіпає усі аспекти приватного життя. Людина постійно пам'ятає про подолання горизонту себе як наближення до смерті, тому більше утримується від

будь-яких кроків, ніж робить їх, дозволяючи таким чином світу бути більш незалежним від себе. Як філософське поняття, постмодернізм («постмодерністська ситуація») – це відстоювання одиничного, індивідуального сумніву проти цілої налагодженої системи.

Модерн – 17-19 ст, але торкається і першої половини 20-го ст. Виникає наука (Бекон і Декарт). Проголошується гасло що людина повинна підкорити собі природу за допомогою пізнання. Людина повинна бути володарем суспільних відносин. Людина відчуває себе вільною і здатною змінити світ. Місце віри в бога займає розум і наука. Спираючись на цю віру людина ставиться до соціального світу і природи. Віра в бога залишається, хоча деякі мислителі заперечують бога взагалі. Віра в бога не є універсальною, вона є приватною справою. Релігія розглядається як приватна справа довільної людини. Релігія стала справою не держави а приватною справою кожної людини.

Постмодернізм. Ця течія філософії поставила під сумнів всю раціоналістичну позицію філософію модерну. Вона стверджує що ідеали просвітництва виявились утопією. Те що було в Освенцені – яскравий приклад. Все це зумовлено тим що проект просвітництва виявився нездійсненим. Постмодерн є як доба Європейської історії (особливий умонастрій який поширений в усіх сферах людської діяльності) Здійснюється критичне осмислення цінностей доби модерну. Воно пов'язано з глобальними проблемами перед якими постало людство.[4]

Основою постмодерністського філософського світогляду до теперішнього часу вважають працю Ж.-Ф. Ліютара «Ситуація постмодерну».

Ж.-Ф. Ліютар пояснює співвідношення постмодерну і модерну. Періодизацію в термінах "пост-" він вважає дуже невдалою, бо така приносить плутанину, розуміється тут у розумінні простого проходження одного періоду за іншим, сприймається як лінійна хронологія. Незважаючи на здавалося б дистанційоване ставлення постмодерну до модерну, у Ж.-Ф. Ліютара постмодерн не є антитезою модерну. У його трактуванні постмодерн "звичайно ж, складова частина модерну. Все одержане у спадок, нехай навіть від вчорашнього дня, заслуговує підозри". Ж.-Ф. Ліютар пояснює характер цього "підозрілого" ставлення до минулого: приставка "пост-" означає щось на зразок переорієнтації, коли новий напрямок змінює колишнє.[2]

Постмодерн присутній вже у модерні, оскільки модерн містить у собі спонукання описати себе, побачити свої різні положення. Таке трактування дає підставу Ж.-Ф. Ліютару стверджувати, що, оскільки епохою Відродження відкривається наша сучасність, то і постсучасність також. Постмодерн-це не кінець модерну, не нова епоха, а модерн в стадії чергового оновлення. Модерн продовжує ґрунтовно розвиватися разом зі своїм постмодерном. У той же час модерн містить обіцянки подолання самого себе, після чого можна буде констатувати кінець епохи і датувати початок наступної.

Перед сучасним філософом постає проблема не лише пошуку нових підходів до явищ культури, але й обґрунтування подібного підходу в межах самої філософії, перш за все, в її методологічних концепціях.

Як відомо, становлення постмодернізму пов'язане з рефлексією не тільки над наукою, скільки над мистецтвом і літературою.

У мистецтві попередниками постмодернізму вважаються дадаїзм та сюрреалізм. Дадаїзм, як реакція на Першу світову війну, відображав абсурд світу, вдаючись до колажу, використання готових предметів, які лише дещо дороблялися митцем, іронії. Яскравим представником дадаїстів був Марсель Дюшан. Сюрреалізм же проголошував очищення мислення від логіки, парадоксальність, автоматизм творчості, коли автор лише виражає підсвідоме чи позалюдське. В цьому напрямі працювали наприклад Сальвадор Далі, Рене Магрітт, Макс Ернст.[1]

Постмодернізм на сьогоднішній день є настільки модним явищем, що обговорення його основних концептів і взагалі свого ставлення до нього стало ознакою доброго тону для сучасного інтелектуалу. Зусиллями критиків постмодернізму було створено своєрідну «ідеологію», яка забезпечила йому чудову культурну адаптацію, зумовивши водночас загрозу баналізації, нівелювання, а інколи і спотворення ідей провідників постмодерну.

Література

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Постмодернізм>
2. https://studme.com.ua/1122121311952/kulturologiya/postmodern_izlozhenii_zh-f_liotara.htm
3. <http://studentam.net.ua/content/view/7480/97/>
4. <https://studopedia.org/1-3136.html>
5. Буруковська Н.В. ФІЛОСОФІЯ ДОБИ ПОСТМОДЕРНА - 2011
6. Лук'янець В.С. Філософський постмодерн / В.С. Лук'янець, О.М. Соболев. – К., 1998.

Кульпач Христина, студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ

Постіндустріальний розвиток суспільства, динаміка глобалізаційних змін, формування глобалізованого інформаційного простору, виникнення економіки знань створили нове середовище для розвитку економіки, управління та освіти, що потребує нових підходів осмислення з позиції сучасної соціальної філософії.

Проблема соціальної рівності, а також справедливості суспільних відносин, пов'язаних з оцінними характеристиками, завжди була актуальною в історії соціально-філософської думки. Завжди очевидною була соціобіологічна відмінність членів людського роду не лише за віком та статтю, а й за працездатністю, інтелектом, лідерськими властивостями. Але людській природі властиві також глибинні егалітарні тенденції та устремління. Тому перед суспільствами різних епох щоразу виникала

проблема узгодження ієрархічних та егалітарних векторів у вибудовуванні соціальних порядків, які регулювали б взаємовідносини у тому чи іншому суспільному організмі.

Протягом майже всієї історії людства у колективній свідомості поряд з усвідомленням необхідності підтримувати встановлений панівним законом класовий порядок існувало прагнення створити такий справедливий соціальний порядок, який відповідав глибинній природі людини, що сформувалася ще в період антропосоціогенезу.

Причиною успіхів громадян цивілізованих країн у боротьбі за соціальну рівність стало не лише їхнє прагнення до встановлення соціальної справедливості, а й висока конкурентоспроможність демократичних соціумів, завдяки людському капіталу, заснованому на довірі та солідарності. Висока конкурентоспроможність та солідарність, що характерні для демократичного соціуму, зумовлені тим, що почуття соціальної справедливості притаманно природі людини і має свої витoki не лише в епоху «Золотого віку» доби неоліту, а й сягає періоду формування людини як такої, принаймні, у середньому палеоліті, а, можливо, і в ще більш ранні часи.

Однак, в ситуації Постмодерну відбувається певна переоцінка критеріїв соціальної рівності та, відповідно, нерівності. Значну роль у цьому відіграли, соціобіологія та етологія. Виходячи з інноваційних ідей цих наукових напрямків по новому сприймається проблема генезису соціальної рівності в процесі формування людини. Втім в ситуації Постмодерну відбуваються певні процеси у суспільстві, що знижують стандарти демократії. Якщо у 60-х–70-х рр. ХХ ст. у цивілізованих країнах більш-менш добре спрацьовував механізм представницької демократії, коли депутати парламентів здебільшого виконували передвиборні обіцянки, а виборці мали можливість відкликати депутата, який не виконував своїх обов'язків, то пізніше все частіше почали виникати ситуації, коли найважливіші суспільні проблеми вирішувалися під тінювим контролем великих корпорацій, що активно використовували у власних цілях лобізм, маніпулюючи до того ж масовою свідомістю за допомогою засобів масової інформації.

В добу Постмодерну, в умовах існування величезної кількості каналів інформації, найефективнішим засобом маніпуляції є нагромадження інформації, елементи якої ніяк не пов'язані між собою. В сучасних умовах нове знання швидко застаріває; чим більше людей ним володіють, тим швидше воно втрачає свою цінність; тому перевагу матиме той, хто здатний виробляти ексклюзивне знання, яке полягає в тому, як пов'язати між собою інші види знання. У плюрархічному суспільстві люди самі приймають рішення, при цьому нетократична влада полягає в контролі за тим, які наслідки матимуть альтернативні рішення. Таким чином, в природі людини закладено багато різних якостей, серед яких переважають прагнення до соціальної рівності, альтруїзму, солідарності. Наприкінці ХХ–початку ХХІ ст. у цивілізованих країнах світу зростає роль особистісного начала людини як у процесі виробництва, так і в суспільних відносинах. Соціуми, в яких на перший план виходять солідаризм та горизонтальносоціальні зв'язки, виявляються більш конкурентоспроможними, ніж соціуми з жорсткими ієрархічними владними відносинами.

Література

1. Лютар Ж.-Ф. Ситуація постмодерну //Філософська і соціоло-гічна думка, 1995, № 5–6. – С. 15–38.
2. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К.: Наукова думка, 1997. – 188 с.

Криворучко Сергій, студент факультету захисту рослин, біотехнологій та екології
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ І СВІДОМІСТЬ

Буття і свідомість є основними питаннями філософії. Впродовж усіх років існували різні гіпотези щодо існування цих двох понять. Спочатку дізнаємось що ж таке буття і яку проблему воно становить для філософії. Буття – це усе те, що реально існує. По-іншому, буття – це все матеріальне і духовне. Воно включає: речі, зв'язки, відносини, та ін. Але насамперед слово «бути» означає існувати. Буття визначає усі форми життєдіяльності людини. Людина в той же час у своїй діяльності перетворює його в дійсність. Буття пройшло широкий шлях розвитку. Загальним його положенням є: суперечність матеріального й ідеалістичного підходів. Перше положення буття означає - матеріальне , друге – ідеальне.

Люди упродовж всього існування неодноразово ставили собі запитання : « Що ж таке буття?». Філософія в той же час виявляла себе в історії то як філософія буття, то як філософія свободи. Філософія буття пояснила, як людське існування залежить від вічного, а саме: Бога, Розуму та ін. А філософія свободи стверджує , що людина сама творить історію і себе самого.

Трактування буття можна виділити у кілька періодів. Перший з них – міфологічне тлумачення буття. Другий етап – це натуралістична онтологія. Третій період розпочався з філософії І. Канта. Він пояснює діяльність людини як пізнавальну та практичну. Розвиток наукового і філософського буття пояснюється тим, що людина визнає себе творцем свого соціального життя та є суб'єктом усіх форм своєї діяльності.

Буття людини пояснюється рядом особливостей. Людина є частиною природи і внаслідок цього підлягає усім її законам. В першу чергу проходить етап розвитку, а потім загибелі. Особливості буття людини не вичерпуються тим, що людина – природна істота. Сьогодні, у час сучасної філософії , людині не радиться створювати ілюзії, оскільки потрібно приймати життя таким ,яким воно є. Повсякденний світ перетворився в головну тему філософських міркувань. У наш час існують миттєві інтереси індивідів, котрі вважають себе власниками етичних, політичних та естетичних прагнень. Сьогодні - Добро, Істина та Краса перейшли на друге місце суспільного та індивідуального життя. Філософія більше не працює з такими поняттями , як «

сутність», «закон» та «причина», за допомогою яких створюється певний порядок буття. На сьогодні головним критерієм суспільства є невизначеність.

Філософське вчення про буття, також пов'язане з вченням про свідомість. Свідомість формує суб'єктивний фактор людини, стимулює розвиток різних діяльностей, а також спонукає до прийняття активної позиції в житті та вирішення різних проблем у стресових ситуаціях. Свідомість є предметом вивчення не тільки філософії, але й соціології, фізіології, генетики та медицини. Вірогідним є те, що біологічні закони та генетика утворюють основу людини та її життєдіяльності. Психічне життя є притаманним не тільки людині, а й тваринам. В той же час, у людини існує окрема форма психічного відображення – мислення та свідомість.

Свідомість є суб'єктивною реальністю. Вона включає в себе такі поняття, як «думка», «воля», «почуття». Свідомість є вищою формою відображення дійсності. Вона пов'язана з мисленням, світоглядом, самосвідомістю. Людина не тільки пристосовується до навколишнього середовища, але й опановує закони природи. Внаслідок цього людина відкриває для себе пізнавальні та мислетворчі якості. Виділяють три основні положення людини до світу або по-іншому – способи освоєння світу. По – перше, людина створює світ так, що її ставлення обумовлюється матеріально – предметною діяльністю. По – друге, людина вивчає для себе буття. По – іншому, теоретично освоюється. І, по – третє, людина вчиться оцінювати будь-яку ситуацію. Адже кожен з нас має свою особливу думку та бачення.

Світ людини, як духовний, визначається не лише у вмінні мислити та почуватись, але й виражати свої емоції, вірити та почуватись вільним. Свідомість не є тотожним мисленню. Воно є усвідомленням та оцінкою дійсності. Будь-який прояв духовності відбиває в собі обидві форми ідеального ставлення до світу - і пізнавальну, і ціннісну. Свідомість у свою чергу аналізує, зіставляє, робить вірні висновки.

Можна виділити два види свідомості – індивідуальну та суспільну. Індивідуальна свідомість допомагає людині усвідомити світ та самого себе. Свідомість зображує не тільки явища оточуючого світу, але й ставлення самої людини до них. В той же час, суспільна свідомість пояснює систему традицій та поглядів, що існують в тому чи іншому суспільстві. Свідомість також являє собою соціальний контакт людини і самою собою та формує певне уявлення про себе. Нова наука спрямована на діалог людини зі світом. Вона показує нам не тільки модель дійсності та модель буття, але й нову людську властивість, мета якої полягає у забезпеченні передумови виживання людства загалом.

Література

1. http://ua-referat.com/Питання_буття_і_свідомості_в_філософії
2. <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12991/>
3. https://knowledge.allbest.ru/philosophy/3c0b65625a3ad68b5c43b88421316d27_0.html
4. <https://daviscountydaycare.com/zagalna-filosofya/252-buttya--nebuttya-.html>
5. <http://studentam.net.ua/content/view/10753/86/>
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Свідомість>
7. https://pidruchniki.com/12631113/filosofiya/svidomist_sutnist_pohodzhennya
8. http://lubbook.org/book_786_glava_10_Tema_10._SVIDOMIST,_II_SUT.html

Бондар Діана, студентка 2 курсу, економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТОГЛЯДІ ПОСТМОДЕРНОЇ ЛЮДИНИ

На даний час у неklasичній філософії найпоширенішим і найпопулярнішим є філософський постмодернізм (англ. букв. те, що після модерну). Постмодернізм являє собою культуру постіндустріального, інформаційного суспільства, і разом з тим виходить за межі культури та тією або іншою мірою проявляється в усіх сферах суспільного життя, включаючи економіку та політику [1].

Питання про час виникнення і суть постмодернізму ще й досі залишається дискусійним. Безсумнівно лише те, що він виник як художнє явище в середині 50-х років ХХ ст. у США в архітектурі, живописі, а згодом стрімко поширився в музиці і літературі.

Широко використовувати термін "постмодернізм" почали у кінці 60-х років. Його появу пов'язують з виходом у світ книги "Межі росту" (1972), підготовленої Римським клубом, у якій йдеться про те, що якщо люди не відмовляться від існуючого економічного та науково-технічного розвитку, то в недалекому майбутньому прийдуть до глобальної екологічної катастрофи [1].

У сучасному світі мода на постмодернізм зумовлена суспільною незадоволеністю станом справ у багатьох сферах культури, особливо в мистецтві і самій філософії. З часу виникнення постмодернізм аналізують як феномен мистецтва філософії у Франції, а з 70-х років ХХ ст. – як факт європейської культури.

Постмодернізм виникає як усвідомлення вичерпності онтології, у межах якої реальність могла підлягати насильницькому перетворенню, переводу з "нерозумного" стану до "розумного". Предмет чинить опір впливові людини, порядок речей "мстить" нашим спробам його переробити. Таке скептичне відхилення від установки на перетворення світу тягне за собою відмову від спроб його систематизації: світ не тільки не піддається людським зусиллям його переробити, але й не вкладається ні в які теоретичні схеми [2]. Постмодернізм наполягає на тому, що саме мода все узаконює. Навіть наукові теорії, щоб привернути увагу, повинні бути модними, оскільки і для них внутрішні змістовні достоїнства перекриваються зовнішньою привабливістю та ефектністю. Звідси і все постмодерне життя не стійке, ефемерне, як і примхлива, непередбачувана мода.

Постмодернізм - це "скандальний", з точки зору класичних інтелектуальних навичок, тип філософствування "без суб'єкта": суб'єкт розпався як центр системи уявлень (репрезентацій). Замість звичних категорій "суб'єктивність", "інтенціональність", "рефлексивність" з'являються безособові "потокі Бажання", імперсональні "швидкості", неоконцептуалізовані "інтенсивності" [2].

Світогляд сучасної постмодерної людини немає окреслених міцних засад, оскільки всі форми ідеології розмиті, вони не спираються на волю; це свого роду софт-ідеологія, тобто ніжна і м'яка. У ній уживається все, щодо цього часу вважалося несумісним. До того ж постмодерністський світогляд не містить міцного внутрішнього ядра.

Світовідчуття постмодерної людини можна визначити як неофаталізм тому, що людина вже не сприймає себе як хазяїна своєї долі. Вона вірить у гру випадковості, у несподіване везіння. У наш час спостерігається «гіпертрофія засобів і атрофія цілей» (П. Рікбор), оскільки мета перестає бути важливою цінністю.

До посилення нігілізму та цинізму призвело розчарування в ідеалах та цінностях, розуміння у зникненні майбутнього, яке виявилось ніби вкраденим. Також у постмодерністському суспільстві етика стає на другий план, пропускаючи вперед естетику, культ чуттєвих та фізичних насолод.

Отже, постмодерністська філософія має досить парадоксальний, суперечливий і невизначений характер, її можна сприймати як перехідний стан у перехідну епоху. Згідно з нею людина створює для себе світ, у якому замість справжніх почуттів і думок їй пропонують підмінні утворення, в результаті чого вона живе у фантомному світі псевдодумок, псевдопочуттів і псевдоподій. Так чином виникає "сіра" більшість, яка самовіддано вірить в одну спеціально трансльовану для неї істину.

Література

1. Гуменюк Т.К. Постмодернізм як транскультурний феномен: до визначення поняття // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: ДАККІМ, 2000. - №4. – С.28-39.
2. Соболь, О.М. (1997). Постмодерн і майбутнє філософії. К., Наук.думка.

Ковалінська Д.О., студентка 2 курсу,
економічного факультету
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ: ВІД ПРЕМОДЕРНУ ДО ПОСТМОДЕРНУ

Григорій Сковорода є одним із найбільш яскравих представників української інтелігенції, народних мислителів України. Його твори широко розкривають погляд письменника на будову світу та місце людини в суспільстві. Символічними є його життєві погляди під призмою сучасного політичного життя України. У творчості Григорія Савича чітко просліджується, що мислитель засуджував кріпосне право і всю феодалську систему разом з її правом і судочинством: за яких правда – за тим, хто сильніший, а «якщо убогий, тоді і бідний і дурний».

Сковорода був ворогом монархічного ладу, тиранії, визнавав волю найбільшим здобутком людини. Суспільно-політичний ідеал філософа – гармонійне суспільство – трактується ним як «людська держава», політичний устрій якої спирається на суспільний компроміс, взаєморозуміння і духовну (божественну) єдність громадян. В ній немає майнової нерівності, гноблення людини людиною. Закони тут «зовсім не підходять тиранії», тому що забезпечують права всім громадянам, а республікансько-демократичний устрій дає можливість чесно працювати усім вільним людям відповідно до їх здібностей та схильностей.

І хоча міркування Григорія Савича певною мірою мають фрагментарний характер, багато в чому позначені утопізмом і містикою, загальну ідеологію повернення (наближення) людини до людських форм соціальних відносин, схоплена філософом досить точно і своєчасно. Утопічними були не тільки суспільно-політичні ідеали філософа, такими ж були і методи їх досягнення: надія на освіту, особливо молодого покоління, моральне самовдосконалення.

У новітній історії України, ми бачимо, як народ прагне саме до такого устрою, бореться за справедливість та виражає бажання кожної людини бути значимою, не зважаючи на її соціальний статус. Саме проблема майнової нерівності наразі так хвилює кожного українця, народ повертається до активної боротьби за свої права та свободу, за можливість отримувати усі необхідні послуги від держави як для пересічного громадянина, так і чиновників. Останнім часом в Україні розвивається мале підприємництво, все більше молодих людей починає шукати свого самовираження через ту роботу, яка приносить їм задоволення, все більше повертаються до ремесла, ручної роботи.

Політична філософія Григорія Сковороди базується на зрозумінні людини як особливого витвору макрокосму. Людина, вважав філософ, є центр, в якому сходяться всі життєві проблеми, діяльність і пізнання. Щоб пізнати світ (макркосм) людина має пізнати себе (мікркосм). Саме в самопізнанні бачив Григорій Сковорода ключ до розкриття буття світу як світу природи і людської культури. Найважливішим для людини є щастя, яке ґрунтується на духовному багатстві людини. Ні чини, ні звання, ні посади не можуть підмінити глибину духовного єства людини. Пізнавши себе, вважав мислитель, людина вибере відповідно до власної природи заняття і організує свій спосіб життя у відповідності зі своїми духовними надбаннями. Сковорода обстоював ідею відродження людини, маючи на увазі ідеал пізнання людиною в собі Бога. Звідси ж беруть витoki обґрунтування філософом системи суспільних відносин як людських, людських, гуманістичних.

Наразі в Україні велику увагу людина приділяє своєму внутрішньому світу, бачить сенс у більшому заглибленні у самопізнання. Після хвилі урбанізації, що припала на перші роки незалежності України, сьогодні українці все більше цікавляться екотуризмом, намагаються виховувати своїх дітей подалі від шуму великих мегаполісів, або взагалі полишають міста та цілими сім'ями переїжджають у села для більшого єднання з природою та, як наслідок, кращого пізнання себе. Все частіше наші громадяни відходять від шаблонних професій та намагаються самовиражатись через власні таланти та вміння.

Отже, бачимо, що сучасні погляди українського народунерозривно пов'язані із висновками філософа Григорія Сковороди про ідеал соціального ладу в країні, умови самізнання та самореалізації.

Література

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. К., 1992.
2. Ткаченко, В.В. Г. С. Сковорода і сучасний філософсько-антропологічний дискурс / В.В. Ткаченко / Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : щокварт. науково-практ. журн. 2008-2012. № 4.
3. Філософія Григорія Сковороди: проблеми, напрями і історія дослідження / С. Л. Йосипенко / Наука і суспільство : журн. 2008 - 2012. № 11/12.
4. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди/ Дмитро Чижевський,. Підготовка тексту, мовна ред. та вступ. ст. Леоніда Ушкалова,. -Х.: Акта, 2003. -430 с.

Мельниченко А., студентка факультету захисту рослин, біотехнологій та екології
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК УМОВА МАЙБУТНЬОГО ЛЮДСТВА

Пантеїзм – це в філософській образ думок, при якому Бог і природа зближуються (або навіть об'єднуються), відблиск божественного присутній у всьому живому. Це вірування чи вчення, яке представляє природний світ, включаючи людину, частиною божества, присутність Бога у єстві самої природи, ототожнення Бога з природою, розчинення Бога в природі, або, навпаки, природи у Богові. Прихильники пантеїзму схильні бачити Бога як якусь вищу закономірність, вічну і незмінну силу, яка керує світом. Природа – це «Бог в речах». Завдяки пантеїзму долається дуалізм матерії та форми, Матерія не просто матеріал, який отримує активність через набуту ззовні форми, вона сама по собі (завдяки божественній суті) активна.

Коріння пантеїстичного світогляду бере свій початок у давньосхідній релігійно-філософській системі. Так, індуїзм, брахманізм і веданта в Стародавній Індії і даосизм в Стародавньому Китаї були явно пантеїністичними за своєю суттю. Найдавнішими релігійно-філософськими текстами, що несуть ідеї пантеїзму, є староіндійські веди і упанішади (давньоіндійські релігійно-філософські брахманські тексти).

В історії філософії існувало два напрями, які об'єднують всі пантеїстичні вчення:

• **«Панентеїзм»** – «все в бога», філософи цього напрямку схильні бачити не Бога в природі, а природу у Богові. Природа – інший рівень буття бога (об'єктивний ідеалізм). Одним з яскравих представників пантеїзму Раннього Ренесансу був знаменитий німецький філософ **Микола Кузанський**. Основна думка його вчення полягала в тому, що жодне земне вчення не здатне дати розуміння божественного величі і нескінченності.

• **Натуралістичний пантеїзм.** Мислитель і поет, італійський філософ XVI століття Джордано Бруно був справжнім пантеїстом. Все живе на Землі він вважав натхненним, наділеним іскрою божественного проведення. За його вченням, бог міститься у всіх частинах світу без винятку – великих і малих, незримих. Вся природа разом з людиною – один цілісний живий організм.

З точки зору **Бенедікта Спінози**, голландського філософа, науковця, одного з найвідоміших пантеїстів, світ – це нескінчена природа, матеріальна субстанція (від лат. – сутність, основа), яку він також називає Богом. Згідно з ним Бог не існує окремо від природи, а розчиняється в ній. З цього логічно випливала атеїстична думка про те, що пізнання світу іде не через пізнання Бога, а через пізнання самої природи. Тобто Спіноза закликав не до богослов'я, а до наукового пізнання світу.

Отже, пантеїзм – це в філософії образ думок, при якому бог і природа зближуються (або навіть об'єднуються), відблиск божественного присутній у всьому живому. Він в тій, чи іншій формі присутній у вченнях різних філософів з найдавніших часів. Якщо раніше пантеїзм сприймався як складова частина язичницького світорозуміння, то в наші дні прихильники подібних поглядів роблять спроби створення самостійної форми релігії, заснованої на шануванні божественності, що виходить від живої природи. Таке визначення пантеїзму співзвучно актуальним проблемам, пов'язаним зі стрімким зникненням багатьох видів рослин і тварин, навіть цілих екосистем.

Саме пантеїсти в першу чергу лобіюють питання, пов'язані з підвищення екологічної свідомості, залучаючи до проблем довкілля увагу громадськості та ЗМІ. Якщо раніше пантеїзм сприймався як складова частина язичницького світорозуміння, то в наші дні прихильники подібних поглядів роблять спроби створення самостійної форми релігії, заснованої на шануванні божественності, що виходить від живої природи.

Таке визначення пантеїзму співзвучно актуальним проблемам, пов'язаним зі стрімким зникненням багатьох видів рослин і тварин, навіть цілих екосистем. Ми невід'ємна частина природи, яку ми зобов'язані берегти, шанувати і зберігати у всій її чудовій красі і різноманітті. Ми повинні прагнути жити в гармонії з природою. Людина повинна визнавати безмежну цінність усього життя, людського і нелюдського, а також ставитися до всіх живих істот з співчуттям і повагою. Зберігаючи усе живе на Землі, ми, в першу чергу зберігаємо самих себе, нашу душу. Бог міститься у всіх частинах світу без винятку – великих і малих, незримих. Вся природа разом з людиною – один цілісний живий організм. Жити у гармонії з природою – жити у гармонії із собою. Пізнання світу іде не через пізнання Бога, а через пізнання самої природи.

Пантеїзм у сучасності – поняття про усвідомлене і дбайливе ставлення до біосфери Землі, а не релігію в повному розумінні цього слова.

Сіненко Б., студент факультету захисту рослин, біотехнологій та екології
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОГО, СКАНДИНАВСЬКОГО ТА ДАВНЬОГРЕЦЬКОГО МІФОЛОГІЧНИХ ПАНТЕОНІВ

Міфологія, як продукт гносеологічної оцінки навколишніх процесів, є неоцінимим об'єктом для дослідження. Однією з переваг міфології є широкий спектр фактів тогочасного побуту, а також певних факторів навколишнього середовища, що трактуються з міфологічної точки зору (як, наприклад гнів Вулкана на непокірні Помпеї).

Слов'янська міфологія, як і, загалом, усі світові міфології, мала на меті пояснення конкретних навколишніх процесів, суті яких вони не розуміли, абстрактними поняттями – духами та вищими силами. З часом, під впливом уяви, сили ці з розряду аморфних, безтілесних духів перейшли у розряд богів, що мали певний конкретний вигляд.

Так як землеробство і скотарство займали у житті слов'ян велике місце, то і процес міфотворення був тісно пов'язаний із природними процесами, що впливали на умови ведення натурального господарства.

Головним божеством слов'янського пантеону вважається Сварог – бог ковальства, що навчив людей кувати метал, виробляти з нього знаряддя праці та зброю. За іншими версіями, головним був Перун – бог грому та блискавиці, що, у разі неповажного відношення, міг швидко знищити врожай своїм «небесним вогнем».

До більш «утилітарних» богів можна віднести: Даждьбога – бога сонця і родючості; Стрибога – бога вітру та інших атмосферних процесів; Велеса – покровителя домашньої худоби (пізніше, також, поетів та оповідачів).

Усі вони у тій чи іншій мірі керували процесами, пов'язаними з сільськогосподарською діяльністю. Нажаль, точно визначити частку впливу інших міфологічних пантеонів на міфологію давніх слов'ян достатньо складно, враховуючи малу кількість предметних згадок та велику кількість так званих «кабінетних міфів». Але, приймаючи до уваги відому інформацію, можна простежити землеробсько-скотарську спрямованість слов'янського пантеону, що не характерно для інших європейських пантеонів. Це особливо помітно у порівнянні із міфологією північних народів.

Німецько-скандинавська міфологія побудована на основі уявлень про світове дерево – Іггдрасіль, на якому розташовані світи – «Гейми» або «Гейми». На відміну від слов'янського, що об'єднувало 3 світи: Прав – богів, Яв – людей та Нав – мертвих, Іггдрасіль об'єднував дев'ять: Асгард – світ старших богів та полеглих героїв (аналог Раю); Йотунгейм – світ велетнів-йотунів; Мідгард – світ людей; Нільфгейм – земля інеїстих велетнів; Гельгейм – світ Гельги (аналог Пекла) та інші. Але, не зважаючи на

більшу кількість, майже всі світи (крім Асгарду та Мідгарду) мали холодний клімат та були населені породженнями одвічного холоду та смерті, яким протиставлялись люди і старші боги.

Верховним богом скандинавського міфологічного пантеону асів вважають Одіна – бог війни (а пізніше, також, мудрості), покровитель загиблих у битві героїв. Також, серед багатьох богів можна виділити групу найбільш впливових: Фрей та Фрейя – брат і сестра, покровителі весни і плодючості; Гель – богиня загробного світу, яка забирала тих, хто помер від хвороб або старості; Тор – бог грому та бурі, що захищав людей від велетнів та чудовиськ. Позитивними вважалися Фрей, Фрея, Тор, Одін та інші, вони протиставлені Гельзі, йотунам та інїстим велетням.

Протистояння богів та породжень зими є алегорією протистояння людей несприятливим природним умовам, яких вони боялися. Тому, провідною рисою німецько-скандинавської міфології можна вважати войовниче протистояння зимі – як ворогу, що несе смерть.

На відміну від міфології північних народів грецький пантеон, в силу стрімкого культурного розвитку, мав досить розчленовану структуру. Майже кожному виду діяльності відповідав свій бог: Асклепій – медицині; Гефест – ремеслу; Діоніс – виноробству; Гермес – торгівлі і зв'язкам між богами. І це далеко не повний перелік. Структуру поділу сфер впливу можна порівняти з сьогоденною моделлю бюрократичного апарату, основи якого було закладено у давній Греції.

При цьому прогрес, що послужив рушійною силою для появи спеціалізованих богів, не знищив початкових: Зевса, Посейдона, Аїда та інших, що були персоніфікацією найбільш абстрактних для людського мозку об'єктів: небесного вогню, безкрайнього океану та смерті.

Тому, роль усього пантеону загалом можна було б визначити як естетично-бюрократичну.

Отже, можна стверджувати, що фактори середовища мали вплив на процес міфотворення та формування характерних особливостей різних міфологічних груп. Ці риси притаманні нащадкам та сьогоденним носіям цих міфологічних вірувань на рівні ментальності і можуть мати вплив на формування свідомості та світогляду носіїв.

Література

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.). – СПб.: Брокгауз-Эфрон, 1890–1907.
2. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І. П. Бетко, А. М. Полотай; вступна ст.. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
3. Словник античної міфології / Уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів; вступ. стаття А. О. Білецького; відп. ред. А. О. Білецький. –2-е вид. –К.: Наук. думка, 1989. – 240 с.

Тригуб Р., студент факультету захисту рослин, біотехнологій та екології
Науковий керівник: Культенко В.П., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА ЯК НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ЩАСТЯ ЛЮДИНИ

З усього, що існує у світі, найбільш цінною й найбільш важливою для людини є сама людина. Вже у Стародавньому Китаї вважали, що «між Небом і Землею людина найцінніша». А у V ст. до н.е. давньогрецький філософ Протагор (близько 480 – 410 до н.е.) сформулював тезу про те, що людина є мірою всіх речей.

Цілісний образ людини не виникає у філософії історично одномоментно. Але і логічно образ людини може бути сформований лише шляхом сходження від абстрактного до конкретного, виявленням та осмисленням різноманітних, суперечливих взаємозв'язків у системі. Тому філософські роздуми про людину починаються з питання про її суть, виявлення багатоманітності суттєвих взаємозв'язків у системі.

Вища, порівняно з іншими живими істотами, цінність людини зумовлена тим, що саме завдяки їй і її подальшому розвитку зможуть коли-небудь знайти нові форми життя на просторах Всесвіту «менші брати».

Як про найвищу цінність можна говорити про людину, маючи на увазі не тільки весь рід людський, тобто людство, але й кожен окрему людину як індивідуума. У цьому розумінні кожна людина – це велетенський неповторний світ. І ця неповторність, унікальність роблять людину самоцінною й незамінною.

Відомий поет Стародавньої Греції Евріпід говорив, що в світі багато дивних див, та найдивніше з них – людина. Унікальне творіння природи, суспільства і самої себе – ось що таке людина – найдивніше з дивних див – з її неповторністю, з багатоманітними біологічними рисами.

Суть людини в тому, що людина – істота розумна, людина – істота, яка має самосвідомість, людина – істота моральна і вільна. Поняття людини, насамперед, охоплює загальнонародові риси, що відрізняють людину від інших живих істот. В такому визначенні воно стосується не якоїсь конкретної особи, а людини як представника роду людського. Основними її ознаками є якісні характеристики людини, які виділяють її від тваринного світу, є і її біологічна структура, а також загальні прояви соціальної суті: свідомість, мова, здатність до праці і творчості.

Антропологи і філософи підходять до питання походження людини з різних позицій. Антропологи стурбовані пошуками невідомої ланки в біологічній еволюції від мавпоподібного предка людини до людини розумної.

У класовому суспільстві завдяки вдосконаленню знарядь праці та зростанню продуктивності людина могла вже власними зусиллями підтримувати своє існування, а виникнення приватної власності зумовлювало її матеріальну незалежність від інших людей. Це дало можливість, принаймні представникам панівних класів, усвідомлювати себе й як самоціль. Разом з тим з виникненням приватної власності й поділом

суспільства на протилежні класи виникли умови, за яких людина стала засобом досягнення цілей не тільки суспільства, а й іншої людини – рабовласника, феодала, капіталіста. Крім того, одна група людей або один клас стає засобом досягнення цілей для іншого класу, й навіть усе суспільство може стати засобом досягнення цілей окремої людини – фараона, монарха, диктатора.

Людина в її конкретному прояві є оригінальною і неповторною істотою. Індивід означає окреме існування людського, поєднує природне, біологічне, психологічне і соціальне, тобто відтворює в одній особі всі людські якості.

Як соціальний атом, індивід виник в історії не випадково і не відразу. Тривалий період існувала своєрідна цілісність суспільства, злиття окремих одиниць в ціле. Ніхто не мислив і не почував себе окремо. Спільний уклад життя, виробництво, споживання, побут, традиції підкоряли кожного члена суспільства родовій цілісності.

Кант говорив, що кожна особа володіє досконалою гідністю, абсолютною цінністю, особа не є знаряддям здійснення певних планів, навіть благородних планів для загального блага. Людина – суб'єкт моральної свідомості, кардинально відмінна від навколишньої природи, – в своїй поведінці повинна керуватися велінням морального закону.

На людину потрібно дивитися як на ціль тому, що кожна людина, будучи носієм свободи і морального закону, настільки ж велика і невичерпна, як космос. Звідси і погляд на право як на умову суспільного буття автономних і цінних за своєю сутністю особистостей, спосіб забезпечення рівної для всіх свободи.

Видатний філософ Микола Бердяєв є відомим теоретиком дослідження сутності людини. У центрі його філософської концепції – особа в усій різноманітності її духовного життя, що насамперед, за духовною природою є істотою вільною і творчою. Свобода ж її є позитивною, творчою потужністю, що нічим не обумовлюється і не обґрунтовується, – це потужність духу творити не з природного світу, а із самого себе. Свобода, вважає Микола Бердяєв, є самоочевидною і не потребує зайвих філософських обґрунтувань і доказів.

Бути людиною насправді звучить гордо. Кожен з нас сам визначає місце і роль в суспільстві своїми вчинками, поведінкою та навіть думками.

Мухаммад Фатіма, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини,
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА ХХІ СТОЛІТТЯ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Час іде, світ змінюється. Головною причиною усіх цих метаморфоз є людина. Відбулися кардинальні зміни, що пов'язані з глобалізаційними процесами. Нині світ став неподільною імперією, яка підпорядковується сучасному індивіду. Всі відомі форми життя напряду залежать від вчинків чи бездіяльності людини. З розвитком науки та техніки людство відкрило для себе нові можливості та горизонти,

розширюючи виробництво, використовуючи ресурси природи, впроваджуючи нові технології. Процес набрав шалений темп і людина почала використовувати набагато більше природних ресурсів, забуваючи, що вони не безкінечні. В погоні за бажаним результатом люди знищують природу, не усвідомлюючи, що це призведе до їх знищення. В.Вернадський зазначав, що ноосфера і біосфера повинні співіснувати в гармонії. Цей гармонійний зв'язок, наразі, повністю порушений. Якщо його не відновити, у світі почнеться колапс.

Відомим є той факт, що головною метою кожної людини є гроші, адже це основний спосіб виживання. Тож, щоб зайняти місце у світі, де все комусь належить, людина повинна стати рабом. Така залежність проявляється у всіх сферах життя. Людина перестає належати собі у гонитві за матеріальними статками. Ми повинні усвідомлювати, що такий спосіб життя не є ключем до щастя. Припустімо, що багата людина багатшає ще більше. Такі обставини безпосередньо впливають на щастя людини. Грецький історик Ксенофонт, що жив у четвертому столітті до н. е., записав висловлювання бідного чоловіка, який став багатим: «Невже ти справді вважаєш... що, чим більше я маю, тим більше щастя знаю в житті? Ти не усвідомлюєш, – продовжує він, – що тепер мені ні на йоту не стало приємніше їсти, пити й спати, ніж тоді, коли я був бідним. Єдине, що мені принесло багатство, – це обов'язок піклуватися про більшу кількість людей, роздавати більше іншим і хвилюватися через те, що маю дивитися за більшою кількістю майна, ніж колись. Бо тепер багатьох у своєму домі я повинен нагодувати, напоїти, одягти, а для декого ще й покликати лікаря; хтось приходять і розповідає, що на овець напали вовки або що бик упав у провалля чи що якась пошесть напала на худобу. Здається... що тепер, будучи багатим, я маю більше хвилювань, ніж тоді, коли був бідним».

Як висновок, можна стверджувати, що матеріальний достаток, так само як і вбогість, не робить людину щасливою, а навпаки додає їй ще більше клопоту. Людина ХХІ століття – агресивна та егоїстична. Вона все менше цікавиться внутрішнім світом інших, більше уваги приділяючи людям, що займають вищу сходинку в суспільстві, адже зі спілкування з ними вона може отримати практичну користь. Ми втратили людське обличчя та перетворилися на хижаків, і живемо за принципом кожен сам за себе. Ми стали суспільством, що споживає, а функція споживання зробилася чи не найголовнішою метою життя.

Бормотова Олександра, факультету ветеринарної медицини

Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СПІВВІДНОШЕННЯ ФІЛОСОФІЇ І НАУКИ

За мету роботи було поставлено роз'яснення дискусії про співвідношення філософії і науки про те, де проходить межа між ними, що може дати філософія для розвитку науки, яка роль науки для розвитку філософії. В якості прикладів

розтлумачення близькості філософії і науки або ж їх відмінності було розглянуто та проаналізовано думки різних мислителів, досліджено значення кожного з понять у різні періоди. Філософія виконує по відношенню до науки критичну функцію, інтегрує природничо, гуманітарне, технічне знання, формуючи наукову картину світу. Наука – це систематичне знання, що потребує доказів і перевірки, складається з положень, які утворюють систему, реалізується принцип доведеності в науці, висновки науки мають проходити практичну перевірку, філософії притаманні всі ці ознаки. Філософи намагаються перевіряти свої висновки фактами.

Головна цінність науки – істина, в філософії істині приділяється першочергова увага. Науку та філософію споріднює те, що вони базуються на дискурсивному мисленні та прагнуть пояснювати дійсність, проте колена наука має відносно чітко окреслений предмет свого вивчення та дослідження, який постає частиною реальної дійсності, а предмет філософії, як вже зазначалося, постає значною мірою невизначеним, майже безмежним, та ще й історично змінним. Окрім цього, лише філософії властиве гранично широке узагальнення, науки ж, постаючи обмеженими своїми предметами, узагальнюють лише в їх межах. Проте, попри всю близькість науки і філософії, вони є різними, ба навіть альтернативними формами суспільної свідомості. Тому намагання зацікавлених сил ототожнити їх загрожує трагічними наслідками не тільки для долі науки чи філософії, а й для цілого суспільства.

Отже, певна схожість науки і філософії пов'язана передусім з теоретичною формою їх змісту. Ця схожість виявляється також у націленості обидвох гілок людського осягання світу на пізнання загального, що включає у свій зміст не просто суму наявного одиничного, але й містить у собі все багатство можливих проявів одиничного. Загальне містить у собі не тільки те, що дійсно було, а й те, що могло б бути; не тільки те, що дійсно є, а й усе те, що може бути; не тільки те, що буде, але й те, що може бути. Висновок Таким чином, виявляється, що визначальними особливостями філософії, що відрізняють її від науки, є, по-перше, її власний предмет дослідження, сутність та ретроспектива формування, а по-друге, специфічні форми і методи, за допомогою яких філософія здійснює пізнання.

Змеул Лілія, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДИНИ І МАШИНИ У ФІЛОСОФІЇ М. БЕРДЯЄВА

Микола Бердяєв вважається одним з найвидатніших філософів ХХ сторіччя. Його творчість відносять до релігійного екзистенціалізму – філософії існування, яка мала значний вплив на розвиток літератури та мистецтва. Більш того, він започаткував такий філософський напрямок, як персоналізм, який визнає особистість первинною

творчою реальністю, а весь світ – проявом творчої активності «вищої особистості» – Бога. Один із основоположників екзистенціалізму .

У роботі «Людина і машина» він аналізує майбутнє, де людина через духовну домінанту буде вища свого творіння, підпорядкує його людству. Бердяєв виділяє три стадії в людській культурі: природно-органічну, культурну, технічно машинну, де він коротко описує кожен з них на підставі історії, а також дає порівняльну характеристику «організму» і «механізму», визначає їх взаємний вплив і трагедію протистояння. У його статті «Людина і машина» простежується ідея зіставлення «органічного» і «технічного», порівнюється попередня організація суспільства і нова, оснащена технікою. Колишній індивід був ближче до природи, а значить, на думку Бердяєва, і ближче до духовності. Існувала безпосередній зв'язок людини і природи. Поява машин багато в чому полегшила працю людей. Це докорінно вплинуло не тільки на їх побут, організацію праці, але також і на їх мислення і світовідчуття. Не можна недооцінювати можливостей техніки і її безумовного впливу на організацію нашої дійсності. Життя з машинами стало набагато простіше, вони багато в чому полегшили нашу працю. Але Бердяєв загострює проблему саме на владі технізації. «Техніка перестає бути нейтральною ...» І в цьому сенсі вона являє небезпечну залежність для людини. Бердяєв каже, що техніка вбиває, поглинає душу, вона не знає жалю до людини, наша свідомість стає прикутою до технічного і раціонального. Техніку не цікавить душа, це сфера механізмів, реальність машин. Без сумніву, вона привносить в наше життя комфорт, але вона ж і впливає на наше буття, займаючи визначальне місце в нашому способі мислення, що впливає на нашу душу. Н. А. Бердяєв зазначає, що дійсність, яка розкривається у мистецтві, носить символічний характер, вона відображає ідейний світ. Техніка ж створює дійсність, позбавлену будь-якої символіки. У своїй роботі «Людина і машина» Н. А. Бердяєв розглядає характерний парадокс: без техніки неможлива культура, з нею пов'язано саме виникнення культури. Техніка створює нову дійсність, але вона і відриває людину від природи. У той же час остаточна перемога техніки в культурі, вступ у технічну епоху тягне культуру до загибелі. Філософ виділяє в культурі два елемента: технічний та природно-органічний. Остаточна перемога першого над другим означає переродження культури.

Сучасна техніка є аж ніяк не продуктом еволюції, а результатом винахідливості і творчої активності самої людини. У технічну епоху людина поступово замінюється машиною, вона часто не в змозі опанувати створеною технікою, техніка більше не підкоряється людині, навіть повстає проти свого творця. Панування техніки та машини є, насамперед, перехід від органічно природного життя до організовано механістичного. Техніка оволодіває людиною та її духом. Спочатку людина залежала від природи, і залежність була рослинно-тваринною. Тепер людина своїм технічним прогресом завдає шкоди природі, підриваючи основу свого існування.

Бердяєв зробив примирити дві реальності «технічну» і «органічну». Так як техніка є творінням людини, вона не може виступати причиною духовних проблем людства. У них людина винна сама. Філософ зазначає, що дух повинен підпорядкувати царство машин на благо людству, але людині доведеться звернутися до себе, щоб знову знайти своє духовне начало. Тільки це може врятувати і звільнити її від залежності машин.

Куліцька Тетяна, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Суперечливість етнічного розвитку в умовах глобалізації пояснюється взаємодією безлічі факторів, серед яких можна виділити наступні: 1) вплив на країни внаслідок поєднання міжетнічних контактів і розширення масштабів масової міграції; 2) ослаблення цілісності суспільства в силу посилення культурної багатоваріантності; 3) встановлення норм поведінки, які не відповідають затвердженим культурним зразкам, суміщення традиційних і сучасних моделей соціалізації в етнічно різнорідному суспільстві; 4) розрив із звичною культурою, поява гібридних культурних форм і - як наслідок - наступна зміна ціннісних орієнтацій на індивідуальному і груповому рівнях.

«Національне» при будь-яких обставинах прагне до збереження своєї морально-культурної парадигми. Неоднозначність надає цьому прагненню суперечливий характер: з одного боку, етнічне покликане виконувати захисну функцію, спрямовану на самозбереження і навіть ізоляцію від негативних впливів глобальної модернізації, з іншого, що не менш важливо, - прогностичну, яка полягає в необхідності адаптуватися до швидко і постійно змінюваних реалій сучасного життя. З одного боку, інтеграція супроводжується постійним зростанням незалежних держав, з іншого, - постійним «посяганням» на національний суверенітет, і в цьому один з ризиків глобалізації - інтеграція через етнічне дроблення. Одні бачать у цьому можливість реалізувати національні інтереси, інші - інтереси передових лідерів. Перші дорікають сучасній міжнародній системі в тому, що в неї нації поділені на дві категорії: елітарний клуб, представлений у всіх наднаціональних інститутах, і «другосортні» нації (головним чином, етнічні меншини багатонаціональних держав), позбавлені безпосереднього права брати участь у житті світового співтовариства. В умовах інтеграції всі елементи національної єдності піддаються серйозним ризикам: знижується роль територіальної цілісності, територія перестає бути національним і державним надбанням, національна держава втрачає систему національних цінностей, в той час як глобальні цінності усталюють свої позиції. Інтеграція веде до якогось розмивання тої підстави, що скріплює національну субстанцію, що створює ризики для її розвитку.

Попри всі недоліки народам надані широкі можливості для реалізації власного потенціалу, в тому числі і культурного. У глобалізованому світі питання про взаємодію культури і цивілізації набуває особливої гостроти. Це пов'язано з тим, що з одного боку, процеси культурного та етнічного самоствердження, з іншого боку, домінування західної культури та її вплив на інші.

Будучи багатоаспектним і багатогранним процесом, інтеграція сприяє подоланню національної вузькості і обмеженості, сприяє тяжінню і взаємопроникненню культур,

збереженню самобутнього, робить культурну ідентичність більш гнучкою і відкритою. Як підкреслюється в Загальній декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття (2001), «процес глобалізації, стимульований швидким розвитком нових інформаційних і комунікаційних технологій, хоч і представляє виклик для культурного розмаїття, разом з тим створює умови для нового діалогу між культурами і цивілізаціями»

Нагулко-Сокоринський Назар, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проблеми культурного розвитку хвилюють всіх, що пояснюється масштабністю і швидкістю змін, викликаних глобалізацією. Кожна культура по-своєму захищається перед загрозою розчинення в уніфікації і стандартизації у світі. Можна сказати, що сучасна культура формується в умовах несвободи, під потужним впливом таких обмежувачів, як уніфікація способу життя, стандартизація смаків і потреб, універсалізація культурних зразків. Не остання роль у подоланні цієї несвободи повинна належати державі, покликаною захищати і примножувати культурні цінності.

Інтеграція серйозним чином змінює характер розвитку і зміст культурних традицій, активно створює нові форми культурного самоототожнення, що обумовлено переходом сучасних суспільств до постіндустріальних та інформаційних. У сучасних умовах культурна ідентичність зберігає свою стійкість, багато в чому визначаючи спосіб життя і поведінку індивідів. Але вона неухильно трансформується під впливом процесів глобалізації, культурного знеособлення. З точки зору загроз для культурного розвитку глобалізація робить сучасне суспільство все більш вразливим: руйнуються традиційні зв'язки, поглиблюється нерівність можливостей між культурними групами, зменшується культурне різноманіття, отримують широке поширення псевдокультурного знання і цінності. Розширення простору культурних норм, масштабність змін і збільшення швидкості процесів, що відбуваються множать ризики, які виявляють тенденцію до розширення і деструктивному впливу.

Ризики стають настільки всеосяжними, що їх подолання вимагає втручання наднаціональних інститутів. Інтегральні трансформації змінюють роль держави, влади, їх здатність керувати культурно-інформаційними потоками як в рамках національних кордонів, так і за їх межами. У силу цього говорять про необхідність перегляду та пошуку нових підходів у позиції держави по відношенню до культури, приведення їх у відповідність з його можливостями в умовах глобалізації. Якби не були глобальні зміни, держава була б і має залишатися основним хранителем культурного надбання. Підводячи підсумки, отримуємо суттєві висновки: глобалізація як загальна взаємопов'язаність і взаємозумовленість - об'єктивний і необоротний процес зростаючої взаємозалежності світу, розвитку інтеграційних тенденцій, освіти єдиних

наднаціональних економічних, інформаційних, культурних просторів; складність і суперечливість інституту держави в умовах глобалізації - це, насамперед, настільки ж складна і суперечлива його взаємозв'язок із суспільством. Глобалізація надає їй змістовно інший характер: на зміну домінуючому етатизму приходить новий, він визнає за державою організуючу роль по відношенню до соціуму; глобалізація насправді виявляється сконцентрованою в основному у сфері економіки, яку вона перетворила на «граничне обґрунтування» всіх процесів, що відбуваються у суспільстві, у своєрідну ідеологію - економічна реальність підпорядковує собі всі інші сфери людської життєдіяльності; твердження національних цінностей в глобалізованому світі не слід ототожнювати виключно з проявами націоналізму, національної винятковості. Вони можуть виступати в якості противаги, що обмежує ризики глобалізації. Національне в потоці глобального знаходить своє вираження і у вигляді регіоналізму, культурного плюралізму. Особливість глобалізації саме в тому, що всі ці явища представлені в ній у своїй суперечливій єдності; мульти культуралізм як своєрідна форма співіснування різних форм культурного життя має на меті врахування особливостей культурного розвитку народів, забезпечення їх культурної сумісності, розробку механізмів інтегрування однієї культури в іншу. Це і один із способів зниження ризиків культурної глобалізації, покликаної сприяти, з одного боку, збереженню культурного різноманіття, з іншого, - гармонійному поєднанню специфічних особливостей культур, що є основою формування глобального соціокультурного простору; ускладнення соціокультурних процесів ставить сучасні суспільства перед необхідністю вироблення нових підходів до вирішення глобальних проблем культурного життя, реалізації таких ідей культурного розвитку, які виходили б з визнання культурного плюралізму, сприяли відтворенню культур.

Москаленко Сергій, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СЕНС ЖИТТЯ ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ СМЕРТІ

Сприйняття смерті є однією з вічних проблем філософії. А однією з ключових складових цієї проблеми є питання про те, як впливає сприйняття смерті, сама її ідея на життя людей, яка трансформує свідомість і світ людини. Прийнято вважати, що постійно присутня на периферії свідомості думка про смерть діє на людину позитивно, робить її життя більш осмисленим. Ця тема є актуальною, тому що кожна людина, усвідомлюючи власну смертність приходила до роздумів про сенс життя.

Одним з основних питань, до обговорення в контексті роздумів про сприйняття буття людини, є питання про те, чи мало б життя сенс, якби воно було безкінечним. Г.Л.Тулчинський вважає, що «сама думка про індивідуальне безсмертя людини просто несумісна з ідеєю сенсу життя ... Вчинки безсмертної істоти, що має «достатній

час» у майбутньому (та й мав його в минулому) для свого вдосконалення, не можуть потрапляти під оцінки з позицій добра, гуманності і т. д. Його існування позбавлене цінностей, ідеалів, відповідальності, воно неморальне ».

До протилежної думки схилився І. Ялом, який вирізняв, що, можливо, якби життя було нескінченним, воно все одно мало б сенс, кожен момент цього життя був би насичений змістом, можна було б цінувати і осмислювати те, що є, те, що відбувається тут і зараз.

Прийнято вважати, що зіткнення з досвідом глобальних загроз може стати таким поштовхом, який впливає на життя до смерті, перебудовує погляди людини на існування. Досвід неминучого настання смерті, безпосереднього відчуття наближення кінця, знайшов багатоаспектний сюжет переломлення в літературі і кіно, в про те, як змінюється життя людини від усвідомлення того, що йому залишилося зовсім небагато. Які ж є підходи до розуміння цього явища? Говорячи про цей феномен, можна було б як аргумент вказати на те, що людям, які пережили близькість смерті, властиво буває раптом ніби з особливою гостротою відчувати життя. Людина, яка стояла на порозі загибелі, але в підсумку її уникнула, після цього починає цінувати кожен надану їй хвилину, принаймні, на якийсь час.

Існує ряд досліджень на тему зміни сприйняття життя перед загрозою смерті. Ми вважаємо, що життя кожної людини рясніє такими подіями, які могли б «пробудити» її від сну неусвідомленого існування. Разом з тим, можна знайти приклади досить незначних, здавалося б, подій, що призводять когось до цієї внутрішньої революції. Також можливі варіанти, коли людей близькість до смерті не змогла наштовхнути до подібного пробудження. Нам не залишиться нічого іншого, як визнати, що «граничні» переживання можуть бути не більше ніж помічниками на шляху людини до усвідомленого, відповідального, відчуття буття, але ніхто не звільнить його від необхідності самому проходити цей шлях.

Отже, в міркуваннях про смерть можна зустріти таку точку зору: значимість смерті в тому, що тільки перед її обличчям людина отримує можливість знайти сенс життя, через близькість смерті, і тільки через неї, актуалізується тяга до життя. Подібна позиція, попри поширеність, здається нам помилковою. На цю тему Ясперс пише: «У своїй граничній ситуації людина зневіряється в тому, що її буття і існування взагалі має сенс і чогось варте. Вона каже собі: все тимчасове; що значить радість життя, якщо все гине! ». Таким чином, нам здається, що було б невірно абсолютизувати роль смерті. Можливо, деякі люди схильні перебільшувати універсальність її впливу на сприйняття життя.

Екзистенціаліст Камю у своїй повісті «Падіння» пише: «Помітили ви, що тільки смерть пробуджує наші почуття? Як гаряче ми любимо друзів, яких забрала в нас смерть. Вірно? Як ми захоплюємося нашими вчителями, які вже не можуть говорити, бо у них в рот набилася земля. Без тіні примусу ми їх звеличуємо, а може бути, вони все життя чекали від нас хвалебного слова. І знаєте, чому ми завжди більш справедливі і більш великодушні до померлих? Причина дуже проста. Ми не пов'язані зобов'язаннями по відношенню до них. Вони не ускладнюють нашої свободи. ». Говорячи про свободу, яку більше не утруднюють померлі, Камю по суті дуже

близький до поняття несвідомих страхів, які перешкоджають нам відчувати всю силу прихильності до людей. Адже чим іншим, окрім страху, можна пояснити це відчуття - що близькі позбавляють нас свободи? Адже не в буквальному ж сенсі нам не дозволяють робити або говорити щось, ми самі виступаємо для себе найсуворішими цензорами, прагнучи поставити під удар значущі для нас відносини.

Не можна стверджувати, що у всіх випадках те, що здається жадібним егоїзмом власництва, буде насправді пригніченим страхом втратити щось значиме. Розглянемо приклад ситуації, в якій невеликовий хворий, якому лікарі з упевненістю повідомляють про невеликий термін, що залишився йому на землі, починає раптом виявляти дивовижну активність, до тієї пори для нього не характерну: починає подорожувати, писати вірші, говорити людям те, що давно намірявся. Ця модель поведінки, як нам здається, так само вписується в логіку дії пригнічених страхів. Людина під час свого «нормального» буття з яких-небудь причин не відчувала за собою права робити те, що їй хочеться. Вона існувала в деякій сталій колії, боячись вийти за її межі, боячись досліджувати власні бажання і можливості, намагаючись берегти себе для майбутнього або просто не наважуючись відкрито заявити себе світові. Людина в такому випадку схильна жити не власними бажаннями, а тим, що вона, за своїми власними відчуттям, повинна робити в житті. Така проблема, в тій чи іншій мірі, властива дуже багатьом людям, якщо не всім взагалі. І тоді цілком логічним видається те, що коли людина розуміє, що берегти себе вже немає причин, вона раптом дозволяє собі віддатися всій повноті фантазії та енергії, які до того часу були приховані в ній.

Іншим аспектом феномену сплеску любові до життя перед обличчям смерті можуть бути ще й просто психологічні механізми, що відповідають за сприйняття в ситуаціях зіставлення. Стикаючись із загрозою втратити щось ми буваємо схильні перебільшувати його цінність. Коли ми хворіємо, нам здається, що єдине, що потрібно для щастя - це здоров'я. Коли ми голодні - їжа бачиться нам найважливішим. Можливо, так само відбувається і з відчуттям близькості кінця життя, коли ми починаємо відчувати власне існування як щось більш цінне, ніж ми звикли думати.

Сабов Віка, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СУСПІЛЬСТВА У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Актуальність даної теми визначається існуючими проблемами соціального розвитку суспільства. Метою дослідження є філософські засади теоретичної моделі суспільства: натуралізму, ідеалізму та матеріалізму.

Однією з актуальних проблем сучасного суспільствознавства залишається визначення поняття суспільства, незважаючи на те, що визначень суспільства в сучасній літературі є дуже багато. У них виділяються різні сторони суспільства, і це не

дивно, оскільки суспільство – виключно складний об'єкт. З огляду на його багаторівневність, неоднозначність, абстрактність та інші характеристики, деякі вчені прийшли до висновку, що єдине, універсальне визначення суспільства дати взагалі неможливо, і всі наявні в літературі визначення так чи інакше зводять суспільство до якої-небудь однієї ознаки. З цієї точки зору визначення суспільства можуть бути розділені на три групи: коли суспільство розглядається як особливий самодіяльний колектив людей. Коли суспільство розглядається як процес колективного буття людей. Коли суспільство розглядається як соціальний інститут, тобто система стійких зв'язків між взаємодіючими людьми і соціальними групами.

Соціальна система – цілісне утворення, головним елементом якого є люди, їх зв'язки, взаємини та взаємодії, а також соціальні інститути та організації, соціальні групи, спільноти, норми і цінності. Ця система сама відтворюється. Самовідтворення є об'єктивною властивістю соціальної системи.

Відтворюючи себе, суспільство не тільки зберігає свою цілісність, але й змінюється. Виникають нові структурні елементи, норми і цінності. Тобто самовідтворення це не самоповторення, а підтримання само ідентифікації суспільства, збереження загальних принципів його організації, якими воно відрізняється від усіх інших соціальних систем.

У філософській та соціологічній думках виділяють три різновиди системних уявлень про суспільство: системно-механічне; системно-органічне; синтетичне (поєднує риси перших двох). Кожне з цих уявлень відрізняється від інших тим, що його представники переконані в тому, що суспільству одні системоутворювальні фактори властиві, а інші – ні.

Вже в стародавні часи ми бачимо спроби пізнання суспільного буття, способу існування людини, впливу на неї зовнішніх факторів, її зв'язку з навколишнім світом. Суспільне життя являє собою настільки складне і багатомірне утворення, що дає можливість для паралельного існування великої кількості філософських теорій щодо аналізу суспільства, які претендують на аксіоматичність своїх вихідних положень і на які спираються інші філософські теорії та дослідження.

Телегій Максим, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФЕНОМЕН «СРОДНОЇ» ПРАЦІ Г.СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА ВИОРУ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЇ

Одним із найважливіших завдань у житті кожної людини – є віднаходження свого покликання. Розуміння свого призначення дає можливість вибрати правильний життєвий шлях. Правильний вибір не тільки буде приносити задоволення, щастя, а й

принесе користь суспільству. Вибір професії можна назвати одним із найважливіших завдань, місією, яку повинна виконати кожна людина. Цей вибір є нелегким, адже він визначить долю у майбутньому

Найбільше тема вибору професії актуальна для молоді. Різні люди по-різному мотивують вибір своєї професії. Основними мотивами у виборі професії для молодих людей є престиж професії і розмір заробітної плати. Для інших – вирішальною стала думка батьків. Наприклад, батьки можуть нав'язувати ту професію, яку хотіли здобути, але не змогли. Ще один мотив - доступність навчання. Багато хто вибирає цікаву для себе професію. Головне, щоб був інтерес до професії, враховуючи свої власні здібності й нахили.

Ідея вибору власного роду занять присутня у філософії Григорія Сковороди під назвою «сродна» (споріднена) праця. Цій ідеї філософ надавав великого значення. Вибір професії заради високої заробітної плати не призведе до успіху. При цьому людина керується бажанням розбагатіти. Але слід зауважити, що оплачується не професія, а посада. При цьому не достатньо отримати однієї професії, щоб заробляти багато. Жадоба влади, слави, багатства оволодіває людиною, вона потрапляє в рабство. Вона прагне всього цього всупереч «сродної» праці, і це, врешті-решт, не сприяє досягненню людиною щастя. Сковорода говорив: **«Ніхто не пожне міцної слави від будь-якого покликання, якщо працю за цим покликанням не вважатиме за найсолодшу, більшу від самої слави втіху»**. Філософ вважав, що основою всього нерозумного, потворного у суспільстві є праця не покликанням, примусова праця для збагачення. Тому Сковорода закликав до соціального поділу праці для уникнення «несродності» праці в усіх сферах життя. Суспільний поділ, на думку Сковороди, *теж залежить* від природних «сродностей» людей: *«скільки посад, стільки й спорідненостей»*. Ідеальне суспільство – за ідеєю філософа – це таке суспільство, в якому кожен може реалізувати свої навички, можливості у праці. Григорій Сковорода стверджував: «Коли кожен бути займатися своєю сродною працею, саме суспільство стане краще, бо кожна людина – від хлібороба до полководця – робитиме свою справу творчо, професійно і з задоволенням».

Сьогодні молодь не бажає отримувати професію за нахилами, адже вони бояться бути незатребуваними. Не слід соромитися своєї «сродної» праці, адже у кожній людини свій життєвий шлях. Слід зауважити, що щастя від праці приносить тільки та праця, до якої є здібності. Якщо робота буде приносити радість, і стане улюбленою справою, то праця буде більш продуктивною. Успішна праця допоможе просунути по службі і отримувати хорошу винагороду. Отже, з одного боку, винагорода за працю не залежить від виду робіт, а від ставлення працівника до своїх обов'язків. На думку філософа, не та людина багата, яка володіє багатствами і світом, а та, яка володіє собою. Навіть якщо людина бідна, але володіє собою, вона багатша за царів. Не маючи багатства, людина може бути щасливою. Сковорода робить висновок, що в бідності можна досягти більше шансів на щастя, адже робота буде приносити щастя тоді, коли до неї є здібності і бажання. Таким чином досягнення щастя філософ також ототожнював із «сродною» працею. Безпосереднім суб'єктивним проявом людського

щастя Сковорода вважав внутрішній світ, серце. Досягти щастя можна лише тоді, коли слідуєш за власними внутрішніми почуттями.

З вченням про «сродну» працю тісно пов'язане вчення про пізнання. Оскільки пізнавши себе, людина може вибрати професію, яка їй до душі. У самій людині Сковорода виділяв не пізнання єства, а пізнання духу. Сучасники називали філософа «українським Сократом» тому, що слідом за Сократом та іншими філософами, він проголосив знаменитий принцип «Пізнай самого себе».

Пізнавши себе, людина відкриває божественний задум в самій собі і працю, для якої її призначив Бог. Так, в кожній окремої людини своя природа, яку не можливо змінити, і, усвідомивши її, можна орати такий життєвий шлях, який співзвучний її серцю, тобто бажанню людини. Отже, природа людини не вибирається, вона – від Бога. Жити у відповідності з природою – це реалізувати свої можливості у такій сфері діяльності, до якого є потяг душі. Якщо людина буде слідувати їй, то створиться лад і гармонія. **«Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить із тебе»** - зауважував філософ.

Отже, основою для вибору професії є власні здібності, нахили та інтерес. За ідеєю «сродною» праці, нахили дані нам від народження і ми повинні тільки розкрити їх, пізнавши себе, свою природу. Природу ми не в змозі вибрати, бо вона дана нам від Бога. Здобування професії заради наживи і збагачення, не враховуючи при цьому здібності, не дасть бажаного успіху і щастя. Так, **сродна праця** – це найсолідша в світі річ.

Чикунова Анастасія, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФІЛОСОФСЬКИЙ СЕНС ПРОБЛЕМИ БУТТЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

*... Думка співвідноситься з буттям,
як зір із світлом.
Я мислю, отже, буття,
оскільки моя думка потребує буття.
Вона не охоплює його аналітично,
але перебуває у відношенні до нього.
Габріель Марсель*

Поняття буття є вихідним для філософії. Воно має найширший, граничний ступінь узагальнення і тому постає як наріжний світоглядний орієнтир. Завдяки цій якості воно виконує функцію сенсоутворення у людському світорозумінні. У ХХ ст., коли людство відчувало можливість свого самознищення, буття постає як вища цінність та міра моральної відповідальності людини за свої дії. Нарешті, у реальному виявленні буття постає перед людиною у контексті питання про смерть, безсмертя та шляхи людського самоутвердження.

У нашому буденному житті ми оперуємо категоріями, не задумуючись. Вона є звичним способом нашого мислення і нашої орієнтації в світі. Те, що предмети існують у просторі і часі, мають причинні зв'язки, приймається нами як щось очевидне і безсумнівне. Світ є таким, яким ми його сприймаємо, і тут немає проблем. Для філософії ж будь – яка очевидність приховує проблеми. Філософ намагається розібратися, як утворився цей упорядкований і очевидний у своїй упорядкованості світ. І справді, чи все так очевидно з цією упорядкованістю світу, як це уявляється нашій буденній свідомості?

У повсякденні людина, спостерігаючи довкілля, проживаючи в ньому, впевнюється в такому: по-перше, світ є "тут" і "тепер", є в наявності; по-друге, світ зберігається як відносно стабільне ціле. За найрізноманітніших підходів та думок можна виділити декілька головних тем, які залишаються актуальними для всього загалу філософів і кожної людини про проблеми буття сучасної людини.

Перша тема – життя і смерть людини. Через усвідомлення свого життя людина прагне усвідомити категорію "буття". Так, "бути – означає жити", а за цим відразу виникає настирливе, докучливе: "а що буде після смерті?". Це питання наштовхує на спробу ліквідації, усунення "небуття" і виникнення релігійних вчень про кінцеву долю людства і Всесвіту.

Реальним чи ілюзорним вважається або мирське, або загробне життя. Життя в цьому світі вважається подарунком, щасливою долею або оманною, помилкою, гріхом, покаранням тощо. Всі ці тлумачення життя та смерті виступають як основа різних підходів до сенсу життя та оцінювання людської долі.

Друга тема пов'язана з усвідомленням мінливості, швидкоплинності буття та його стабільності, збереження. Адже людина спостерігає, що все живе минує, окреме життя обмежене народженням та зникненням. Виникає питання: мінливість неминуча чи це лише поверхові зміни, що маскують істинну постійність? Характерно, що семантика слова "бути" пов'язана зі словами "був", "буду". Тобто усвідомлення мінливості з необхідністю приводить до появи поняття часу, яке виражає рух, становлення буття та його перетворення в небуття. Чи вічний світ, чи є в нього початок і кінець у часі, виник він природно чи створений і може канути в небуття, що було до початку буття? Ці прадавні питання актуальні і в наші дні.

Третя тема усвідомлення буття – питання про його структуру. Не можна пізнати самих себе, якщо ми не пізнали світ, в якому живемо. Проблема буття закономірно відображається в питаннях про його будову. В процесі обговорення цих питань формувалися такі поняття, як світ, природа, людина, мислення, простір, ціле і частина, матеріальне та ідеальне тощо.

Проблематичність людського буття зумовлена ще й тим, що сучасна людина може мінятися, причому інколи – досить суттєво: у певному сенсі людина завжди не дорівнює собі самій, а це значить, що її буття постає відкритим та незавершеним. Через це досить складно віднайти та визначити якісь однозначні норми, які можна було би прикладати до людини з метою встановлення "міри людяності" певної конкретної людини.

*Отже, сьогодні настав час, коли людина повинна відвернутися від усіх форм життя, які символізують суб'єктно-об'єктну свідомість, якщо не хоче потрапити у безвихідь марного і безплідного існування. Звичайно, для цього треба чимось жертвувати, але мета безкінечно багатша за все, що міститься в попередньому житті. Прихильність до менших цінностей є бар'єром до розуміння вищих цінностей. Проте людські істоти прив'язуються до цінностей, які можна порівняти з іграшками, і так відмовляються зробити крок, який відкриє шлях у Нове життя. **Буття – це всі існуючі в світі предмети природи й ідеальні продукти (люди, ідеї, світ в цілому) з їх властивостями, особливостями та взаємозв'язком.***

Блажевич Кирило, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – ЯК ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

До відомого вислова Зігмунда Фрейда «Анатомія – це доля» можна спів ставити філософський афоризм Сімони де Бовуар «Жінкою не народжуються – жінкою стають». Однозначно, що цей вислів можна застосувати для представників чоловічої статі. Адже із появою у цьому світі, де вже існують певні стереотипи та передбачення, де у процесі виховання або соціалізації ми навчаємося «правильним» ролям, які відповідають стандартизації. Але потрібно зауважити, що соціальні відмінності між жінками та чоловіками не мають біологічного походження, не є «одвічно даними», а лише набутими, приписаними індивідові суспільством.

Гендер - це система ролей та статусів чоловіків і жінок, а також їх відповідальностей, відносин, які формуються, транслюються, контролюються за допомогою соціальних інституцій: сім'ї, суспільства, держави.

Гендерна рівність означає рівний правовий статус та рівні можливості для його реалізації для жінок і чоловіків, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах громадського та приватного життя. Ціль гендерної рівності спрямована на підтримку досягнення рівності між жінками та чоловіками з метою забезпечення стабільного розвитку.

Гендерна нерівність існує вже довгий період часу, залишаючи чоловікам їх традиційні обов'язки та обмежуючи жінок у можливостях затверджувати свої основні права та функції у суспільному житті. І хоча за останні роки правовий статус жінок в світі беззаперечно покращився, до реального досягнення рівності на практиці ще недостатньо. Основною перешкодою в досягненні справжньої гендерної рівності в сучасних умовах виступають гендерні стереотипи.

Гендерні стереотипи – суспільні ідеали, що засновані на досвіді попередніх поколінь, який набуває ознак норм, та найбільш точно визначають місце чоловіка чи

жінки в суспільстві, їхні функції та соціальні завдання, а також набір особистісних характеристик, обумовлених “статтю”.

Гендерні стереотипи сформовані стосовно жінок:

- Основне призначення жінки – це не кар’єра, а діти і родина;
- Жінка вважається успішною тільки тоді, коли вдало виходить заміж;
- Жінкам платять менше, тому що вони менш компетентні працівники, чим чоловіки;
- Жінки не такі гарні керівники, як представники чоловічої статі;
- Роль жінки як пасивного статусу «прикраси» в житті чоловіка бо сприйняття як «прекрасної» статі.

Гендерні стереотипи сформовані стосовно чоловіків:

- Роль чоловіка – це бути лідером, борцем, творцем, захисником, керівником;
- Повага до чоловіка визначається його успішністю на роботі та фінансовими можливостями;
- Чоловік повинен бути сильним;
- Чоловік повинен бути компетентним і знаючим;
- Чоловік повинен придушувати в собі почуття і вирішувати свої емоційні проблеми без сторонньої допомоги;
- Чоловік повинен уникати притаманних жінці видів діяльності.

Гендерні відносини змінюються з плином часом, залежно від обставин або ситуацією. Гендерну нерівність, як несправедливість, можливо подолати шляхом боротьби за рівні права і можливості, шляхом сприяння політики і введенням свіжих ідей для усунення проблеми. Метою проведення політики гендерної рівності і її практичного застосування є:

- Підтримка рівноправної участі жінок і чоловіка у прийнятті рішень для забезпечення стабільного розвитку суспільства;
- Підтримка жінок у реалізації своїх людських прав і свобод;
- Зменшення гендерної нерівності у доступі до матеріальної бази та результатів розвитку, а також у здійсненні контролю над ними;
- Ліквідація стереотипу щодо покірності та неповноцінності жінок, а також стереотипу щодо мужності та компетентності чоловіків;

Чинники, які заважають досягти гендерної рівності у сучасному суспільстві:

- Масова свідомість, яка й досі розглядає жінку як другорядну в суспільному, економічному та політичному житті, але виховання і просвітництво спроможне змінити гендерну ментальність;
- Кризова економічна ситуація та переважаючий на ринку праці попит на працівників чоловічої статі;
- Пасивна позиція жіночих організацій у відстоюванні своїх законних прав та свобод;
- Відсутність національного механізму щодо забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок в усіх сферах діяльності.

Можна зробити висновок, що гендерна рівність передбачає однаковий статус для чоловіків і жінок. Вона означає, що не залежно від статі, можна мати однакові умови

для реалізації своїх людських прав та однаковий потенціал для здійснення свого внеску у політичний, національний, соціальний, економічний та культурний розвиток, а також рівні права на користування результатами цього розвитку.

Досягнення гендерної рівності є основою захисту прав людини, функціонування демократії, визнання верховенства права, економічного зростання та конкурентоспроможності.

Васьків Анастасія, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

САМОТНІСТЬ І ФОРМИ ВІДЧУЖЕННЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема самотності, аналізу якої присвячена ця робота, конкретизується в контексті антропологічної проблематики, характерної для філософських течій ХХ ст.

Який філософський зміст заявленої в статті проблеми із чим пов'язана її актуальність сьогодні? Актуалізація проблеми самотності є наслідком специфіки стану сучасної соціальної реальності, визначальними чинниками якої стають процеси інформатизації, зміна картини світу, відчуження, трансформація ідентичності людини під впливом нових засобів інформації та комунікації, дефіцит між людських зв'язків, їх стабільності та хаотизація соціального простору. Ці явища призводять до незворотних змін внутрішнього світу людини, для якого самотність стає не тільки незмінним супутником, але й набуває особливі специфічні риси, поява яких обумовлена новою реальністю. З одного боку, людина включена в динамічний світ комунікативних зв'язків і відносин. Вона практично ніколи не залишається одна, вона завжди з Іншими. Але, з іншого боку, включеність у спільність і наявність зв'язків не припускають причетності, взаємного споріднення, стабільності і довготривалості особистісних відносин. Це протиріччя породжує для людини ситуацію тотальної самотності, яка по-різному проявлена на емпіричному і трансцендентальному рівні. Опиняючись щохвилини захопленим бурхливим інформаційним потоком, людина встає перед необхідністю постійно змінюватися і вибирати, щоб не відстати від мінливої дійсності. Ця динамічність призводить до втрати себе як цільного, усталеного.

Кинутий в чужий їй світ, людина відчуває глибоке почуття бездомності, знову ставить для себе питання про причини самотності і можливі способи його подолання. Таким чином, самотність перетворилася на соціальну проблему, що вимагає свого вирішення. У сформованих соціальних умовах людина переживає і усвідомлює самотність як результат неспівмірності внутрішнього Я і зовнішнім проявом Я для Іншого.

Сучасна філософія ставить у центр своєї уваги індивідуальне людське існування, акцентуючи увагу на включеності індивіда в соціальну реальність, яка, в результаті

процесів відчуження, перетворюється у ворожу для нього. У розумінні індивідуальності визначальними стають самотатність і замкнутість внутрішнього світу людини, переживання унікальності буття.

Ставлячи питання про спосіб існування самотнього суб'єкта, філософія надає самотності онтологічний статус. У статті феномен самотності буде витлумачений крізь призму пошуку людиною ідентичності та виникає в цьому процесі відчуження. Основна теза даної статті полягає в наступному: динамічна зміна суспільного життя спричинила за собою трансформацію ідентичності людини. У процесі самовизначення формується розрізнення Я як унікального і неповторного, відмінного від Іншого. Взаємини зі світом Інших породжують ситуації взаємного конфлікту і відчуження, які, у свою чергу, є причиною самотності. Самотність, досліджуване у філософському плані, проявлено як особливий спосіб буття людини і є іманентним станом його свідомості, екзистенціалах, конституюючим кордоном особистісного існування як дистанціювання від себе та усвідомлення власної автономності.

В історії філософії феномен самотності став предметом філософської рефлексії в кінці XIX-XX ст. Але, починаючи вже з античної філософії, можна констатувати інтерес філософської думки до даної теми. Серед філософів попередніх епох самотність ставала предметом аналізу в текстах трьох головних шкіл еллінізму (стоїцизму, епікуреїзму і скептицизму), у філософських шуканнях Гребля, Августина Блаженного, Л.Б. Альберті, Піко справи Мірандо-ла, Ф. Петрарки, М. Монтеня, Б. Паскаля, С. К'єркегора та ін. Осмислення проблеми самотності і ставлення до цього феномену визначалися, насамперед, особливостями кожної окремої епохи. Посилення інтересу до цієї проблеми в історії філософії пов'язано з епохами переломними та кризовими.

Клименко Артем, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТУРИЗМ, ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

Туризм, як масове явище, своєю появою завдячує індустріальній стадії розвитку людства, якій був притаманний прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток урбанізаційних процесів[1]. На мою думку, саме розвиток туризму є важливим чинником розвитку країни, як економічно-соціального, так і культурно-духовного. Концепція сталого розвитку стосується не лише економічного зростання, соціального прогресу й охорони навколишнього середовища, а також вона має широкі гуманістичний, етичний і культурний виміри. Тому, туризм як складне суспільне явище, потребує всебічного наукового осмислення. Цьому завданню

відповідає формування нового наукового напрямку – туризмології, теорії людської діяльності як форми самореалізації особистості засобами мандрівок і подорожей.

Майже всі мислителі різних епох тією чи іншою мірою подорожували або мали відношення до феномену подорожей. Я вважаю, одним з найяскравіших представників Середньовіччя можна вважати Фому Аквінського, який у жазі до науки пройшов через усі Альпи, Бургундію, проробивши пішки більше тисячі миль, потрапив до Парижу, а згодом подолавши ще 300 миль потрапив до Кельну. Також, один із найвідоміших філософів античного світу Платон з науковою метою разом з іншими сократиками їздив в Мегари до Евкліда, тричі їздив до Сицилії. Аристотель після смерті Платона у 347 р. до Р.Х. також багато подорожував. Він побував у Македонії, Афінах, здобуваючи нові знання. Мандрівний стиль життя сповідували софісти як подорожуючі вчителі мудрості і, можливо, їхня плідна у соціально-політичному значенні ідея щодо природної рівності людей народилась саме в результаті постійних мандрівок.

З розвитком суспільства, виникненням товарно-грошових відносин, розподілу праці та виокремленням осіб, що не були зайняті в суспільному виробництві та управлінні, з'явилася категорія людей, що могли подорожувати. Появі цілеспрямованих подорожей сприяли і такі фактори як:

розвиток торгівлі, що, в свою чергу, сприяв як соціально-економічному розвитку суспільства, так і задоволенню потреб людини в пізнанні навколишнього світу. З історії ми знаємо, що багато купців були водночас і мореплавцями, і вченими (зрозуміло в тогочасному розумінні цього слова). Серед них ми можемо назвати відомого мореплавця, венеціанського купця XIII ст., – Марка Поло, який залишив своїм нащадкам “Книгу Марка Поло”, що правдиво змальовувала культуру та побут Далекого Сходу і довгий час була керівництвом для складення географічних карт;

важливим фактором, що сприяв розвитку подорожей у різні епохи була релігія. Виконання віруючими релігійних обрядів, паломництво до святих місць сприяло тому, що для паломників створювалися необхідні умови для проживання, харчування, транспортування та ознайомлення зі святинями, тобто це були ті ж самі послуги, якими забезпечувалися пізніше туристи.[4]

На мою думку, доречним прикладом може бути Києво-Печерська лавра, що мала для обслуговування прочан в XVII ст. аптеку, бібліотеку церковних книг, трапезну і, що найбільше вражає, “гостинні будинки” – своєрідні готелі для прочан; спектру цілей подорожей і навіть проведення окремих заходів та будівництво спеціальних об'єктів для відпочинку, лікування, розваг чи паломництва, туризм ще не мав під собою комерційної спрямованості. Туризм завжди був тісно пов'язаний з мотиваційною діяльністю людини: До подорожі людину завжди спонукали поставлені цілі. Сама мандрівка породжувала іншу мотиваційну діяльність. Наприклад, подорожуючи в ділових справах, людина бажає пізнати життя того чи іншого регіону, зайнятися дослідницькою діяльністю або написати книгу вражень. Прикладів цього досить у нашій історії. Потреба у подорожах – в ряду базових потреб людини, одна із визначальних рис ментальності людської особистості. Туризм – «шляхетний вияв людської присутності у світі» .

Мартинова Ганна, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВЧЕННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Термін «екологічна культура» з'явився в 20-х роках ХХ ст. у працях американської школи «культурної екології», і звернений до двох світів – природного довкілля і внутрішнього світу людини, яка прагне подолати власну обмеженість щодо пристосування в біосфері в умовах постійної конкуренції з боку тих чи інших форм живої речовини. Зважаючи на неадаптованість та неспеціалізованість людини як біологічного виду, екологічна культура постає як засіб піднесення природності людського буття до надприродності, надання людині статусу чинника, що організовує природний світ. Долаючи за допомогою здобутих засобів обмеженість своїх тілесних потенцій в осягненні природи, людина стає мірилом та умовою існування всієї біосфери.

Ідеї екоцентризму вперше були розроблені й обґрунтовані В.І. Вернадським. Він вперше заговорив про біосферу як єдину систему „людство-природа”, що формується під впливом людського розуму та свідомих дій суспільства. Тобто в умовах нової методології взаємин людини з довкіллям, переосмислення цінностей людського буття такі зрушення здатні перерости в засіб ноосферизації біосфери, панування в ній методів і вимірів розуму. Але важливо, щоб паростки нової філософії життя, цього своєрідного постнеовіталізму, проросли в душі кожної людини.

Екологічну культуру необхідно розглядати з двох сторін: по-перше, це – *сукупність певних дій*, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують принаймні стійку рівновагу в системі "людина – довкілля"; по-друге, це – *теоретична галузь знань* про місце людини в біосфері як істоти діяльної, організуючої її структурні та функціональні блоки, як дедалі зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери. Без знання кола проблем, що належать до екологічної культури, не можна зрозуміти, наприклад, чому одні спільноти (етноси) живуть у злагоді з природою, тобто утверджуються у світі як етноси екофільні, а інші – залишають по собі руїну як спільноти екофобні, чому в одних випадках людська діяльність породжує гармонійні ландшафти та екосистеми, а в інших – довкілля перетворюється на пустку.

В основу концепції екологічної культури, викладеної в пропонованому посібнику, покладено *діяльнісний підхід*. Це – одна з основних методологічних парадигм сучасної науки, яка дає змогу зрозуміти як причини і мотивацію людських вчинків, так і сам механізм перетворення "світу в собі" у "світ для себе", світу натурального, природного у світ трансформований згідно з потребами, цілями та можливостями людини. У цьому контексті екологічна культура є такою життєдіяльністю людини, за якої досягається адаптація (трансформація) навколишнього природного світу до людини, а її самої – до довкілля. Тому *екологічна культура включає коло питань, пов'язаних з використанням*

людиною природи, перетворенням її у власних інтересах, а також з наслідками такої діяльності.

Вагомою складовою у вирішенні проблеми пошуку шляхів є формування екологічної культури, яка за своєю суттю, є своєрідним «кодексом поведінки», що лежить в основі екологічної діяльності та екологічної поведінки. Формування екологічної культури фахівців екологічного напрямку посідає в Україні особливе місце. Здійснення якого базується на безперервній екологічній освіті, формуванні екологічних переконань, екологічного стилю мислення, практичних умінь і навиків, оволодіння основами раціонального природокористування, усвідомлення наслідків негативного впливу на природу.

Провідна роль у формуванні екологічно вихованої особистості належить навчальним закладам I-II рівня акредитації, які на основі базових знань, умінь і навиків, здобутих учнями у загальноосвітній школі, логічно продовжують гуманітарний напрям екологічної культури як складової національної культури.

Матвєєв Максим, студентка I курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ НАУКИ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Наука не містить усередині себе критеріїв соціальної значимості своїх результатів. А це означає, що її досягнення можуть застосовуватися як на користь, так і на шкоду людству. Виходить, що міркуваннями із приводу негативних наслідків застосування досягнень науки обтяжена не сама наука, а філософія. Досягнення науки не можуть функціонувати в суспільстві спонтанно й безконтрольно. Функції контролю, що зумовлюють необхідність запобігання негативним наслідкам найсучасніших наукових і технологічних розробок, пов'язаних з погрозою існування самого роду *Homo sapiens*, винесені зовні, за межі корпусу науки. Однак здійснення їх перебуває не тільки у владі філософії. Необхідна підтримка інститутів держави, права, ідеології, суспільної думки. Позитивне завдання філософії полягає в тому, щоб, виконуючи функції арбітра, який оцінює сукупність результатів наукових досліджень у їхній гуманістичній перспективі, рухатися відповідно до логіки розвитку наукових досліджень.

На відміну від окремих наук, які ієрархізовані й автономно окреслені за своїми предметними сферами, філософія має межі перетину з кожною з них. Це фіксується галуззю, що одержала назву «філософські питання природознавства», чим підкреслюється величезне й нагальне значення використання досягнень природничих наук для філософії.

Філософія виступає формою теоретичного освоєння дійсності, що спирається на категоріальний апарат, який увібрав у себе всю історію людського мислення. У тій

своїй частині, що називається «методологія», сучасна філософія пропонує доповнення в осмисленні апарата конкретних наук, а також ставить і вирішує проблему теоретичних основ науки й конкуруючих моделей розвитку наукового знання. Дослідники виділяють специфічно евристичну функцію філософії, яку вона виконує стосовно наукового пізнання і яка найбільш помітна при появі принципово нових наукових теорій. Саме філософські дослідження формують самосвідомість науки, розвивають властиве їй розуміння своїх можливостей і перспектив, задають орієнтири її наступного розвитку.

Поділ науки й філософії часто проводиться з посиланням на те, що наука, на відміну від філософії, має безпосередню практичну значимість, а філософія не має такої. На основі відкриттів і досягнень науки можна побудувати технічні споруди, міркування філософії не мають практичного значення, марні, а іноді й просто шкідливі.

Філософія вимагала відповідності між загальними принципами й досвідом здорового глузду. Наука ж, чим більше заглиблювалася в теоретичну область, тим більш віддаленими від повсякденного розуміння ставали формулювання її загальних принципів. Уважається, що успіх у науці більшою мірою залежить від вдалої заміни світу здорового глузду світом абстрактних символів, і що для вченого надзвичайно важливо відмовитися від повсякденної мови й уміти користуватися мовою абстрактних символів, зв'язуючи їх у єдину систему. Таким чином, філософія, незважаючи на свою, нібито жахаючу, трансцендентність, проте виявлялася ближчою до здорового глузду, ніж наука.

Традиційна точка зору на співвідношення науки і філософії могла би коротко бути сформульована так: наука народилася з філософії, отже, філософія – свого роду донаукова стихія, материнське лоно, але не наука, подібна до інших. Точні науки, що приймаються як певний зразок наукового знання, мають у своїй основі базу аксіом, якої позбавлені філософія і низка гуманітарних наук.

Легенький Олексій, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЇ: ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

Термін «екологія» (від грецького «ойкос» – «дім», «житло» та «логос» – «слово», «думка», «розум», «закон») буквально означає науку про власну домівку. Уперше цей термін для позначення наукового напрямку використав відомий німецький натураліст Е. Геккель у праці «Загальна морфологія організмів» (1866 р.): «під екологією ми розуміємо загальну науку про взаємини організму і навколишнього світу, до якого ми зараховуємо усі умови його існування в широкому розумінні. Вони частково органічної, частково неорганічної природи, але як ті, так і інші змушують до себе *приспосовуватись*». Сьогодні проблеми поставлені екологією, вийшли далеко за

біологічні межі. Об'єкт її дослідження еволюціонував від аналізу взаємовідносин «організм – середовище» до взаємовідносин «людина – природа», сама ж екологія перетворилася на розгалужену міждисциплінарну сферу знань, яка охоплює широкий спектр проблем: від фізіолого-морфологічної та топографічної характеристик видів до особливостей взаємодії людини з природним середовищем.

Як наслідок, у сучасній науці панують різноманітні тлумачення сутності екології, наприклад: екологія – це біологічна наука, що вивчає взаємини живих організмів в їх взаємодії з навколишнім середовищем; екологія – це наука про функціонування екосистем різного рівня організації; екологія – комплексна наука, яка синтезує дані природничих і суспільних наук про взаємодію природи та суспільства; екологія – система знань про взаємини об'єктів реальності з деяким одним, центральним об'єктом.

Ці визначення насамперед стосуються загальної екології. Однак, сьогодні, екологія характеризується певним спектром напрямків, що відрізняються своєю загальною спрямованістю, що зумовлено міждисциплінарним характером комплексу екологічних наук, які одночасно є як біологічними, так і гуманітарними.

Варто зазначити, що окрім загальної, сьогодні також виділяють прикладну екологію, основні напрямки якої часто мають самостійний характер. До прикладних напрямків екології належать: геохімічна екологія, яка вивчає взаємовідносини організмів і їх систем з геохімічним середовищем, а також геохімічні відносини між самими живими організмами; хімічна екологія, предметом вивчення якої є хімічні взаємовідносини між живими організмами і між живою і неживою природою; географічна екологія, яка займається дослідженням географічних процесів з екологічних позицій. Подекуди до структури прикладної екології включають також питання, які безпосередньо не пов'язані з вивченням тих чи інших взаємовідносин організмів та їх систем між собою і середовищем перебування. Зокрема, до прикладної екології іноді відносять дослідження впливу географічних процесів на забруднення природного середовища, організацію моніторингу хімічних і радіоактивних забруднень і т. п.

До кінця ХХ століття процес диференціації наук, в основному, завершився і почався новий етап - етап синтезу наукового знання. У галузі вивчення природи почала формуватися екологія як одна з перших синтетичних міждисциплінарних наук.

Ніколаско Анна, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

КОМУНІКАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ НАУКИ

Наукова комунікація починається з комуніканта, який виробляє наукову ідею (це можуть бути як окремі вчені, так і колективи авторів). Залежно від наукового статусу установи, наявності наукового ступеня, вченого звання, кількості публікацій, стажу

наукової роботи визначається науковий статус комуніканта, рівень його впливу на наукову комунікацію.

Сформулювавши наукову ідею, автор безпосередньо ділиться нею з колегами, котрі допомагають визначити подальший напрям її розвитку.

Обґрунтованість різних наукових теорій виявляється в процесі раціональної комунікації вчених. Відомий представник сучасної соціальної філософії Юрген Габермас вважає метою раціональної комунікації досягнення доцільного консенсусу. При цьому необхідно розрізняти правильний та хибний консенсуси. Він застосовує поняття «ідеальної мовленнєвої ситуації», коли домінує «ненасильницький примус кращого аргументу». Для ідеальних мовленнєвих ситуацій характерно те, що всі учасники дискурсу повинні мати рівні можливості для мовленнєвих актів. За Ю. Габермасом, прогрес пізнання здійснюється у формі мовленнєвої критики.

Раціональна комунікація – специфічний тип комунікації (апелує перш за все до розуму людини), який передбачає можливість і доцільність критики будь-яких наукових концепцій; при цьому має враховуватись сила аргументів, а не особистість або соціальний статус учасника.

Саме тому у філософії науки на сучасному етапі розробляється «теорія аргументації», яка вивчає структуру, сутність та умови аргументаційної діяльності, дискусійні прийоми.

Аргументація – це мовленнєва діяльність, що спирається на систему тверджень, спрямованих на обґрунтування або спростування якоїсь думки.

До наукової комунікації належать і широкі комунікаційні структури – дискусії, полеміки та професійні зустрічі.

Дискусія – обговорення питання або об'єднаних питань компетентними особами із метою досягти взаємоприйняттого рішення. Вона є однією із найважливіших форм комунікації, методом вирішення спірних питань і разом із тим своєрідним способом пізнання. Дискусія сприяє кращому розумінню того, що не є цілком виразним і не дістало ще переконливого обґрунтування. Для плідної наукової дискусії необхідна певна культура. Дискусія є різновидом суперечки, близьким до полеміки, і становить низку тверджень, що по черзі висловлюють учасники. Задля логічності обговорення твердження мають стосуватися одного предмета або теми.

Дискусія відрізняється від полеміки. Мета дискусії – досягнення її учасниками певного ступеня згоди відносно тези, що обговорюється, тоді як метою полеміки є не згода сама по собі, а скоріш перемога над іншою стороною, закріплення власної точки зору. Дискусія як спосіб з'ясування поглядів являє собою діалог, де співставляються думки і позиції задля роз'яснення предмета, що обговорюється, а не задля боротьби і перемоги над опонентами. Важливим аспектом наукової комунікації постає наукове зростання вченого - «наукова кар'єра».

Якимець Ліза, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИЙ ВЕКТОР В КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК

Серйозною віхою на шляху становлення класифікації наук було вчення Анрі де Сен-Симона. Підводячи підсумки розвитку науки свого часу, А. Сен-Симон стверджував, що розум прагне обґрунтувати свої думки на спостережуваних фактах. Зважаючи на те, що природничі науки постають елементами загальної науки – філософії, яка внаслідок «позитивного» фундаменту своїх складових (фізики та астрономії) стала напів-позитивною, а цілком позитивною стане тоді, коли всі природничі науки стануть позитивними. Це здійсниться тоді, коли фізіологія і психологія будуть засновані на спостережуваних фактах. На думку А. Сен-Симона, явищ, які не були б або астрономічними, або хімічними, або фізіологічними, або психологічними – не існує. В рамках своєї натурфілософії А.Сен-Симон намагався відшукати універсальні закони, що керують всіма явищами природи і суспільства, перенести прийоми природничих наук на суспільні явища.

В свою чергу, особистий секретар А. Сен-Симона, засновник позитивізму О. Конт запропонував власну класифікацію наук. Відкинувши беконівський принцип поділу наук відповідно до здібностей людського розуму, О. Конт стверджував, що цей принцип повинен витікати з вивчення самих предметів, що класифікуються, і визначатися дійсними, природними зв'язками, що існують між ними.

Реалізуючи свої задуми відносно класифікації (ієрархії) наук, французький філософ виходив з того, що: по-перше, існують науки, що стосуються до зовнішнього світу, з одного боку, і людини – з іншого; по-друге, філософію природи (тобто сукупність наук про природу) варто розділити на дві галузі: неорганічну і органічну (відповідно до їх предметів вивчення); по-третє, природна філософія послідовно охоплює «три великі галузі знання» – астрономію, хімію і біологію.

Щоб полегшити вживання цієї ієрархічної формули, О. Конт запропонував її «стиснути», а саме згрупувати науки у вигляді трьох пар: початкова, математико-астрономічна; проміжна, фізико-хімічна; кінцева, біолого-соціологічною.

В середині ХХ ст. оригінальну класифікацію наук запропонував В.І. Вернадський. Залежно від характеру об'єктів, що вивчаються, він виділяв два типи наук: науки, об'єкти (і закони) яких охоплюють всю реальність – як нашу планету і її біосферу, так і космічні простори. Інакше кажучи, це науки, об'єкти яких відповідають основним, загальним явищам реальності; науки, об'єкти (і закони) яких властиві і характерні тільки для нашої Землі. Відповідно до такого розуміння об'єктів різних наук і «враховуючи такий стан наших знань, ми можемо розрізняти в ноосфері прояв впливу на її будову двох сфер людського розуму: наук, спільних для всієї реальності (фізика,

астрономія, хімія, математика), і наук про Землю (науки біологічні, геологічні і гуманітарні)».

Лідери баденської школи неокантіанства В. Віндельбанд і Г. Ріккерт висунули тезу про наявність двох класів наук: *історичних* («наук про дух», «наук про культуру») і *природничих*. Перші є ідеографічними, тобто індивідуальні, оскільки описують, неповторні події, ситуації і процеси. Другі – номотетичними: вони фіксують загальні, повторювані, регулярні властивості досліджуваних об'єктів, абстрагуючись від несуттєвих індивідуальних властивостей. Саме тому номотетичні науки – фізика, біологія тощо – спроможні формулювати закони і відповідні їм загальні поняття. Як писав В. Віндельбанд, одні з них науки про закони, інші – науки про події.

Терещук Дар'я, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРИРОДНІ ШЛЯХИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

Природні екологічні кризи викликаються дією, переважно, чинників абіотичних та біогенних. Абіотичні чинники пов'язані з дією обставин та об'єктів неорганічної природи. Вони поділяються за походженням на: а) геологічні та б) космічні (астрофізичні). Як ті, так і інші істотно впливали і впливають на перебіг життєвих процесів у біосфері, її стійкість чи, навпаки, дестабілізацію, тобто кризи і катастрофи. Звернемося у зв'язку з цим до так званого катастрофізму – вчення про масові вимирання в минулі геологічні епохи багатьох видів рослин і тварин, цілих флор і фаун, котрі неодноразово викликали глобальні кризи у найбільшій екосистемі планети – біосфері.

На початку і в середині ХХ ст. катастрофізм набув нового імпульсу у своєму розвитку, насамперед завдяки працям німецького палеонтолога Отто Шіндевольфа. Сучасну форму його називають неоттастрофізмом. Межі геологічних ер, а певною мірою також і формацій, вважав учений, фіксують собою різкі зміни у складі тваринного світу; самі ж причини цього явища коріняться в іншому. Шіндевольф для пояснення кардинальних змін земної біоти вводить поняття типострофізму, що означає стрибкоподібні зміни типів організації на всіх її рівнях шляхом зміни ранніх стадій онтогенезу. Інакше кажучи, неокатастрофізм до зовнішніх причин криз, зумовлених абіотичними чинниками, додає також і внутрішні – біотичну, формотворчу спонуку.

Американські палеонтологи Вальтер та Луїс Альвареси докладно обґрунтували так звану іридієву гіпотезу масових вимирань, а Д. Рауп та Дж. Сепкоськи – концепцію 26-мільйонних циклів вимирання через своєрідне вичерпання «життєвості» видів.

Необхідно згадати також і вельми оригінальну концепцію вимирання флор і фаун у минулі геологічні часи, котра пов'язує це із збурюючим впливом таємничої гіпотетичної зірки Немезиди – невідомого досі супутника Сонця. Попри деяку фантастичність зробленого припущення, практичні американці відразу налагодили

спостереження (за допомогою двох телескопів) за цим ймовірним космічним тілом. На жаль, поки що пошуки виявилися невтішними, що, однак, не знімає саму проблему екзопланетного спричинення багатьох земних екологічних криз.

Безумовно, крім екзогенних, тобто зовнішніх щодо біосфери, причин екологічних криз (вимирання видів та ін.) існують також і ендегенні чинники, тобто внутрішньобіосферні. Мова йде про геологічні, кліматичні, термічні, оптичні та інші впливи. З урахуванням цих обставин запропоновано чимало різних моделей вимирання та екологічних криз.

Яскравим прикладом подібних узагальнень можуть бути численні еколого-кліматичні моделі, які пояснюють згадані явища дією певних земних сил – геологічних, гідрологічних, термальних та ін. Чималу традицію мають, наприклад, пояснення масових вимирань похолоданнями чи, навпаки, потепліннями клімату. Останнім часом до цієї проблеми звернувся відомий палеонтолог С. Стенлі (1984), який зробив висновок, що саме похолодання було істотною, якщо не найважливішою причиною масових вимирань. До визнання кліматичних причин масових вимирань схиляється також і багато інших вчених (М. І. Будико, Г. С. Голіцин та ін.), хоча обґрунтовується можлива рушійна роль і інших чинників – вулканічних, тектонічних і т. д.

Біогенні чинники, тобто чинники органічного походження, диференціюються за джерелом впливу на: а) внутрішні (ендегенні); б) зовнішні (екзогенні). Внутрішні біогенні чинники вимирання видів визначаються структурною спадковістю, особливостями онтогенезу, популяційною структурою виду, особливостями життєвих форм, реалізацією певної норми реакції та генотипу, деякими іншими особливостями. Нерідко буває так, що елементарні еволюційно-генетичні процеси, наприклад дрейф генів, призводять до переважання в структурі популяції генів, пов'язаних з елімінацією, котрі зменшують життєвість окремих організмів та виду в цілому. Так само і деформація нормального плину онтогенезу часто-густо унеможливує життєвість особини чи досягнення нею імагінальної стадії розвитку, на якій, як правило, лише і можливе відтворення.

Таким чином, екологічні кризи можуть викликати небажані наслідки в житті суспільства, хоча не обов'язково, і не завжди закінчуються ними. Багато екологічних криз мали місце до виникнення людини в біосфері і, зрозуміло, ніяк не впливали на неї.

Кроо Катерина, студентка 1 курсу факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОСТМОДЕРНІЗМ: ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кінець ХХ ст. дослідниками культури й літератури визначається як епоха постмодернізму. Постмодернізм – це широка культурна течія, що охоплює естетику,

філософію, мистецтво, літературу та гуманітарні науки. Цим терміном користуються під час аналізу явищ культури, що виникли після модернізму і внаслідок розвитку модернізму. Явище постмодернізму (лат. post – префікс, що позначає наступність, фр. modern – сучасний) представлене не лише в літературі, а й у культурному та мистецькому житті загалом. Його передумовою в європейській культурі стало неприйняття ідеї цілісності світу, розчарування в ідеї прогресу, у загально визнаних авторитетах та відчуття вичерпаності історії. На думку постмодерністів, у сучасну епоху все відносне: немає реальності, немає істини, є віртуальна реальність, в котрій останнім часом люди проводять багато свого часу. Для постмодерної літератури властиві експериментаторство та пошук у сфері жанрів. З'являються нові жанрові форми на межі власне літератури й публіцистики. Набувають все більшої актуальності мемуари, есе, коментарі тощо. Жанрові форми можуть поєднуватися, відкриваючи нові художні структури. Герой літератури постмодернізму – людина, яка загубилася в повсякденному бутті, гостро переживає власну втрату і відчуженість духовних орієнтирів, загубила зв'язок із Всесвітом. Постмодернізм – це тип літератури й культури, який об'єднує різні стильові течії й стилі, не віддаючи жодному з них переваги. Він орієнтується на попит конкретного споживача мистецького продукту. Звідси стирання між елітарним і масовим мистецтвом.

Витоки цієї культури пов'язані з появою в європейській літературі XVII–XVIII ст. детективного, пригодницького, авантюрного роману, що розширив аудиторію читачів за рахунок великої кількості тиражів. Постмодернізм – явище, що спочатку з'явилося й теоретично сформулювалося в західному мистецтві в другій половині XX ст. Вперше термін "постмодернізм" використав під час Першої світової війни Р.Панвіц у праці "Криза європейської культури" (1917). У 1947 р. А. Тойнбі в книзі "Дослідження історії" застосував його в культурологічному розумінні. На його думку, постмодернізм символізує кінець західного панування в культурі і релігії. Хоча деякі дослідники вважають, що термін виник після Другої світової війни. Як самостійне художнє явище в мистецтві постмодернізм зародився у США наприкінці 50-х рр., а на початку 60-х рр. вступив у свою першу фазу. Новизна цього періоду полягає в неприйнятті усталеного на той час поділу мистецтва на масове й елітарне. У цей час формується постмодерністська домінанта – іронічний синтез минулого і теперішнього та установка на полігамність естетичних смаків. Як філософська категорія, термін "постмодернізм" отримав розповсюдження завдяки таким філософам, як Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, М. Фуко, Ж. Батай

Постмодернізм – це кризове світовідчуття. Для нього характерне почуття тривоги, відчуття розпаду єдиного і гомогенного світу. Але в той же час постмодернізм бачить у цьому розпаді шанс нового – іншого. Такий погляд і складає специфіку постмодерністської свідомості. Те, що з традиційних позицій здається безладом і хаосом, постмодерністу уявляється розмаїттям можливостей. Нестабільність, невизначеність і багатозначність процесів, які розвиваються в суспільстві, розглядається не як прояв патології системи, а як ознака й умова її життєздатності.

І.Гассан трактував постмодернізм як мистецтво порожнечі, мовчання, смерті. Він окреслює постмодернізм як суму притаманних людському суспільству та людській

свідомості різноманітних рис, таких як урбанізм, технологізм, дегуманізація, примітивізм, еротизм, експерименталізм тощо.

Згідно з висловлюванням У. Еко, постмодернізм – це певний духовний стан і навіть ставлення до праці. О. Киченко вважає, що постмодернізм – не що інше, як субпродукт культури новітнього часу: він широко використовує філософсько-естетичний доробок попередніх епох, не розбудовуючи власних, самобутніх форм опанування дійсності. Західні філософи постмодернізму – від Ж. Дерріди до Ж. Бодріяра – асоціюють постмодернізм з ядерною епохою та ситуацією кінця світу. Саме Ж. Бодріяр звернув увагу на те, що культури країн Східного блоку, які не до кінця засвоїли принципи модернізму, надто інтенсивно включилися в західний постмодерний контекст. Перемога Заходу над Сходом утвердила постмодерністський поворот у бік історії, трактованої не як послідовність фактів, а як перекомбінування різних дискурсів.

Основна ідея напряду полягає в спробі уникнути розриву між високим і низьким мистецтвом, оскільки розрив є останнім пережитком класової структури індустріального суспільства, що несе в собі поділ літератури на елітарну і літературу для маси. Основним предметом зображення у творах письменників-постмодерністів часто стає літературний процес. Як відображення відгуку на різноманітні соціальні експерименти та викликаний ними духовний стан суспільства. Серед літераторів розвинулась мода експериментувати з текстом. Текст пишеться заради тексту, при цьому форма починає домінувати над змістом. Триває деканонізація усталених літературних традицій. В основі західного постмодернізму лежить ідея загибелі сучасної світової культури. Також ризоматична і поліформна його цільова та смислова направленість. Письменник-постмодерніст ніби переключає увагу з розгляду свого внутрішнього світу на суспільство і навпаки, прислухаючись до почуттів, які виникають, та намагаючись їх осмислити. Нерідко представники постмодернізму застосовують елементи різних течій і напрямів – реалізму, натуралізму, експресіонізму, сюрреалізму, які активізують пошук засобів боротьби з трагічністю буття. Своєрідним у творах постмодерністів є підхід до зображення людини. Індивід втрачає цілісність – це розірвана, фрагментована людина, яка перестала сприйматися як тотожна сама собі, своїй свідомості. Вона характеризується кардинальною незбіжністю персональних, соціальних, біологічних функцій і рольових стереотипів. Орієнтація людини набуває контекстуального, а не універсального характеру, її "Я" розмивається.

Аналіз творів представників постмодернізму показує, що етична проблематика все рельєфніше окреслюється в розмаїтті виявів життя сучасних людей; при цьому в післявоєнні часи стали помітними деякі деградаційні явища, такі як: пріоритет групової моралі над особистісною, так званий номадизм, тобто мандрівний спосіб життя і відповідна мораль, загроза втрати будь-яких моральних орієнтирів, зростання морального суб'єктивізму тощо. Літературний процес ХХІ століття позначений пошуками нових мистецьких образів, ідей, стильових манер, спробою осмислити духовні реалії нашого буття, позбувшись віджилих форм та уявлень.

Щербаков Павло, студент 1 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СПОСОБИ САМОМОТИВАЦІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ми часто опускаємо руки, падаємо духом, втрачається ентузіазм рухатися далі, коли у нас, щось не виходить. В таких випадках дуже доречно сформулювати у собі оптимальну систему мотивації та самомотивації.

Якщо брати глобальні цілі то потрібно розуміти, що для їх досягнення потрібен час Варто розділити свій шлях на кілька етапів. Спочатку потрібно ставити перед собою менші цілі й досягати їх, радіючи кожному своєму кроку. Тільки потім переходити до чогось більш значущого – своєї великої мети. Самопохвала й підтвердження кожної вашої дії дасть вам насаги рухатися далі.

ІТ технології, інтернет зокрема відкривають перед нами багато можливостей, які зазвичай ми використовуємо не повною мірою.

Так інтернет дає можливість мотивуватись життям успішних людей, що досягли в своїй сфері видатних результатів. Особистості які викликають інтерес і захоплення. Це може бути бізнесмен, засновник якоїсь компанії, тренер з особистої ефективності, спортсмен, зірка кіно, політик, історична особа і тому подібне.

Можна читати книги, статті, дивитися фільми про життя видатних людей у Вас буде наочний приклад того, як люди залишаються вірні своїм мріям і продовжують вірити в себе і свій успіх. Самомотивуватись також можна і в спорті, прагнучи розвиватись фізично та отримувати задоволення від цього. В хоббі коли займаєшся улюбленою справою та надихаєшся нею.

Найпростішим, і в той же час, найскладнішим способом саморозвитку є розвиток сили волі робити те, що робити не хочеться. Саме «роблення через не хочу», долаючи труднощі, робить людину сильнішою. Якщо робити щось, що не хочеться впродовж тривалого часу, то можна не тільки розвинути силу волі, але й розвинути нову звичку!

Не маючи сили волі, багато людей не досягають своїх цілей, опускають руки в складні моменти, піддаються своїм слабкостям і піддаються своїм лінощам.

Валенок Олександр, студент 1 курсу с.т.н, факультету Тваринництва та водних біоресурсів
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ – МЕТА ЧИ РЕЗУЛЬТАТ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ?

У системі вищої освіти існує значна кількість спеціальностей, освоєння яких передбачає відповідну підготовку фахівців та формування сукупності професійних компетенцій. Здобуваючи фахові знання, кожен спеціаліст повинен зорієнтуватись у необхідному їх переліку, сформуванню системне бачення про якісний навчальний процес, на основі чого поступово освоювати пропонований навчальний матеріал і розвивати професійні навички.

Розуміння майбутньої професії є одним із важливих чинників формування компетентності фахівців, у тому числі у сфері водних біоресурсів. На фахівців з рибництва, незалежно від галузевої специфіки, покладаються досить важливі функції, оскільки їх робота передбачає управління підприємствами, державними установами, окремими бізнес-напрямами чи проектами, та іншими формуваннями. Зважаючи на це, система підготовки фахівців з водних біоресурсів повинна бути актуальною, сучасною, дієвою, функціональною, адаптивною, оскільки від цього залежатиме якість роботи працівників на своїй майбутній посаді та результативність функціонування керованої структури. Зазначені концептуальні засади формування компетентності майбутнього рибовода не відомі в будь-якому навчальному закладі, але їх зміст порівнюваному наповнюється, використовується та розвивається.

Незважаючи на використання європейського досвіду в системі вищої освіти України, отримання грантів від закордонних партнерів для розвитку компетентності рибоводів за окремими спеціальностями, осучаснення навчальних планів та програм, досить часто в освітньому процесі використовують застарілі підходи підготовки фахівців. За рахунок наявності таких ситуацій компетентності фахівців формуються з хибним потенціалом, який у майбутньому заважатиме роботі спеціаліста на своїй посаді, змушеного витратити час, гроші, зусилля та інші ресурси на освоєння необхідних знань для передового, новітнього та прогресивного управління. Тому вирішення проблеми формування професійної компетентності фахівців є актуальним науковим завданням.

Істомін Артем, студент 1 курсу с.т.н.,
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат
філософських наук, старший викладач кафедри
філософії Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПОНЯТТЯ «ДОВІРА» В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Що ми розумієм під довірою? Досить складне запитання, адже для кожного з нас таке поняття як “довіра” має різне тлумачення і значення в житті. Для когось це рівень відкритості душі перед іншими, для когось віра в інших людей і в їх здібності, а для когось все разом. Хтось взагалі не приділяє цьому значення, а хтось готовий вбити щоб його секрети лишилися лише його секретами. На мою думку немає чіткого тлумачення поняття “довіра” а що є правильними кожен має обрати сам. Таке поняття як “довіра” в сучасному суспільстві відіграє одну з провідних ролей в співіснуванні і взаємодії між людьми. Я особисто не знаю що там в інших країнах але в Україні, люди дедалі менше починають довіряти одне одному, причому данна проблема видніється не лише на рівні довіри між сусідами, а й на рівні держави інколи навіть на рівні сім’ї. Люди перестають довіряти будь кому крім себе. І нажаль це все провина самих же людей.

Через егоїзм і надмірну жагу до наживи, чи через гордість або ж навіть тупість люди готові на все. Як ви гадаєте чому мало хто ризикує купувати будь що з рук, в так званому б/у стані? Тому що ти ніколи не знаєш що ти купиш, ти ніколи не знаєш які підводні камені тебе чекають після покупки. Як наприклад річ що ти купив може бути зламанною, а інколи навіть небезпечною через це, і здавалось би попередь би тебе продавець і все було б добре, ніхто б не зламав шию на поломаному велосипеді, ніхто б не потрапив в аварію через непрацюючі тормоза в авто, ніхто б не втрачав би ще більші гроші на спробу виправити наслідки і інколи причини. Але, на жаль ні, таке стається дуже рідко і чим далше тим рідше. І здавалось би візьми і перевірь покупку перед оплатою, що тут складного? Та те що частіше за все більшість проблем може помітити лише експерт, да і то не всякий. Бо продавець спробує сховати все що зможе щоб виставити свій товар в найкращому світлі і набити йому ціну. І про яку довіру тут може йти мова? А найгірше навіть при купівлі чогось в магазині ти не можеш бути впевненим що тебе не обманули. І це лякає мене бо я навіть уявити не можу до чого це може дійти в кінці кінців.

Люди втрачають довіру здавалося б навіть в тих кого сам обрав на керівні посади в державі, через те що вони не дотримуються обіцянок і взагалі відвертаються від народу який їх обрав. І здавалося чому? Як до такого дійшло? Хто винен? Народ що обрав не тих, чи ті кого обрали і хто втратив себе через владу і гроші? Складно сказати. Врешті-решт люди зовсім втратять довіру одне до одного і це не буде здаватись дивним. Навіть зараз довіри між людьми майже не лишилося. Вже давно ніхто не вірить на слово і вимагає будь яких доказів слів щоб повірити в них. І найстрашніше що дехто навіть брехню умудряється довести, і що тепер? Що ми в кінці маєм? Що довіру виявляється можна купити? Не напругу (покрайній мірі поки що), але все ж можна, і що далі? Про яку довіру взагалі можейти мова? І якщо таке поняття як “довіра” в

сучасному суспільстві відіграє одну з провідних ролей в співіснуванні і взаємодії між людьми, то що нас чекає якщо довіри як такої не стане? Що нас чекає? Чи може вона нам і не потрібна зовсім? Може ми навіть і не помітим її зникнення? Адже мало хто взагалі задумується про це, і їх важко винити в цьому адже ми такі самі як вони. А раз такі ж самі, то яке ми маємо на це право? Чи все ж таки маємо? Врешті-решт хтось має все таки звернути на це увагу, але навряд чи вдасться щось з цим зробити, адже поки народ сам не захоче змінити щось, то ніхто не зможе це зробити за нього. На мою думку довіра це фундамент соціального устрою. А коли в кожного за спиною ніж, складно навіть уявити що чекає такий народ в майбутньому і чи є воно взагалі для такого народу. Я особисто вважаю що є, чи може просто хочу щоб воно було, але яке воно я навіть не уявити собі не можу.

Гасвська Маргарита, студентка 1 курсу с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОВІДНА РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО ГЛУЗДУ ТА ЦІЛІСНОГО СВІТОГЛЯДУ

Всі люди у своєму житті замислюються над важливими для них питаннями. Але кожна особистість має свої пріоритети. Світогляд людини починає формуватися ще з дитинства, і може змінюватися в процесі всього життя. На формування світогляду людини впливають наступні фактори: сім'я, в якій вона виховувалася; її друзі; віросповідання; книги, які вона читає; політичні події, що відбуваються в країні де вона живе; матеріальні статки; стиль її життя. На мою думку світогляд – це комплексний погляд людини на світ та сенс життя. Світогляд – це не просто узагальнене уявлення про світ, а форма самосвідомості людини, головними поняттями якої виступає «людина» і «світ».

Здоровий глузд – це сукупність поглядів, уявлень, навичок мислити, природних почуттів, гуманності. Я дуже захоплююся психологією, і мені імпонують правила від Михайла Лабковського, з книги «Хочу и буду» як зберегти здоровий глузд. На перший погляд правила дуже прості:

1. Роби тільки те, що хочеться.
2. Не роби те, чого не хочеш.
3. Відразу говорити те, що не подобається.
4. Не відповідати коли не запитують.
5. Відповідати тільки на питання.
6. З'ясовуючи стосунки, говорити тільки про себе.

Данні правила пропонують спосіб поведінки характерний для людей зі здоровим глуздом: спокійних, незалежних, з високою самооцінкою, тих хто любить себе. А хто та людина, що любить себе? Це та яка вибере справу, що їй подобається, живе серед людей, яких любить, працює там де їй подобається, вона поважає чужі бажання так, як

поважає свої. Для життя в цілому немає значення, що думає людина – має значення тільки те, що вона відчуває і що вона робить. Люди зі здоровим глуздом, насолоджуються емоційною стороною життя і просто живуть. Роль свободи у формуванні культури мислення людини.

Дзевін Данило, студент 2 курсу, гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ СВОБОДИ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Щоб зрозуміти яку роль свобода відіграє в формуванні мислення людини треба що є свободою та що є культурою мислення для людини, та як вони взаємодіють. Без цього неможливо визначити їх ролі стосовно одне одного, так само ми не дізнаємося як впливає земля на рослину яка на ній виростає.

Моє розуміння свободи є максималістичне, коли я починаю міркувати про свободу. І свободу в моєму розумінні люди прагнуть уникати бо отримавши її ми не знаємо що робити далі, пояснюється це тим що як не крути наша свобода вкрай крихка річ, в контексті сучасного цивілізованого світу питання свободи має більш виражений особистий характер аніж в минулі часи.

Головна перешкода свободи – людська природа. Свободи як такої не існує, і тим більше парадоксально що поняття це придумали люди і люди прагнуть до неї (свободи), але через самих себе не в змозі до свободи дістатися, бо на мою думку свобода – це моральний та психологічний стан людини коли її рішення, вчинки та розум не залежать ні від чого крім власної волі. Тут і криється проблема – у сучасних реаліях цивілізованого світу основним по всебічним поневолювачем є ми самі. Окрім власної волі є фактори такі як звички та емоції, ці речі викривлюють волю/бажання людини тим самим підштовхують нехтувати своєю вольністю. Та свобода що приходить мені на розум при міркуванні може називати абсолютною свободою, яку мені здається підходящим назвати найбільш близьким терміном безпринципність, та момент людського «існування» зі здобуттям такої свободи настає після смерті.

Свобода та щастя є, на мою думку, близькими поняттями, вони обидва проявляються в вдалому поєднанні внутрішніх бажань, прагнень людини та обставин умов життя/реальності. До обидвох речей люди часом прагнуть не дивлячись ні на що. Та обидва поняття є досяжними або не досяжними залежно від суджень (філософії) індивіда. Та ще суб'єктивне міркування, при осмисленні питань свободи. Часом відбувається неуважна підміна поняття свободи поняттям щастя при цьому не перекривається/викривляється сутність міркування.

Костинюк Василь, студент 1 курсу с.т.н.,
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат
філософських наук, старший викладач кафедри
філософії Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ВИТОКИ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Відповідальна чи безвідповідальна поведінка людини залежить від двох обставин. По-перше, від внутрішніх особистісних якостей людини та цінностей, поглядів, способу мислення, мотиваційних потреб тощо. По-друге, від зовнішніх факторів, які диктують необхідність чинити так чи інакше. Зовнішні фактори (як вимоги) примушують людину діяти так чи інакше, незалежно від її внутрішніх потреб. Ці зовнішні вимоги формуються під впливом правових норм, певних правил, тенденцій, стандартів, стилів керівництва, тобто всього того, що характеризує відповідну культуру управління в організації. Нерідко складається ситуація, коли внутрішні індивідуальні фактори вступають у суперечку із зовнішніми, які панують в організації. У людини виникає душевний дискомфорт, який вона переборює чи шляхом пристосування до зовнішніх умов, чи шляхом розриву відносин у трудовому соціумі та пошуку комфортного соціального середовища. Зазвичай здійснюються пристосування дочинної культури управління, про головний недолік якої у вітчизняних організаціях ітиметься далі.

Отже, проблему формування індивідуальної соціальної відповідальності слід вирішувати у двох аспектах. Передусім, потрібно в самій людині з дитинства прищеплювати почуття відповідальності за свої дії з урахуванням навколишнього середовища. Для цього необхідно виокремити ключовий напрям формування індивідуальної соціальної відповідальності. Таким напрямом є підвищення моральності людини, а розпочинати цей процес треба з дитинства в родині (зпродовженням його в дошкільних, шкільних і професійних навчальних закладах, атакож у трудових соціумах). Ідеться про загальнолюдську моральність, фундаментальною основою якої є повага до інших людей і до природи. Це перший аспект.

Другий аспект формування індивідуальної соціальної відповідальності, яка проявлятиметься у відповідних діях людини, пов'язаних з культурою управління в організаціях, яка була б орієнтована на соціальну відповідальність перед соціальним і природним середовищем в інтересах суспільства. Сформульовані в законах та інших нормативно-правових актах правові норми тільки тоді виконують своє соціальне призначення, коли вони втілюються в дійсність, реалізуються у свідомо-вольових діях суб'єктів. Іншими словами прийняття нормативно-правового акту – це попередній етап правового регулювання. Головний аспект правореалізації полягає у тому, щоб на практиці здійснити ті заходи, які стали нормою права, але ще не знайшли свого втілення у житті.

Реалізація норм права їхніми адресатами завершує процес правового регулювання, уособлюючи тим самим певний результат даного різновиду організуючого впливу

права на суспільне життя. Сучасна юридична наука не містить єдиного розуміння категорії „реалізація норм права”. Цілий ряд вчених, даючи дещо різні визначення цьому поняттю, сходяться в одному, що реалізація норм права – це фактичне здійснення правових приписів у поведінці суб’єктів права. Іншими словами, це втілення у вчинках людей тих вимог, які в загальній формі відображені у нормі права.

Реалізація норм права є безпосереднім результатом правового регулювання, конкретний його прояв. Формулюючи найбільш загальні риси реалізації, її виділяють з дії права в якості самостійної правової категорії. Сучасними вченими досить аргументовано обґрунтовано, що дія права є більш широким поняттям ніж реалізація. Вони різняться за колом осіб, на яких вони розповсюджуються; за часом дії; за територією поширення. В понятті „дія права” теорія узагальнює всі способи впливу юридичних норм на суспільне життя:

1. Інформаційний спосіб, коли нормативний акт повідомляє суб’єктів про встановлені правила поведінки.
2. Ціннісно-орієнтаційний дає оцінку різноманітним варіантам поведінки, цілеспрямовує діяльність суб’єктів.
3. Нормативно-регулятивний, який, на відміну від двох попередніх, і є власне юридичним регулюванням.

Більшість авторів вважають, що реалізація є стрижнем дії норм права, його юридичною основою. Реалізацію норм права можна розглядати як процес і як кінцевий результат.

Реалізувати нормативні розпорядження, що містяться в законах та інших нормативно-правових актах, означає втілити в життя – у суспільні відносини, поведінку громадян – волю законодавця й інших суб’єктів правотворчості, спрямовану на встановлення правопорядку. Без такої реалізації право втрачає свою соціальну цінність. На підставі викладеного сучасні дослідники дають визначення реалізації права, що, на нашу думку, є найбільш повним та узагальненим.

Отже, реалізація права – це реальне, практичне перетворення у життя формально-визначених правових приписів через правомірну поведінку суб’єктів права (дії чи бездіяльності) з метою задоволення основних потреб людини, суспільства і держави за допомогою способів і засобів, встановлених державою. В сучасній юридичній літературі запропоновано кілька конструкцій способів і форм реалізації норм права. В залежності від суб’єктів, які реалізують норми права, виділяють індивідуальну і колективну форми правореалізації. Індивідуальна форма правореалізації полягає в можливості особи самостійно (в індивідуальному порядку) використовувати свої юридичні права і виконувати покладені на неї юридичні обов’язки.

Література

Відповідальність // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). – Київ. Абрис, 2002. – 742 с.

Лизун Михайло, студент 1 курсу с.т.н., факультету Тваринництва та водних біоресурсів
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

СОЦІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕРИ

“Інформаційне суспільство” сьогодні називають суспільством довічного навчання, тому що в ньому все населення вимушено вчитися все своє активне трудове життя. Інформаційна революція, свідками якої ми є, вирішує одні завдання і ставить перед суспільством інші. Це, наприклад, проблема інформаційних перенавантажень, неможливість засвоїти і переробити колосальні обсяги інформації, устежити за всіма нововведеннями, що призводить до відставання та дисбалансу всієї системи, намагання змінити інформацію, адже змінюючи інформацію, ми змінюємо її структуру.

Сьогодні Інтернет не тільки прискорив інформаційні потоки, а й створив нові варіанти інформаційного існування людини. Людина проводить у цьому інформаційному середовищі набагато більше часу, ніж це було в минулому. В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій зростає інформаційна культура або кіберкультура, яка впливає на мозок, свідомість і підсвідомість людини. Саме цей термін свідчить про радикальні зміни в ментальності і сенсорному досвіді сучасної людини, які були покликані до розвитку глобальною експансією у кінці ХХ ст. у зв'язку з упровадженням нових комунікаційних технологій. Комп'ютерна віртуальна реальність з'являється як результат не тільки розвитку інформаційних технологій, але й виступає соціальною необхідністю, що дозволяє людині урізноманітнювати мультиінтерпретації повсякденності у відповідності зі своїми бажаннями.

Важлива особливість цього процесу – інтерактивність, участь споживача у віртуальному континуумі, завдяки чому людина виступає як форма масової творчості, як своєрідний перфоманс (масові процеси передачі інформації, якими суспільство користується з давніх–давен), учасником якого може стати будь–який бажаючий. Комп'ютерна віртуальна реальність стала розглядатися як альтернативна сфера буття, більш приваблива, ніж об'єктивна реальність, яка породжує нові форми ескапізму (втечі від дійсності в світ ілюзій і фантазій), психологічної залежності індивіда від віртуального світу, що формує нові форми “абсолютно–віртуального духу”. Можливо, що деякі з віртуальних форм можуть бути сильнішими за реальні об'єкти для творення потрібної (адекватної) реальності. Але, щоб побудувати потрібну реальність, треба мати справжню віртуальність, що свідчить про амбівалентність свідомості людини в інформаційному суспільстві. У цьому сенсі нам корисними стають праці Г.В.Ф. Гегеля про ідею Абсолютного Духу, що дозволяє тлумачити віртуальну реальність як абсолютний дух, що є першопричиною всього оточуючого світу, який володіє самосвідомістю і здатністю щось творити.

Віртуальна реальність – це сукупність всіх реальностей: тілесності, свідомості, волі, внутрішніх якостей людини, кожна з яких має подвійну природу існування – константну і віртуальну.

Людина проводить у цьому інформаційному середовищі набагато більше часу, ніж це було в минулому. В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій зростає інформаційна культура або кіберкультура, яка впливає на мозок, свідомість і підсвідомість людини. Саме цей термін свідчить про радикальні зміни в ментальності і сенсорному досвіді сучасної людини, які були покликані до розвитку глобальною експансією у кінці ХХ ст. у зв'язку з упровадженням нових комунікаційних технологій. Термін “кіберкультура” вперше з’явився на сторінках самих різноманітних видань (від популярних масмедійних до академічних) на початку 90–х рр. ХХ ст. Якісний скачок, пов’язаний з переходом від аналогових систем передачі інформації до цифрових (тобто дігтальної революції), став подією, яка стала визначною для всієї долі цивілізації. Медіа несе в собі поштовх для зміни моделі світу, в якій закладається нове світосприйняття світу. Мережеві комунікації забирають на себе важливу частку контенту, створюючи нові загрози, які держава вже не здатна контролювати у повному обсязі. Мережі можуть діяти і в закритому типі конфліктів, коли мережа інфільтрується в ієрархію замість того, щоб витратити ресурси на боротьбу, адже мережа завжди є більш креативною, ніж ієрархія.

В умовах інформаційного суспільства сформувалася віртуальна реальність як форма предметно–соціальної симуляції, яка відтворює умови, що є близькими до об’єктивної реальності, за допомогою яких, з однієї сторони, можливе виконання деяких дій поза предметною дійсністю, а, з іншої, – переживання у реальності відчуттів, недосяжних для повсякденного життя. Ще основоположник віртуалістики Н. Носов виділив чотири специфічних атрибути віртуальної реальності: 1) актуальність; 2) інтерактивність; 3) автономність; 4) переміщення. Віртуалізація розуміється ним як переміщення основних видів діяльності людини з соціального простору у віртуальний. У першу чергу це переміщення інформаційної і комунікативної активності, яка масово переноситься у режим он–лайн. ЗМІ та інтерактивні технології створюють комунікативну систему, у якій реальність переноситься на штучний світ, світ віртуальних образів, які стають не просто засобами передачі інформації, а виступають певним специфічним досвідом людини.

Якщо людина епохи модерну сприймала соціальну реальність як природну даність, у якій необхідно було існувати, то людина епохи постмодерну, усвідомлюючи штучність віртуального середовища, все більше починає сприймати різні артефакти віртуального середовища як можливі альтернативи соціальному середовищу. Як відмічає Г.Почепцов, “внутрішня матриця, що зумовлює мислення і поведінку людини, є результатом підтримання комунікативними методами, тобто використанням не фізичного, а інформаційного чи віртуального росторів, відповідних “активностей” цих просторів”.

Як висновок, відзначимо, що в міжнародних рейтингах за основними показниками індексів розвитку інформаційного суспільства Україна поки що утримує позиції середні/ нижче середніх і до того ж відстає від середньосвітового рівня за темпами

його розвитку. Вітчизняна практика розбудови інформаційного суспільства залишається здебільшого фрагментарною та ситуативною і поки що значно більше залежить від ринкової кон'юнктури й суспільних ініціатив аніж від рішень і діяльності органів державної влади. Спостерігається низка сталих негативних тенденцій у динаміці показників розвитку: 1) збереження значного дисбалансу між віковими, регіональними аудиторіями вітчизняного сегмента мережі Інтернет; 2) ступінь розвитку широкосмугового доступу до мережі Інтернет (один з найактуальніших глобальних трендів) в Україні можна оцінити як критично низький; 3) створення інформаційно-освітньої мережі національного рівня не завжди має повноцінне обґрунтування в сенсі перспектив використання та готовності України функціонувати в межах подібних систем на технологічному, управлінському, економічному, освітянському, політичному рівнях; 4) в Україні досі не прийнято низку ключових документів, що мають сприяти формуванню розвиненого інформаційного суспільства.

Тому сучасна філософія представляє сучасну людину як реальну і віртуальну, реальний та ідеалізований конструкт. Це свідчить про те, що на зміну природничо-наукової чи механістичної онтології, яка умовно називається ньютонівською, приходять комунікативно-семантична чи дискурсивна онтологія, центром якої являється людина як “автономний симулякр”, різні спільноти і соціальні світи, які часто живуть у системі чужих сенсів.

Романенко Богдан, студент 1 курсу с.т.н., факультету Тваринництва та водних біоресурсів
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА ХХІСТОЛІТТЯ

Ми можемо задати собі питання “Проблема людства”? Але ми замислюємося над цим взагалі? Чи хоче людина над цим замислюватися в 21 столітті? Люди стали більш закритіші, відлюдкуваті, злі, жорстокі ці пункти можна перелічити багато на сьогоднішній день але не всі люди погані.

Якщо ми заглибимось глибше і почитаємо історію ХХ ст, ХІХ ст... подивимось фільми минулих століть то Що ми побачимо? Ми побачимо, що люди були добріші один до одного, могли допомогти, порадити, посвѣчувати. Роки не стоять на одному місці так само як і люди. Люди стали як роботи, ходять на навчання, роботу, і більше ні про що не замислюються, перестали буди щасливі, насолоджуватись життям, цінити те що в них є. Зараз краса, гроші, популярність, жадібність... на першому місці в 21 столітті, але краща краса це приємний характер, добра і гарана душа. 21 століття-це епоха штучного інтелекту, багато наукових досягнень, які направлені на покращення людського життя, з одного боку це добре але з другого погано.

Ми живемо на прекрасній планеті Земля де є прекрасна природа, яка нас годує і не дає нам померти, але чомусь люди такі байдужі до своєї домівки не цінують цього, яке нам

просто подарували на блюдиці. Ми скаржемося на те, що хтось не туди викинув сміття, ми завжди дивимося на чужі помилки, недоліки але не дивимося на самих себе Які Ми. Чому ми не цінуємо те, що в нас є? Чи ми будемо цінувати коли втратимо? Гарне питання, яке дає замислитися над цим. Люди роблять досліди над тим «чи є життя на Марсі?» але навіщо? Якщо в нас є свій дім.

Я вважаю, якщо ми будемо себе так поводити і не починати з самих себе то ніякого покращення не буде, буде тільки гірше.

Романюк Назар, студент 1 курсу с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ ЛЮДИНИ, ЯК ПЕРСПЕКТИВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ

На мою думку, творче мислення залежить від творчої уяви та інтелекту адже саме ці риси дадуть чітку картину для людини що вона хоче зробити чи змінити в своєму житті адже саме творчою уявою людина може обрати свій власний шлях. На жаль, не всі люди прагнуть до збереження власного здоров'я саме тому дітей потрібно з малечку заохочувати до різних заходів, щоб вони пробували себе в різних ролях адже саме так ми будемо розвивати творче мислення в людях з дитинства.

Розвинуте творче мислення дасть людям можливість фантазувати на тему що саме люди могли б корисного зробити для свого здоров'я а не беручись за алкоголь чи сигарети, що вони могли б зробити, при появі складних проблем в житті, але це не дає ніяких результатів бо людям рано чи пізно потрібно вертатися в реальність де на них чекатимуть проблеми від яких вони тікають. Саме на початку появи певної проблеми людині потрібно задіювати творче мислення, шукати змогу вирішити їх адже креативне мислення і інтелект в сукупності зможуть знайти вихід.

Саме таким чином коли в людини буде власне уявлення і думка це дасть їй змогу зрозуміти чого саме вона прагне від свого життя а також творче мислення надасть змогу вирішити проблеми уникаючи руйнування власного здоров'я шкідливими звичками і руйнування власної нервової системи.

Творчості людської природи розповсюдилася в різні шляхи такі як художність, малювання, музика, театр.

Перспективою збереження людського здоров'я, на мою думку, є догляд за природою, адже без природи людське існування не можливе, людям потрібно слідкувати за собою і своїми діями, бо саме людські дії можуть призвести до непоправного, забруднення природи ми можемо визвати певні хвороби або хворіти від того, що ми дихаємо і забрудненим повітрям яке самі забруднюємо, а також їмо шкідливу їжу, це може суттєво вплинути на наше здоров'я, такими діями ми вбиваємо природу і своє здоров'я, людству потрібно переосмислити свої дії. Мені здеться,

людству не вистачає творчості в наших діях. Якби люди робили всі свої дії з творчим підходом та інтузіазмом, тоді проблем було б суттєво менше в плані здоров'я і забруднення, шкоди і собі, і довкіллю в цілому.

Творчий підхід до збереження нашого здоров'я ми можемо розпочати в будь-якому етапі нашого життя, адже є багато прикладів людей, які в похилому віці виглядають краще ніж молоді люди в 25. Це змушує задуматися над тим як ми хочемо прожити наше життя, а головне – скільки років?

Тому ми маємо берегти своє здоров'я, тому ми повинні мати цілі в житті і досягати їх із задоволенням. Це дасть нам можливість жити, а не існувати, а також, це може дати нам ціль в житті щоб прожити його в своє задоволення без шкоди своєму здоров'ю, і залишити по собі слід.

Красножон Роман, студент 1 курсу с.т.н., факультету Тваринництва та водних біоресурсів
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ХАРАКТЕРНІ РИСИ МОРАЛІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ТА ЗАСАДИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Сьогоднішнє покоління є досить різноманітним та своєрідним, воно поділилось на групи: ті кому до вподоби ще космонавтика та класична музика, а інша група людей-це ті, хто дані теми не сприймає в сучасному світі за моду. Адже зараз популярним є спілкування в інтернеті, а не живе спілкування. Досить важко знайти підлітка років 17-20 який відвідує з охотою театри та є частим гостем театру, натомість молодь яка часто відвідує кіно та дивиться своєрідні комедії, бойовики та драми є у великих кількостях. Давайте розглянемо тематику цінностей сучасної молоді та порівняємо її з цінностями підлітків 90-х років. Зараз молодь переживає за кількість набраних лайків на фото, кількість переглядів на відео власного створення. Переважає також і спілкування в Інтернеті з рідними, замість того щоб приїхати і в живу вести діалог. В той час коли для дітей 90-х найголовніша цінність в житті була віра в Бога, мир на землі і здоров'я рідних.

Я думаю що така проблема, почалась з самого дитинства, а якщо бути точнішим, то з виховання батьків. Адже зараз у сучасних сім'ях замість того щоб заспокоїти маленьку дитину, дають телефон з іграми або відео, але щоб тільки дитина не плакала, тим самим приучують поступово малюка до смартфону. Замість того щоб поїхати до бабусі в село, сучасні батьки кажуть «Давай подзвонимо до бабусі через відеодзвінок», знову ж привчаючи дитину до «мережевого» спілкування.

Батьки повинні формувати в дитині з самого народження найголовніші цінності життя, бо коли ще як не тоді закладати фундамент для подальшого становлення особистості. Отже, нам треба зробити переоцінку цінностей, які ми вважаємо головними, і вселяти в дітей правильні і головні морально-духовні цінності життя.

Скороход Діана, студентка 1 курсу с.т.н.,
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат
філософських наук, старший викладач кафедри
філософії Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЩО ОЗНАЧАЄ «БУТИ РОЗУМНИМ» СЬОГОДНІ?

Розум – це здатність думати, логічно мислити. Розумною людиною може бути як доросла людина, так і дитина. Розумній людині не обов’язково повинна мати вищу освіту, знати хімію, фізику, історію. Розумна людина – це та яка вмiє думати, думати своєю власною головою. Ця людина контролює свої дії і думає наперед

На мою думку, розум – це не тільки здатність думати, а і життєвий досвід, який може застосувати в потрібний момент життя. Розумна людина ставить собі цілі і добивається їх, хоча більшість людей у наш час керуються не розумом, а своїм почуттям і роблять безліч необдуманих вчинків.

Розум – це бути сповненим рішучості, робити все і навіть більше можливе в тому що ви робите. Бути розумною людиною – це навчитись з’ясовувати свої можливості і користуватись ними, використовуючи свій мозок, а більшість людей в наш час використовує його лише на 10%, і не тому що його немає, а просто звикли так жити, і саме із за цього роблять безліч дурниць. Розумна людина повинна бути ввічливою, висловлює свої думки прямо і ясно, вміння слухати – це теж показує розум людини.

Розумна людина працює над підвищенням своєї самооцінки. Ця людина цілеспрямована, йде до своєї мети і не зупиняється, аналізує свої помилки, виправляє їх і прямує до цілі. Розумні люди знають, що світ не обертається навколо них, вони знають що якийсь добрий вчинок, посмішка незнайомій людині, може змінити чиєсь життя.

Розумні люди оточують себе іншими розумними людьми, і стараються менше приділяти часу негативним людям, а приділяти час позитивним, інтелектуальним і радісним людям. Вони ніколи не засмучуються із за дрібниць, вони контролюють своїх емоції і завжди спокійні, бо знають що спокій розуму одна із прекрасних перлин мудрості. Вони знають що деякі речі не можем контролювати і стараються до всього відноситись спокійно. Розумні люди завжди творчі, вдячні, такі що здатні співчувати і роблять це. Вони люблять і цінують своє життя, і проживають його на максимум.

Делік Петро, студент 1 курсу с.т.н., факультету
Тваринництва та водних біоресурсів
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат
філософських наук, старший викладач кафедри
філософії Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ПРОБЛЕМА ХХІ СТОЛІТТЯ: БАЙДУЖІСТЬ МОЛОДІ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В нашому сучасному світі страшенно виріс темп молоді. Протягом 19 років, тобто 21 століття наше життя змінилося сильніше, ніж за півтора століття до цього. В даний час найбільш незрозуміле покоління за всю історію. І через це відбуваються великі зміни між молоддю та тим, хто перебуває при владі. Я вважаю, що так не може бути, нам потрібно якось адаптуватися і постійно зменшувати цю прірву.

Наприклад: З одного боку, до 2040 року приблизно 75% всього ринку праці будуть мілленіали, з іншого – безробіття серед молоді, ще ніколи не було настільки масовим і серйозним.

Можу привести приклад щодо території України. Наскільки мені відомо, що безробіття серед молоді у нас постійно зростає і зараз становить близько 22-23%. У нас в Одеській області приблизно 20% не працюють, і не навчаються. Виходячи з цього прикладу майже 1/5 частина молоді не зацікавлена, або не має бажання зробити все щоб принести користь собі та навколишньому середовищу. У зв'язку з цим, у мене з'явилося питання – «А це взагалі проблема молоді, яка нічого не хоче робити, або проблема системи?».

Це питання м'яко кажучи колосальна комбінація з безлічі різних чинників. Темп змін в нашому світі абсолютно не підтримуються системами освіти. Я вважаю те, чого навчають у школах, має вкрай мале відношення до того, що потім знадобиться в реальному світі. Декілька років тому я бачив результати одного масштабного опитування української молоді: – 33%, що їхня освіта абсолютно марна. На їхню думку, вони не навчаються нічому, що потім стане в нагоді в житті. Я можу стверджувати, що така ж ситуація по всьому світу.

Таким чином я можу підвести підсумок. Це звичайно, унікальні приклади, коли все спрацювало добре. Але плюси розвитку в тому, що ми вважаємо успіхом не тільки подібне. Ми ніколи не знаємо, де знадобляться отриманні навички та вміння. Але ми знаємо, що вони залишаються з нами на все життя.

Лавринович Микола, студент 3 курсу,
факультету Конструювання та дизайну
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат
філософських наук, старший викладач кафедри
філософії Національний університет біоресурсів і
природокористування України

КОНФЛІКТ ЦЕРКОВНИХ ВЧЕНЬ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ПОСТУЛАТІВ НОВОГО ЧАСУ ЯК ПРОЦЕС ЕВОЛЮЦІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Визначним моментом еволюції філософської думки є процес зміни епох та, як наслідок переосмислення поглядів на реалії часу. Цей феномен дає чітке поняття про динамічність людської думки що стає базисом для об'єктивної оцінки емпіричних знань, розвитку нових методів пізнання та рефлексії людської свідомості.

Одним з таких періодів філософії є проміжний період між епохами Середньовіччя та Нового часу, який ми сьогодні зможемо дослідити через призму писемних праць видатних діячів двох періодів, а також методом порівняння вчення двох епох.

Філософія середньовіччя відноситься до епохи феодалізму, що стало ключовим фактором формування світогляду людини, як істоти духовної. Вищезазначені умови і стали підґрунтям для пошуків та праць середньовічних мислителів. В цю епоху формується філософська парадигма про двоїсту природу речей на відміну від античних поглядів. Зокрема можна навести філософську поему Лукреція (□ 55 р.н.е) *De rerum natura* [1] (Про природу речей), як зразок античних поглядів на матеріалістичну картину світу, де навіть смерть виступає як дещо матеріальне, що приходить на зміну життю, та працю Августина Аврелія (□ 430 р.н.е) *De Civitate Dei* [2] (Про Град Божий) яка є спробою систематизувати філософію історії, зокрема Августин писав про нестабільність земних держав порівняно з тими що створені на основі духовного воз'єднання, так він описує історію людства як співіснування двох суспільств: «Града Божого» (*civitas Dei*) та «Града Земного» (*civitas terrena*). Окрім того значним здобутком в еволюції думки середньовіччя є становлення «семи вільних мистецтв», основоположником якої є Марціан Капелла. Наслідком створення його концепції стало зародження шкіл при монастирях, як осередків культури та освіти, а пізніше нової системи філософсько-теологічної думки – схоластики. Таким чином, розвиток філософії Середньовіччя базувався на становленні людини, як феномену істоти духовної та дослідження природи людини через призму богословських вчень. Зокрема, такі ідеї активно розвивали Антіохійська школа та на противагу їй Александрійська школа, які стали відомими завдяки різності методів трактування священного писання. Також феноменом цього часу є поява нового явища – догматичної свідомості як такої, яка здатна мислити себе в рамках догматів.

Філософія Нового часу характеризується зміною станового ладу та становленням капіталізму, бурхливим розвитком науки та техніки, що також називають епохою Великих відкриттів. Цей період абсолютно відмінний від середньовіччя, оскільки попередня філософія людини духовної та теоцентризму зникає, і залишається лише натурфілософія, відношення та пізнання людини та природи. Загалом філософи Нового часу поділяються на дві групи: раціоналісти та емпіристи. Раціоналісти вважали за

основу свого пізнання метод згідно якого способом пізнання є розум. Емпіристи на противагу раціоналістам вважали за метод пізнання чуттєвий досвід, який є джерелом знань.

Отже можна зрозуміти що сталася кардинальна зміна в усіх сферах людського суспільства, яка спонукала людей змінити філософські погляди на світ та стала підґрунтям наукової революції. Що було причиною таких різких змін? Відповідь на це питання криється в перехідному періоді між вищеразглянутими епохами. Таким періодом і став Ренесанс.

Конфлікт середньовічного вчення та абсолютно протилежного йому вчення нового часу протікає в період епохи Відродження. Цей феномен яскраво виражений в зміні строгих догматичних поглядів філософії середньовіччя на гуманістичне світосприйняття людської свідомості, неприйнятності офіційної католицької релігійності. Таким чином можна визначити наступну схему трансформації ідей догматичної епохи середньовіччя на атеїстичні постулати нового часу: Теоцентризм→Антропоцентризм(християнський)→Антропоцентризм

Період Відродження також цікавий причиною своєї появи не лише як еволюція до капіталістичної системи світу, а також як виявлення волі людини до свободи та протистояння несправедливості. Цей аспект Ренесансу ґрунтується на утисках певних груп людей та недоліках епохи середньовіччя як такої, яка потребувала змін.

Зокрема такими нетерпимими для суспільства стали наступні явища середньовіччя:

- Інквізиція
- Работоргівля
- Поява Індульгенцій
- Католицька доктрина «справедливої» війни (хрестові походи)
- Абсолютна політична влада церкви
- Поява ордену ієзуїтів з прямою підпорядкованістю Папі Римському як політичної служби при Ватикані
- Продаж церковних посад

Вищезазначені фактори стали причиною падіння авторитету церкви в суспільстві, перегляду світосприйняття як такого, де догмати не є обов'язковими та поява групи нових християнських течій, які мають назву протестантизм. Таким чином суспільство відторгнуло теоцентричну систему світу через недосконалість її з соціальної точки зору.

Проте тоді перед нами постає інше питання: чому результатом цього процесу відторгнення строгих канонів та правил стала епоха Великих відкриттів?

Відповідь на це питання можна знайти в передумовах виникнення даного філософського періоду. Таким підґрунтям можна вважати протистояння нових поглядів протестантизму з класичними католицькими догматами, результатом якої стало відторгнення і тих і інших. Зокрема філософ та видатний письменник цього періоду Д. Дідро в своїй повісті «Монахія» зобразив жіночий монастир як місце розпусти, що може служити яскравим прикладом антиконфесійної пропаганди епохи просвітництва.

Незважаючи на таке неприязне відношення до релігії він, як і більшість мислителів епохи Просвітництва був сторонником «деїзму» (філософського напрямку, що сприймає Бога таким, який створив цей світ, проте не визнає решти надприродних та містичних явищ, зокрема двоїсту природу людини, Священне Передання і т.д.).

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що процес трансформації церковної епохи Середньовіччя на гуманістичну епоху Просвітництва протікав через період, який має назву Ренесанс. Саме він і вмістив конфлікт старих та нових поглядів і показав філософське мислення людини таким, що прагне до свободи й не терпить обмеження строгими рамками.

Лифар Дмитро, студент 1 курсу, с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет бізнесу і природокористування України

СТАВЛЕННЯ ЛЮДЕЙ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Серед найгостріших екологічних проблем населення України визначає проблеми засмічення природи побутовими відходами, проблему забруднення атмосфери шкідливими викидами. Щоправда ці зазначені проблеми турбують вже дещо меншу частку громадян. Далі, за пріоритетністю йдуть проблеми знищення лісів та неякісної води. Дещо менша частка українського населення переймається наслідками Чорнобильської аварії (33%) та актуальною в глобальному вимірі проблемою зміни клімату.

Більша частина населення України не розглядає екологічну складову як невід'ємну компоненту поняття «сталого розвитку» суспільства. Натомість, громадяни розуміють «сталий розвиток» переважно як результат зростання економіки.

Більшість людей вважають, що неможливе економічне зростання без шкоди довкіллю. Примітно, що на Заході та в Центрі України у можливість економічного зростання без шкоди довкіллю вірять відчутно більше людей, ніж на Півдні та на Донбасі.

Мешканці Заходу, Центру та Півдня України оцінюють екологічну ситуацію відчутно краще, ніж мешканці Сходу та Донбасу.

У контексті розуміння населенням України поняття «екологічних прав» можна відзначити відносно нехтування саме демократично-правової складової цього поняття. Переважна більшість громадян, розуміє екологічні права суто як право на безпечне для життя та здоров'я людини довкілля. При цьому значно менша частина населення України вкладає в поняття «екологічних прав» таке розуміння, як вільний доступ до правдивої інформації про стан навколишнього природного середовища. Люди не мають бажання брати участь у розробці та здійсненні заходів щодо охорони довкілля або участь в обговоренні питань. Ще менше людей розуміють «екологічні права» як

право судового оскарження порушення екологічних прав або оскарження дій чи бездіяльності посадовців щодо порушення цих прав громадян.

В українському суспільстві, очевидно, ще немає усталеної традиції захисту своїх екологічних прав нарівні із іншими правами. Майже ніхто нікуди не звертатимуться в разі порушення їхніх прав на здорове та безпечне довкілля. Дуже малий відсоток громадян звертатимуться передовсім до засобів масової інформації та дещо менше – до місцевих органів влади. Ще менший відсоток людей вважає за доцільне звертатись до правоохоронних органів України: до суду, поліції чи прокуратури.

Позитивним сигналом є готовність населення України вживати деяких заходів в своєму побутовому, повсякденному житті, що можуть позитивно впливати на екологічну ситуацію чи бодай обмежувати негативний на неї вплив. Так, наприклад, економно використовувати світло, воду та електроприлади, готові купувати енергоощадну техніку та утеплювати власний будинок чи квартиру. Дещо зросла частка тих, хто готовий для покращення екологічної ситуації сортувати побутові відходи. Можна припустити, що популярність деяких з вище зазначених заходів продиктована не стільки глибокими екологічними переконаннями, скільки міркуваннями економічного характеру, та пов'язана передовсім із потребою економії на вартості житлово-комунальних послуг, які відчутно зросли в Україні протягом останніх років.

Люди стверджують, що забирають з собою усе те сміття, яке утворилося на відпочинку у зелених зонах (у лісі, біля річки, озера тощо). Однак, ці самі люди визнали, що спалюють суху рослинність, опале листя та побутове сміття біля свого будинку (на городі чи на дачі), чим, відповідно, забруднюють атмосферу.

Ємець Анастасія, студентка 1 курсу, с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЛЬ ЦЕРКВИ У ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА У НОВІТНЬОМУ ЧАСІ В ЄВРОПІ.

Християнство офіційно виникло близько 2000 тисяч років тому. Однак, як відомо, зародилося воно набагато раніше (Іудаїзм). На мою думку, першими християнами можна вважати Адама і Єву. Їх нащадки намагаючись збудувати Вавилонську вежу були покарані Богом і розділені на сотні народів. Бог обрав народ Ізраїлю священним. Тому, Іудаїзм і став основою християнства.

За перші три-чотири століття Нової ери до християнства долучилася велика кількість людей. Християнство стає наднаціональною релігією. А Візантія стає її центром і проводить місіонерську діяльність у різних кінцях світу.

У VI-XIV столітті відбувся перехід від Античної до Середньовічної християнської релігії. У 1054 році стався великий розкол християнства, в результаті якого утворилося

дві його гілки – Римський і Константинопольський патріархати, які пізніше перетворилися на православну і римо-католицьку церкву.

Засади християнства Середньовічного періоду були сформовані Августином у IV-V ст. н.е., який створив вчення «Про божественну благодать».

Згідно з цим вченням, церква стає єдиним джерелом зв'язку між Богом і людиною, тільки церква може залучати людей до віри і забезпечити їй вічне життя з Богом у раю, і лише церква може відпускати людині гріхи. З цього патріарх вважається «намісником» Бога на землі, тому всі повинні його поважати, слухати, він має бути наділений великою владою. Для підкорення усвіх бажаннм церкви, використовувалися методи тиску на людину та сім'ю загалом. Всі зто йшов проти волі церкви, мали бути покарані. До людей застосовували: анафеми, відлучення, інтердикти.

Виникає питання, чому люди слухалися церкву, виконували все що хотів патріарх, і дозволяли себе повністю контролювати так довго? Думаю, основна причина того, чому ідея церкви в такій тиранічній формі існувала так довго – це та, що церва давала людям хоч якісь пояснення на питання про цей світ та роль людини у ньому. Наука не була готова давати пояснення, тому люди вірили церкві, як наймогутнішій організації цілковито, абсолютно.

Церква боялася будь-яких протилежних думок які могли б зруйнувати її авторитет як картковий будиночок. Тому, почалися постійні переслідування діячів науки, музики, мистецтва. Та чим більша дія, тим сильніше є протидія. Ніякі гоніння не зупинили стрімкий розвиток науки, яка відтіснила думки, погляди і переконання релігії на другий план і змогла дати пояснення багатьом фізичним і біологічним явищам, які до цього пояснювалися як благо чи покарання послані від Бога.

Так, наука стала причиною віддалення людей від релігії.

Дика Єлизавета, студентка 1 курсу, с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РОЗУМІННЯ ОБРАЗУ РЕЛІГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Для початку, що таке релігія в сучасному суспільстві? Чи можемо ми називатися релігійними і в якого Бога потрібно вірити? У кожної релігії в світі є свій верховний Бог. І він, безумовно, стежить за всіма нами протягом багатьох років, і в залежності від того як люди йому моляться, допомагає одним і карає інших. Іншими словами, Бог – це спостерігач і суддя, а релігія – це поклоніння надприродним силам, яких варто боятися і поважати.

Якщо ж вивчати кожну релігію детально, то у них завжди знаходяться загальні подібні риси. У кожної з них є свій звід правил і норм поведінки. І звичайно, за недотримання їх слід дуже жорстокий покарання – вічні муки. І звичайно ж ці правила були створені для того, щоб вселити людям ще більший страх. Адже як ми всі

розуміємо «безгрішних» людей не буває, та й не буде, отже кожна віруюча людина буде молитися в десятки разів більше, «замолюючи» свої проступки, щоб не «потрапити в пекло». Хіба це не нагадує маніпуляцію людьми в своїх цілях? Хіба це не гріх? Але невже Бог передав нам ці правила, хоча сам порушує їх? Або ж тут щось не так. Уявімо самий початок, коли Бог створював людство. Багато джерел сходяться в тому, що Бог створив нас за образом і подобою своєю. Отже, заклав в нас ті ж якості, що притаманні і йому, і при цьому хотів щоб люди поклонялися йому. Не думаю, що сам він став би поклонятися кому-то. Так як же тоді все виходить – Бог створює людей, хоче зробити їх вільними і створює для них правила. Щось не логічно. І більше нагадує лицемірство, і маніпуляцію. Чи не схоже якимось на сутність пізнала всі таємниці світу.

Хоча, якщо звичайно тут немає ще більшого задуму і розрахунку. Адже як можна дати комусь справжню свободу? Дозволити робити що хоче, але це не дає йому свободу, адже формально він робить те, що йому дозволили. Але от якщо дати йому заборона, на будь яку дію, то ось тут починається найцікавіше. Оскільки, тоді виникає дилема, вибір чого і визначає справжню свободу. Не просто так в раю було одне єдине дерево з заборонаю, з метою, щоб хтось цю заборону порушив, вибрав свій особистий шлях, інший шлях, а не той який йому «видали». Якщо з цього боку поглянути на всі події, то вимальовується дуже точна картина. Бог створив людей, він хотів їх створити за образом і подобою своєю, але у нього не вийшла тільки одна деталь – дати їм своє власне «Я», дати їм право вибору, справжню свободу. Але він знайшов рішення – створити ситуацію, в якій людина робить свій власний вибір і стає повністю незалежним від нього, і всупереч його словами робить свій вибір. Після цього Богу вже не потрібно втручатися в життя людей, він створив воістину найбільше своє творіння, створив свободу.

Отже якщо це було його справжнім об'єктом, то в подальшому немає ніякого сенсу ні контролювати, ні допомагати, а просто не втручатися в подальші події. Тобто Бог просто залишив людству право вибору в усьому. Створювати собі подібних, розвиватися, виживати, творити і руйнувати. Саме через здатність людини до руйнування, або навіть вірніше сказати саморуйнування і була придумана релігія і склепіння правил, яка дозволяє контролювати пориви людей до руйнування, шляхом маніпуляції. І, можливо, саме тому ми зараз живемо в тому світі, який знаємо. З усіма його благами і багатствами. Звичайно не без вад, адже ніхто не ідеальний.

Махов Олег, студент 1 курсу, с.т.н., гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Чорноморденко Д. І., кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність проблеми моральних цінностей та виховання зумовлена кризою сучасного суспільства, в якому сталося розмивання моральних норм, значущості

інституту сім'ї, духовних цінностей, що ускладнює процес морального становлення дітей дошкільного і шкільного віку. Моральне виховання сприяє формуванню гармонійної особистості, яка усвідомлює моральні норми і цінності, що визначають основу стосунків між людьми в суспільстві [1].

Духовно-моральне виховання – організований цілеспрямований виховний процес сприяння духовно-моральному становленню особистості, що веде до опанування і прийняття дітьми ієрархії духовних цінностей християнської цивілізації, укорінених у тисячолітній спадщині православної культури України з часів Київської Русі.

Духовно-моральне виховання передбачає формування у представників підростаючого покоління на засадах православних цінностей таких рис духовної свідомості, як: почуття (сумління, обов'язку, віри, відповідальності, патріотизму); індивідуального духовного обліку (терпіння, послуху); особистої позиції (здатності розрізняти добро і зло, прояву самовідданої любові (до ближніх), готовності до подолання життєвих випробувань); духовно зумовленої поведінки (готовності до служіння людям і Батьківщині, проявів духовної розсудливості, милосердя, доброї волі) [2].

Можна чітко виділити проблеми реалізації духовно-морального виховання в сучасних умовах. Так на сьогоднішній день можна назвати чимало перешкод в реалізації духовно-морального виховання на традиційній православній основі. Головними є:

1. Руйнування і криза сім'ї, вкрай низький рівень духовно-моральної культури більшості сучасних батьків. Некомпетентність сім'ї в питаннях духовного становлення і виховання дитини, втрата сімейного функції передачі дітям значущих культурних і життєвих цінностей. Як наслідок – необхідність педагогічного супроводу сім'ї в питаннях духовно-морального виховання дітей.

2. Відсутність узгодженості впливу на духовно-моральне виховання дітей та молоді різних соціальних інститутів: сім'ї, освітніх установ, Православної Церкви, державних і громадських структур.

3. Політична проблема: держава, покликана виконувати важливу функцію в духовно-моральній освіті і вихованні, не має сьогодні чіткої ідеологічної позиції. До сих пір немає цілісної програми по духовно-моральному вихованню в масштабах країни або регіону, не сформульовані чіткі цілі і завдання, не позначені пріоритети, відсутні відповідні органи управління.

4. Руйнування традиційного укладу життя: заснованого на православному світосприйнятті звичаїв, традицій, відносин, правил доброго і благочестивого життя, традиційного розпорядку дня, тижня, року.

5. Непідготовленість більшої частини населення до сприйняття духовного змісту традиційної культури. Як наслідок – необхідність здійснення системи просвітницьких заходів з підготовки суспільства до реалізації православно-орієнтованих педагогічних програм.

6. Відсутність в країні культурологічного навчального курсу (що включає розгляд всіх компонентів православної культури) для різних рівнів системи освіти. Та відсутність кваліфікованих вчителів для викладання курсу.

7. Економічна проблема. У той час як величезні гроші витрачаються на впровадження різних програм ліберального характеру, немає коштів на розробку і створення навчально-методичної та інформаційної продукції для викладання основ православної культури; на духовно-моральне просвітництво населення і підготовку педагогів.

Культура як сукупність і єдність різних цінностей веде людей до духовної свободи. Духовні цінності наповнюють сенсом життя кожного, відкривають дорогу в майбутнє. Суспільство, яке цінує духовність, чекає велике майбутнє. Виховання і розвиток у сучасній молоді моральності і високої культури є найважливішим завданням в процесі становлення особистості [3].

Тому, на мою думку, духовність приходить до людини через літературу, мистецтво, народну мудрість, звичаї, культурні традиції, науку і освіту. Духовно багата людина завжди виділяється навіть в повсякденному житті.

Література

1. Максименюк А.А. Формування моральних цінностей та морального виховання у дітей. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://trostvn.silrada.org/formuvannya-moralnyh-tsinnostej-ta-moralnogo-vyhovannya-u-ditej/>
2. Морально-духовне виховання. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://krozkakrokom14.blogspot.com/p/blog-page_10.html
3. Проблеми морального виховання молоді. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <https://dovidka.biz.ua/problemi-moralnogo-vihovannya-molodi/>

Богаш Валерія Едуардівна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

РЕЛІГІЙНІ СЕКТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ

Наша країна традиційно багатоконфесійна, усю її історію люди, що сповідують різні релігії, жили пліч-о-пліч один з одним, з повагою ставлячись до права сусіда вірувати по-своєму, вільно й свідомо вибирати свої релігійні переконання. Але саме цього права прагнуть позбавити людину тоталітарні секти.

Що ж таке тоталітарна секта? Поняття «секта» ще не має чіткого наукового визначення в соціології й психології, хоча в міжнародній практиці зустрічається досить часто для того, щоб вважатися цілком устояним юридичним терміном. У соціальному аспекті сектою можна назвати організацію або групу осіб, замкнених у своїх вузьких інтересах (у тому числі й культових), що не збігаються з інтересами суспільства, що прямо суперечать їм. У психологічному аспекті тоталітарна секта, або деструктивний культ, - це авторитарна ієрархічна організація (релігійна, філософська, політична, психотерапевтична, освітня, комерційна та ін.), що практикує облудне вербування й

контроль свідомості своїх послідовників, що будується навколо харизматичного лідера, який й використовує у своїй діяльності різні психотехніки в комбінації з гіпнозом, впливом, викликає психологічну дестабілізацію особистості, відключає критичне мислення (що вводить людину в змінений стан свідомості), здійснює загальний (тотальний) контроль над усіма без винятку сторонами життя адепта, складає практики, правила поведінки, норми спілкування і т.д., що суперечать нормам етики й моралі, прийнятим у суспільстві.

На першому етапі вживається спроба підлестити, здійснюється бомбардування так званою «любов'ю». Людині говорять: «ти розумний, здатний, ти вибраний для великої місії». При цьому роздувається почуття власної значимості й важливості. Усе це відбувається в теплій і серцевій атмосфері, і в людини не виникає підозр. У ряді сект обіцяється робота, зайнятість, навчання на курсах лідерів, проповідників. Принадами є також Біблія, використання християнської символіки, обговорення проблем людини, сенсу життя і т.п., посилення на загальнолюдські цінності. При цьому експлуатується прагнення людини, особливо молоді, до нових незвіданих галузей знань. Вербувальники культу, вправні в оцінці передбачуваних клієнтів, найчастіше звертаються до тих, хто перебуває в нестійкій соціальної і психологічній положенні. «Виділяються наступні ознаки вербувальника: це найдружніша людина, яку ви коли-небудь зустрічали; це людина, занадто зацікавлена у тому, що й вам, як він з'ясував, подобається робити; той, хто обсипає вас компліментами й похвалами й холоднокрівно оцінює, що з вас можна побрати: ентузіазм, енергію, фізичну або інтелектуальну силу, гроші, квартиру; той, у кого є всі відповіді на всі питання».[1]

Сучасна структура нових сект певною мірою схожа на яйце, де “жовток” відтворює символ ідеалізованого угруповання, яке є носієм певного “таємного знання”, “білок” — соціально-презентативний прошарок, який формується і зосіб, що поділяють ціннісні положення “легенди”. Натомість “зародок” — це лідер секти, який живиться за рахунок членів організації, успішно зростає, максимально використовуючи їх як поживу. Міцною шкарлупою служить “легенда”.

Небезпека подібних організацій полягає в тому, що за рахунок ціннісних ідеалів молоді побудувати досконаліше суспільство та її активної діяльності під прапорами секти, навіть за відсутності інформації про її справжню ідеологію, у населення формується позитивне ставлення до секти як такої, тобто, коло соціальних прихильників серед громадян України зростає і саме і з цього кола, зазвичай, приходять нові члени.

Але є ще одна умова успішного розвитку секти: наявність харизматичного лідера. Отець Йоким Ярослав Ковальчук, посилаючись на цілу низку зарубіжних досліджень, у своїй книзі “Деструктивна практика сучасного сектантства” пише: “Засновниками сект найчастіше бувають особистості сильні духовно, сповнені привабливим для інших переконанням у власній ролі божественної місії... люди дії, а не мислителі. Незалежно від того, якою б нелогічною була ідея, котру вони пропагують, чи мета, до якої вони прагнуть, протийхпереконання усі роздуми виявляються безсилями... Таким чином, вчитель (провідник) — це релігійний мислитель, який прагне поширювати свою віру,

мислитель, що не передбачає роздумів. Його логіка примітивна, а закономірності та співвідношення не беруться до уваги...

Провідник групи має привілей безпосередньо розпоряджатися засобами насилля, які збільшують ефективність його влади, а якщо вмовляння не принесе результату, він застосовує примус стосовно не слухняної особи... Провідники багатьох деструктивних сект, які посилаються на Біблію, не мають явного консумпційного підходу до життя. Видається, що вони також визнають Божий авторитет і готові підпорядкуватися біблійним наказам, однак в спосіб, в який самі інтерпретують Біблію і Божі накази, уможливають маніпуляцію людьми і мають над ними контроль..."[2]

Прикладами найвідоміших сект на території України є представники Білого братства, які вербують людей через соціальні мережі. Там з'явилася велика кількість груп, в яких просувають "творчість" Марії Деві Христос.

Діяльність секти почалася ще на початку 90-х років, коли розвалився Радянський Союз, й Україна проголосила свою незалежність. Біле братство заснував фахівець в області психічного впливу на людину Юрій Кривоногов. Саме ця людина працювала над проектом створення людини з повністю контрольованою свідомістю. Офіційно Біле братство було зареєстровано у березні 1991 року і його вплив почав швидко поширюватися на країни колишнього СРСР. В кінці того ж року з різкою критикою секти виступила Українська православна церква Київського патріархату. У результаті Цвігун піддали анафемі, її оголосили самозванкою. Під час розслідування справи Білого братства, оперативникам вдалося з'ясувати, що за сектою стоять люди, які причетні до КДБ. Через нове божество вони намагалися змусити людей повірити в те, що СРСР потрібно відродити. У 1975 році Маршалл Епплуайт та Бонні Неттлз створили секту Ворота раю, члени якої поступово готувалися до суїциду, оскільки Земля повинна була зіткнутися з кометою Хейла-Боппа.

Засновник Воріт Раю обіцяв своїм адептам, що після самогубства вони покинуть свої тіла й вирушать у подорож на космічному кораблі. Їм також потрібно було на завжди забути свою сім'ю.

Готуючись до суїциду члени секти пили лимонний сік, який повинен був очистити їхні тіла. 39 осіб приспали себе фенобарбіталом, змішаним із пудингом або фруктовим желе, який запили горілкою. Після цього вони натягнули на голови пластикові мішки, щоб задихнутися увісні.

Самою ж страшною сектою вважається Храм Народів, який був заснований "проповідником" Джимом Джонсом. Попадавши туди, люди втрачали свободу. Джонсу вдавалося домагатися підкорення людей погрозами, побиттям та образами. Очевидці розповідали, що його проповіді були більше схожі на політичні мітинги. В одному з селищ він намагався побудувати "кооперативний соціалізм". Там часто лунав гімн Радянського Союзу, а одна з вулиць навіть носила ім'я Леніна. У підсумку в 1978 році приблизно 1 тис. осіб вчинили самогубство. Однак про точні причини смерті жителів селища й до сьогодні немає достовірних даних.[3]

Література

1. Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культурах // Журнал практического психолога. – 1996. – № 3. – с. 76-82.
2. Гридковець Л. Вплив деструктивних культів і сект. -2015.
3. <http://dc.lviv.ua/christian-psychologists/grydkovec/3430-destruktivniy-vpliv-kultovogo-mislennya-na-duhovno-psihologchn-procesi-osobistost-v-period-osobistsnih-kriz.html> (дата звернення 17.11.2019) ;
4. Релігійні секти : найвідоміші приклади та як не потрапити до лав сектантів. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20181110-religijni-sekty-najvidomishi-pryklady-ta-yak-ne-potrapyty-do-lav-sektantiv/>

Борисенко Руслана Василівна, магістр 1 року навчання факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРО ЄДНІСТЬ НАУКИ, ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНУ ДОБУ

Питання про можливість заміни людини машиною і створення штучного інтелекту залишається дотепер відкритим і становить інтерес для представників багатьох галузей діяльності людини.

Філософія найменше зацікавлена в тому, щоб поставити розвитку кібернетики - цієї важливої галузі сучасної техніки і її теорії - будь-які раз і назавжди замовлені межі. Встановлення «меж пізнання» взагалі справа невдячна і філософії, на відміну від неокантианської.

Страх перед машиною опанував розуми в епоху романтизму у зв'язку з розпочатою інтенсивною механізацією суспільства, хоча своїми коренями дана традиція веде ще в первісний світ магії і похоронних ритуалів. У наелектризованій атмосфері тієї епохи народжувалися процеси і стимули магічного характеру, що опановували душами і вселяли жах до механізації суспільства. Підземні духи або, за висловленням А. Терца, “человекообразные автоматы, отталкивающие своей безжизненностью и вместе с тем привлекающие красотой и свойствами чудесно оживающей вещи”, вселялися в парові казани і портрети, що несуть печать прокльону – мерця, штучного супутника і двійника людини, що у ролі примари або робота виходив у герої епохи. “Заводная кукла тогда почиталась вершинным достижением техники, и это имело смысл: техника – в идеале, в потенции – стремилась заменить человека воскресшей вещью... Машина, обросшая правдоподобной человеческой плотью, оживший мертвец составляли скрытую схему, основу основ реализма и оказывали огромное завораживающее воздействие на общество и художников слова”.

Протягом розвитку людства темпи зростання економіки безперервно збільшувались. Часом – поступово, часом (особливо в результаті промислових революцій) – стрибкоподібно. Цей процес триває до сьогоднішнього дня. І якщо той

темپ зростання, який зберігався в останні 50 років, залишиться незмінним, то населення планети до 2050 року стане багатшим у 4,8 рази. А до 2100 року – в 34 рази. А якщо станеться ривок, який пророкують деякі експерти і який можна порівняти з двома попередніми промисловими революціями, то економіка почне подвоювати темпи свого зростання кожні два тижні. Цей стрибок може бути пов'язаний з вибухоподібним розвитком інтелекту і появою штучного надрозуму.

Дослідження штучного інтелекту, що почалися ще в минулому столітті, привели на даний момент до таких важливих досягнень, як створення міцної статистичної та інформаційно-теоретичної бази для машинного навчання і маси комерційно успішних програм у різних сферах діяльності.

Треба зазначити, що саме найменування “штучний інтелект” фактично має метафоричний характер. Творці систем класу ШІ (штучний інтелект) не керуються психологічними структурами, що властиві процесам людського мислення. Зіставлення природного інтелекту зі штучним робиться тільки за результатами їхнього функціонування. Необхідно додати, що штучний інтелект на сьогоднішній день не може претендувати на яке-небудь зіставлення з поліфункціональністю і безмежними здібностями людського інтелекту. Але за окремими своїми параметрами комп'ютерні системи здатні значно перевершувати відповідні можливості людини. Спираючись на це, В.П. Зінченко називає комп'ютер не штучним інтелектом, а інструментом інтелектуальної дії або уречевленим інструментом інтелекту, що може істотно полегшити, прискорити, підвищити точність прийняття рішення. Великі надії нині покладаються на нейрокомп'ютери, що значно підсилять можливості “штучного інтелекту” і, за думкою фахівців, зрештою перевершать інтелект свого творця.

Але припустимо, що людина спромоглася створити інтелект, що перевищує свій власний. Що буде з людством? Яку роль гратиме людина? І чи потрібно в принципі створення штучного інтелекту? Інтелектуальна система цілком може мати свої бажання і поводитися не так, як нам хотілося б. Таким чином, постає проблема безпеки. Чи не вийде так, що, як тільки електронний мозок досягне людського рівня, людство виконає свою історичну місію (на кшталт динозаврів) і не буде потрібне більш ні природі, ні Богові, ні просто доцільності?

Машинна цивілізація – це не вигадка фантастів, а цілком обґрунтована реальність. Інша справа, чи хочемо ми її і чи так вона потрібна нам? Оскільки роботи в принципі можуть мати основні властивості біологічних систем, їх можна віднести і до “живих істот”, якщо розуміти цей термін досить широко. Створюючи досконалих роботів, людина створює і нове життя – “життя роботів”, – високоорганізоване, але дуже своєрідне і не схоже на наше власне життя. Зараз же відбувається створення роботизованого “безлюдного” простору. Вважається, що роль людини в такому просторі зведеться тільки до складання програм, налагодження і ремонту устаткування. Ця тенденція вже спостерігається в розвинутих країнах, де все більша чисельність населення зайнята в цій сфері.

У ході розвитку техніки і створення все більш могутніх систем штучного інтелекту, коли вже і серце людини навчилися замінити природним, виникає питання про можливість “заміни” у майбутньому розуму людини штучним. М.А. Бердяєв,

наприклад, не бачив принципових труднощів у можливості впровадження техніки в органічне життя і навіть заміну його, але вважав це впровадження згубним для цивілізації. У такому разі людина може перестати існувати як особистість, індивідуальність.

За ствердженням О.І. Ракітова, можна вже говорити про те, що наступила ера початкової “кіборгізації” людини – епоха протокіборгів. При цьому протокіборги є деякою заявкою на зміну характеру антропологічної еволюції, що давно перестала бути суто біологічним процесом.

З цією думкою можна цілком погодитися. Додамо, що творці штучного інтелекту часто не задумуються про необхідність цього створення і про його можливі наслідки, у тому числі і соціальні, які детально простежуються.

Один з основоположників кібернетики Н. Вінер писав: “Майбутнє залишає мало надій для тих, хто очікує, що роботи створять для нас світ, у якому ми будемо звільнені від необхідності мислити. Світ майбутнього зажадає ще суворішої боротьби проти обмеженості нашого розуму, він не дозволить нам лежати на ложі, очікуючи появи роботів-рабів”.

Бурбан Ольга Валентинівна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ: СЬОГОДНІ ТА СТОЛІТТЯ ТОМУ

Шлюб – є своєрідним «скелетом» всього суспільства. З плином часу взаємовідносини між подружжям змінювалися, інколи в кращу сторону, а інколи в гіршу. Але не зважаючи на це, основною метою шлюбу є щастя та взаємопорозуміння її членів. Хіба не про це мріє кожна людина? Чи обов’язково чоловікові та жінці дотримуватися моральних цінностей для досягнення цього щастя?

Подружнє життя потребує немало докладених зусиль, терпіння та віри. Візьмемо до уваги, наприклад, наших дідусів та бабусь. Рідко можна було побачити такі пари, які розлучалися, залишали один одного (їх практично не було), адже вони належали до того покоління, яке долало будь-які труднощі разом. А в сучасному суспільстві кількість розлучень дуже велика, люди необдуманно розбігаються в різні сторони, при цьому знецінюючи саме поняття сім’ї. Внаслідок - діти «напівсироти», в яких вже скалічене дитинство, втрата нею картинки «батька та мами», матері-одиначки, які розчаровані в чоловіках, багаторазові безчесні союзи, розпуста. І про яке щастя може йти річ?

На мою думку, проблема полягає в тому, що з розвитком ми почали вилучати і з свого повсякденного життя не стільки традиції, порядки минулого, а стільки те, що вони в собі несли. Класичний розпис чи вінчання – в минулому головна умова

утворення родини і не як інакше. Ви гадаєте, що подружжя дуже хвилював той папірець? – Ні, документ розпису засвідчував, що чоловік і жінка приймають вірність один одному, - це перший відповідальний крок їх майбутнього спільного життя, а їхні розписи не звичайні мазки чорнила на аркуші. Тому говорячи про популярні громадянські шлюби, я вважаю, - це хороша можливість зняття з себе багатьох обов'язків і невпевненість у своєму виборі. Звичайно бувають виключення, але вони не повинні характеризувати все суспільство, як це зараз і відбувається.

Велику роль також відіграє мораль особистості, яка може впливати із суспільства та уряду, релігії чи особистих принципів. Коли моральні цінності впливають із суспільства та влади, вони, за необхідності, можуть змінюватись, коли змінюються закони та мораль суспільства (приклад впливу змін законів на моральні цінності наведений у попередньому абзаці). Звідси чоловік та жінка повинні розуміти чи співпадають їх життєві позиції, уподобання та з якими недоліками вони згодні миритися.

Моральні цінності також впливають із власного "я". Це чітко продемонстровано у поведінці старших немовлят та маленьких дітей. Якщо дитині було заборонено торкатися чи брати певний предмет на початку, вони знають достатньо, щоб повільно озирнутися через плече, щоб побачити, чи спостерігають вони, перш ніж торкатися цього предмета. Не потрібно навчати такої поведінки; це інстинктивно. Однак, коли будь-яка форма дисципліни застосовується для зміни поведінки дитини, дитина набуває всередині себе здатність відрізнити його правильну поведінку від неправильної поведінки. Тепер дитина може робити правильний вибір, спираючись на власні знання. Вибір, який робить людина з дитинства до дорослого життя, знаходиться між забороненим і прийнятним, добрим або жорстоким, щедрим або егоїстичним. Людина може за будь-якої сукупності обставин вирішити робити те, що заборонено. Якщо ця людина володіє моральними цінностями, протилежність їм зазвичай призводить до провини.

Релігія - ще одне джерело моральних цінностей. Більшість релігій мають вбудовані списки «до» та «ні» - набір кодів, за якими повинні жити його прихильники. Люди, які є послідовниками певної релігії, як правило, показують, що сліdkують за поведінковим кодом цієї релігії.

Шлюб - це потужний творець та підтримка людського та соціального капіталу як для дорослих, так і для дітей, настільки ж важливих, як освіта, коли йдеться про сприяння здоров'ю, багатству та добробуту дорослих та громад. Що стосується дорослих, то справи про шлюб протягом усього життя розбиті виключно на моральному, духовному та емоційному відношенні: одна сторона виступає за особисте звільнення від шлюбу, інша закликає батьків жертвувати заради Бога та / або дітей.

Отже, щастя в подружньому житті не можливо досягнути без моральних цінностей, тому, що без їх відсутності не буде не тільки любові, а й відбудеться крах самого поняття шлюбу. Аналізуючи минуле нам слід брати приклад з наших предків, адже вони набагато ясніше розуміли наскільки важлива сім'я.

Ганцева Катерина Олександрівна, магістр 1 року навчання факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТРАНСГУМАНІЗМ: ЧИ ВИЖИВЕ ЛЮДИНА СЕРЕД КІБОРГІВ?

Протягом тисячоліть людство намагалось досягнути навколишній світ та себе в ньому. Усі світові філософи досягли високого рівня у цій нелегкій справі, щоб ми, прості люди, також змогли дізнатись хоч щось про це. У результаті ми маємо безліч філософських напрямків та теорій, що виникали в тій чи іншій сфері та галузі знання. При чому, історія філософії показує нам, що часто мислителі вступали в палкі дискусії між собою, формуючи протилежні гіпотези та теорії. Від широких, «розмитих» об'єктів своїх досліджень вони поступово приходили до вузькоспеціалізованих сфер уже наукового знання. Таким чином, сучасна філософія загалом та філософія науки зокрема працюють на межі з іншими не менш специфічними науками.

Сучасність вимагає від філософії швидких темпів розвитку. Якщо ще декілька століть тому нагальною була проблема осмислення людського мозку, процесів мислення та пізнання, то сьогодні філософії необхідно аналізувати не лише людський інтелект, а ще й машинний. Перш ніж говорити про обмеженість останнього, маємо мати на увазі, що не існує одностайної відповіді відносно меж людського мислення. Автори праці «Машина і людина, кібернетика і філософія» нагадують, що ідеалісти схильні обмежувати людські здатності до мислення, у той час як марксистсько-ленінські філософи, які є представниками матеріалізму, стороняться таких дій. І що ми маємо? Невизначена навіть у цьому плані філософія повинна аналізувати, у чому проблема кібернетики, чому людський, обмежений чи ні, мозок не може поки що створити необмежене машинне мислення. Звісно, я не філософ і не кібернетик, але з висоти свого дивану можу припустити, що їхня проблема в тому, що кібернетики намагаються створити штучний мозок, який був би схожим на людський, а філософи називають людський мозок обмеженим через те, що він не може здійснювати такі обчислювальні процеси, як комп'ютер. На мою думку, людський та машинний інтелект просто різні за своєю природою та сутністю, тому вони і не повинні бути схожими один на одного. Якщо намагатися створити машину, яка б нагадувала людину, чи буде вона людиною? Ні. А якщо спробувати помістити в мозок людини комп'ютер, який би наділив людину здатністю моментально здійснювати складні обчислювальні операції, то чи залишилась би вона на 100% людиною? Людство уже навіть вигало термін для такого явища – кіборг.

Проблематика штучного інтелекту та його співвідношення з людським активно використовується не лише філософами, а й режисерами фільмів, розробниками ігор, художниками і т.д. Найчастіше вони демонструють ситуації, де люди використовують роботів/машини в якості рабів. І в цьому є сенс, оскільки наразі ми використовуємо машинний інтелект для полегшення своєї праці. Діячі мистецтва на даний момент бачать декілька варіантів розвитку цієї теми:

1. Носії штучного інтелекту підіймають бунт і постають проти людства, знищуючи його або хоча б прагнуть до цього (фільм «Термінатор», «Прометей»);
2. Машини використовують людей у своїх цілях (фільм «Матриця»);
3. Роботи і люди в кінці-кінців живуть незалежно один від одного. Таку вимогу перед кібернетиками ставлять і автори уже згадуваної праці. (відео-гра «Mass Effect»);
4. Машини та люди живуть разом, але тут гостро постає етичне питання (фільм «Той, що біжить по лезу 2049»).

Але всі ці варіанти можливі лише в далекому майбутньому.

Та на сьогоднішній день межі машинного інтелекту існують і визначаються межами людського, оскільки саме він повинен створити такий комп'ютер, який би міг усвідомити себе. Будь-яка комп'ютерна програма зараз – це породжена людським розумом модель реального або уможливленого процесу. Ці процеси виникають з нашого досвіду і думки. Рідко буває так, що комп'ютерні програми відображають їх до нашого остаточного задоволення. Таким чином, хоча наші програми є ретельно спрацьовані сукупності символів, вони безперервно розвиваються: ми змінюємо їх у міру того, як наше сприйняття моделі набуває все більшої глибини, розширюється і узагальнюється, до тих пір, поки модель не досягне бажаного рівня. При всій своїй потужності, комп'ютер вимогливий і прискіпливий. Йому потрібні вірні програми, і те, що ми хочемо йому сказати, має бути виражене точно в кожній дрібниці. Сучасні комп'ютери можуть вражати своїми можливостями, але вони виконують лише ті функції, на які їх запрограмовано. Тож, і людському, і машинному інтелекту є над чим працювати.

Гутак Марія Андріївна, магістр 1 року навчання факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЦІННОСТІ ПОСТЛЮДИНИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДОБИ

Для того, аби прийти до максимально об'єктивного результату своїх роздумів відносно будь-якого предмету чи явища, необхідно абстрагуватись від своїх упереджень та ніби поглянути на нього новими очима. Легко говорити про минулі епохи, бо історики давно створили хронологію подій, філософи історії її осмислили, а культурологи проаналізували культурні надбання. Тому складність у роздумах про свій час полягає в тому, що ми його сучасники, а для того, щоб критично оцінити час/історичну добу, треба знаходитись за його межею. Тож, можливо, по-справжньому зробити це може той, хто не співпадає з ним, хто не йде в ногу з його вимогами та тенденціями, а тому не є актуальним і сучасним. І саме завдяки цьому розриву він більше за інших здатен сприймати свій час. Але це не означає, що цей неактуальний сучасник намагається втекти від свого часу і жити в далекому минулому. Просто ця

дистанція між часом і ним є необхідною для споглядання своєї епохи. А ті індивіди, які сильно співпадають зі своєю сучасністю, стають неспроможними поглянути на неї.

Та майже всі люди в якийсь момент свого життя задаються філософськими питаннями, самі того не розуміючи. Зараз дуже часто з різних куточків інформаційних джерел можна чути критичні роздуми відносно того, в який жахливий час ми живемо. На цьому підґрунті навіть виникли такі носії інформації, які в народі називаються мемами («раніше було краще»). На противагу цьому існують продукти діяльності філософів – велика кількість різних книг. Тож, у них краще виходить відповідати на складні життєві питання. І якими тільки словами вони не обзивали сьогодення: інформаційна доба, суспільство споживання, постмодернізм, метамодерн, постіндустріальне суспільство і т.д., але всі вони наділяють нашу сучасність одними й тими самими характеристиками здебільшого економічну та соціально-культурну сфери життя. Тож, яким є наш час?

Самі назви «інформаційне суспільство» та «суспільство споживання» підштовхують до певних відповідей на це запитання. Сучасна людина схильна споживати матеріальні цінності, бажати споживати, бажати бажати. Проте зараз, на мою думку, можна говорити і про споживання інформації, адже складно уявити пересічного громадянина більш-менш розвиненої країни без нового обчислювального приладу з доступом до інтернету, де зберігається інформація, адже якщо щось потрапило туди, то воно там залишається назавжди. Таким чином змінюються цілі соціальні звички. Якщо ще в минулому столітті було прийнято навчатись в бібліотеках, то зараз це можна робити вдома в комфортних для кожного умовах. Через те, що зростає цінність інформації, виникає потреба в людях, які будуть обслуговувати доступ до їх джерел, тобто щороку збільшується потенціал ІТ сфери, яка забезпечує створення загального інформаційного простору.

Постійна потреба в інформації задовольняється можливістю «скролити» соціальні мережі. Там людина може створити свою копію, а тим самим перетворити себе на джерело інформації, даючи іншим можливість «скролити» і тебе. А все це стало можливим завдяки стрімкому розвитку науки та техніки. У цілому наукові знання стали більш доступними широкому колу людей. Наразі науковці публікують свої статті не в паперовому журналі, який випикує мала кількість людей, а усі вони знаходяться на серверах наукових сайтів та електронних бібліотек. Це призводить до того, що освіта стає більш доступною, а тому можна сподіватись, що з часом населення світу буде ставати все розумнішим.

Дузенко Галина Ігорівна, магістр 1 року навчання факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЧЕЛОВЕКУ НУЖЕН ЧЕЛОВЕК!

Я думаю, что создание искусственного интеллекта в первую очередь негативно повлияет на самого человека. Да, есть много плюсов, таких как разумно действовать в тех или иных ситуациях, так же флора, фауна и экология не будут так страдать как сейчас, этот «человек» будет умнее 99% населения(но вряд ли самого создателя, то есть его интеллект все равно не будет 100% идеальным для всех). Он будет рационален. Все проблемы будет решать умом, а не силой (войны), но обычные люди как уживутся в такой среде искусственных людей или наоборот? Да, он научит детей наукам, моральным принципам, этикету, толерантности, разного рода увлечениям, всему полезному, рациональному использованию ресурсов, но любви - нет. Настоящему человеку нужны эмоции, чувства, искренность - и горе и радость он переживает душой, может мечтать, воплощать идеи, меняться на протяжении всей своей жизни, хотеть и не хотеть, знать что-то и не знать. Он может понять настроение другого человека, помочь или отвергнуть, обнять или оттолкнуть, скушать или оставить – не потому что так надо или не надо, а руководствуясь в первую очередь своими чувствами. Человеку иногда не хватает ума, интеллекта, чтобы делать разумно то или другое дело. Иногда окружающая среда влияет на него, что он делает то, что не хочет(работу). Он переживает, негативные эмоции могут разъесть его, но все же ищет выход, если он уж не совсем безвольный и как машина, которой просто управляют. Достигнув своего желания он снова радуется и радуется других. Чувствует не только себя, но и близких, их настроение, среду в которой находится. Происходит обмен эмоциями. А это самое дорогое, что может быть присуще живым существам. С собаками тоже есть обмен, но языка общего нет, она не мыслит.

Разве человек будет стараться делать кому-то приятное, если тот бесчувственен. Его можно и хвалить и ругать, все равно – только следствие будет отображаться у реального человека.

Я думаю, нам стоит самим лучше разобраться в себе, как устроен «венец творения», больше учиться, учиться человеческим качествам, на которые из-за суеты мало обращаем внимания, не тратить время на ерунду, все делать разумно и не во вред, не превращаться в машины, которыми управляют, а создавать их. Стремление создать интеллект, который бы был наравне, возможно управлял бы нами же, не результат ли того, что мы уже немножко превращаемся в машин, теряем индивидуальность и двигаемся, потому что нас запустили?

Іщенко Надія Олегівна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

БОРОТЬБА ПРАВДИ І БРЕХНІ

Що поширюється швидше: правда чи брехня? Нажаль, у нашому сучасному світі брехня поширюється швидше, але попри це правди більше!

Не існує жодної людини, яка б ні разу не збрехала. Навіть людям, які звикли говорити правду, інколи доводиться сказати неправду і це вже стає закономірно. Адже, як зло не може жити без добра і навпаки так і правда має існувати поряд із брехнею.

Інколи ми заради успіху використовуємо брехню. Але ж хіба це принесе нам щастя? Абсурд. Ми боїмося сказати правду, бо це можливо нашкодить нам й іншим, а може і ні?!

Правда - це те, в що вірить людина, правда в період часу може змінюватися як за суттю так і за поняттям, правда може частково чи повністю відповідати значенню слова "істина" чи протилежна їй.

Без правди ніколи не зрозуміти, з чим же ми маємо справу. Адже, кожен повинен говорити правду про те, як саме він чи вона бачить реальність, а не приховувати чи прикрашати її.

Але не завжди правда буває не такою приємною. Та це не означає, що захищаючи від болючої правди потрібно збрехати. Це усе ілюзія. Брехня не захищає вона принижує. Інколи через неї людина бозбавляється можливості прийняти самостійне рішення, змінитися на краще, обрати інший шлях.

Якщо людина звикла брехати, то вона чутиме брехню й дл себе, а якщо людина говорить правду, то сама почує правду, а може й ні!

Кебець Наталія Юрївна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ СУЧАСНИХ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ

За останні роки роль батьків у житті дитини змінилися, чи в кращу сторону? І яке виховання має нове покоління? Сім'я - одна з найдавніших форм спільності людей. Вона виникла раніше, ніж нації, держави, ще за часів первісного суспільства. Саме сім'я була, є і, мабуть, завжди буде найважливішим середовищем формування та розвитку особистості, яке відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, а й за відтворення певного способу його життя.

Сім'я - один із найважливіших виховних інститутів, значення якого для особистості важко переоцінити. Саме сім'я формує у дитини всі необхідні для життя навички, вміння, розуміння світу. Батьки з дитинства привчають дітей до всебічного розвитку, прививаючи їм як любов до знань, так і до творчості, розвиваючи їх таланти. Проте, часто батьки забувають про той факт, що діти як губка, все вбирають в себе явні й ледь вловимі прояви батьків, їхні стосунки, манери, світогляд, які значною мірою формують їх дитячу індивідуальність.

У нас, батьків, є набір власних особистісних якостей, які ми або успадкували від своїх батьків, або набули у взаємодії зі значущими для нас людьми, світом і внаслідок унікального життєвого досвіду. Навіть батько, який думками й помислами бажає дитині добра, не усвідомлено впливає на неї як позитивним, так і негативним чином.

Сімейне виховання – складова процесу виховання молодих поколінь, який поєднує як цілеспрямовані дії батьків, так і стихійний вплив сім'ї. Останній становить неусвідомлені, неконтрольовані впливи (манера поведінки, звички, спосіб життя тощо), які регулярно повторюються і підспіль впливають на дитину. Тому, під сімейним вихованням розуміємо не тільки цілеспрямований виховний вплив на дитину, а й усю систему внутрішньо сімейної взаємодії, яка формує цінності, орієнтації, систему потреб, інтересів, звичок, поведінку дитячої особистості.

Сім'я виконує головну роль у формуванні особистості дитини – виховну. Та як впливає розвиток сучасних технологій на виховання дитини? Зараз інтернет і мобільні телефони заповнили світ. Чимало сучасних батьків зловживають з «телефонним» вихованням. Існує вже безліч нових так званих освітніх програм, які направлені на розвиток дитини. Проте тут треба проаналізувати питання з різних сторін.

По-перше телефон це не є альтернативою тим же освітнім та навчальним процесам з батьками. Розвиваючи дитину за допомогою звичайної книги, ви не тільки будете прививати у дитини любов до книги, а й зблизитесь з нею. З іншого боку різні мобільні ігри. Вони не тільки викликають звикання у дітей, а й викликають нервову нестабільність. Також це є нездоровою альтернативою рухливим іграм, в наслідок цього діти страждають на лишню вагу. Взагалі вихід в інтернет в ранньому віці не є безпечною процедурою, оскільки дитина може натрапити на небезпечний контент.

Взагалі головним вихователем і прикладом для дитини мають бути батьки. Саме вони мають допомагати розвиватися дитині, знайти свій життєвий шлях ставлячи себе в приклад. А не залишати виховання своєї дитини інтернету.

Кизило Катерина Сергіївна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ НА НОВЕ ПОКОЛІННЯ

Зараз складно уявити сучасне життя без смартфонів, соцмереж та Інтернету загалом. Куди не глянеш, скрізь люди в телефонах, тільки от якщо у дорослих людей це

в основному зв'язок з іншими людьми, по роботі, родичі, корисна інформація і т.д., то у нового покоління, це в основному вид розваги.

В наступних рядках, будуть присутні деякі мої думки на цю тему, власні спостереження і можливий розв'язок у подальшому, для майбутнього покоління.

Діти які 90-2000-х років, мали досить цікаве дитинство, особисто по собі можу це сказати. Нашими розвагами були ігри на вулиці з друзями, велосипед, футбол, уявні «війни» з палицями, квач, хованки та багато інших цікавих розваг.

Зараз же, спостерігається досить цікава ситуація, коли надають перевагу телефону, що є досить прикро. Адже коли ти бачиш дітей 4-5-річних вже із смартфонами, задумуєшся над тим, як це прикро, адже своє дитинство, найкращі роки вони витрачають в пусту, а час повернути не зможуть. Я над цим задумуюсь і дякую батькам, що я мала дитинство.

Підрастаюче покоління розглядає Інтернет як основне джерело інформації й головний засіб комунікації. Молоді люди виходять в он-лайн для пошуку корисних відомостей, новин і роботи, спілкування з друзями, знайомиться з піснями хітами і фільмами, здійснюють покупки в інтернет-магазинах, а також використовують його нескінченні можливості для самовираження та соціальної адаптації та інше.

Інформація через віртуальне середовище про всі сфери життєдіяльності людини вплинула на процес соціалізації, особливо на дітей і молодь. У віртуальному просторі людина засвоює зразки поведінки, соціальні норми, цінності, має отримувати інформацію швидко, у режимі реального часу, не виходячи з кімнати. Серед позитивних якостей Інтернету виділяють можливість знайомитися і спілкуватися з великою кількістю людей, дистанційно отримувати освіту, використовувати велику кількість інформації, розвивати своє мислення, самовдосконалюватися, освоювати технології комунікації, електронної грамотності тощо.

Негативний же вплив, те що ми забуваємо про реальність: реальних людей, події, емоції.

Особливість теперішніх підлітків, що вони повністю заглиблюються у віртуальне життя.

Інстаграм, Тік-Ток, ВКонтакті, Телеграмм і т.д. - це все, що їм потрібно.

Аби набрати популярність, діти йдуть на шалені вчинки і їм все одно на думку оточуючих.

Більшість, наскільки вникають в таке життя, що забувають про найрідніших, через що і виникає проблеми батьків і дітей, яка є досить актуальною.

Крайнім ступенем негативних наслідків Інтернет-залежності є перетворення людини (в першу чергу, підлітка) в «Інтернет-мауглі». Люди з синдромом (феноменом) мауглі – це така категорія людей (зокрема, дітей), які в силу тривалого перебування в кіберпросторі втрачають зв'язок з реальністю, інколи навіть не здатні розрізнити віртуальний та реальний світ, втрачають мовні навички (не здатні обґрунтовано висловити свою точку зору), при спілкуванні з оточуючими, займають по відношенню до них ворожу, агресивно-негативну позицію. Як правило, в повсякденному житті вони мляві, апатичні, сумні, пасивні, позбавлені життєрадісності, у них знижена пізнавальна активність, вони нездатні до конструктивного виходу із конфліктної ситуації. Процес

негативного впливу Інтернет-середовища на свідомість людини, може призвести до трагічних наслідків як для здоров'я, так і для суспільства.

При цьому викладачі скаржаться на неухважність, швидко втомлюваність учня, студента під час занять, його байдужість до навчання та безініціативність, постійне користування мобільним телефоном, персональним комп'ютером, планшетом та іншими електронними засобами під час занять, незважаючи на заборону.

Батьки звертають увагу на нехтування дитиною власного здоров'я, гігієною та сном заради проведення часу за комп'ютером, готовність задовольнитись нерегулярною, випадковою їжею, не відриваючись від комп'ютера, відчуття емоційного підйому під час роботи за комп'ютером і роздратування, обурення, коли відволікають, та істерика, коли намагаються заборонити ним користуватися, не виконання домашніх справ та навчання, пошук грошей на постійне оновлення програмного забезпечення (зокрема ігор) та ін.

Коли я була на роботі, то бачила групу підлітків, років 15-16 які знімали відео в Тік-Ток із продукцією магазину, в якому я працюю. Поруч зі мною стояла ще одна працівниця, і знаєте, відчуття було дике, ми просто сміялися із цих підлітків, нам було просто шкода їх, а коли ми почали жартувати з ними на цю тему, то вони готові були вести себе агресивно аби довести нам, що тут нічого такого немає, що все що вони роблять, це нормально,

Згодна, в наші дні це вже в принципі нормально, нічого нового, але це не нормально для суспільства.

Особисто я вважаю, що в цьому всьому в першу чергу винні батьки, через недостатню кількість часу, через роботу та інші справи, вони приділяють менше уваги своїм дітям, а щоб ті не сумували, дарують їм смартфони та ПК. Тому ще з малечку, діти звикають тримати в руках телефон, а не ляльку, чи книгу.

Висновок, дорогі батьки, майбутні батьки, краще приділяйте своїм дітям більше часу, заохочуйте до чогось реального: футболу, танців, музики, книг і т.д. Якомога довше не давайте їм до рук телефони.

Рецепт «вилічення» від Інтернет-залежності, дуже простий, все починається із виховання.

Кондратенко Катерина Володимирівна,
студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

ЧИ Є МИСЛЕННЯ У ССАВЦІВ?

Чи знаєте Ви, що мислення тварин, а зокрема, вищих тварин - є прототипом людського мислення? Правда, сто років тому вчені фізіологи в цьому сумнівалися, але тепер уже відомо, що такі види розумової діяльності, як дедукція (виведення), індукція

(наведення), аналіз незнайомих предметів і синтез (уявне з'єднання) існують і у ссавців, відрізняючись тільки ступенем розвитку.

Людина має дуже складну за будовою нервову систему і це забезпечує перевагу її поведінки. Але чи завжди це поведінка є людяною? В процесі еволюції люди приручили до себе різних тварин, серед них зайняла важливе місце собака. Людина навчила її різним премудростям: допомагати полювати, охороняти будинок, пасти худобу. І стала собака з часом найвірнішим другом людини.

Про собачої відданість, чуття та самовідданість здавна писали казки, розповіді, складала легенди. А почуття відповідальності і зосередженість притаманні не тільки людині, але і його вірному чотириногого друга.

Довгий час вчені не могли зрозуміти, як мозок генерує думки, але досліді на собаках привели їх до наукових відкриттів. Вчення про рефлекси головного мозку і відкриття умовних рефлексів наблизили людину до розуміння мислення. Колись французький філософ, фізик, математик і фізіолог Рене Декарт (1596 - 1650 рр.) дав уявлення про рефлекс, розглядаючи прості автоматичні дії як рефлекторні і описав передбачуваний нервовий механізм. Засновник російської школи фізіології Іван Михайлович Сеченов (1829 - 1905 рр.) уточнив дослідження Декарта, встановивши, що не тільки прості автоматичні дії, а й найвищі душевні переживання є рефлекторними за своєю природою. Інший російський вчений, Іван Петрович Павлов (1849 - 1936 рр.), Нобелівський лауреат 1904 р проводив експерименти на собаках, і при аналізі їх сторожового рефлексу з'ясував, що значну частину в пристосуванні тварин становлять умовні рефлекси, що утворюються на основі безумовних (вроджених). Павлов спочатку виступав проти уподібнення психіки тварин і людської, і навіть штрафував своїх співробітників, коли вони говорили: «Собака подумала», «Собака захотіла», але в кінці дослідів погодився з тим, що умовний рефлекс являє собою не тільки фізіологічне явище, а й психологічне.

Чи розумні тварини? Чи думають вони? Так, вони думають, але тільки про добре відомі їм предмети. Чарльз Дарвін, наприклад, спостерігав за поведінкою свого собаки і зауважив, що вона насторожувалася, коли помічала далеко іншу собаку. З наближенням чужого собаки поведінка собаки Дарвіна різко змінювалося, якщо вона бачила в ній собаку сусіда, то заспокоювалася. Мислення це? Основні форми мислення - судження, поняття і висновок. Аналізуючи поведінку різних видів собак, можна зробити висновок, що, в залежності від рівня розвитку, ссавці здатні до суджень і висновків, тобто, вони думають.

Тваринний світ пройшов довгий шлях розвитку від простих форм до складних, і деякі види тварин, такі як ссавці, мають особливості, пов'язаними з характерними здібностями людини. У наш космічний вік, перенасичений інформацією, живуть поруч з нами вірні чотириногі істоти, що випромінюють тепло, любов і інтерес до людей.

Свириденко Ольга Валентинівна, магістр 1 року навчання факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

МЕЖІ МАШИННОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасні дослідники все ще не прийшли до єдиного розуміння значення терміна машинний (штучний) інтелект. Деякі з них: 1) науковий напрямок, що ставить за мету моделювання процесів пізнання і мислення, використання застосовуваних людиною методів вирішення завдань для підвищення продуктивності обчислювальної техніки; 2) властивість інтелектуальних систем виконувати творчі функції, які традиційно вважаються прерогативою людини.

Що ми розуміємо під словом інтелект? Аналітичний підхід передбачає аналіз вищої нервової діяльності людини до нижчого, неподільного рівня (функція вищої нервової діяльності, елементарна реакція на зовнішні подразники (стимули), роздратування синапсів сукупності пов'язаних функцією нейронів) і наступне відтворення цих функцій. Існує визначення інтелекту як здатності вирішувати інтелектуальні завдання. Тут під інтелектуальним завданням розуміється те завдання, у якій не існує відомого алгоритму рішення. Тобто завдання, для якої потрібно створити алгоритм з нуля. Наприклад, доказ недоведеною теореми, наукове відкриття, художня діяльність і так далі. Деякі фахівці за інтелект приймають здатність раціонального, мотивованого вибору, в умовах нестачі інформації. Головним завданням сучасних досліджень в області штучного інтелекту є навчитися імітувати різні аспекти діяльності людського інтелекту за допомогою машин.

Теоретичні проблеми штучного і природного інтелекту найбільш широко розроблялися в рамках аналітичної філософії. Відзначимо два підходи до штучного інтелекту, що склалися в сучасній філософії: сильна версія штучного інтелекту і слабка версія штучного інтелекту. Перша передбачає, що комп'ютери можуть набути здатність до рефлексивної розумової діяльності і до усвідомлення себе, нехай навіть їх розумовий процес буде відбуватися відмінно від людського. Слабка версія штучного інтелекту відкидає будь-яку можливість мислення для комп'ютерів.

Зрозуміло, що у комп'ютерного інтелекту є переваги над людським, він може виконувати більш високу кількість аналітичних операцій в секунду, виконувати складну механічну роботу, точність виконання, великий обсяг оброблюваної інформації. І все ж таки, машина робить ці дії за допомогою запрограмованих людиною алгоритмів дій.

Але все це ще не означає, що штучний інтелект буде вирішувати складні, нестандартні завдання краще істоти, що володіє високорозвиненою свідомістю. У цьому і є межа машинного інтелекту.

По-перше, відсутність природної еволюції – це критичне слабе місце штучного інтелекту. Хоч він може краще за людей впоратися із завданням пошуку зв'язку, він не розуміє причинності.

По-друге, штучний інтелект неможливо навчити універсальним етичним принципам, які дозволяють або забороняють машині якісь дії. Навіть між представниками людської спільноти немає повної згоди в розумінні базових принципів високої моралі.

По-третє, перед створенням машинного інтелекту постає питання відчуття та обробки емоцій, на які здатна людина. Такі як любов, довіра, повага, ненависть та інші.

Отже, на мою думку, ніякий штучний інтелект не матиме повної функціональної тотожності з людською свідомістю, лише зможе частково моделювати його деякі інформаційні властивості.

Симоненко Сергій Сергійович, студент 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРИНЦИП ТОЛЕРАНТНОСТІ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: РОЗВИТОК ЧИ ДЕГРАДАЦІЯ

Толерантність є нормою сучасного цивілізованого світу. Як така вона прокламована Декларацією принципів толерантності, затвердженою Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року.

З тих пір цей день щороку відзначається по усій планеті як Міжнародний день толерантності. Та попри високе і широке визнання на офіційному рівні, всупереч повсякденній актуальності цієї соціальної норми, "справи толерантності" насправді не такі вже й задовільні.

Вони обтяжені, перш за усе, практичним недотриманням толерантності у "гарячих" і "холодних" зіткненнях держав, у кривавих сутичках між ортодоксами різних релігійних конфесій, у зверхньому, а то й відверто ворожому ставленні корінного населення до прибульців-мігрантів, у недоброзичливості навіть давніх сусідів, особливо коли їх розділяє межа, тощо. На жаль, конкретних прикладів тут не бракує...

В передмові до збірки "Толерантність: невловима чеснота" виданої у 1996, Девід Хейд зазначав: "У філософському відношенні толерантність являє собою невловимий концепт. Дійсно, у ліберальних спільнотах протягом останніх трьох століть її визнано однією з фундаментальних етичних і політичних цінностей. У сучасній правовій та політичній риториці вона, як і раніше, посідає сильну позицію. Але наше тверде переконання в цінності толерантності до тепер не обґрунтоване відповідними теоретичними доказами".

За 15 років, які минули з того часу, задля прояснення розуміння і засад толерантності виконано багато досліджень як у світі, так і в Україні. Їх результати суттєві, але далеко не беззаперечні чи остаточні.

Основні аспекти розуміння толерантності відображені у Декларації принципів толерантності:

1. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності...

2. Толерантність – це не поступка, поблажливість або потурання. Толерантність – це насамперед активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини... толерантність повинні виявляти окремі люди, групи, держави.

3. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і утверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах у галузі прав людини...

4. Вияв толерантності, який співзвучний повазі прав людини, не означає терплячого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням..."

Наведене навряд чи можна вважати стандартним визначенням традиційного поняття: настільки різноманітні речі криються під цією "парасолькою". Проте воно – за самим своїм змістом без претензій на "єдиноприйнятність" чи догматизацію – дозволяє дійти кількох важливих висновків.

По-перше, толерантність – як відношення у соціальному просторі – може існувати між різними за природою сторонами. Укладачі їх свідомо не намагаються перерахувати, розуміючи, вочевидь, відкритість ряду для постійного оновлення.

Не порушуючи цього задуму, усе ж можна виділити два основних види відношення толерантності залежно від сторін. Як вже відзначалося, це толерантне ставлення актора до іншого актора (причому поняття "актор" поділяється на два види, а саме "індивідуальний актор", окрема людина, та "колективний актор", наприклад, в'єтнамська діаспора у Харкові).

Крім того, це ставлення актора до позиції, властивості, акції і тощо іншого актора, наприклад керівника-атеїста до релігійних переконань підлеглого.

Толерантність до іншого актора має витоком визнання його у нормованих моралюючи законом прав; у випадку індивідуального актора – це універсальні права і основні свободи людини.

Толерантність до позиції/властивості/вчинку тощо теж має різноманітні витoki. Зрозуміло, що толерантне ставлення до актора не завжди супроводжується толерантністю до його, наприклад, позиції.

По-друге, навіть при першому прочитанні наведеного вище визначення відкривається залежність різновидів толерантності не тільки від природи сторін цього відношення, а й від їх доменів.

Цю обставину доцільно висловити у термінології П'єра Бурдьє: витoki і прояви толерантності та нетолерантності суттєво варіюються залежно від полів соціального простору, зокрема поля релігії, поля економіки, поля науки.

У полі науки, наприклад, доволі поширені інциденти, коли не толерантне ставлення до наукової позиції супроводжується нетолерантністю у міжособистісних

стосунках – наприклад, історія про реакцію індійського вченого Чандрасекхара Рамана на критику його теорії з боку Ландау.

Не є рідкістю випадки, коли міжособистісна толерантність існує поруч з позбавленою будь-якої толерантності (взаємною) критикою наукових позицій.

Тут покажемо одну з історій про Ландау: "Почему Н.Н. на меня обиделся?! Я ведь не сказал ему, что он дурак, я только сказал, что его работа идиотская"...

Нарешті, трапляються й випадки, коли міжособистісна толерантність вчених супроводжувалась (взаємною) толерантністю до відмінних поглядів.

Досить часто вважають, що у полі науки справжньої "толерантності до позиції" бути не може, оскільки "істина одна".

Коли ж таке і трапляється, то скоріше внаслідок своєрідного *argumentum ad hominem*.

Грунтуючись на вивченні інтелектуальної спадщини видатних науковців, зокрема Пуанкаре та Фейнмана, один з авторів цієї статті вже доводив протилежне. Не повторюючи сказаного, додамо лише одну констатацію, котра, за свідченням Нобелівського лауреата Макса Дельбрюка, належала Нільсу Бору: "Характерною ознакою будь-якої глибокої істини є те, що її заперечення – теж глибока істина".

А син датського фізика Ханс Бор передавав думку батька у такий спосіб: "Два види істини: тривіальності, заперечувати які в очевидь абсурдно, та глибокі істини, їх впізнають через те, що протилежне – теж глибока істина".

Отже, толерантності не може бути тільки до тих позицій, що суперечать "науковим тривіальностям", тобто відносно простим й усталеним речам; коли ж обговорюється та чи інша опозиція "глибоких істин", котрі "ховаються у безодні", то тут толерантності не уникнути.

Вона ґрунтується, як сказано у роз'ясненні Декларації принци півтолрантності, "на відмові від догматизму, від абсолютизації істини".

Інша ситуація у полі релігії. Тут поширена позиція, що її висловив архієпископ Фултон Дж. Шін, котрого у США вважають "найбільшою зіркою католицьких медіа" 50-80 років: "Терпимість відноситься лише до людей, але ніколи до істини... або принципів. Що стосується останніх, ми повинні бути нетерпимими...".

Він також наголошував: "Америка, кажуть, страждає від не толерантності. Це не так. Вона страждає від толерантності: толерантності до правди і неправди, істини і хиби, чесноти і гріха, Христа і хаосу...".

Це – позиція "твердого у вірі" католика, для якого поза католицькою гілкою християнства немає ані істини, ані правди, ані чесноти, ані порядку...

Толерантності до іншої релігійної позиції тут бути не може взагалі, а толерувати свою, потреби немає, адже вона походить від Христа і тому безумовно істинна. Хоча толерування людини-іновірця вже припускається: врешті-решт, Шін проповідував після підписання Загальної декларації прав людини, а не за часів "Святої Інквізиції".

Ставлення сучасного католицизму до толерантності не вичерпується позицією архієпископа Шіна, тут існували або існують й інші. Проте головне зберігається і, більше того, виявляється досить загальним: щиро віруюча людина (католик, православний, мусульманин, юдей...) не вправі толерувати іншу віру.

У полі панівних сьогодні релігій не може бути "глибоких істин" як у полі науки, а плюралізм та толерантність до іншої віри сприймаються тут радше як вияв слабкості чи гріховності людини.

По-третє, толерантність не тотожна терпимості, а концепт толерантності – поняттю терпимості. Ці ототожнення дотепер вельми поширені...

Протеще у 1993 році відомий британський філософ Майкл Дамміт розвинув наступний аргумент: "Англійське слово "tolerance", мабуть, не дуже добре підходить для позначення тієї чесноти, яку намагається позначити, оскільки криє у собі можливість сплутування зі словом "toleration".

Терпимість йде від вищого до нижчого; індивідууми, котрі одержали перевагу через кращу освіту чи оточення, терпляче поводяться з тими, хто знає менше. Толерантність, на відміну від терпимості, поважає іншого як рівного, і відчуває гордість через те, що не ставиться до нього зверхньо; тому цю чесноту з меншою ймовірністю омани називають повагою до іншого...".

З цим зведенням багатства змісту толерантності до "поваги до іншого" беззастережно погодитися не можна... Та зараз головне інше: Майкл Дамміт цілком слушно відмітив нетотожність толерантності та терпимості, неприпустимість сплутування термінів "толерантність" і "терпимість".

Дослідження еволюції толерантності – від Локка і Мілля до Рікера і Дамміта – дозволило дійти такого висновку: "Відтерпимості як негативно-забарвленої вимушено пасивної реакції на "інше" – через, як найменше, нейтральне сприйняття та захист "іншого" в законом окреслених рамках – до свідомого надання слабкому "іншому" певних переваг: ось вже досягнуті людством метаморфози толерантності".

Таким чином, терпимість припустимовважати видом толерантності, але тільки найпершим, найнижчим чи найслабшим; за певних обставин вона може еволюціонувати як у дійсну толерантність до іншого, так і в нетерпимість.

Разом з тим, ототожнення толерантності з терпимістю сьогодні – досить груба помилка, причому інколи – навмисна. Щоб уникнути шкідливої плутанини й приниження дійсної толерантності доцільно, в дусі Дамміта, виключити вживання термінів "толерантність" і "терпимість" як синонімів...

P.S. Толерантність універсальна, но не безгранична. Ее alterego – свободная, но толерантная критика, иногда толерантно переходящая в толерантное рукоприкладство.

P.P.S. До усього вище сказаного хочеться хіба що додати одне уточнення – фрагмент інтерв'ю з послом Великобританії в Україні Лі Тернером як реакцію на наступне судження братів Капранових: "Франція та Німеччина відкрито заявляють, що політика глобальної мультикультурності провалилася – треба, мовляв, вигадувати щось інше. Отакої".

27 лютого 2012 Лі Тернер натомість сказав: "...Ми у Великій Британії на 100% такі самі європейці, як і жителі будь-яких країн Європи. Толерантність до людей різних рас, як і різної сексуальної орієнтації, – це ключовий елемент європейської культури...

Що стосується етнічних меншин – у Британії їце 7% населення, близько 4 млн. осіб. Ми твердо віримо, щорозмаїття скоріше укріплює націю, ніж послаблює. Ми вважаємо, що це народжує нові ідеї.

Наш прем'єр-міністр Девід Кемерон у лютому минулого року заявив про складності мультикультуралізму. Але він сказав, що суспільство мусить ґрунтуватися на ліберальних цінностях і правах людини".

Сманова Валерія Віталіївна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРО ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ

Слово “стереотип” у перекладі з грецької означає “твердий відбиток”. Стереотип – стійкий і спрощений образ чи уявлення про явище, подію, людину чи групу людей. Він зазвичай ґрунтується на переконанні, що всі члени певної групи однакові й нічим не відрізняються один від одного, що всім членам певної групи притаманні схожі якості.

З цим поняттям ми зустрічаємось дуже часто та навіть інколи не помічаємо як відносимося до деяких людей. Цей фактор тісно пов'язаний з історичним минулим та традиціями кожної країни світу. Усюди можна зустріти стереотипне мислення, особливо стосовно різних національностей.

Наприклад, всі напевно чули такий вислів, що всі англійці обожають пити чай і роблять це завжди, як тільки з'являється нагода, мабуть, це головний стереотип, який існує про цю країну. Але ця мила традиція, на сьогодні, померла для 99% відсотків англійців.

Або вислів, що всі іспанці вміють танцювати фламенко. Цей стереотип нав'язаний нам фільмами. Далеко не кожен іспанець вміє його танцювати. Крім того, фламенко не єдиний популярний танець в Іспанії.

Такі байки вже знаходяться в нашій підсвідомості і заважають комунікувати з людьми інших національностей. Ми боїмось та косо дивимось на людей з темною шкірою або з кавказькою зовнішністю. Тим самим позбавляючи себе, наприклад, нового знайомства. Під цим впливом у людей формується хибне твердження про країну та суспільство, люди краще поїдуть в Італію ніж в Афганістан, наприклад. А все через те, що “хтось сказав”, що в Афганістані люди злі та нещадні до інших.

Нам потрібно позбавитися від звички спрощувати реальність і зводити людську різноманітність до однієї спільної групової риси чи характеристики: “вони всі такі...”: грузини-емоційні, індуси-бідні, сирійці-жорстокі.

Поряд з цим терміном виникли ще такі як ксенофобія, антисемітизм, расизм та інші.

Антисемітизм – одна з форм національної нетерпимості, яка виражається у ворожому ставленні до євреїв як до етнічної чи релігійної групи.

Ксенофобія – неприязнь до кого-небудь або чого-небудь чужого; сприйняття чужого як неприємного. Зведена в ранг світогляду, може стати причиною ворожнечі за принципом національного або релігійного поділу людей.

Расизм – сукупність ідеологічних поглядів, в основі яких лежать положення про нерівноцінність людських рас і про вирішальний вплив расових відмінностей на історію і культуру.

Це радикальні форми стереотипів, які стали причиною не однієї сутички та навіть війни (наприклад, відношення та вискази Гітлера щодо євреїв, які стали причиною смерті мільйонів людей).

Отже, стереотипи можуть руйнувати відносини між людьми й спричиняти виникнення великих конфліктів на рівні суспільства. Тому важливо навчитися виявляти їх у себе та намагатися відмовитися від них.

Соромітько Ксенія Сергіївна, магістр 1 року навчання магістратури факультету харчових технологій
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛЮДИНА ЯК ГВИНТИК МАШИНИ

Чи можна створити щось більш ідеальне, ніж людина? Її мозок, тіло, внутрішні органи – це усе складає єдиний механізм, який, функціонуючи, дивує кожного.

Досить давно точиться дискусія про можливість створення штучного інтелекту. Уявіть собі певну залізну машину, яка робить те саме, що і жива людина. Яка вона? Чи бачить цей світ, як ви? Відчуває, аналізує, може розуміти і розрізняти запах та смак, добро та зло, правду та бехню? Спробую висловити своє бачення. Мені здається неможливо створити машину, яка буде навіть трохи схожа зі справжньою людиною. Фізично – так: вона може мати голову, тіло, руки та ноги, внутрішні органи, але наділити машину умінням кохати, співчувати, радіти, плакати, сумувати – неможливо. Тобто вона ніколи не зможе думати, як звичайна людина. Так, усі машини набагато логічніші та послідовніші у своїх думках та вчинках, але ж усе правильне – не завжди є хорошим. Коли запитаєш якусь велику людину, типу Білл Гейтса або Авраама Лінкольна, як він приймав те чи інше рішення, ви ніколи не почуєте у відповідь: «я спирався на факти, проводив різні дослідження, аналізував», скоріш за все їх відповідь буде: «я так відчував, поклався на інтуїцію». Машинний інтелект ніколи не зможе мати тієї самої «чуйки», інтуїції. Машинний інтелект не створюватиме сім'ї, не народжуватиме дітей, а відтак і не любитиме їх. Світ стане бездушним, холодним, звичайним.

То який узагалі сенс створення таких машин? Їх розглядають як простий засіб для досягнення складних цілей усього людства. Так, технології покращують наше життя: комп'ютери, телефони, літаки – це усе створено для комфорту людей, але мені здається

створення більш складних механізмів, людей-роботів – то вже занадто. Людина залишається людиною, а машина – машиною. І питання взаємовідносин людини і машини – це соціальне питання, а не кібернетичне. І ті, хто говорять, що людина – це теж машина – помиляються. Адже машина ніколи не зможе по-справжньому почувати щось серцем, скільки б дротиків їй не додати у механізм.

Як сказав Маккаллок – Пітс«в машині можливо відтворити лише машиноподібні функції інтелекту, але ні в якому разі не сам інтелект, як «функцію». Доказав він лише одне: що інтелект, рівномірний реальному людському, можна створити лише на основі діалектичної логіки, а не на основі аксіом і формально-математичної логіки». Без людини і паровоз, і будь-яка ремонтантна машина, і вся сучасна техніка – не «машина», а просто іржавий метал, всеціло підключений до простих фізико-хімічних закономірностей (окиснення, вивітрювання і т. д.).

Однак, є машина, яка давно переслідує свої власні цілі, а людину розглядає як засіб і сировину свого власного самовдосконалення. Більш того, вона давно навчилася використовувати людину з мозком як свою власну «деталь», навчилася придушувати її волю і пригнічувати її розум. Пристрій цієї - на жаль, зовсім не фантастичної - машини вже сто років тому детально пізнано і описано у відомому творі, яке називається «Капітал». Капіталізм - це і є виробництво заради виробництва, і є грандіозна машина, яка перетворилася на самоціль, а людини перетворила в засіб, в сировину виробництва. Ця грандіозна машина, що складається з мільйонів часткових машин, вийшла з-під контролю людського розуму і волі, вона стала розумнішою і могутнішою, ніж будь-який окремих людський індивідуум, який грає в ній незavidну роль гвинтика. І свою владу ця «велика машина» здійснює за допомогою своїх «дочірніх систем» - за допомогою державно-бюрократичної машини, за допомогою військової машини, за допомогою поліцейського апарату, машини голосування і т.д. і т.п. Все це - системи, що працюють по строго заштампованим алгоритмам, що переслідують суворо запрограмовані в них цілі і такі ж бездушні, як будь-яка м'ясорубка.

У світі, який ми будуємо, будуть жити і будувати свої взаємовідносини не "математики", "офіціанти», «політичні діячі», «скрипалі», «філософи» і тому подібні персонажі, приречені виконувати ту чи іншу приватну функцію, а живі і при тому всебічно розвинені люди. Люди, кожен з яких ширше і багатше будь-якої «приватної функції», які вміють дивитися, скажімо, на математику очима людини, а не на людину очима математика.

І лише нам обирати: жити почуттями людини чи логічними схемами бездушних машин. Я обираю перше. А ви?

Стрельченко Лілія Володимирівна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ФЕМІНІЗМ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

Початок демократичних перетворень у всіх постсоціалістичних країнах мав багато спільного, зокрема й «алергію на фемінізм». Спотворені комуністичною пропагандою про «гнилий Захід» і дискредитовані радянською практикою ідеї фемінізму не сприймалися, адже «емансиповані згори» жінки вірили в те, що вони найповноправніші у світі. Навіть активістки нових жіночих організацій поділяли погляд на фемінізм як на щось чужинське й «екстремістське». Якщо «перша хвиля» фемінізму – суфражизм як боротьба за базові політичні й економічні права – відбулася на українських теренах синхронно з рештою світу наприкінці XIX – на початку XX століття, то «другу хвилю» у 1960–1970-х роках українки прогавили, будучи за «залізною завісою». Ідеали рівноправ'я, що їх декларувала радянська влада, реалізувалися двояко. З одного боку, жінки в Радянському Союзі мали повні громадянські права, доступ до освіти і професійної праці (тоді як європейські жінки боролися за право розпоряджатися своїм майном і голосувати аж до середини XX століття). З другого боку, суспільна дискусія про прояви дискримінації в тоталітарному суспільстві була просто неможливою.

Аналізуючи процес «проростання» фемінізму в незалежній Україні, варто пам'ятати, що це явище годі вважати чужинським: фемінізм пустив міцне коріння і давав рясні сходи в українській науці й громадському житті ще століття тому. Феміністським за своєю суттю і наслідками (хоч, може, не за проголошуваними цілями й формою) був потужний жіночий рух у Галичині й Наддніпрянщині на початку XX століття.

В умовах бездержавності української нації тогочасні жіночі організації визначали своїм головним пріоритетом піднесення національної свідомості українців і розвиток національної культури.

Інтереси емансипації жінок було свідомо підпорядковано інтересам емансипації нації.

Однак діяльність цих організацій сприяла участі жінок у суспільних процесах, що було неможливо без здобуття вищої освіти, професійної праці, політичної активності і загалом громадянських прав.

До фемінізму та феміністок в Україні є насторожене та вороже ставлення.

Люди не знають, що це таке. Мовляв, феміністки, суфражистки, проститутки, лесбійки – підозрілі якісь жінки. Культура не може звикнути з тим, що жінка може мати свою точку зору та самість, і що жінки можуть мати свій голос, відмінний від чоловічого. Але в суспільстві мають звучати різні голоси – поміж них мають бути і жіночі, і чоловічі. По-друге, присутня маніпуляція самим поняттям «фемінізм». Маркування фемінізму як негативного явища та виділення певних «негативних рис» жінок з'явилися не в Україні, це ж явище існує і в інших країнах. По-третє, сьогодні

бути феміністкою просто – нас ніхто не переслідує за ці ідеї. А от на початках фемінізму це було не безпечно. Жінки та чоловіки, котрі проголосили себе феміністками та феміністами, були бунтарями. Вони виходили за рамки того, що суспільство вважало прийнятним для жінок.

Як в Україні можна популяризувати чи пропагувати фемінізм?

В мене є враження, що це потрібно робити через конкретні суспільно відомі приклади. Можна не ходити далеко та пригадати розпорядження часів Азарова про дрескод у Кабміні. Там написано все так, ніби жінки живуть у домострої та мають дотримуватися того, що їм нав'язують у суспільстві. Звичайно, певна кількість жінок від цього страждає. Думаю, показуючи дурість і образливість таких речей, можна добитися прийняття фемінізму. Тут виникає друга складність – люди не завжди вміють розпізнавати порушення власних прав, посягання на власну гідність. Так, можна не знати, які саме норми порушення з формальної точки зору, але важливо відчувати, коли відбувається посягання на гідність. Тому просвіта дуже важлива, вона має бути гендерно чуйною. Просто знати – замало. Треба відчувати.

Тимофєєва Марина Вікторівна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНЩИНЫ В ОБЩЕСТВЕ: ПРОШЛОЕ И СЕЙЧАС

Одной из наиболее важной и обсуждаемой проблемой в 21 веке считается положение женщины в обществе. Можно отследить как менялось её положение от матриархата до патриархата наших дней. Безусловно, на данный момент времени говорить о полном равенстве с мужчинами невозможно, так как всё ещё только начинает приобретать крутые повороты в движении феминизма, однако есть действительно неплохие результаты в этом плане и я хочу о них поведать.

Для начала нужно обозначить, что изначально в палеолитический период, а это около 35 тысяч лет назад, существовал матриархат, как основная форма социального строя, то есть женщина была во главе. Почему? Всё потому что изначально, когда отсутствовали все удобства, всеми домашними делами, типа разделки добычи, обустройства жилища, примитивного шитья, собирательства и т.д. занимались женщины, в то время как мужчины в основном лишь занимались более тяжелым физическим трудом: ловлей добычи, строительством жилища. Отсюда можно понять, что женщина вела основную роль в хозяйстве, а, следовательно, стояла во главе общины.

С наступлением неолитического периода матриархат заменяет патриархат, так как происходит переход от собирательства и охоты к сельскому хозяйству, где в основном преобладало земледелие и животноводство, которыми занимались только мужчины. В этот период развивается право собственности, что значит, что приходится бороться с

такими человеческими качествами как жадность, зависть, алчность, и тут же появляется необходимость в охране своего скота, урожая, жилища. Этой охраной опять же занимались мужчины. Таким образом, главную роль перенял мужчина, и в дальнейшем развитии человечества происходило изменение его положения - переход от главы семейства до правителя государства. Тем временем женщина начала терять своё влияние и в конечном итоге стала рабыней, выполняя только свои домашние и материнские обязанности. Чем быстрее начинало развиваться общество, тем больше её воспринимали как некий объект, дополнение к мужчине, пример этому можно привести кровные браки.

В развитии патриархата в обществе сыграла большую роль религия. Если брать христианство, хоть изначально раннехристианские учения противоречили патриархальным ценностям, со временем все они были вычеркнуты и уничтожены. Одним из основных убеждений того времени было то, что женщина - источник всех грехов, бед, неудач, поэтому любое взаимодействие с ней расценивалось как осквернение, даже будучи в браке с ней. В средние веки женщину считали вторым сортом и в учениях христианства обязали её подчиняться мужчине и слепо повиноваться ему. Св. ап. Павел сказал: «Жены, повинуйтесь своим мужьям, как Господу, потому что муж есть глава жены, как и Христос – глава церкви...» [1]

В период нового времени женщины стали получать больше прав и свободы действий. На протяжении всего XVIII века женщины европейских стран начали принимать активное участие в жизни общества. Большое количество женщин стали обладать экономической независимостью; светские дамы пытались вмешиваться в политику. Женщины просили признания их прав на гражданскую жизнь: образование, труд, уважение в семье и обществе. Появился феномен «новая женщина», который означал самостоятельная женщина. Это период зарождения первой волны феминизма, где женщины требовали признать их право на получение высшего образования, а также право голоса на законодательном уровне. На смену первой волне пришла вторая волна феминизма, которая добивалась решения проблем неравенства на законодательном уровне. И третья волна, которая началась в 90-ых годах прошлого века и по данное время, которая начала борьбу с гендерными стереотипами, то есть отказ от мнения, что мужчина сильный, холодный, защитник, рассудительный, а женщина слабая, нежная, покорная, эмоциональная. А так же ведет активно борьбу с культурой насилия, сексизмом, объективизацией, сексуализацией, отстаивает права на аборт.

В целом за эти десятки тысяч лет положение женщины в обществе сильно изменилось, однако ещё предстоит многое сделать, чтобы устранить патриархальную систему и жить в мире, не существует предрассудков.

Новый завет. Послание св. ап. Павла к Ефессянам. Гл.5. 22,23.).

Федорук Аліна Сергіївна, студентка 2 курсу факультету землевпорядкування
Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЧИ МОЖЕ БУТИ АДЕКВАТНИМ ФЕМІНІЗМ?

Фемінізм – низка політичних, суспільних рухів та ідеологій, які поділяють спільну мету: визначити, встановити і досягти політичної, економічної, культурної, особистої та соціальної рівності жінок та чоловіків. Це включає боротьбу з гендерними стереотипами та встановлення можливостей для жінок у сфері освіти та праці, рівні з можливостями чоловіків. Кінцевою метою фемінізму є усунення сексизму та подолання гендерної нерівності.

Історія фемінізму (переважно західного) починається з суфражизму і традиційно поділяється на три (іноді чотири) "хвилі" - періоди з характерними темами та завданнями у виборюванні гендерної рівності, кожен з яких нашаровувався на здобутки попереднього, поєднуючись із ними.

Кампанія за права жінок, включаючи соціальну, політичну й економічну рівність з чоловіками у правах людини, виник у Європі в XVII-XIX століттях, коли жінки домагалися права власності, прав одержувати вищу освіту і голосувати та обиратися .

"Перша хвиля" стосується суфражистського руху XIX і початку XX століття, в якому ключовими питаннями були права власності для одружених жінок і право голосувати та обиратися.

Під "другою хвилею" розуміють ідеї та дії, пов'язані з жіночим визвольним рухом, який почав розвиватись з 1960-х років і виступав за повну юридичну та соціальну рівність жінок і чоловіків.

"Третя хвиля" є продовженням другої та реакцією на її невдачі. Появу відносять до 1990-х років і пов'язують з сексуальними війнами між феміністками. Ця дискусія і поділ фемінізму на антипорнографічний та сексуально-позитивний вважається закінченням "другої хвилі" та початком "третьої".

Постфемінізм, або четверта хвиля, є рефлексією феміністської методології.

Фемінізм, на початку свого існування, хотів звернути свою увагу на те, що в жінок у тодішньому суспільстві не було рівних прав з чоловіками та їх зовсім не поважали. Після початку руху за встановлення рівних прав між статями людство звернуло увагу на цю проблему і зробило все для того, щоб уникнути її надалі. Однак, навіть після досягнення цього, жінки продовжують доказувати те, що їх принижують. Фемінізм втратив початкову ідею, боротьбу за рівність статей дами перетворили в «я королева, мужики всі погані і взагалі не потрібні ». Це виходить за рамки розуміння «адекватного» фемінізму.

У теперішньому суспільстві жінки всюди «кричать» про те, що чоловіки рахують що місце жінок на кухні біля плити, бо на більше вони не спроможні. Також жінки розпочали такий рух як бодипозитив, бо ніби всі та скрізь принижують один одного за зовнішній вигляд. Однак останнє можна уникнути просто не звертаючи уваги на власні недоліки, бо поки людина не звертає чийось увагу на свої недоліки їй ніхто і нічого за

це не скаже. Так, звісно, така проблема нині є, але не у такому масштабі як розповідає про це рух за бодипозитив. А ще зараз йде боротьба за фемінітиви, тому що жінок «ображає» що такі слова як «підприємець, професор, бізнесмен» вживаються лише в чоловічому роді. Я рахую що ці слова-фемінітиви заважають досягненню гендерної рівності між жінками та чоловіками. І одні, й другі можуть виконувати однакову роботу, обіймати однакові посади, то навіщо ж наголошувати саме на статі, якщо більше важать компетентність людини та виконання нею своїх обов'язків.

Але всього цього можна було б уникнути, якби фемінізм був адекватним. Для цього буде достатньо просто припинити скрізь і всім кричати та доказувати що жінок не поважають та почати правильно виховувати чоловіків, адже все йде від жінки. Безглуздо казати що чоловіча половина Землі принижує жінок, якщо брати до уваги що останні їх і виховують.

Я рахую, що нині жінки вже перестали боротися за рівні права, а почали принижувати чоловіків та боротись за верховенство. Це є неправильним, тому що за такою логікою через кільканадцять років розпочнеться чоловічий вірізм (з лат. viri m – чоловік).

Однак, незважаючи на це все, адекватний фемінізм існує. І я спробую пояснити що адекватний фемінізм

Адекватний фемінізм - це коли ти розумієш, що твоє тіло - це твоє тіло. Хочеш - голися, хочеш - не голися, хочеш - носи коротку стрижку, хочеш - довгі локони, але не нав'язуй свій вибір і свої смаки іншим.

Адекватний фемінізм - це коли ти не ненавидиш чоловіків поголовно, за те що вони чоловіки, а просто вибираєш собі для відносин того, хто буде поважати тебе як особистість і твої особисті кордони. Ну, якщо ти звичайно хочеш відносин з чоловіком.

Адекватний фемінізм - це коли чоловік і жінка у відносинах - рівні партнери, їх стосунки побудовані на турботі і взаємоповазі, немає такого: ти жінка - готуй, я чоловік - я тільки цвяхи забиваю та гроші заробляю. Важливі емоції і інтереси кожного, і кожен робить свій внесок у ці відносини в залежності від своїх можливостей.

Адекватний фемінізм - це коли ти маєш право сказати "НІ" чоловікові, з яким не хочеш ніяких відносин або близькості в даний момент, і так, він ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ в даному випадку поважати твою відмову. Але якщо чоловік не хоче з тобою відносин або інтимної близькості - це не означає, що він "не мужик" або "не тієї орієнтації". У нього є свої емоції і почуття, і симпатії не завжди бувають взаємні.

Адекватний фемінізм - це коли ти маєш право виглядати як ти хочеш, одягатися як ти хочеш і не отримувати за це осуду.

Адекватний фемінізм - це коли ти можеш вийти на будь-яку роботу, яка відповідає твоїм знанням і вмінням, і отримати за це гідну оплату, і приналежність до жіночої статі не є аргументом для відмови в працевлаштуванні або більш низьку оплату праці.

Адекватний фемінізм - це коли ти можеш народити дитину, можеш не народжувати і завести кота, а можеш кайфувати одна - і це нормально. Наявність або відсутність дітей, а також партнера поруч не визначає твою цінність і значимість. Ти повноцінна особистість сама по собі.

Адекватний фемінізм - це коли тільки ти вирішуєш, як тобі жити і що робити зі своїм тілом. І ти - в будь-якому випадку особистість, а не додаток до чоловіка для прибирання, готування і його задоволення на першу вимогу.

Жінки, закликаю вас, передивіться свої погляди на фемінізм та змінійте його на адекватний. А ще виховуйте правильно своїх синів, щоб у майбутньому не виникало гендерних нерівностей!

Скринько Світлана Миколаївна, магістр 1 року навчання магістратури факультету харчових технологій

Науковий керівник: Самарський А. Ю., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національний університет біоресурсів і природокористування України

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ VS ЛЮДСЬКИЙ МОЗОК – ХТО ПОТУЖНІШЕ?

Вже не один десяток років людина марить про створення штучного інтелекту, який повністю зможе відтворити людські можливості мислити. І на сьогодні ми можемо спостерігати, як декілька компаній показали світу свої напрацювання у створенні штучного інтелекту. На перший погляд здається, що це нереально круті розробки і вони дійсно нагадують поведінку і реакції людини. Але, якщо підійти до цього питання більш прискіпливо, то можна зрозуміти, що так звані робот обмежений у виборі реакцій та поведінок до певної ситуації. Це пояснюється тим, що даний інтелект здатний працювати тільки так, як дозволяє йому програмний код. Тобто можна навіть сказати, що це навіть не інтелект, а просто написаний дуже складний програмний код, який імітує стандартні поведінки людини.

Якщо ми підемо ще далі і почнемо задумуватись про здатність даного інтелекту мислити чи приймати складні рішення, то зрозуміємо, що цього розробникам так досі і не вдалось досягнути. Адже програмісти підходячи до цього питання, розглянули складність мислити тільки поверхнево. Тобто всю свою увагу вони сконцентрували тільки на роботу мозку, вважаючи, що він відповідає за здатність мислити. Але насправді це тільки один з органів, який забезпечує реалізацію цієї здатності людини. Адже людині необхідно створити ще й певні умови для того, щоб вона почала мислити і приймати індивідуальні рішення, а не ті, що може пропонувати певне оточення. Якби мислення залежало б тільки від працездатності і властивостей мозку, то ми б вже давно побачили, як деякі представники царства тварин продемонстрували цю здатність. Я веду все до того, що людина здобуває здатність мислити з часом і при певних умовах, які створює людська цивілізація.

Все це й стосується штучного інтелекту. Сьогодні штучний інтелект обмежений у своїй функціональності. Щоб розширити його можливості та врешті решт хоча б наблизити його до рівня людини, розробникам необхідно створити певні умови подібні до людської цивілізації. Але окрім цього людина повинна створити певну групу машинних інтелектів і відсторонити її від свого впливу до мінімуму. І в процесі обміну, можливо, машинний інтелект почне по справжньому розвиватись. Сьогодні ж

можна помітити, що машини виконують лише функції, які заклад виробник, і тільки в заданому порядку. Це й показує обмеженість машинного інтелекту. Але й проблема в тому, що машина не має відчуттів, що є в людини. Тому це також обмежує її функціональність. Тобто машинний інтелект загнаний в певні рамки. Якщо б людину помістити в певні рамки, то ми побачим, як буде обмежуватись її набір дій та реакцій, а також будуть пригнічуватись деякі почуття. Таким чином, можна зрозуміти, що людина обмежена у свої діях також в один прекрасний момент може наблизитись до рівня інтелекту робота і виконувати тільки певний набір функцій.

Тому зрозумілим стає, що сьогодні машинний інтелект обмежений у своїх діях і до людського інтелекту йому ще далеко. Але якщо створити всі необхідні умови, то можна суттєво розширити його межі і наблизити до людського рівня. Але машинний інтелект ніколи не буде схожим на людський, так як людина це особливий вид і в нього свій розвиток на цій планеті. Людина може тільки створити так званий новий вид інтелекту.